Tillväxt- och regionplaneförvaltningen

TJÄNSTEUTLÅTANDE
2020-12-04

TRN 2020–0174

Handläggare:
Fredrik Wikström

Tillväxt- och
regionplanenämnden

Förslag till Stockholmsregionens regionala handlingsplan för Europeiska Socialfonden 2021–2027

Ärendebeskrivning

Genomförandet av kommande program för den Europeiska Socialfonden, även benämnt ESF+, utgörs av ett nationellt program som lägger fast de övergripande prioriteringarna och de tekniska och budgetmässiga förutsättningarna i de regionala handlingsplanerna. Region Stockholm har, i egenskap av regionalt utvecklingsansvarig för Stockholmsregionen, ansvaret för att ta fram en regional handlingsplan. Den aktuella handlingsplanen avser det kommande programmet för perioden 2021 – 2027.

Beslutsunderlag

Förvaltningens tjänsteutlåtande, 2020-12-04
Förslag till Stockholmsregionens regionala handlingsplan för Europeiska Socialfonden 2021 – 2027, inklusive bilagor
Remissredovisning förslag till Stockholmsregionens regionala handlingsplan för Europeiska Socialfonden 2021–2027

Förslag till beslut

Tillväxt- och regionplanenämnden beslutar följande.

1. Förslag till Stockholmsregionens regionala handlingsplan för Europeiska Socialfonden 2021 – 2027, TRN 2020–0174, godkänns och överlämnas till regionstyrelsen.

2. Regionstyrelsen föreslås att fastställa förslag till Stockholmsregionens regionala handlingsplan för Europeiska Socialfonden 2021 – 2027, TRN 2020–0174, och fullfölja beredningen av handlingsplanen inom ramen för Sveriges program för Europeiska Socialfonden.

3. Paragrafen justeras omedelbart.

Förvaltningens förslag och motivering

Sammanfattning

Genomförandet av kommande program för Europeiska Socialfonden, även benämnt ESF+, utgörs av ett nationellt program som lägger fast de övergripande prioriteringarna och de tekniska och budgetmässiga förutsättningarna. Region Stockholm har, i egenskap av regionalt utvecklingsansvarig för Stockholmsregionen, ansvaret för att ta fram en regional handlingsplan. Den aktuella handlingsplanen avser det kommande programmet för perioden 2021 – 2027.

I förslaget till Stockholmsregionens regionala handlingsplan för Europeiska Socialfonden 2021 – 2027 finns bland annat en redovisning av övergripande utmaningar och en analys och inriktning för de fem målområden som anges i förslaget till nationellt program. Utöver detta finns även förslag till tre inledande utlysningar samt förslag till styrande principer för Strukturfondspartnerskapets prioriteringsarbete.

Bakgrund

Europeiska Socialfonden är en del av den europeiska gemenskapens sammanhållningspolitik. Den aktuella handlingsplanen avser det kommande programmet för perioden 2021 – 2027. Region Stockholm har, i egenskap av regionalt utvecklingsansvarig för Stockholmsregionen, ansvaret för att ta fram en regional handlingsplan i överensstämmelse med lagen om regionalt utvecklingsansvar (2010:630). Förslaget till regional handlingsplan baseras på Svenska ESF-rådets förslag till nationellt program för Europeiska socialfonden 2021–2027 och ska inlämnas till regeringen och Svenska ESF-rådet.

Syftet med den regionala handlingsplanen är att med utgångspunkt i Socialfondens mål ge det nationella programmet en regional anknytning, att möta specifika regionala utmaningar och att knyta an till regionala prioriteringar i den regionala utvecklingsstrategin för Stockholms län, RUFS 2050 (RS 2019–0533). Handlingsplanen ska också bidra till att hantera utmaningarna på arbetsmarknaden som den pågående pandemin har medfört.

Den regionala handlingsplanen ger förslag på inriktning för genomförandet, utlysningar och styrande principer för prioriteringsarbetet av projekt som ska göras av Strukturfondsparterskapet i Stockholms län. Handlingsplanen ska även användas av Svenska ESF-rådet i genomförandet av Socialfonden samt vara utgångspunkt för olika aktörers medverkan i genomförandet av Socialfonden.

Regeringen ska förhandla det nationella programmet med EU-kommissionen vad gäller de tekniska och budgetmässiga förutsättningarna och därefter kan genomförandet av de regionala handlingsplanerna påbörjas.

Svenska ESF-rådet fick i april 2020 i uppdrag av regeringen att börja förbereda för ett nytt nationellt program för Europeiska socialfonden (A2020/00819/A) med start 1 januari 2021 och där de regionala handlingsplanerna är en konkret del.

Region Stockholm kommer att få en formell inbjudan från regeringen att ta fram den regionala handlingsplanen. Framtagandet av handlingsplanen planerades utifrån förutsättningen att erbjudandet skulle komma in under 2020. Eftersom erbjudandet ännu inte har kommit föreslås regionstyrelsen att fullfölja beredningen av handlingsplanen inom ramen för Sveriges program för Europeiska Socialfonden i den fortsatta processen.

Överväganden

Samverkansprocess

Region Stockholm har i framtagandet av handlingsplanen fört en bred dialog med länets intressenter genom bland annat en extern referensgrupp, åtta informations- och dialogworkshops, ett analysseminarium arrangerat av Svenska ESF-rådet samt ett remissförfarande till 78 organisationer. Alla kommuner och medverkande i referensgruppen gavs också i september möjlighet att inkomma med skriftliga inspel inför framtagandet av handlingsplanen.

Synpunkter från remiss

Förslag till Stockholmsregionens regionala handlingsplan för Europeiska Socialfonden 2021 – 2027 har skickats ut på remiss till 78 aktörer under perioden 2020-10-26 – 2020-11-16. Dessa var bland annat länets kommuner, organisationer, myndigheter och lärosäten. Remissvar har inkommit från 26 aktörer. För inkomna synpunkter hänvisas till regionledingskontorets remissredovisning (RS 2020–0781).

Svenska ESF rådet och Strukturfondspartnerskapet har avstått från att lämna remissyttrande, men har varit involverade i en nära dialog om form och innehåll för den regionala handlingsplanen i ett så kallat peer review-förfarande. Svenska ESF-rådet har i ett sådant förfarande lämnat skriftliga synpunkter.

Förslag till Stockholmsregionens regionala handlingsplan för Europeiska Socialfonden 2021 - 2027

Förslaget till regional handlingsplan tar tydligt avstamp i RUFS 2050 samt genomförda omvärlds- och socioekonomiska analyser och listar ett antal övergripande utmaningar och förutsättningar som är relevanta för Socialfondens mål.

Förslaget innehåller en övergripande analys, beskrivning av målgrupper, potentiella aktörer och slutsatser för genomförandet av Socialfondsprogrammets fem övergripande målområden. Dessa målområden är: Ekonomisk utsatthet; Etablering på arbetsmarknaden; Återinträde på arbetsmarknaden; Instabil ställning på arbetsmarknaden och Stabil ställning på arbetsmarknaden.

Vidare innehåller handlingsplanen förslag om uppföljning och tre utlysningar som kan inleda Socialfondens nya programperiod. Kortfattat tar dessa fasta på insatser riktade till individer som är mest drabbade av effekterna från Covid19-pandemin, insatser för att motverka inomregionala skillnader och socioekonomiskt utsatta grupper, samt insatser för att utveckla system och strukturer för kompetensutveckling och förbättrad regional kompetensförsörjning.

Handlingsplanen lämnar också förslag till fem styrande principer för Strukturfondsparterskapets prioriteringsarbete av projekt. Dessa principer handlar i korthet om att projekt ska prioriteras som är väl förankrade hos samtliga medverkande aktörer, kan påverka strukturer lokalt, regionalt eller nationellt, har en plan för implementering, samt som motverkar socioekonomiska och inomregionala skillnader.

Ekonomiska konsekvenser av beslutet

Beslutet bedöms inte innebära några ekonomiska konsekvenser för Region Stockholm.

Miljökonsekvenser av beslutet

I enlighet med Region Stockholms miljöpolitiska program, Miljöprogram 2017–2021 har hänsyn till miljön beaktats och det bedöms att en särskild miljökonsekvensbedömning i detta ärende inte är relevant.

Hanna Wiik
Förvaltningschef

Fredrik Wikström

Stockholmsregionens regionala handlingsplan för Europiska Socialfonden 2021-2027

2020-11-26

Innehåll

1. Inledning och bakgrund 3

2. Nationellt program för Europeiska Socialfonden 2021-2027 4

3. Förutsättningar för Stockholmsregionen 6

3.1 Utgångspunkter och mål 6

3.2 Övergripande utmaningar och förutsättningar 9

4. Förslag till regional inriktning 11

4.1 Ekonomisk utsatthet 12

4.2 Etablering på arbetsmarknaden 13

4.3 Återinträde på arbetsmarknaden 15

4.4 Instabil ställning på arbetsmarknaden 16

4.5 Stabil ställning på arbetsmarknaden 17

5. Utlysning, principer för prioriteringar och uppföljning 19

5.1 Förslag på utlysningar 19

5.2 Styrande principer för Strukturfondspartnerskapets prioriteringsarbete 20

6. Processen för framtagandet och genomförande av handlingsplanen .. 23

6.1 Framtagandet av handlingsplanen 23

6.2 Ansvar för genomförandet av handlingsplanen 24

Bilagor 26

Bilaga 1: Socioekonomisk analys för Stockholmsregionen (separat pdf) 26

Bilaga 2: Kompletterande analys corona- epidemi (separat pdf) 26

Bilaga 3: Tabeller. Socioekonomiska variabler (separat pdf) 26

Bilaga 4: Tabeller och figurer. Inomregionala skillnader (separat pdf) 26

Bilaga 5. Fördjupad regional bild av utmaningar och inriktning i fem tematiska målområden (separat pdf) 26

1. Inledning och bakgrund

Detta är ett förslag till regional handlingsplan för Stockholmsregionen för det kommande nationella programmet för Europeiska Socialfonden, även benämnt ESF+. Europeiska Socialfonden är en del av den europeiska gemenskapens sammanhållningspolitik[1]. Handlingsplanen avser socialfondsprogrammet för perioden 2021 – 2027.

Genomförandet av Socialfonden styrs av ett nationellt program som lägger fast de övergripande prioriteringarna och de formella och budgetmässiga förutsättningarna. Region Stockholm har, i egenskap av regionalt utvecklingsansvarig för Stockholmsregionen, uppdraget att ta fram den regionala handlingsplanen[2]. Handlingsplanen är framtagen efter dialog och förankring med en rad olika lokala, regionala och nationella intressenter (se vidare kapitel 6). Arbetet med handlingsplanen har också följts av en regional referensgrupp med representanter från kommuner, myndigheter, arbetsmarknadens parter och civilsamhälle.

Syftet med den regionala handlingsplanen är att koppla till Socialfondens mål och adressera specifika regionala utmaningar och prioriteringar i den regionala utvecklingsstrategin (RUFS 2050)[3]. Handlingsplanen ger förslag på inriktning för genomförandet, utlysningar och styrande principer för Strukturfondsparterskapet prioriteringsarbete i Stockholmsregionen. Handlingsplanen ska användas av Svenska ESF-rådet och Strukturfondspartnerskapet i Stockholms län i det operativa genomförandet av Socialfonden. Handlingsplanen ska också vara utgångspunkt för Region Stockholm och andra aktörers arbete med Socialfondens genomförande.

Region Stockholm ansvar för framtagandet av alla delar i handlingsplanen förutom kapitel 2, som Svenska ESF rådet ansvarar för. Kapitel 2 är också gemensamt för hela Sverige och är en beskrivning av det nationella programmet och är gemensamt för alla regionala handlingsplaner.

Den regionala handlingsplanen har tagits fram med utgångspunkt i det nationella programmet för Europeiska socialfonden, Svenska ESF-rådets nationella omvärldsanalys och mot bakgrund av tidigare beslutade regionala styrdokument, främst RUFS 2050. Region Stockholm har också genomfört en socioekonomisk analys för Stockholmsregionen, kompletterad med en särskild analys utifrån covid19-pandemin för att belysa effekterna av restriktionerna för exempelvis arbetsmarknad och ekonomi (se bilaga 1 och 2). Även bilagorna 3–5 är viktiga utgångspunkter för framtagandet av handlingsplanen, här återfinns socioekonomiska variabler, inomregionala skillnader och en fördjupad regional bild av utmaningar och inriktning i fem tematiska målområden.

[1] Se t.ex. https://ec.europa.eu/regional_policy/sv/faq/#1

[2] Lagen om regionalt utvecklingsansvar (2010:630) gäller för samtliga landsting i Sverige samt Gotlands kommun från den 1 januari 2019

[3] Region Stockholm, 2018:10, http://www.rufs.se/publikationer/2018/rufs-2050/

2. Nationellt program för Europeiska Socialfonden 2021-2027

Detta avsnitt skrivs i av Svenska ESF-rådet och kommer att innehålla en beskrivning av det nationella programmet. Texten i det nuvarande kapitlet är preliminär och syftar till att ge en nödvändig bakgrund för att kunna ta ställning till handlingsplanen i övrigt. Texten kommer att tas fram när regeringen har förhandlat det nationella programmet med EU- kommissionen vad gäller de tekniska och budgetmässiga förutsättningarna.

Ett förslag till nytt nationellt program för perioden 2021 – 2027 har utvecklats av Svenska ESF-rådet[4]. Det nationella programförslaget grundar sig blanda annat på en nationell socioekonomisk analys samt på generella erfarenheter från genomförandet av Socialfonden och Fonden för europeiskt bistånd till de som har det sämst ställt (FEAD) i nuvarande programperiod[5].

Det slutliga svenska programförslaget ska även grunda sig på den nationella strategin för hållbar regional utveckling 2021 – 2030 och den partnerskapsöverenskommelse som träffats för grundläggande prioriteringar och strategiska val för alla strukturfondernas genomförande i Sverige. Varken den nationella strategin eller partnerskapsöverenskommelsen är i nuläget beslutade. Det svenska programförslaget ska slutligen formellt godkännas av EU-kommissionen innan genomförandet kan inledas. Därmed finns inte heller budget för det nya programmet ännu beslutad. I nuvarande programperiod har fördelningen av budget kopplat till de olika målområdena beslutats efter en nationellt fastställd fördelningsnyckel.

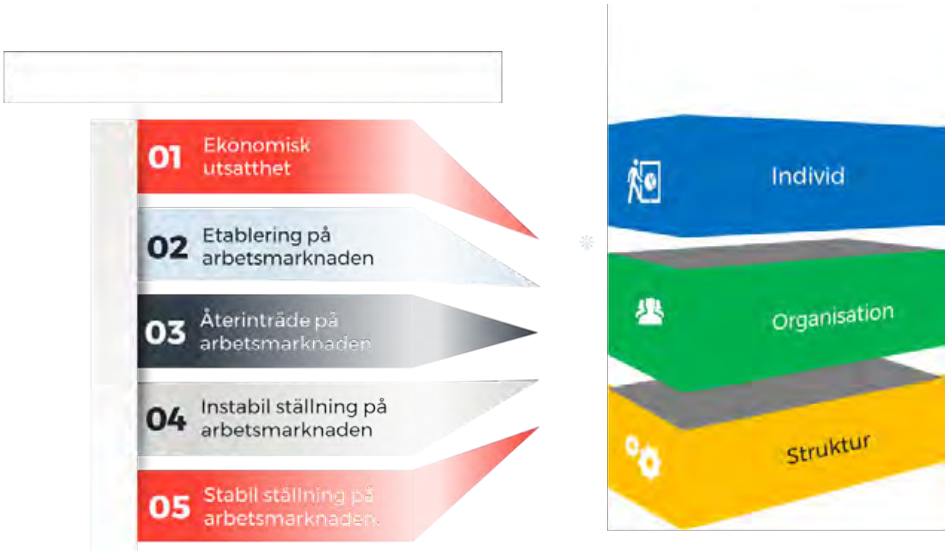
Jämfört med tidigare program (2014 – 2020) så finns flera nyheter i det nya Socialfondsprogrammet. En sådan är att programmets insatser riktas mot fem övergripande målområden, snarare än målgrupper. Detta ska göra det nya programmet mer flexibelt och tydligare styrt av behoven. De regionala handlingsplanerna omfattas också av dessa nyheter. De fem föreslagna målområdena framgår av figuren nedan.

Flera aktörer är viktiga för genomförandet av Socialfonden, inte minst har Arbetsförmedlingen en central roll. Arbetsförmedlingens pågående reformering kan komma påverka myndighetens roll i det kommande programmets genomförande.

Individernas utsatthet och ställning på arbetsmarknaden är den övergripande inriktningen för Socialfonden. Men som figuren nedan visar kan insatserna inom alla målområden adressera antingen individerna direkt, organisationerna på arbetsmarknaden eller de underliggande strukturerna i form av lagar, regler och relationer aktörerna emellan som påverkar arbetsmarknadernas funktionssätt.

[4] Svenska ESF-rådet (2019) Förslag till Nationellt program för Europeiska socialfonden 2021-2027.
[5] Svenska ESF-rådet (2019) Bakgrund till framtiden – En omvärldsanalys för ESF+ perioden 2021-2027.

Figur 1. Målområden och nivåer i Europeiska Socialfonden 2021–2027

En annan nyhet är det första målområdet: Ekonomisk utsatthet. Detta mål hanterades i tidigare programperiod genom FEAD – Fonden för ekonomiskt bistånd till dem som har det sämst ställt. I Svenska ESF-rådets omvärldsanalys beskrivs arbetet med att motverka ekonomisk utsatthet hittills varit ett viktigt men indirekt område för arbetsmarknadspolitiken. En mängd faktorer konstateras leda till att människor blir ekonomiskt utsatta och detta målområde öppnar för att inom ramen för Socialfonden arbeta bredare med att skapa förutsättningar för egenförsörjning.

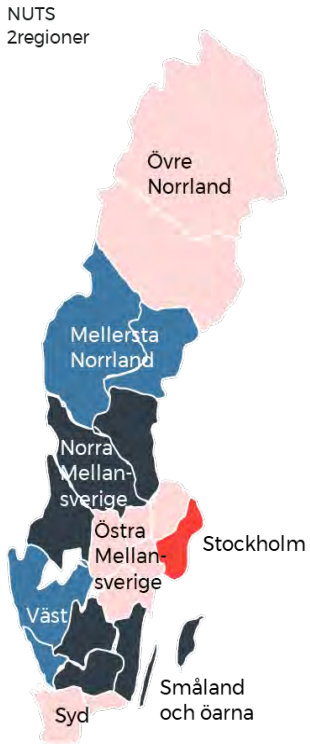
3. Förutsättningar för Stockholmsregionen

I detta avsnitt sammanfattas kort de utgångspunkter som legat till grund för avvägningar och prioriteringar i handlingsplanen. Stockholmsregionens handlingsplan omfattar till skillnad från andra regioners handlingsplaner endast ett län och en regionalt utvecklingsansvarig myndighet. Det är därför naturligt att koppla Stockholmsregionens övergripande regionala utvecklingsstrategi, RUFS 2050, till handlingsplanen för Socialfondens genomförande.

3.1 Utgångspunkter och mål

Stockholm skiljer sig från övriga landet såtillvida att NUTS2-regionen Stockholm, som handlingsplanen avser, endast omfattar ett län och därmed endast en regional utvecklingsstrategi[6]. Detta stärker förutsättningarna för en tydlig koppling mellan den regionala utvecklingsstrategin och Socialfondsprogrammets regionala handlingsplan.

Figur 2. Regioner för Socialfondens genomförande

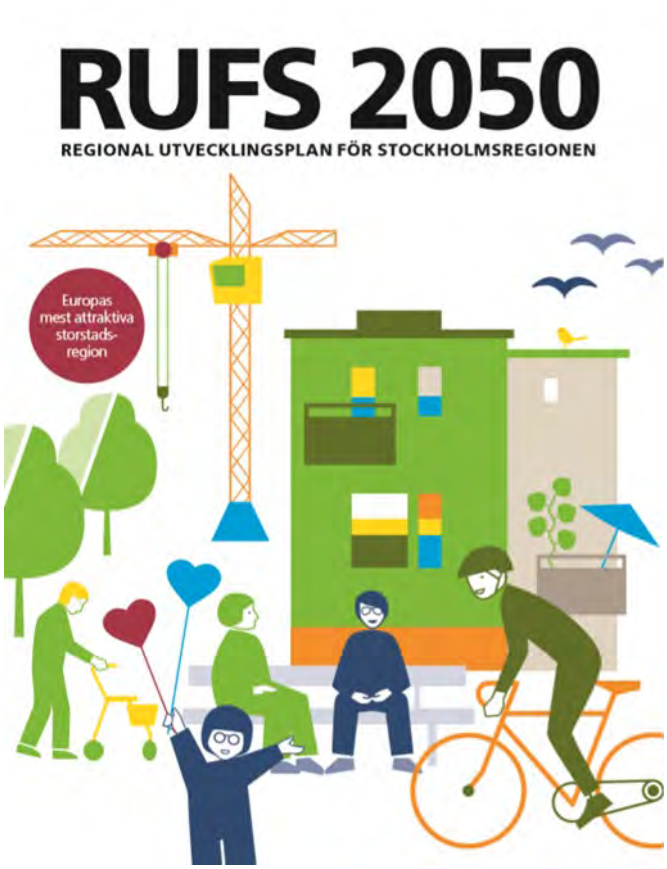

Förslaget till handlingsplan tar således tydligt avstamp i regionenens utvecklingsstrategi, RUFS 2050. Enligt riktlinjerna för det nya programmet har det även tagits fram en

[6] NUTS (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) är EU:s hierarkiska regionindelning. Syftet är att erhålla jämförbara områden vad avser till exempel yta och befolkningsstorlek i EU:s olika medlemsländer. NUTS används tex inom EU för statistikredovisning. I Sverige utgörs NUTS 1 av tre landsdelar, NUTS 2 av riksområden och NUTS 3 av län.

särskild regional socioekonomisk analys för Stockholm och för Socialfondsprogrammet[7]. Eftersom covid 19-pandemin redan fått, och fortsatt kan förväntas få, stora effekter på arbetsmarknaden har kompletterande analyser genomförts[8]. Socialfondsprogrammet är i sammanhanget ett viktigt verktyg för att hantera många av pandemins konsekvenser för regionens arbetsmarknad.

Figur 3. Handlingsplanen har sin grund i Stockholmsregionens utvecklingsstrategi RUFS 2050

En viktig utgångspunkt för RUFS 2050 är den övergripande visionen för Stockholmsregionen - att regionen år 2050 ska vara Europas mest attraktiva storstadsregion. Visionen bryts sedan ned i fyra övergripande mål:

- En tillgänglig region med god livsmiljö
- *En öppen, jämställd, jämlik och inkluderande region*
- *En ledande tillväxt och kunskapsregion*
- En resurseffektiv och resilient region utan klimatpåverkande utsläpp

[7] Se bilagor till handlingsplanen som förutom nämnda analyser innehåller en uppdaterad tabellsammanställning och figurer över socioekonomiska förhållande och inomregionala skillnader
[8] Se bilaga 1 och 2 till handlingsplanen.

Målen i RUFS 2050 ska nås genom insatser från många aktörer och med hjälp av många olika finansieringsverktyg, däribland Europeiska unionens struktur- och investeringsfonder (som Socialfonden). Socialfondens inriktning och resurser kan i princip användas för att nå alla dessa mål, men de är främst inriktade mot att nå målen om en öppen jämställd, jämlik och inkluderande region, samt om en ledande tillväxt och kunskapsregion (punkt två och tre, markerat med kursiv text ovan).

För målet om en öppen, jämställd, jämlik och inkluderande region finns också flera specifika delmål:

- *Skillnaderna i förväntad medellivslängd mellan socioekonomiska grupper och kommuner ska minska.*
- *Förvärvsfrekvensen ska vara väl över 80 procent för både kvinnor och män och gapet mellan inrikes- och utrikesfödda ska minska.*
- *Andelen gymnasieelever som inom tre år fullföljer utbildningen och får en gymnasieexamen ska vara högre än 80 procent, och skillnaderna mellan gymnasieskolorna och länets olika kommuner ska minska.*
- Andelen som känner tillit till sina grannar ska öka samt otrygghetens påverkan på livskvaliteten och invånares utsatthet för våldsbrott ska minska.

För dessa delmål anges viktiga regionala prioriteringar som regionens aktörer särskilt ska prioritera fram till 2026:

- *ta till vara kompetensen och underlätta matchningen på arbetsmarknaden.*
- *nå en jämlik och förbättrad folkhälsa och bidra till att sluta hälsogapet.*
- *stärka förutsättningarna för alla barn och unga att gå vidare till studier och arbete.*

Även dessa prioriteringar har direkt bäring på regionens arbete och vägval i relation till Socialfondsprogrammet och handlingsplanen. De har därför getts kursiv stil ovan.

I denna handlingsplan, liksom i RUFS 2050, ska ett förhållningssätt för hållbar utveckling tillämpas där människan är i centrum. De tre hållbarhetsperspektiven, det ekonomiska, det ekologiska och det sociala är ömsesidigt beroende av varandra. Genom kopplingen till RUFS 2050 får handlingsplanen också en koppling till Agenda 2030 och de globala målen då RUFS 2050 är en viktig del i det regionala genomförandet av Agenda 2030.

Handlingsplanen och genomförandet av Socialfonden ger möjligheter att adressera flera av målen i Agenda 2030, t.ex. mål 1 (ingen fattigdom), mål 3 (god hälsa och välbefinnande), mål 5 (jämställdhet), mål 8 (goda arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt), mål 10 (minskad ojämlikhet) och mål 11 (hållbara städer och samhällen).

Figur 4. Agenda 2030- FN:s 17 globala mål

RUFS 2050 anger också möjligheter till samordning exempelvis med Europeiska unionens Regionala utvecklingsfond (ERUF), både med det regionala programmet för Stockholm och med hållbar stadsutveckling inom det nationella programmet för ERUF, liksom med Europeiska unionens Landsbygdsprogram. En samordning mellan Socialfonden och exempelvis ERUF kräver framför allt ett aktivt och strategiskt arbetssätt av aktörerna i regionen. Det kan handla om satsningar på hållbar stadsutveckling där grön omställning och klimatinvesteringar är prioriterade områden för ERUF, medan inkludering och social hållbarhet ställs i fokus för Socialfonden. Kompetensutveckling kopplat till smart specialisering är också ett prioriterat område för ERUF och därför bör om möjligt initiativ inom i fonderna samordnas. Även övrig fondsamverkan kan prövas under programperioden, exempelvis med Erasmus+, Kreativa Europa samt Horisont 2020.

3.2 Övergripande utmaningar och förutsättningar

I arbetet med planens framtagande har flera olika analyser genomförts. Här sammanfattar vi de viktigaste slutsatserna från dessa. Den socioekonomiska analysen[9] pekar bland annat på att:

- Stockholmsregionen i jämförelse med övriga landet har goda förutsättningar, framför allt genom hög tillväxt och en i grunden stark arbetsmarknad.

- Det finns vissa grupper som har svårare att etablera sig och nå en stabil ställning på arbetsmarknaden, bland annat nyanlända personer, utomeuropeiskt födda personer, särskilt utomeuropeiskt födda kvinnor, personer med kort utbildning, personer med bristande kunskaper i svenska, personer som i olika grad lider av problem med ohälsa eller funktionsnedsättningar, eller personer som passar in i flera av dessa beskrivningar.

- Inom flera branscher utgör kompetensförsörjningen en utmaning och ibland ett tillväxthinder. Insatserna för utbildning och särskilt vuxnas lärande har inte kunnat möta denna utmaning.

- Stora och delvis ökande socioekonomiska skillnader finns mellan grupper, mellan bostadsområden och mellan kommuner.

Det är viktigt att följa och löpande utvärdera effekterna av covid-19 pandemin. Den särskilda analysen som har gjorts inför framtagandet av handlingsplanen med anledning av pandemin aktualiserar ytterligare behov att ta hänsyn till i utformningen av handlingsplanen, bland annat:

- En ökande arbetslöshet som i förlängningen riskerar att innebära ökad långtidsarbetslöshet utgör en stor utmaning. Det finns behov av effektiva insatser för att motverka att de som redan tidigare stod utanför arbetsmarknaden inte ska komma ännu längre ifrån den.

- Covid-19 pandemin kan komma att förstärka och snabba på andra strukturella förändringar (digitalisering, industrins och handelns omvandling, med mera) vilket ökar kraven på omställning inom branscher och yrken.

[9] För fördjupning hänvisas till bilagorna i handlingsplanen om socioekonomisk analys och kompletterande analys kopplat till covid19-pandemin. Men även till tabellbilagor med uppdaterade socioekonomiska variabler och uppgifter om inom regionala skillnader.

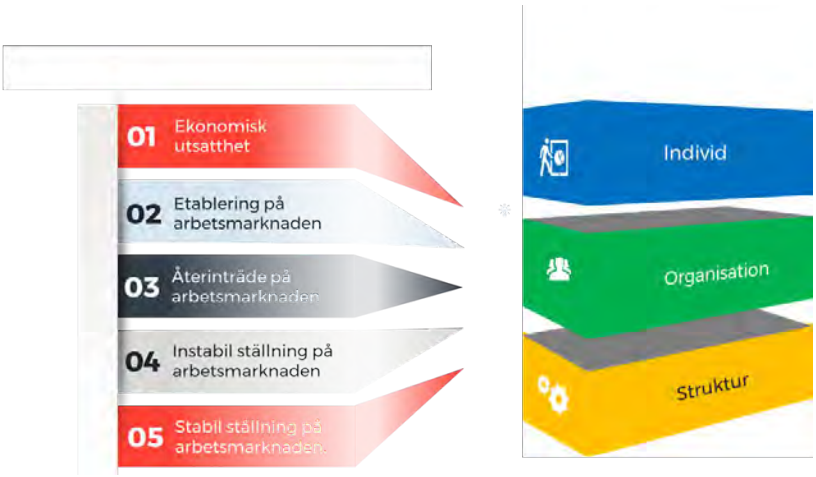
- Osäkerheten i näringsliv och arbetsmarknad kan förväntas vara stor under de kommande åren och det finns ett behov av att regionala och lokala aktörer blir mer agila och snabbare i att anpassa sina analyser och insatser till en föränderlig omvärld.

4. Förslag till regional inriktning

I detta avsnitt sammanfattas handlingsplanens inriktning för respektive målområde i termer av de viktigaste utmaningarna, exempel på målgrupper och nivåer att adressera, de viktigaste aktörerna för att genomföra olika initiativ samt exempel på strategiska slutsatser för genomförandet. I handlingsplanens bilaga 5 ges en fördjupad bild, en vidare koppling till Svenska ESF-rådets nationella omvärldsanalys, det nationella programmet och de särskilda målen.

Socialfondens insatser i det programmet 2021-2027 ska styras mot fem målområden: Ekonomisk utsatthet, Etablering på arbetsmarknaden, Återinträde på arbetsmarknaden, Instabil ställning på arbetsmarknaden samt Stabil ställning på arbetsmarknaden enligt figuren nedan. Vidare gäller att programmets insatser i grunden syftar till att adressera individer men att detta också kan nås genom insatser som riktar sig till de organisationer som ska stödja individerna och de strukturer som möjliggör ett livslångt lärande och en stärkt ställning på arbetsmarknaden.

Figur 5. De fem målområdena i Europeiska Socialfonden 2021–2027

Genomförandet inom Socialfonden kan i hög grad påverkas av Arbetsförmedlingens pågående reformering som noga bör följas så att insatser och möjliga aktörer kan anpassas till kommande förändringar. En god och nära samverkan mellan Arbetsförmedlingen, kommuner, Region Stockholm och andra aktörer bedöms vara central för genomförandet.

En bärande tanke med indelningen i målområden istället för målgrupper är enligt ESF-rådet att komma ifrån den inlåsning som ibland präglat tidigare program. Utgångspunkten för varje målområde är inte individernas ålder eller förutsättningar utan relationen mellan individer och arbetsmarknaden och de stöd som behövs för individerna liksom de strukturella hinder som kan tänkas hindra individernas ställning. De olika målområdena har också introducerats i kapitel 2.

4.1 Ekonomisk utsatthet

Inriktning

Analys: Regionen har generellt goda förutsättningar i form av en långsiktig stark tillväxt och en stark arbetsmarknad. Men regionen präglas också av stora strukturella skillnader mellan grupper av individer, kommuner och bostadsområden. Covid19-pandemin kan komma att öka dessa skillnader, och gör att socioekonomiskt svaga grupper riskerar ytterligare utsatthet. Inom detta målområde är fokus främst på att stärka de långsiktiga möjligheterna till egenförsörjning för den målgrupp som står längst ifrån arbetsmarknaden och ofta utanför arbetskraften. Genom detta målområde utökas Socialfondens möjligheter att arbeta långsiktigt och förebyggande i jämförelse med tidigare program.

Egenförsörjning genom de insatser som sker i ett tidsbegränsat projekt är inte alltid ett realistiskt mål för majoriteten i de målgrupper som är aktuella inom detta målområde. Ett viktigt kompletterande mål bör vara att långsiktigt stärka individerna och därmed deras framtida chanser till arbete eller annan egenförsörjning. Exempel på insatser kan vara sådana som påverkar samverkansstrukturerna mellan de aktörer som har ansvar för att ge individer stöd, men även insatser riktade mot individer som fokuserar på bättre hälsa, daglig rutin/sysselsättning, bryta isolering, ökad självkänsla och så vidare. Dessutom är utbildningsinsatser för de grupper som inte har slutfört grundskola eller gymnasiala studier centrala för att stärka förutsättsättningarna för etablering på arbetsmarknaden. Anpassade insatser bör utformas efter en analys av individers sammantagna livssituation och präglas av en helhetssyn.

Huvudsakliga målgrupper inom målområdet: Det finns ofta flera skäl till ekonomisk utsatthet, varför det också är svårt att identifiera tydligt definierade målgrupper. Nedan anges exempel på olika grupper av individer som enligt statistiken löper stor risk för ekonomisk utsatthet:

- Individer som av olika skäl är utanför arbetsmarknaden (och ofta utanför arbetskraften), särskilt utomeuropeiskt födda kvinnor och personer med funktionsnedsättning, psykisk ohälsa, samt tidigare missbruk och/eller kriminalitet.
- Individer med kort eller ingen utbildning, eller de med bristande kunskaper i svenska.
- Långvarigt arbetslösa, utförsäkrade (ibland benämnda som nollklassade).
- Unga som varken arbetar eller studerar (UVAS).
- Vissa boende i socioekonomiskt utsatta bostadsområden eller individer utan ordnad bostadssituation.

Potentiella aktörer: Kommunerna, Storsthlm, Region Stockholm, myndigheter, samordningsförbund och civilsamhällets organisationer: Att komma i kontakt med målgrupperna kan vara en utmaning och sker oftast genom kommunernas individ- och familjeomsorger samt socialtjänst. I övrigt är samordningen mellan kommunernas olika verksamheter, regionens hälso- och sjukvård, Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen ofta nyckeln till effektiva åtgärder. För att bryta utsattheten krävs långsiktiga och samordnade insatser från flera aktörer, vilket kräver en bred förankring.

Hälso- och sjukvården, men även samordningsförbunden, kan spela en viktig roll inom målområdet för att förbättra målgruppernas hälsa, men även bidra till att lyfta individer från ekonomisk utsatthet och ohälsa till etablering på arbetsmarknaden och förbättrad hälsa. Andra aktörer är folkhögskolor, Polisen och Kriminalvården, civilsamhällets organisationer som bildningsförbunden, idrottsrörelsen, religiösa samfund samt sociala företag.

Slutsatser för genomförandet: Då resurserna i programmet är begränsade och behoven stora bör insatserna inom detta målområde särskilt riktas mot strukturell påverkan, såsom förändrade samverkansstrukturer mellan myndigheterna, för långsiktiga effekter. Individanpassning genom stärkt samverkan mellan myndigheterna bör också vara i fokus, liksom att insatser präglas av en holistisk syn på individernas hela livssituation. Det bör övervägas att rikta insatserna mot särskilt socioekonomiskt utsatta områden. Kvinnor födda utanför EU som står utanför arbetsmarknaden, samt unga som varken arbetar eller studerar kan vara prioriterade målgrupper.

Med fokus på strukturella förändringar behövs också ett perspektiv präglat av social innovation. Här finns utrymme för ökad samverkan med universitet, högskolor och folkhögskolor inom området. Kommande utlysningar bör eftersöka väl förankrade samverkansprojekt med sikte mot implementering, det vill säga mot varaktiga strukturella förändringar som kan skapa långsiktig nytta för både målgruppen och samhället i stort. Utlysningarna bör här ge tillräckligt utrymme för de sökande att inkomma med både genomarbetade och väl förankrade ansökningar som stärker möjligheterna till långsiktigt hållbara resultat och implementering av nya metoder. Det är i det sammanhanget viktigt att prioriteringsarbetet tydligt lyfter fram implementeringsförutsättningarna.

4.2 Etablering på arbetsmarknaden

Inriktning

Analys: Regionens starka arbetsmarknad har generellt inneburit att de som kvarstår i arbetslöshet i Stockholm ofta står särskilt långt från arbetsmarknaden. Covid19-pandemin försvårar ytterligare för denna målgrupp. Flera av de branscher som hittills blivit särskilt drabbade i covid19-pandemin är sådana där dessa målgrupper först brukar kunna etablera sig, såsom handeln, hotell och restaurang och andra branscher kopplade till besöksnäringen, samt delar av servicesektorn. Erfarenheter visar att insatserna behöver vara väl anpassade till målgruppernas många gånger komplexa problematik, och ibland individuellt utformade och med multipla åtgärder. En analys av individens hela livssituation bör ligga till grund för riktade insatser, som kan röra sig om att exempelvis ge unga möjlighet till särskild vägledning/coachning, att slutföra sina gymnasiestudier, språkundervisning, kompletterande studier med språkundervisning i kombination med yrkesinriktad utbildning etc.

Insatser för etablering på arbetsmarknaden handlar inte enbart om att stärka och rusta den enskilda individen utan även om att höja kompetensen hos arbetsgivare och redan anställda. Attitydpåverkande insatser och att undanröja hinder för deltagande och bidra till att utveckla arbetsplatser som möjliggör för alla att delta i arbetslivet oavsett förutsättningar är en viktig faktor.

Huvudsakliga målgrupper inom målområdet: Målområdet handlar om att underlätta för etablering på svensk arbetsmarknad. Det finns många olika skäl till att etableringen på arbetsmarknaden kan vara svår. Med en normalt sett stark arbetsmarknad i Stockholmsregionen är

bedömningen att insatserna behöver koncentreras till dem som möter de största svårigheterna i etableringen, exempelvis de som:

- Har ingen eller liten erfarenhet från svensk arbetsmarknad.
- Har högst förgymnasial utbildning.
- Har någon funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga.
- Är födda utanför Europa, och individer som har bristfälliga kunskaper i svenska, särskilt kvinnor.
- Är unga eller vuxna mellan 55-64 år.

Potentiella aktörer: Kommunerna och Arbetsförmedlingen är viktiga aktörer liksom olika utbildningsaktörer, Försäkringskassan, samordningsförbund och civilsamhällets organisationer: För insatser som vänder sig direkt mot individerna är de viktigaste aktörerna Arbetsförmedlingen som har det arbetsmarknadspolitiska uppdraget och kommunerna genom sitt ansvar för exempelvis utbildningsinsatser och som till viss del kompletterar Arbetsförmedlingen med lokala arbetsmarknadsinsatser. Kommunerna har även ansvaret för utbildningen (inklusive vuxenutbildningen). Försäkringskassan och hälso- och sjukvården har dessutom viktiga uppgifter för målgruppen, liksom Storsthlm i sin roll att företräda kommuner kopplat till frågor om arbetsmarknad och vuxenutbildning. Civilsamhällets organisationer, folkhögskolor, sociala företag och andra aktörer inom ideell sektor har ofta stora möjligheter att stödja individernas utveckling och därför bör initiativ tas för att involvera dessa aktörer i genomförandet.

För insatser som vänder sig till organisationer och arbetsgivare behöver även arbetsgivaraktörer av olika slag engageras, exempelvis för att kunna tillhandahålla praktikplatser och handledning. Region Stockholm har här en tydlig roll som samordnande och stödjande aktör, exempelvis gentemot kommunerna och i relationen mellan kommunerna och de statliga myndigheterna.

Slutsatser för genomförandet: Insatserna behöver anpassas utifrån om de riktas direkt till individer eller är strukturpåverkande. Samverkan mellan aktörerna är ofta en central del i genomförandet, liksom att insatser präglas av en helhetssyn på individernas samlade förutsättningar. Inriktning på utlysningar som tar sikte på de målgrupper som nämnts ovan, och särskilt de som i covid19-pandemin riskerar hamna ännu längre från arbetsmarknaden, kan vara möjliga. Kommande projekt kan kombinera flera av dessa målgrupper i vad som brukar beskrivas som ett intersektionellt perspektiv. Utlysningar kan också riktas till aktörer som kan motiveras att utveckla validering som verktyg för att exempelvis ta tillvara och översätta kompetens och meriter som utvecklats av utrikes födda i deras hemländer.

I utlysningar och mobilisering av insatser är det en särskild utmaning att utveckla projekt som har en långsiktigt hållbar och systempåverkande karaktär. Tidigare erfarenheter från Socialfondens insatser har visat på svårigheter i detta avseende. Insatser med god effekt tenderar att vara kostsamma vilket minskar förutsättningarna för en implementering i ordinarie strukturer utan extra projektfinansiering. Därför är det viktigt att insatserna och projekten tidigt inkluderar förutsättningarna till implementering så att det på sikt kan bli högre grad av systempåverkan. Vidare är det viktigt att sätta in etableringsfrämjande insatser tidigt, och att se främjande och förebyggande insatser till barn och unga som viktiga förutsättningar för att minska senare svårigheter med etablering på arbetsmarknaden.

4.3 Återinträde på arbetsmarknaden

Inriktning

Analys: Långtidsarbetslöshet har länge varit relativt låg i Stockholm, men ökar nu som en effekt av covid19-pandemin. Långtidsarbetslöshet är särskilt kostsamt, både för individ och samhälle. Att motverka långtidsarbetslöshet är därför en viktig uppgift för Socialfonden. Möjligheter till karriärväxling för den äldre målgruppen är en viktig del i detta, liksom att främja utvecklingen av ett varierat utbud av individanpassade insatser, som kan handla om vägledning, coaching och olika slags utbildningsinsatser inom reguljära utbildningssystem.

En utmaning är att sätta in tidiga förebyggande insatser för att stärka individernas anställningsbarhet genom exempelvis kompetensutveckling, praktik eller rehabilitering. Inte minst kan insatser behöva genomföras för att stärka individers digitala kompetens för att möta ett föränderligt arbetsliv. Ju längre tid som målgruppen är utan arbete eller annan sysselsättning, desto större risk för långtidsarbetslöshet.

Huvudsakliga målgrupper inom målområdet: Denna målgrupp kännetecknas av individer som har haft en tidigare erfarenhet av svensk arbetsmarknad men som av något skäl hamnat utanför. De som löper störst risk för långtidsarbetslöshet är samma grupper som exemplifierades i det tidigare målområdet Etablering på arbetsmarknaden, bland annat de som har en funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga. Att motverka långtidsarbetslöshet bland yngre bör alltid vara prioriterat, men covid19-pandemins effekter gör att även en äldre målgrupp kan komma ifråga för detta område.

Potentiella aktörer: Kommuner, utbildningsaktörerna, Region Stockholm, myndigheterna, arbetsmarknadens parter, civilsamhällets organisationer och samordningsförbunden: Många aktörer behöver engageras för att möta de ofta komplexa utmaningarna. Flexibla och individuellt behovsanpassade lösningar ställer krav på samverkan mellan organisationer. Det kan handla om förstärkt samverkan inom samordningsförbund, mellan Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, kommunerna, vård- och omsorg, företagshälsovård, civilsamhället och utbildningsaktörer eller den sociala ekonomin och inte minst insatser för arbetsgivare (anpassningar i arbetsmiljö, attityder, arbetstider, etc.). Flera av ovan nämnda organisationer är också centrala arbetsgivare och kan också vara aktuella också ur ett sådant perspektiv. Region Stockholm har en nyckelroll i ansvaret att samordna andra aktörer, både på lokal, regional och nationell nivå kopplat till kompetensförsörjningsfrågor.

Slutsatser för genomförandet: Insatserna behöver anpassas utifrån om de riktas till individer eller är strukturpåverkande. Samverkan mellan aktörerna är en central del i genomförandet. Individinsatser behöver kombineras med insatser för att skapa förutsättningar hos arbetsgivare att ta emot dessa individer vid återinträdet på arbetsmarknaden, samt samordning mellan flertalet aktörer kring kompetensutveckling. Även vård och omsorg samt civilsamhället och aktörer inom folkbildningen är betydelsefulla mottagande organisationer i insatser för den aktuella målgruppen.

Särskilt fokus kan behövas för grupperna unga och äldre, som normalt skulle ha kommit tillbaka till arbetsmarknaden men som på grund av covid19-pandemin har svårt att få ett nytt jobb. I hög grad anpassade och tidiga insatser riktade till målgruppen bör vara prioriterade på individnivån. Eftersom målgrupper kan ha en sammansatt problematik behöver insatser föregås av en

analys som utgår ifrån ett helhetsperspektiv på individen. I övrigt är bedömningen att målgrupperna kommer att kunna variera över tid, beroende på arbetsmarknadens utveckling efter covid19-pandemin. Utlysningarna behöver därför vara flexibla över tid.

Andra aspekter för genomförandet är hur insatser för målgrupperna skapas som kan vara systemförändrande. Framgångsrika individinriktade insatser är kostsamma. Utlysningarna bör därför ägna särskild kraft åt att utveckla effektiva *och* finansiellt hållbara insatser där förankringen för införande i ordinarie strukturer är tydlig och möjlig.

4.4 Instabil ställning på arbetsmarknaden

Inriktning

Analys: Strukturella förändringar på arbetsmarknaden har inneburit att andelen i osäkra anställningar har ökat. Covid19-pandemin och andra strukturella förändringar kommer ytterligare att påverka många branscher under de kommande åren. Detta har drabbat och fortsätter att drabba de som har en svag ställning på arbetsmarknaden. Det finns utmaningar i att göra karriärväxling och möjligheter till omställning för yrkesverksamma mer tillgängliga, effektiva och attraktiva samt att tillhandahålla ett livslångt lärande för dem med osäkra arbetsförhållanden.

Här finns också en koppling mellan möjligheten till en stabil ställning på arbetsmarknaden och hälsa. Med en mer stabil ställning på arbetsmarknaden minskar risken för ohälsa. Insatsernas fokus inom Socialfonden ska främst riktas mot individer eller arbetsgivare, men här tydliggörs även behovet av att fokusera på preventiva, effektiviserande och systemförstärkande insatser.

Huvudsakliga målgrupper inom målområdet: Utöver de grupper som tidigare identifierats i andra målområden som svaga lyfts här fram grupperna unga vuxna, som ofta kan vara hänvisade till jobb präglade av osäkra anställningsformer, samt gruppen äldre (55+), som kan ha en svagare ställning genom att de branscher och yrken de finns inom är utsatta för olika former av strukturell omvandling. Vissa anställda i branscher (delar av besöksnäring, kulturella och kreativa näringar, transporter, fastigheter, med flera) och områden (till exempel Arlanda) som drabbats av effekterna från covid19-pandemin är särskilt utsatta. Även yrkesgrupper med korta och osäkra uppdrag eller anställningsformer som på andra sätt skapar otrygga villkor ingår i målgruppen för dem som har en instabil ställning på arbetsmarknaden.

Potentiella aktörer: Myndigheter, företag, arbetsmarknadens parter, utbildningsanordnare och kommuner: Inom området kan flera aktörer ha en central roll beroende på typen av insats. Det kan röra sig om insatser som erbjuds inom arbetsmarknadsutbildningar, den kommunala vuxenutbildningen, yrkeshögskolor, högre utbildning eller inom den privata utbildningsmarknaden. Även folkhögskolor, studieförbund och civilsamhälle är potentiella aktörer inom målområdet. Arbetsgivare, de fackliga aktörerna samt andra bransch- och intresseorganisationer kan också ha en viktig roll för att stimulera och organisera ett lärande i arbetet som kan stärka målgrupper med instabil ställning på arbetsmarknaden.

Organisationer som arbetar med att främja individuell och organisatorisk omvandling behöver också delta. Det handlar om Trygghetsrådet, arbetsmarknadens parter, med flera. Här finns även en viktig roll för offentliga aktörer, som exempelvis kommunerna, Storsthlm och Region Stockholm som ansvarar för den övergripande samordningen vad gäller kompetensförsörjningsfrågorna. En generell utmaning för Socialfonden, som kanske särskilt synliggörs inom detta

målområde, är att få in fler potentiella aktörer som kan motiveras att driva eller delta i olika projektinitiativ.

Slutsatser för genomförandet: Inom detta område bör ansvaret för genomförandet kunna fördelas på flera olika parter. En inbyggd svårighet är att nå flera av de möjliga målgrupperna inom detta område, som per definition saknar fasta anställningar och ofta kan vara fackligt oorganiserade. Att arbeta med strukturer är därför en viktig del i genomförandet. En slutsats handlar om att bygga mer snabbfotade, agila och inte minst tillgängliga strukturer för vuxnas lärande. Det kan handla om att utveckla ett mer flexibelt och anpassat utbildningsutbud som svarar bättre mot arbetsgivares efterfrågan på kompetens och som möter individernas behov av en stabil ställning på arbetsmarknaden.

Insatser på struktur- och individnivå kan också innebära att utveckla validering som verktyg för att snabba upp vägen genom utbildning och till jobb. En ambition bör vara att motivera arbetsmarknadens parter att tillsammans med utbildnings- och kompetensutvecklingsaktörerna initiera och driva kompetensutvecklings-, omställnings- och valideringsinsatser för målgruppen.

4.5 Stabil ställning på arbetsmarknaden

Inriktning

Analys: Covid19-pandemin kommer i samspel med andra strukturella förändringar att påverka många branscher och yrken under programperioden, inte minst kopplat till ökad digitalisering och automatisering. Tidigare bristyrken visar nu på övertalighet, medan nya bristyrken uppstår. I många sedan tidigare kända bristyrken, till exempel inom vård och omsorg, ökar också kraven på kompetens och vidareutbildning som en följd av covid19-pandemin. Detta betyder att utmaningarna kan förväntas öka, även för den som idag kan sägas ha en stabil ställning på arbetsmarknaden.

I likhet med föregående tematiska målområde är en utmaning att tillgängligheten till utbildning och kompetensutveckling varierar. Stödet bör därför fokuseras till individer som finns i organisationer med begränsade resurser att själva organisera kompetensutveckling och till de fall där kompetensutvecklingen inte fungerar idag. Ett exempel kan vara små och medelstora företag, som står för en betydande del av den totala sysselsättningen. I just dessa företag kan det finnas mycket att vinna på om bättre förutsättningar kan ges för exempelvis omvärldsanalys, utvecklingen av nya affärsmodeller och sätt att stimulera det individuella och organisatoriska lärandet. Andra behov handlar om att generellt stödja kompetensförsörjningen i regionen, öka attraktionen till bristyrkesutbildningar och att bredda rekryteringsutbudet. Särskild uppmärksamhet bör ägnas åt att bryta mönster av könsstereotypa yrkesval, genom strategiskt arbete med jämställdhet och icke-diskriminering, inte minst hos utbildningsanordnare och i de mottagande branscherna.

Huvudsakliga målgrupper inom målområdet: Anställda i alla typer av organisationer kan ha behov av insatser kopplade till ett livslångt lärande. De exempel som lämnas nedan ska därför ses som exempel på individer i fokus för detta målområde:

- Individer som finns hos mindre arbetsgivare som kan ha begränsade resurser eller möjligheter att erbjuda kompetensutveckling eller lärande på arbetsplatsen.
- Individer i anställningar där insatser för kompetensutveckling och lärande av tradition är begränsade.

- Individer i branscher med monotona/rationaliserbara arbetsuppgifter (lager, administration, produktion med flera).
- Individer som behöver kompetensutvecklas givet en snabb teknisk utveckling, digitalisering, automatisering, och så vidare.
- Individer i branscher med brist på mångfald och/eller könssegregerade branscher.

På strukturnivån handlar detta målområde om utvecklingen av systemen för livslångt lärande, med särskilt fokus på personer i anställning.

Potentiella aktörer: Region Stockholm, företag, arbetsmarknadens parter, kommunerna och utbildningsanordnare: Flera aktörer är aktuella för att kunna genomföra insatser i detta målområde. Aktörerna varierar beroende på om fokus för insatserna ligger på individ-, organisations- eller strukturnivån.

Sammantaget är de viktigaste aktörerna privata och offentliga arbetsgivare, med särskilt fokus på branscher och yrken utsatta för ett starkt förändringstryck eller kompetensförsörjningsutmaningar, men även branschorganisationer, fackliga organisationer och nätverk med anknytning till ovan nämnda utmaningar. Så kallade paraplyorganisationer eller arbetsgivarorganisationer kopplade till civilsamhället kan också vara viktiga aktörer för att tillhandahålla kompetensutveckling för organisationernas medlemmar.

Vidare är aktörer med olika uppdrag inom kompetensutveckling viktiga, såsom, utbildningsanordnare med särskilt fokus på vuxnas lärande. Exempel på regionala aktörer bland myndigheter som generellt har centrala roller i genomförandet eller för mobilisering är Länsstyrelsen, Försäkringskassan, universitet och högskolor, Storsthlm och Arbetsförmedlingen, där de sistnämnda inom detta målområde har en särskild koppling till utvecklingen av vuxnas lärande. Region Stockholm har ett övergripande regionalt ansvar för kompetensförsörjningsfrågor när det gäller samordning av statliga, regionala och lokala aktörer som har olika slags ansvar för vuxnas lärande.

Slutsatser för genomförandet: Genomförandet behöver drivas på individ- och organisationsnivån samt på en strukturell nivå. En viktig slutsats är att uppdraget i princip handlar om att stödja uppbyggnaden av mer snabbfotade, agila och tillgängliga strukturer för vuxnas lärande, exempelvis system och en utvecklad praktik för validering som kan stödja ett livslångt lärande. Såväl myndigheternas analyser och stödstrukturer liksom näringslivet och arbetsmarknadens parter behöver involveras för att utveckla bra underlag för dialog om att anpassa utbildningsinsatser till den regionala arbetsmarknadens behov. Region Stockholm har en särskild roll för att ta fram och sammanställa sådana underlag. På individnivå kan utbildnings- och kompetensutvecklingsinsatser riktas mot individer anställda i branscher och yrken som kännetecknas av snabb teknisk omvandling. Inte minst bör små och medelstora företag involveras i sådana insatser.

När det gäller individ- och organisationsnivån bör fokus vara att identifiera och motivera arbetsmarknadens parter att tillsammans med utbildnings- och kompetensutvecklingsaktörerna initiera och driva kompetensutvecklingsinsatser, både riktade till individer och till företag och arbetsgivare. Det kan handla om insatser riktade till ledningsfunktioner i företag som har behov av rekrytering eller annan utveckling, i riktning mot exempelvis inkluderande bemötande, ledarskap eller breddad rekrytering.

5. Utlysning, principer för prioriteringar och uppföljning

Genomförandet av Socialfondsprogrammet sker i form av utlysningar där flera projektansökningar samlas för en gemensam bedömning och prioritering. Handlingsplanen innehåller en preliminär plan för de närmaste utlysningarna och som i enlighet med intentionerna om en ökad flexibilitet ger förslag på insatser som inom en och samma utlysning kan riktas till flera målgrupper och aktörer i de olika målområdena. Som visats är det viktigt att planeringen kan möta en ibland snabb förändrad utveckling i samhället, inte minst mot bakgrund av den osäkerhet som skapats av covid19-pandemin. I avsnittet ges förslag på vilka tre utlysningar som skulle kunna inleda genomförandet av handlingsplanen, samt förslag till styrande principer för Strukturfondsparterskapets prioriteringar av projekt.

Handlingsplanen ska följas upp löpande under programmets genomförande. Uppföljningen föreslås ske i samverkan med Svenska ESF-rådet, Strukturfondsparterskapet och Region Stockholm. Parterna kommer även överens om vilka delar av handlingsplanen som ska följas upp, exempelvis förslag till inriktning på utlysningar och principer för prioriteringar av projekt. Uppföljningen bör också involvera flera regionala och lokala intressenter.

5.1 Förslag på utlysningar

I slutet av programperioden 2014-2020 har utlysningar gjorts av förstudier som bland annat syftar till att ge en grund för kommande utlysningar och projekt i den nya programperioden och därför bör således de inledande utlysningarna ta hänsyn till detta. Det förslag som ges nedan avser de första utlysningarna under programperioden och grundar sig på analysen i handlingsplanen. De första utlysningarna kommer därför inte att vara heltäckande i förhållande till alla de insatser som ovan föreslagits genomföras under hela programperioden. De tidsmässigt första utlysningarna i det nya programmet föreslås vara:

Utlysning 1: Återstarta Stockholmsregionen

Utlysningen syftar till att bidra till återstarten av Stockholmsregionens arbetsmarknad efter covid19-pandemin:

- Insatser för grupper långt från arbetsmarknaden, som till följd av covid19-pandemin upplevt större utmaningar att få arbete eller att komma närmare arbetsmarknaden, exempelvis unga och personer med funktionsnedsättningar.

- Utbildnings- och kompetensutvecklingsinsatser riktade till anställda i eller tidigare anställda i yrken i särskilt drabbade branscher.

Utlysning 2: Bygg ihop Stockholmsregionen

Utlysningen syftar till att adressera de utanförskapsutmaningar som präglar vissa av länets bostadsområden och kommuner i högre grad än andra och som redovisas i den socioekonomiska analysen. Utlysningen välkomnar projekt som riktar sig till målgrupper eller organisationer i särskilt utsatta bostadsområden och kommuner.

- Insatser för att förbättra mäns och kvinnors förutsättningar till arbete och egenförsörjning i bostadsområden och kommuner med större ekonomisk utsatthet.

- Insatser för kvinnor födda utanför Europeiska unionen och som står utanför arbetsmarknaden.

- Insatser för snabbare etablering på svensk arbetsmarknad med hänsyn tagen för kvinnor och mäns olika förutsättningar i bostadsområden och kommuner med större ekonomisk utsatthet.

- Insatser för kompetensutveckling med hänsyn tagen för män och kvinnors olika förutsättningar i bostadsområden och kommuner med större ekonomisk utsatthet med en instabil ställning på arbetsmarknaden.

- Insatser som anknyter till Europeiska regionalfondens (ERUF) insatser för hållbar stadsutveckling eller annan strukturfond och som bidrar till att genomföra Socialfonden.

Utlysning 3: Ett effektivare system för kompetensutveckling och kompetensförsörjning i Stockholmsregionen

Utlysningen fokuserar på organisations- och systemnivåer. Syftet är att efter covid19-pandemin och en förväntat fortsatt snabb strukturell omvandling till följd av automatisering och digitalisering bidra till att bygga upp ett snabbare och mer effektivt system för kompetensförsörjning och vuxnas lärande i regionen. Exempelvis system och en utvecklad praktik för validering som innebär en snabbare väg genom utbildning till jobb och på så sätt stödja ett livslångt lärande. Flera målgrupper och aktörer, utöver de som verkar för vuxnas lärande, kan adresseras i utlysningen såsom unga, personer med funktionsnedsättningar, samordningsförbund, Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, civilsamhällets organisationer med flera.

Utlysningen bör omfatta samordnade insatser för en utvecklad regional struktur för analys, dialog, anpassning av utbildningsinsatser till den regionala arbetsmarknadens behov och en gemensam kvalitetsutveckling av insatser för livslångt lärande.

5.2 Styrande principer för Strukturfondspartnerskapets prioriteringsarbete

Här presenteras förslag till styrande principer för Strukturfondspartnerskapets prioriteringsarbete av projekt. Arbetet i Strukturfondsparterskapet regleras i lag[10]. Principerna skall komplettera den bedömning av projekten som görs av Svenska ESF-rådet utifrån det nationella programmet, exempelvis bedömer myndigheten uppfyllande av grundläggande krav och villkor, styrning mot programmålen eller integrering av horisontella principer som bland annat omfattar jämställdhet mellan män och kvinnor.

Principerna ska alltså tillämpas *efter* Svenska ESF-rådets beredning av projekten enligt programmets mål, regelverk, aktuell utlysning, och ska vägleda Strukturfondspartnerskapets arbete med att göra en inbördes prioritering bland godkända projekt, exempelvis i fallet att de sökta

[10] Lag (2007:459) om strukturfondspartnerskap.

resurserna överstiger de som utlysts. Viktigt att notera är att principerna inte ska tolkas som definitiva kriterier, dvs. ett enskilt projekt behöver inte möta samtliga principer för att kunna bli godkänt för finansiering. Principerna ska bidra till att de godkända projekten sammantaget bidrar till ett genomförande av ESF+ i Stockholmsregionen. Vilken vikt partnerskapet bör fästa vid vissa enskilda principer kan också komma att variera beroende på inriktningen för utlysningen och vilka av de tematiska målområdena som adresseras.

Styrande principer för Strukturfondspartnerskapets prioriteringsarbete

De principer som presenteras är av två typer. De tre första handlar om hur Strukturfondspartnerskapet kan prioritera för att säkerställa största möjliga mervärde från projekten. Syftet med dessa principer, som är giltiga för de flesta utlysningar, är att Socialfondens resurser ska användas så effektivt som möjligt i relation till övriga lokala, regionala och nationella resurser. De två sista principerna, som kan variera beroende på utlysning, har som syfte att tydliggöra Socialfondens roll för regionens framtida utveckling och för att lyfta de prioriteringar som ges uttryck för i RUFS 2050.

- Projekt som är dokumenterat väl förankrade hos samtliga medverkande projektparter.

Erfarenheten visar att förankringen av projekten utanför projektägaren ofta är svag, vilket medför att projektens effekter försämras. Strukturfondspartnerskapet bör i sin bedömning så långt som möjligt väga in hur väl förankrade projekten är hos andra parter än projektägaren. Här är det möjligt för Strukturfondspartnerskapet att stödja sin prioritering på den bedömning av förankringens styrka som görs genom Svenska ESF-rådets beredning och bedömningen av t.ex. genomförandeplanens styrka och tydlighet. Denna princip är särskilt viktig i projekt där implementeringen av projektresultaten kräver flera aktörers nära samverkan.

- Projekt som syftar till långsiktig struktur- och systempåverkan på antingen lokal, regional eller nationell nivå

Erfarenheten visar att många goda projektresultat inte tas om hand och att effekten från projekten därmed blir kortvarig. Ibland försvåras insatserna av nationella, regionala eller lokala system som kan försvåra informationsutbytet och/eller samarbete kring en specifik målgrupp.

Strukturfondspartnerskapet bör prioritera sådana projekt som har strukturpåverkan som huvudsakligt syfte och projekt där det finns en tydlig, realistisk och väl förankrad implementeringsplan. Vidare bör projekt som har en tydlig och uttalad ambition om att utvinna lärdomar och sprida kunskap om systembrister prioriteras för att förändra och skapa mer ändamålsenliga system och strukturer.

- Projekt där komplementariteten i förhållande till andra resurser är som störst.

Många av insatserna inom Socialfondsprogrammet kan också finansieras på andra sätt, exempelvis genom ordinarie resurser (exempelvis kompetensutveckling i lönsamma företag) eller genom andra projektbidrag till kommunerna, bidrag från Skolverket, Delegationen mot segregation (Delmos), med flera. Strukturfondspartnerskapet bör prioritera projekt som kan visa att de utrett och prövat möjligheterna till annan finansiering och kan motivera varför Socialfonden är den lämpligaste/ enda möjliga finansieringen.

- Projekt som särskilt adresserar socioekonomiskt utsatta områden.

Den socioekonomiska analysen visar på stora skillnader mellan regionens kommuner och områden. Det finns därför anledning att i såväl särskilda utlysningar som i en allmän prioriteringsprincip särskilt lyfta fram sådana områden. Strukturfondspartnerskapet bör därför prioritera projekt som omfattar insatser i eller för socioekonomiskt utsatta bostadsområden eller på andra sätt adresserar socioekonomiska skillnader.

- Projekt som tydligt bidrar till att långsiktigt stärka Stockholmsregionens internationella konkurrenskraft och attraktionskraft.

I RUFS 2050 är Stockholmsregionensregionens internationella konkurrens- och attraktionskraft ett övergripande mål. Även ett program som adresserar grupper som står utanför eller har en instabil ställning på arbetsmarknaden bör adressera detta mål. Det kan ske genom att prioritera insatser som riktar sig till regionens nyckelindustrier eller andra näringar som ses som avgörande för regionens internationella konkurrenskraft (exempelvis anställda i företag inom läkemedel-, industri- och fordonsbranscher, anställda vid Arlanda flygplats eller färjeterminaler och hamnar). Strukturfondspartnerskapet bör därför prioritera projekt som kan stödja Stockholmsregionen som en konkurrenskraftig och attraktiv europeisk region.

6. Processen för framtagandet och genomförande av handlingsplanen

6.1 Framtagandet av handlingsplanen

Region Stockholm har i framtagandet av handlingsplanen fört dialog med en bredd av länets intressenter inom ramen för det regionala utvecklingsansvaret. Det regionala utvecklingsansvaret innebär bland annat att *”utarbeta och fastställa en strategi för länets utveckling och samordna insatser för genomförandet av strategin”* och *”utföra uppgifter inom ramen för EU:s strukturfondsprogram”*[11].

En socioekonomisk analys som legat till grund för handlingsplanen har tagits fram av Region Stockholm, hösten 2019. Denna har under sommaren 2020 kompletterats med särskilda analyser kopplade till effekterna av covid19-pandemin. Därtill har uppdaterad statistik tagits fram som beskriver socioekonomiska variabler och inomregionala skillnader.

Under augusti-oktober 2020 har Region Stockholm haft dialog med en rad olika regionala intressenter. Exempelvis har följande insatser genomförts:

- En formell inbjudan på ledningsnivå gick ut till samtliga kommuner och övriga intressenter att inkomma med skriftliga inspel inför framtagandet av handlingsplanen, samt att ingå en extern referensgrupp.
- Referensgruppen bestod av ABF, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, KTH, Länsstyrelsen, Region Stockholm, Konstnärliga & Litterära Yrkesutövares samarbetsorganisation KLYS, Kulturens Bildningsverksamhet, LO, Strukturfondsparterskapets sekretariat och ordförande, Svenska ESF-rådet, Svenskt Näringsliv, Storsthlm, Stockholms universitet och Tillväxtverket, samt företrädare för Danderyd, Nynäshamn, Sigtuna, Stockholms stad, Täby, Vallentuna och Österåker (företräder 6 kommuner i nordost).
- Information och dialog i befintliga forum såsom nätverk för kommundirektörer i regionen, nätverk för kommunala EU-samordnare, politiska nämnder och beredning på regional nivå.
- Fem informations- och dialogworkshops med representanter från kommuner, universitet och högskola, civilsamhälle och arbetsmarknadens parter.
- Dialog med företrädare för Svenska ESF-rådet i Stockholm och Strukturfondsparterskapet.
- Dialog och utbyte med andra regioner i Sverige och särskilda analysseminarier som Svenska ESF-rådet arrangerat.
- Remissförfarande 26 oktober till 16 november 2020 till alla kommuner samt övriga centrala intressenter i regionen. Alla kommuner och medverkande i referensgruppen gavs också i september möjlighet att inkomma med skriftliga inspel inför framtagandet av handlingsplanen.

Det förankringsarbete som gjorts för att ta fram handlingsplanen ligger också till grund för det mer långsiktiga arbetet att tillsammans med intressenter i regionen fortsätta en dialog om de möjligheter och utmaningar som finns för genomförandet av Socialfonden.

[11] Lagen om regionalt utvecklingsansvar (2010:630) gäller för samtliga landsting i Sverige samt Gotlands kommun från den 1 januari 2019

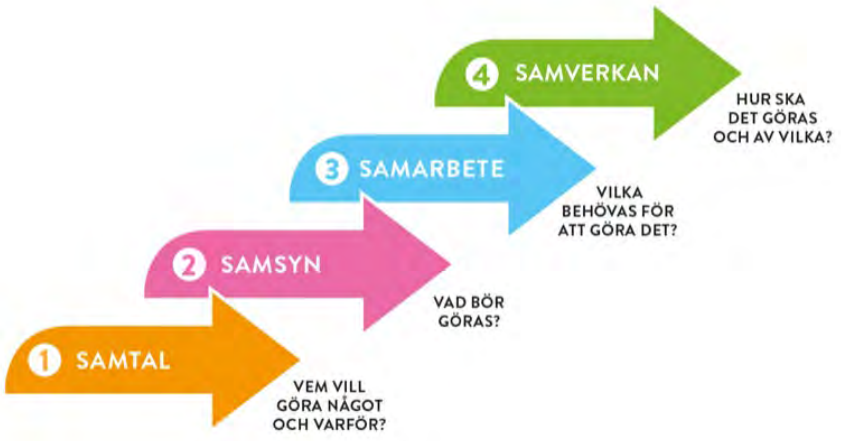
6.2 Ansvar för genomförandet av handlingsplanen

Handlingsplanen ska användas av Svenska ESF-rådet och Strukturfondsparterskapet i Stockholms län i genomförandet av Socialfonden i regionen. Handlingsplanens genomförande är dock beroende av en bred samverkan och engagemang lokalt och regionalt för regionens samlade utveckling. I Stockholmsregionen har en sådan samverkan och engagemang i tidigare programperiod exempelvis skett inom det som benämns som ”Stockholmsmodellen”.

Handlingsplanen är ett underlag för fortsatt dialog och samverkan mellan offentliga, privata och ideella aktörer på kommunal, regional och även statlig nivå om hur insatserna ska genomföras och prioriteras. Genomförandet ska präglas av samverkan och engagemang för regionens hållbara utveckling.

Aktörer har såväl möjligheter som ansvar att bidra till förverkligande av handlingsplanen och det innebär både utmaningar och möjligheter i att prioritera och samverka för att utveckla arbetsmarknaden, kompetensförsörjningen och integrationen. Samverkanstrappan, som visas i figuren nedan, är ett verktyg som kan vägleda regionens aktörer för att utveckla hållbara initiativ i linje med Socialfondens målsättningar och de lokala och regionala prioriteringarna.

Figur 6. Samverkanstrappan

I processen med framtagandet av handlingsplanen har ett tydligt behov av regional samordning lyfts fram för att föra vidare frågor kring de utmaningar som regionen har kopplat till kompetensförsörjning, arbetsmarknad och integration. Det är viktigt att utgå från de samverkansstrukturer och processer som redan är etablerade, för att undvika dubbelarbete och ta tillvara den breda kompetens som idag finns hos olika aktörer i regionen.

Region Stockholm samordnar det regionala utvecklingsarbetet i Stockholms län och ska bidra till utveckling av dialog och samverkansformer. Ett arbetssätt, som också anknyter till samverkanstrappan, är bildandet av den regionala kompetensplattformen i Stockholms län, Kompetensarena Stockholm och inrättandet av Stockholmsregionens Kompetensråd. Denna arena med tillhörande råd etableras nu med en bred sammansättning av representanter från Region Stockholm, Storsthlm, Länsstyrelsen, nationella myndigheter, utbildningsanordnare, näringslivet och arbetsmarknadens parter.

Tillsammans med Strukturfondsparterskapet är denna arena en viktig plattform för att följa upp, initiera och genomföra insatser inom Socialfonden som kan leda till att länets kompetens tas tillvara och att matchningen på arbetsmarknaden förbättras. Inte minst kan det gälla det pågående arbetet med att bygga upp regionala branschspecifika kompetensråd där huvudmän för utbildning tillsammans med branscher, fackliga organisationer och arbetsgivare ges tillfälle att komma överens om gemensamma insatser för att stärka Stockholmsregionens arbetsmarknad.

Som framgår av handlingsplanen är ansvar för genomförande och prioriteringar delat mellan regionala aktörer, såsom kommuner, offentliga myndigheter på lokal, regional och nationell nivå, akademi, bransch- och idéburna organisationer, företag, med flera. Aktörerna har olika uppdrag, mandat och resurser och därför är det avgörande med samverkan mellan flera nivåer och över olika sektorer i genomförandet av Socialfonden.

Bilagor

Bilaga 1: Socioekonomisk analys för Stockholmsregionen (separat pdf)

Bilaga 2: Kompletterande analys corona- epidemi (separat pdf)

Bilaga 3: Tabeller. Socioekonomiska variabler (separat pdf)

Bilaga 4: Tabeller och figurer. Inomregionala skillnader (separat pdf)

Bilaga 5. Fördjupad regional bild av utmaningar och inriktning i fem tematiska målområden (separat pdf)

Bilaga 1: Socioekonomisk analys för Stockholmsregionen

Bilaga till regional handlingsplan för ESF+, 2021-2027

Region Stockholm

En socioekonomisk analys för Stockholms-regionen

Underlag till ERUF och ESF+ inför programperioden 2021 - 2027

Hösten 2019

Region Stockholm

En ny strukturfondsperiod med nya utmaningar och möjligheter

Huvudstadsregionen Stockholm är Europas snabbast växande huvudstadsregion. Stockholmsregionen är högt rankad i en rad olika internationella jämförelser och toppade bland annat år 2019 EU:s lista över regional konkurrenskraft – The Regional Competitiveness Index 2019.[1]

Den 1 januari 2019 blev landstinget Region Stockholm. Det innebar ett vidgat ansvar för regional tillväxt, infrastruktur, miljö och en hållbar utveckling i hela länet. Uppdraget innebär att skapa de bästa förutsättningarna för att Stockholmregionen ska bli Europas mest attraktiva storstadsregion. I uppdraget ligger också att vara en röst för länets invånare och den samlande kraften för länets övriga aktörer - kommuner, näringsliv, akademi, och myndigheter.

Stockholmsregionen utvecklas ständigt utifrån händelser i omvärlden och som ett resultat av egna insatser. Därför är det angeläget att länets nulägesbild fångas upp och analyseras som en del i det regionala utvecklingsarbetet. Som ansvarigt organ för det regionala tillväxtarbetet har Region Stockholm en viktig roll i utarbetande av underlag inför EU:s sammanhållningspolitiks nästa programperiod (2021 – 2027). Stockholmsregionen kommer också att spela en central roll i utarbetandet av de nya operativa programmen för Europeiska Regional Utvecklingsfonden (ERUF), Europeiska Socialfonden (ESF+) och Landsbygdsprogrammet i dialog med lokala och regionala intressenter och statliga myndigheter.

Denna rapport är en uppdatering av den socioekonomiska analys som gjordes inför innevarande programperiod[2], kompletterad med två ytterligare utvecklingsdimensioner. Analysens utgångpunkt är Stockholmsregionens förutsättningar och behov inom regionens prioriterade områden i tillväxtarbetet så som de uttrycks i RUFS 2050, samt Prioriteringar i det framtida regionala tillväxtarbetet i Stockholmsregionen[3]. Tillsammans med regionens behov och ambitioner bildar analysen en grund för vilka mervärden som kan skapas med stöd av strukturfonderna för att ytterligare stärka regionens framtida konkurrenskraft.

Denna analys utgör ett samlat underlag för prioriteringen och tilldelningen av EU:s struktur- och investeringsfonder (ESIF) i regionen. Regional utveckling är komplex och det krävs därför ett holistiskt angreppssätt för att möta Stockholmsregionens utmaningar och ta tillvara dess möjligheter. När satsningar på exempelvis forskning, innovation och företagens konkurrenskraft samt energi och klimat kompletteras med perspektiv som kompetens, bostadsförsörjning, jämställda förutsättningar och social sammanhållning så skapas viktiga synergier. Att anlägga en helhetssyn där fonderna är lika viktiga delar av tillväxtarbetet är således både naturligt och nödvändigt. Det ligger också ett viktigt mervärde i den fondsamverkan som fordras för ett effektivt genomförande av

[1] *Europeiska Kommissionen; The EU Regional Competitiveness Index 2019 (2019)*
[2] *Länsstyrelsen; Analys av utvecklingstendenser i Stockholmsregionen – Strukturfonderna 2014 – 2020 (2013)*
[3] *Region Stockholm, Tillväxt- och regionplanenämnden; TRN 2018 – 0166, §66 (2019)*

ESIF under nästa programperiod och där fonderna tillsammans både kan ge ett effektivare utnyttjande av allmänna medel och gemensamt bidra till större strukturella effekter i regionen.

Innehåll

En ny strukturfondsperiod med nya utmaningar och möjligheter 3

Inledning 6

Del 1 – analysens utgångspunkter 7

RUFS 2050 7
Prioriteringar i det framtida tillväxtarbetet i Stockholmsregionen 7
Analys av utvecklingstendenser i Stockholmsregionen 2014 – 2020 8
Nationell strategi för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft 2015 – 2020 ... 9
Europa 2020-strategin 9
Tillkommande faktorer och förutsättningar sedan år 2013 10

Del 2 – sektorsvis analys 12

Näringsliv, entreprenörskap och företagande 12
Arbetsmarknad och kompetensförsörjning 22
Infrastruktur 35
Bostäder 43
Klimat, energi och miljö 52
Ekonomisk utsatthet 60

Del 3 – reflektioner ur ett holistiskt perspektiv 66

Inledning

Syfte
Region Stockholm kommer under år 2020 att samverka med andra aktörer i regionen i utarbetandet av förslag till operativt program för ERUF i länet samt ett nationellt program och kommande regional plan för ESF+. Ambitionen är att åstadkomma en reell samordning av de olika fondernas resurser och regional medfinansiering. Målet är också att uppnå en fokusering av strukturfondsmedlen under programperioden 2021 – 2027 för att åstadkomma märkbara och strukturella resultat i linje med målen i RUFS 2050 och Stockholmsregionens beslutade utvecklingsprioriteringar.

Denna socioekonomiska analys är ett viktigt underlag för EU:s struktur- och investeringsfonders framtida inriktning och prioriteringar i Stockholmsregionen. Analysen är tänkt att vara ett gemensamt underlag för programmering och genomförande av samtliga fonder som länet har tillgång till. Den beskriver tematiskt utvecklingen i regionen under nuvarande programperiod inom områden av stor betydelse för det samlade regionala tillväxtarbetet.

Metod
Analysen har huvudsakligen genomförts i form av en skrivbordsstudie baserad på befintliga kunskapsunderlag, rapporter och statistik. För att tillföra en kvalitativ dimension så har några regionala nyckelaktörer (Stockholms Stad, Storsthlm och Stockholms Handelskammare) i tillväxtarbetet intervjuats. Dessutom har sakkunniga vid Region Stockholm givits möjlighet att lämna synpunkter på texterna.

Urvalet och beskrivningen av de sju tematiska områdena bygger på en bedömning som Region Stockholm och Sweco har gjort av vad som är särskilt intressant att analysera från socioekonomisk synpunkt. Denna avgränsning har varit nödvändig av tids- och resursskäl. Analysen gör således inte anspråk på att heltäckande beskriva utvecklingen inom respektive tematiskt område. Utvecklingen har analyserats på regional (och ibland kommunal) nivå, nationell nivå och i vissa fall i relation till utvecklingen inom EU:s 28 medlemsländer.

Läsanvisning
Analysen inleds med en kortfattad genomgång av de strategier och prioriteringar som Stockholmsregionen arbetar utifrån i sitt regionala utvecklingsarbete. Dessa formar tillsammans ramen för den efterföljande analysen. Det inledande avsnittet avslutas med ett avsnitt kring utvecklingstendenser och andra viktiga skeenden som kunnat observeras under perioden 2014 – 2019 och som bedöms påverka de övergripande förutsättningarna för det regionala utvecklingsarbetet under nästa programperiod. Därefter görs en genomgång av utvecklingen inom sju strategiska områden. Analysen avslutas med ett kort reflekterande avsnitt med ett försök att lägga ett samlande, holistiskt perspektiv på de olika sektorperspektiven.

Del 1 – analysens utgångspunkter

RUFS 2050

Den regionala utvecklingsplanen för Stockholmsregionen RUFS 2050 är regionplan och tänkt att utgöra grunden för den regionala utvecklingsstrategin. Den är en sammanvägning av rumsliga och icke-rumsliga utvecklingsfrågor på regional nivå. Planen visar på regionens långsiktiga utmaningar och uttrycker regionens samlade vilja. Den fungerar som en gemensam plattform för regionens aktörer och för samverkan inom Stockholmsregionen och med länen i östra Mellansverige.

Visionen är att Stockholmsregionen ska vara Europas mest attraktiva storstadsregion.

För att möjliggöra visionen har fyra långsiktiga mål formulerats med sikte mot 2050:

1. En tillgänglig region med god livsmiljö
2. En öppen, jämställd, jämlik och inkluderande region
3. En ledande tillväxt- och kunskapsregion
4. En resurseffektiv och resilient region utan klimatpåverkande utsläpp

Prioriteringar i det framtida tillväxtarbetet i Stockholmsregionen

Region Stockholm inlämnade i juni 2019 en redovisning av analys och prioriteringar avseende det framtida regionala tillväxtarbetet inklusive sammanhållningspolitiken till regeringen. Utgångspunkter var RUFS 2050[4], samt Strategisk inriktning för hållbar tillväxt och attraktionskraft i Stockholms län 2025+[5].

De nio områden som prioriterats ligger i linje med RUFS 2050:

1. Öka bostadsbyggandet och skapa attraktiva livsmiljöer
2. Styra mot ett transporteffektivt samhälle
3. Ta tillvara kompetensen och underlätta matchningen på arbetsmarknaden
4. Nå en jämlik och förbättrad folkhälsa och bidra till att sluta hälsogapet
5. Stärka förutsättningarna för alla barn och unga att gå vidare till studier och arbete
6. Stärka strategiska forskningsstråk och innovationsmiljöer
7. Stärka den internationella ställningen genom fler etableringar, besök och ökad internationell handel
8. Öka andelen förnybara drivmedel och el i transportsektorn
9. Utveckla klimat- och resurseffektiva attraktiva regionala stadskärnor

[4] *Stockholms läns landsting; Regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen, RUFS 2050 – Europas mest attraktiva storstadsregion (2018)*
[5] *Länsstyrelsen i Stockholms Län, Strategisk inriktning för hållbar tillväxt och attraktionskraft i Stockholms län 2025+, Rapport 2018:12 (2018)*

Analys av utvecklingstendenser i Stockholmsregionen 2014 – 2020

Inför programperioden 2014 – 2020 gjorde Länsstyrelsen i Stockholm en socioekonomisk analys av utvecklingstendenser i länet. Analysen belyste fem olika teman:

- Arbetsmarknad och kompetensförsörjning – där det konstaterades att Stockholmsregionen låg relativt bra till i ett europeiskt perspektiv vad gäller högre utbildning och andel sysselsatta. Inom några områden presterade Stockholmsregionen sämre vid europeiska jämförelser. Företagandet var förhållandevis lågt i Stockholmsregionen i ett europeiskt perspektiv. Andra exempel var svaga resultat i grund- och gymnasieskolan, den bristande integrationen av utrikes födda och ungdomsarbetslösheten som var högre i Sverige och Stockholmsregionen än i många europeiska länder. Inom företagande och entreprenörskap rådde tydliga skillnader mellan könen. Män tog i högre grad del av det företagsfrämjande systemet och startade fler företag än kvinnor.
- Innovationskraft – där analysen visade att Stockholmsregionen är en innovativ region, både ur ett nationellt och internationellt perspektiv och hamnar i toppen i internationella rankingar som mäter innovationsförmåga. Stockholmsregionen har en stark internationell position framför allt gällande förmåga till kunskapsuppbyggnad. En oroväckande trend av minskande investeringar i FoU konstaterades liksom att graden av samverkan inom FoU mellan företag och akademi är relativt svag i Stockholmsregionen i ett europeiskt perspektiv. En viktig observerad utmaning handlade om att öka innovationskraften i de små- och medelstora företagen.
- Infrastruktur – där infrastruktursystemen (transporter, vatten och avlopp) bedömdes lida av eftersatt underhåll och kapacitetsbrist, inte minst i skenet av den starka befolkningsutvecklingen. I ett internationellt perspektiv konstaterades att investeringarna i infrastruktur i Sverige och Stockholmsregionen var låga. Vad gäller tillgängligheten via flyg låg Stockholmsregionen relativt bra till vid en jämförelse med de nordiska huvudstäderna. I ett bredare europeiskt perspektiv framstod tillgängligheten som svagare. En stor utmaning som regionen ansågs stå inför var att minska trängseln och utsläpp av luftföroreningar samtidigt som befolkningen växer.
- Bostäder – där analysen visade att Stockholmsregionen står inför stora utmaningar vad gäller bostadsförsörjning. I jämförelse med andra storstadsregioner och länder låg de offentliga investeringarna i bostäder som andel av BNP mycket lågt i Sverige. Bostadssegregationen har stor betydelse för regionens tillväxt då den leder till att kvinnors och mäns fulla potential inte tillvaratas. Analysen visade bland annat att mindre kapitalstarka grupper som exempelvis ungdomar och nyanlända hade särskilt svårt att komma in på bostadsmarknaden. För att klara bostadsförsörjningen krävdes enligt länsstyrelsen ett helhetsperspektiv på hållbar stadsutveckling där exempelvis energieffektivisering, sociala dimensioner och infrastruktur samplaneras.
- Energi och klimat – med en tydlig koppling mellan energianvändning och befolkningsutveckling. I Stockholmsregionen står transporter, bebyggelsens uppvärmningsbehov samt tjänstesektorn för den största energianvändningen. Analysen visade dock att i en internationell jämförelse låg Stockholmsregionen relativt bra till vad gällde utsläpp av växthusgaser. Utsläppen av växthusgaser från energianvändning var betydligt lägre än för jämförbara storstadsregioner i Europa. Stockholmsregionen låg också relativt bra till vad gällde partikelhalter.

Nationell strategi för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft 2015 – 2020

Det övergripande nationella målet för den regionala tillväxtpolitiken är utvecklingskraft i alla delar av landet, med en stärkt lokal och regional konkurrenskraft. Den nationella strategin för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft 2015–2020 konkretiserar regeringens prioriteringar för det regionala tillväxtarbetet. Prioriteringarna i strategin är:

- Innovation och företagande
- Attraktiva miljöer och tillgänglighet
- Kompetensförsörjning
- Internationellt samarbete

Europa 2020-strategin

På europeisk nivå är analysens referensram de prioriteringar som anges i Europa 2020-strategin.[6] EU 2020-strategin lanserades år 2010 i skenet av den djupa finanskrisen. Strategin har tre övergripande prioriteringar:

- Smart tillväxt: utveckla en ekonomi baserad på kunskap och innovation.
- Hållbar tillväxt: främja en resurseffektivare, grönare och konkurrenskraftigare ekonomi.
- Tillväxt för alla: stimulera en ekonomi med hög sysselsättning och med social och territoriell sammanhållning.

EU och dess medlemsstater har genom Europa 2020-strategin enats om konkreta målsättningar var EU bör befinna sig år 2020 inom fem områden: sysselsättning, social delaktighet, utbildning, forskning och utveckling samt klimat och energi. Medlemsstaterna ska i april varje år till Europeiska kommissionen överlämna nationella reformprogram som beskriver genomförandet av Europa 2020-strategin i den nationella politiken.

Sveriges senaste rapport till EU-kommissionen lämnades i april år 2019.[7] Den ger en ljus bild av läget i Sverige med en stark ekonomisk utveckling och en hög sysselsättningsgrad. Arbetslösheten är dock hög inom vissa grupper och särskilda insatser behöver sättas in för att öka anställningsbarhet och matchningen på arbetsmarknaden. Regeringen lyfter även bland annat behovet av satsningar för att Sverige ska bli ett fossilfritt föregångsland och en stärkt välfärd. EU-kommissionen har nyligen publicerat indikatorer på hur Sverige klarat de uppsatta målen på landnivå. Av dessa framgår att framförallt utbildningssektorn har svårt att uppnå målen när det gäller fullgjord utbildning. Även satsningarna på FoU ligger efter.[8]

Europa 2020-strategin, målen för EU:s sammanhållningspolitik, samt prioriteringarna i EU:s strategi för Östersjöregionen är utgångspunkter för nationella och regionala mål, samt prioriteringar under nuvarande programperiod. Många av de utmaningar som drivs av de redovisade globala trenderna de kommande tio åren måste hanteras i städer, storstäder och storstadsregioner. Därför har EU-kommissionen föreslagit att ytterligare stärka den hållbara stadsutvecklingen i EU:s sammanhållningspolitik för programperioden 2021–2027. EU-kommissionen står i början av arbetet inför nästa programperiod

[6] *Europeiska Kommissionen; Europe 2020 Strategy (2010)*
[7] *Regeringen; – Sveriges nationella reformprogram 2019 (2019).*
[8] *Eurostat; Smarter, greener, more inclusive? Indicators to support the Europe 2020 Strategy (2019 edition)*

och har hittills lanserat förslag på fem särskilda politiska mål för sammanhållningspolitiken:

1. Ett smartare EU genom innovation, digitalisering, ekonomisk omvandling och stöd till små- och medelstora företag.
2. Ett grönare, koldioxidfritt EU där man genomför Parisavtalet och investerar i energiomställning, förnybar energi och klimatåtgärder.
3. Ett mer sammanlänkat EU med strategiska transportnät och digitala nät.
4. Ett mer socialt EU som följer principerna i den europiska pelaren för sociala rättigheter och stöder bra arbetstillfällen, utbildning, kompetens, social inkludering och en jämlik hälso- och sjukvård.
5. Ett EU som står närmare medborgarna genom att stödja lokala utvecklingsstrategier och hållbar stadsutveckling i hela EU.

Det är osäkert om Europa 2020-strategin kommer att ersättas av ett liknande dokument. Arbete pågår inom EU kring långsiktiga prioriteringar men inga beslut har tagits vid tidpunkten för denna analys. EU har dock tagit beslut om att bli klimatneutralt till år 2050. Detta kommer att kräva mycket stora investeringar från såväl EU och offentlig sektor i medlemsstaterna som från den privata sektorn. I januari 2020 presenterade EU-kommissionen ”En investeringsplan för den gröna given – investeringsplanen för ett hållbart Europa”, som är tänkt att mobilisera offentliga investeringar och frigöra privata medel med hjälp av EU:s finansieringsinstrument, framför allt InvestEU. Syftet är att få fram minst 1 biljon euro för klimatinriktade investeringar.

Tillkommande faktorer och förutsättningar sedan år 2013

Sammanhållningspolitiken är EU:s viktigaste investeringsverktyg för att skapa tillväxt och sysselsättning lokalt och regionalt i Europa. Regionala prioriteringar och inflytande över medlen är en förutsättning för ett framgångsrikt regionalt utvecklingsarbete. EU-kommissionen presenterade i maj 2018 sitt förslag till ny flerårig budget för perioden 2021 – 2027 liksom specifika förslag bland annat för Regionalfonden och Socialfonden. Nära två år senare pågår fortfarande intensiva förhandlingar mellan medlemsstaterna. Även om Kommissionen anger en riktning för den framtida sammanhållningspolitiken så saknas således ett beslut om den framtida politiken. Det råder således en osäkerhet kring hur stora medel som kommer att vara tillgängliga för Stockholmsregionen under den kommande programperioden, liksom i vilka avseenden Stockholmsregionen kommer att ha rådighet över fördelningen av dessa medel beroende på hur staten avser att fördela medlen mellan nationella och regionala program. Behovet av tydliga regionala prioriteringar framstår i detta sammanhang som viktigt.

Flera nya internationella styrdokument har antagits sedan inledningen av nuvarande programperiod. Ett exempel på global nivå är FN:s Agenda 2030 med 17 globala hållbarhetsmål. Ett annat är Parisavtalet där 196 länder lade fast gemensamma strategiska ambitioner i klimatfrågan.[9] För Stockholmsregionen, som är landets tillväxtmotor och snabbast växande region, innebär detta stora åtaganden kring den nödvändiga omställning som måste ske som en del av Sveriges globala ansvar under den kommande programperioden.

[9] *196 länder har ratificerat avtalet, USA har aviserat att man lämnar det år 2020*

Inom EU kan en ny strategisk inriktning för samarbetet förväntas ersätta EU 2020-strategin. Storbritannien lämnade EU den 31 januari 2020. Den nyligen tillträdda EU-kommissionen har i sin politiska agenda utpekat klimatförändringen, digitaliseringen och demografin tillsammans med ett samhälle alltmer präglat av oro, ångest och splittring som sina viktigaste frågor.[10] Samtliga dessa tre områden är mycket aktuella i länet och erbjuder både stora möjligheter och utmaningar för Stockholmsregionen under den kommande programperioden.

Den innevarande programperioden startade med återhämtningen från finanskrisen. Perioden har också präglats av ökade spänningar både inom Sverige och internationellt. I flera länder har en mer nationalistisk och protektionistisk politisk agenda introducerats. Demokratin, dess institutioner och yttrandefriheten har angripits. Sociala media har blivit en tummelplats för extrema åsikter och falsk information. En ökad splittring inom enskilda länder och EU har stimulerats av utländska underrättelsetjänster via sociala media. Ökade geopolitiska spänningar har även påverkat Stockholmsregionens närområde. Rysslands aggression och ockupation av delar av Georgien och Ukraina har inneburit en kraftig omsvängning i synen på det svenska försvaret. Även om denna utveckling till synes inte direkt påverkar regionen så kan en ökad osäkerhet i närområdet och geopolitisk instabilitet bidra till en minskad attraktionskraft för nyinvesteringar och etableringar. Det finns också en risk att högkvalificerad, välinformerad och lättrörlig global arbetskraft kan också välja bort Stockholmsregionen av detta skäl.

De geopolitiska spänningarna bidrog till en storflyktingvåg i mitten av 2010-talet. Händelseutvecklingen 2014 - 2015 har satt integrationsfrågan högt upp på agendan i den svenska debatten. Stockholmsregionen tog emot en stor del av denna flyktingvåg. Många av de nyanlända har haft svårt att integreras i samhället och som framgår av senare avsnitt i denna analys har segregation och utanförskap ökat i Stockholmsregionen.

[10] *Ursula von der Leyen; A union that strives for more – My agenda for Europe. Political Guidelines for the next European Commission 2019 – 2024 (2019)*

Del 2 – sektorsvis analys

Näringsliv, entreprenörskap och företagande

Näringsliv och entreprenörskap

Stockholmsregionen är en stark motor i Sveriges ekonomi. Den är Sveriges ledande tillväxt-, kunskaps- och innovationsregion och alstrar nära en tredjedel av Sveriges BNP. Relativt sett har Stockholmsregionen fler företag, en större andel nya företag och fler kvinnor som företagare än övriga landet.[11] Stockholmsregionen svarar för mer än 25 procent av Sveriges sysselsättning.

Stockholmsregionen har många framgångsrika företag, universitet och högskolor och står sig också väl internationellt. Länet ligger högt i många internationella innovationsrankingar och sysselsättningsgraden är bland de högsta bland Europas huvudstadsregioner.[12] Stockholmsregionens stora branschbredd understryker bilden av en framgångsrik region med en diversifiering som minskar sårbarheten för arbetsmarknaden och näringslivet. [13]

Under de senaste tio åren har de fem största branscherna svarat för mer än två tredjedelar av all sysselsättningstillväxt i Stockholms län och haft den mest positiva sysselsättningsutvecklingen.[14] Företagstjänster är den bransch som uppvisar starkast tillväxt i absoluta tal och har svarat för 24% av den totala sysselsättningstillväxten i länet sedan år 2008 (47 000 nya arbetstillfällen). Den enda branschen i Stockholms län med negativ sysselsättningstillväxt är tillverkning och utvinning. Inom denna bransch har 15 300 arbetstillfällen försvunnit sedan år 2008 vilket motsvarar nära en femtedel av branschens sysselsatta.[15]

Tillväxten av arbetstillfällen i regionen har under de senaste 20 åren framför allt koncentrerats till den centrala regionskärnan; Stockholms stad, Solna, Sundbyberg och Nacka. Sedan år 2000 har tre fjärdedelar av länets sysselsättningstillväxt skett i regionens centrum. [16]

Varuproduktionen har historiskt haft en mycket stor betydelse för svensk ekonomi. Så är det fortfarande, men produktionens form och omfattning har förändrats. Sveriges ekonomi har under de senaste decennierna genomgått en kraftig strukturomvandling från att domineras av varuproduktion till att gå mot en kraftigt växande tjänsteproduktion. Denna omvandling avspeglas i svensk utrikeshandel, där exporten av tjänster under senare år haft en betydligt högre tillväxttakt än exporten av varor.[17] Stockholmsregionens täthet, växande befolkning, stora och differentierade arbetsmarknad, samt högutbildade arbetskraft skapar komparativa fördelar för en specialisering mot tjänstenäringar och gör länet mycket attraktivt för kontaktintensiva och innovativa verksamheter.

---

[11] *Länsstyrelsen, Strategisk inriktning för hållbar tillväxt och attraktionskraft i Stockholms län 2025+ (2018)*

[12] *Region Stockholm (TRF), Nulägesanalys – näringsliv och tillväxt för Stockholmsregionen (2020)*

[13] *Ibid. År 2017 var 724 av samtliga 832 branscher representerade i länet, dvs. en branschbredd på 87 %*

[14] *Ibid. Företagstjänster; vård och omsorg; utbildning; information och kommunikation; byggverksamhet*

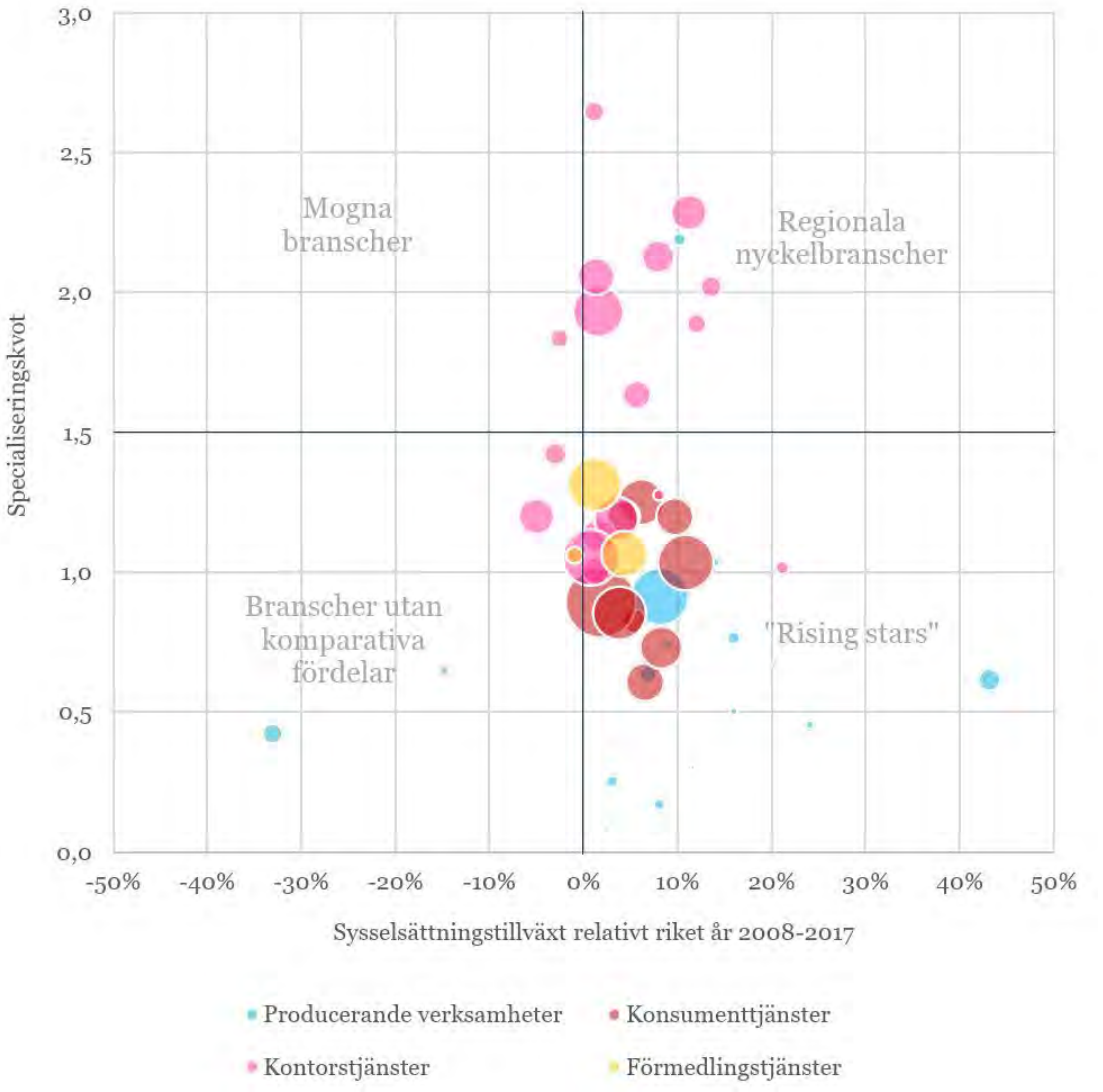
[15] *Ibid*

[16] *Stockholms läns landsting (SLL), Strukturomvandlingens geografi i Stockholms län – vad växer var? (TRN 2016:10, 2016)*

[17] *Tillväxtverket (2018). Nya trender inom export och import. Rapport 0261.*

De verksamheter som växer är de som är bäst på att utnyttja dessa komparativa fördelar. Det bekräftas av att sett över tid har sysselsättningstillväxten i Stockholms län främst skett i branscher med hög och genomsnittlig specialiseringsgrad. I dessa ökade sysselsättningen med 21 % under perioden 2008 – 2017 medan sysselsättningen i branscher med låg specialiseringsgrad minskade med 4 % under samma period. Två branscher kopplade till den finansiella sektorn har den högsta specialiseringen i

Figur 1: Specialiseringskvot och sysselsättningstillväxt i Stockholms län, 2008 – 2017. Ringarnas storlek avspeglar respektive bransch storlek i förhållande till övriga branscher. Källa: Region Stockholm

regionen och totalt sysselsatte de år 2017 nästan en femtedel av Stockholms läns total arbetsmarknad (> 230 000 personer). [18]

[18] *De två branscherna är Stödtjänster till finansiella tjänster och försäkring, samt Finansiella tjänster utom försäkring och pensionsfond. Källa: Region Stockholm (TRF), Nulägesanalys – näringsliv och tillväxt för Stockholmsregionen (2020)*

Regionens attraktionskraft är samtidigt en utmaning för en del av de företag och entreprenörer som vill etablera sig där. Den stora konkurrensen om mark och lokaler skapar höga och stigande priser. Konsekvensen blir att verksamheter med lägre betalningsförmåga konkurreras ut från regionens centrala delar och på sikt från Stockholmsregionen.[19]

Som framgår av Figur 1 ovan uppvisar de flesta branscherna i Stockholms län en stark sysselsättningstillväxt relativt riket. I synnerhet gäller detta branscherna med stor sysselsättning. Alla fyra branschgrupper återfinns i den högra halvan (= tillväxt) av figuren, vilket pekar på att relativt stora branscher i Stockholms län fortsätter att växa och att länet har en stark ekonomisk motståndskraft inför framtida marknads- och strukturförändringar.

Företagande och entreprenörskap

Företag och entreprenörer är en vital komponent för Stockholmsregionens ekonomiska utveckling. Fler än 300 000 företag är verksamma i Stockholms län. Detta innebär att lite mer än var fjärde företag i Sverige finns i någon eller flera av Stockholms läns kommuner. Under den innevarande strukturfondsperioden så har nio av tio nya jobb i Stockholms län skapats i det privata näringslivet.

Stockholmsregionen är ett av landets mest företagstäta områden och har i hög grad en internationell prägel. Några företag är internationellt verksamma koncerner med flera tusen anställda i länet. Den absolut största delen av länets företag består dock av småföretag och egenföretagare. Stockholmsregionens företag utgörs av allt från egenföretagare till några av världens största bolag och i dem arbetar över 900 000 personer. Det motsvarar drygt tre av fyra jobb i regionen. De flesta branscherna domineras antalsmässigt av små företag med färre än 50 anställda. Medelstora och stora företag svarar dock för en betydande del av sysselsättningen.[20] När Tillväxtverket senast undersökte deras framtidstro och expansionsplaner så uppgav nära en fjärdedel av småföretagen i Stockholms län att antalet anställda skulle öka på tre års sikt – en siffra som pekar på framtidsoptimism och en stor tillväxtpotential.

Nio av de 25 största privata arbetsgivarna är företag inom branschen kontorstjänster, som sysselsätter en dryg tredjedel av alla anställda inom de 25 största privata arbetsgivarna. Största företag inom denna grupp är Ericsson som vid utgången av år 2019 hade 12 700 anställda i Sverige varav cirka 8 000 i Stockholms län.[21] En dryg fjärdedel av antalet sysselsatta i länet är knutna till producerande verksamheter, varav hälften (nästan 14 000) är anställda vid Scania, vilket gör koncernen till Stockholms läns i särklass största privata arbetsgivare.[22]

Stockholms län har ett av landets högsta antal nystartade företag per 1 000 invånare, och nyföretagandet har över en längre tidsperiod ökat kraftigt. Under programperioden har dock nyföretagandet i Sverige minskat något.[23] Nyföretagande i Sverige minskade år 2018 med 8 procent inom Finans-, försäkrings- och fastighetsverksamhet och med 7 procent inom Bygg och anläggning – båda sektorer som är stora i Stockholms län. Under år 2018 minskade antalet nya företag i Stockholms län med 1 procent. Minskningen skedde

[19] *Stockholms läns landsting (SLL), Tillväxt- och regionplaneförvaltningen (2015a). Stockholmsregionens ekonomiska struktur. Arbetsmaterial 2015:5*
[20] *Region Stockholm (TRF), Nulägesanalys – näringsliv och tillväxt för Stockholmsregionen (2020)*
[21] *Ericsson, Fjärde kvartalet och helåret 2019, (2020)*
[22] *Ibid*
[23] *Entreprenörskapsforum, Entreprenörskap i Sverige – nationell GEM-rapport 2019 (2019)*

främst inom kvinnligt företagande. Fördelat efter län var etableringsfrekvensen dock högst i Stockholms län med 14,4 företag per 1 000 invånare. Efter län och härkomst leddes 36 procent av de nya företagen i Stockholms län av en person med utländsk härkomst.[24]

Den regionala utvecklingsplanen, RUFS 2050, har som mål att antalet nystartade företag i länet ska vara 18 per 1000 invånare. Som jämförelse kan nämnas att år 2011 startades i snitt 17,2 företag per 1 000 invånare i Stockholms län och fyra kommuner låg över det regionala målet. År 2018 låg alltså nyföretagandet i länet drygt 16% lägre. Den negativa trenden gäller för samtliga länets kommuner utom två.[25]

Näringslivet i Stockholms län har som nämnts en stark internationell prägel. En successivt ökande andel av de anställda arbetar i utländskt ägda företag. År 1990 arbetade var tionde anställd i företag med utländsk ägare och sedan dess har andelen ökat till nästan var fjärde anställd (24%) år 2018. En absolut majoritet av dem arbetar inom tjänstesektorn och Stockholmsregionen står för nästan hälften av landets alla utländskt anställda inom denna sektor. Av alla utländskt anställda i landet arbetar en tredjedel i Stockholms län. De utländska företagen är i stor grad koncentrerade till Stockholms stad.[26]

Investeringar och riskkapital

Utländska investeringar och då särskilt utländska direktinvesteringar används ofta som en indikator på internationell konkurrenskraft. Vanligtvis går dessa från företag till företag, och den mest utbredda formen av direktinvestering är förvärv av existerande företag, även om termen också innefattar nyetableringar, fusioner, expansioner och följdinvesteringar.[27]

Det är svårt att exakt fånga omfattning och flöden av utländska direktinvesteringar och statistik på den regionala fördelningen av utländska direktinvesteringar saknas. Tillgänglig nationell statistik pekar dock på att flera branscher med betydelse för Stockholmsregionen haft ett negativt investeringsnetto under den innevarande strukturfondsperioden, däribland information och kommunikation samt kreditinstitut och försäkringsbolag. En översiktlig uppskattning indikerar att Stockholms län under perioden 2014–2018 mottagit 24,5 miljarder kronor (cirka 2,3 miljarder euro) netto årligen i utländska direktinvesteringar.[28]

Tyskland har svarat för en femtedel av de samlade positiva nettoinvesteringarna i Sverige under perioden följt av Storbritannien och Kina. Tillsamman stod de för hälften av de positiva nettoinvesteringarna. Även bland negativa nettoinvesteringar stod tre länder för hälften av utflödet; Belgien, Finland och Luxemburg. Ägare i Nederländerna och Luxemburg ligger i topp när det gäller utländskt ägande i Sverige, men inte sett till investeringar sedan 2013. Nederländska ägare står för 10 % av de positiva nettoinvesteringarna och Luxemburg har istället ett negativt investeringsflöde summerat över perioden. I det senare fallet kan det peka på att riskkapital och fonder (finanssektorn svarar för 35% av BNP i Luxemburg) trots en mycket svag svensk krona betraktar Sverige som mindre intressant än tidigare.[29]

---

[24] *Tillväxtanalys, Nystartade företag i Sverige 2018 (2019)*
[25] *Stockholms läns landsting (SLL), Mål och delmål RUFS 2015 – Europas mest attraktiva storstadsregion (2018), samt RUFS 2050, Regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen (2018)*
[26] *Tillväxtanalys, Utländska företag 2018. Statistik 2019:03 (2019)*
[27] *Kommerskollegium, Sveriges utrikeshandel med varor och tjänster samt direktinvesteringar – Helåret 2018 (2019)*
[28] *Business Sweden, När företagen investerar. Sverige i den globala konkurrensen om direktinvesteringar (2018)*
[29] *Idib*

Tillväxtanalys redovisar årligen svenska bolags formella investeringar i Venture Capital (VC). Den senaste rapporten omfattar perioden 2008–2018 och statistiken är uppdelad på statliga riskkapitalfonder, svenska privata VC-fonder och utländska VC-fonder.[30] Av rapporten framgår att sedan toppåret 2008, då nästan 5 miljarder kronor investerades i svenska portföljbolag, har investeringsvolymerna minskat. Perioden 2010 – 2017 var den genomsnittliga årliga investeringsvolymen 2,2 miljarder kronor. År 2018 var investeringsvolymen 3,32 miljarder kronor vilket är en ökning med 43 % jämfört med året innan. År 2018 ökade de utländska fonderna sina investeringar med 63 % och de svenska privata fonderna med 59 % jämfört med år 2017. Under samma period minskade de svenska statliga fonderna sina investeringar med 11 %.

Branscherna IKT (Informations- och kommunikationsteknik), livsvetenskap och konsumentprodukter, tjänster och detaljhandel stod för 91 % av de totala VC-investeringarna under 2018. Investeringarna i IKT minskade jämfört med föregående år medan livsvetenskap (Life Science) och konsumentprodukter, tjänster och detaljhandel ökade markant.

I huvuddrag är investeringsviljan fortsatt svag inom miljöteknik (Cleantech). Miljöteknikinvesteringarna har minskat avsevärt sedan toppåret 2008 med en investeringsvolym om 700 miljoner kronor. Under åren 2007–2011 uppgav många svenska privata fonder att de investerade i miljöteknik. Sedan 2013 är det främst statliga fonder som uppger att de har investerat i miljöteknikbolag. År 2018 investerades 51 miljoner kronor i miljöteknik och då enbart av statliga och utländska aktörer. Det är en minskning med 22 miljoner kronor jämfört med föregående år och de utgjorde en försumbar del (2%) av de samlade investeringarna i VC-kapital i Sverige.

Företagen svarar också för lokala investeringar med bäring på länets framtida konkurrenskraft och innovationsförmåga. En typ av investering som är av särskilt intresse för länets roll som kunskapsnav är investeringar i forskning och utveckling, FoU. En övervägande majoritet av den FoU som sker i Stockholmsregionen görs av privata företag.

FoU och kunskapsuppbyggnad

Tillgång till högkvalitativ forskning och utbildning (FoU) är en viktig delmängd av en regions innovativa kapacitet. Begreppet smart specialisering introducerades i samband med genomförandet av strategin Europa 2020 för att utnyttja investeringar i forskning och innovation på ett effektivare sätt. Det resulterade bland annat i ett krav på så kallade Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation (RIS3) för finansiering inom strukturfondsprogrammen under innevarande period.

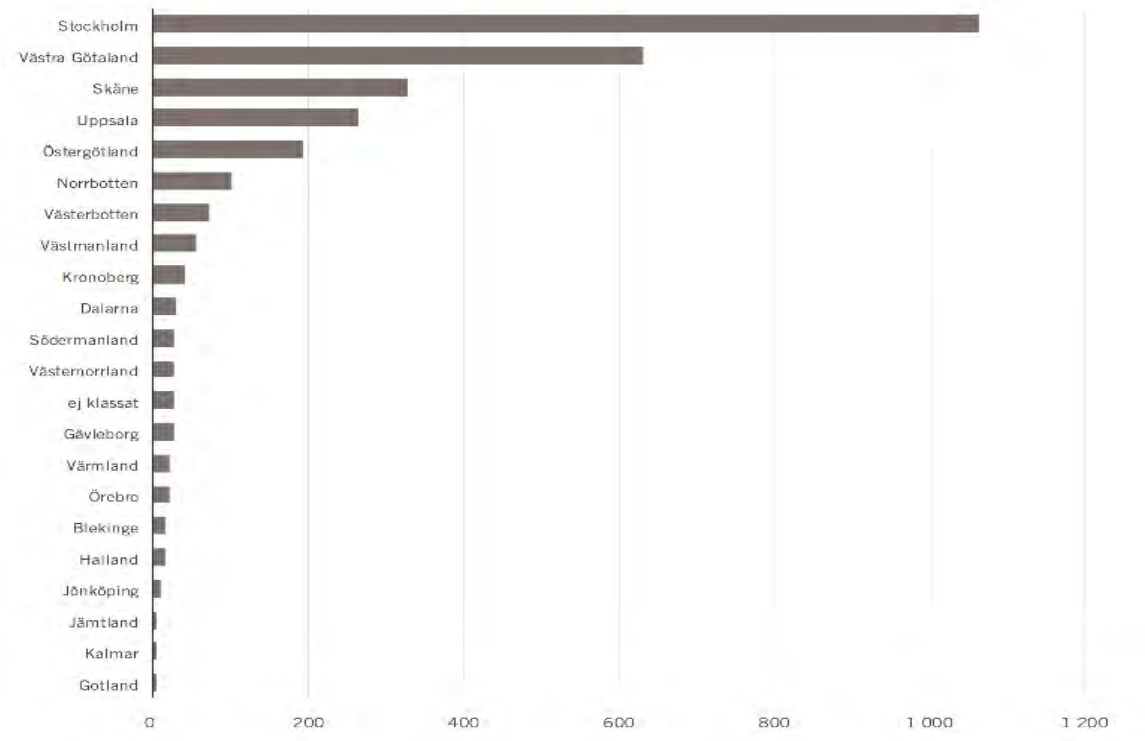
En inventering av Stockholmregionens styrkeområden inom FoU har visat att länet bedöms ha 97 styrkeområden inom 334 olika forskningsområden.[31] Av länets 97 styrkeområden anses 77 finnas inom hälso- och naturvetenskap. Andra starka områden för Stockholm är enligt rapporten:

- Knowledge Intensive Business Services (KIBS)
- Finans
- Information och Kommunikationsteknik (IKT),
- Kreativa och Kulturella Näringar (KKN)
- CleanTech
- Livsvetenskap/Life Science
- Professionella tjänster och forskningskompetens

[30] *Tillväxtanalys, Rapport 2020:01, Riskkapitalstatistik 2018 – venture capital (2020)*
[31] *Länsstyrelsen i Stockholm, Kartläggning av styrkeområden i Stockholmsregionen (2015)*

- Handel
- Transport
- Tillverkning
- Utbildning

Figur 2: Antal deltagare i Horisont 2020 under denna programperiod i svenska län. Källa: Vinnova

En anledning till att dessa områden anses som starka är den täta kopplingen mellan näringslivet och forskningen.[32]

Det europeiska ramprogrammet för forskning och innovation, Horisont 2020 finansierar svenska forsknings- och innovationsaktörer och ger möjligheter att delta i europeiska samverkansprojekt för teknikutveckling och lösningar på olika samhällsutmaningar. Sverige återfinns bland de tio mest framgångsrika länderna i ramprogrammet. Svenska organisationer har under programperioden beviljats cirka 1,3 miljarder euro. I programmet för Industriellt ledarskap utmärker sig Sverige med ett högt deltagande inom Innovation i små och medelstora företag. De tre storstadsregionerna har störst deltagande med Stockholms län som dominerande aktör. Nära 1 100 organisationer i Stockholms län hade år 2018 deltagit i Horisont 2020. Universitet och högskolor tar del av mer än hälften av de tilldelade medlen. Lunds universitet är Sveriges främsta deltagare utifrån beviljade medel (på 32:a plats bland Horisont 2020:s främsta) deltagare. Det svenska akademiska deltagandet följs sedan av Karolinska institutet, Kungliga Tekniska Högskolan, Chalmers Tekniska högskola och Uppsala universitet. Karolinska institutet, Sveriges

[32] *Region Stockholm, En regional life science-strategi - möjligheter till kraftsamling för utveckling av näringsliv, vård och forskning i Stockholms län, PowerPointpresentation (2019)*

främsta deltagare vid förra rapporteringstillfället,[33] även har hamnat längre ner på listan över totala Horisont 2020:s främsta deltagare.[34]

Regionens styrkor inom forskning återspeglas hos de styrkor som kartlagts inom Stockholmsregionens näringsliv och kompetenser. Det finns till exempel en tydlig koppling till IKT och Teknik där både forskning och näringsliv har styrkepositioner. Sådan spets skapas genom att länet kan erbjuda framstående forskningsmiljöer som attraherar forskare, både från Sverige men även ifrån utlandet. Den typ av kompetens som denna typ av forskningsmiljöer ”producerar” efterfrågas av näringslivet i Stockholmsregionen. Av de forskningsområden som år 2015 inte bedömdes som styrkor ansågs dock 108 områ

den ha potential att bli ett styrkeområde i framtiden, vilket är högre än snittet i övriga Norden.

Ett av länets styrkeområden är utbildning. Av de högre lärosäten som är lokaliserade i Stockholmsregionen är det Karolinska Institutet som framförallt sticker ut i globala mätningar. Enligt ARWU rankas Karolinska institutet på plats 38 bland de bästa universitet i världen. Uppsala Universitet återfinns på plats 62 och Stockholms universitet ligger på plats 73. KTH ligger inom spannet 201-300:e plats medan handelshögskolan i Stockholm ligger någonstans mellan 401-500:e plats. Bäst i världen är enligt denna ranking Harvard University i USA. Det högst rankade nordiska universitetet är Köpenhamns universitet, som ligger på 26:e plats.[35]

Det regionala innovationssystemet

Stockholms län anses ha ett av världens bästa ekosystem för start-ups, med utmärkt tillgång till start-nav, finansieringsalternativ, mötesplatser och evenemang. Dessutom finns det gott om första generationens entreprenörer som är angelägna om att investera i och dela med sig av sina erfarenheter och kontakter med nästa generations startande företagare. Stockholm tar nu, tillsammans med Impact Hub, nästa steg i sitt stöd till en större och mer diversifierad start-up-arena. Impact Hub är ett av världens största nät-

[33] *Vinnova, Årsbok 2017: Svenskt deltagande i europeiska program för forskning och innovation (2018)*
[34] *Vinnova m fl, Horisont 2020 - Årsbok 2018 (2019)*
[35] *Shanghai Ranking Consultancy, Academic Ranking of World Universities 2019 (2019)*

verk med inriktning på att bygga entreprenörsgemenskaper för stor skala - hem för innovatörer, drömmare och entreprenörer som skapar konkreta lösningar på världens

Bild 1: Stockholm co-working spaces. Källa: Invest Stockholm

mest pressande frågor.[36]

Stockholmsregionens styrkepositioner, som beskrivits ovan, befinner sig inom näringsnischer som ställer höga krav på välutbildade kompetenser, vilket skapar goda förutsättningar för Stockholmsregionen att specialisera sig inom områden där framtidens utmaningar kräver höga kunskaps- och kompetensnivåer.

Men, det ställer också krav på länets förmåga att förvalta och bibehålla dessa styrkeområden. Det ställer i sin tur krav på en dialog mellan de parter som påverkar komplexa frågor som konkurrenskraft och FoU.

Ett väl fungerande innovationssystem bestående av aktörer inom företag, kunskapsförsörjning och akademi är avgörande för den regionala innovationsförmågan. De forskningsbaserade innovationsprocesserna, FOI-miljöerna och det kunskapsintensiva näringslivet är mycket viktiga för Stockholmsregionen konkurrens- och attraktionskraft.[37]

Kartläggningar av det innovations- och företagsfrämjande systemet i Stockholm visar att det finns ett stort utbud av aktörer med olika roller i olika faser i innovationsprocessen.[38] Ett antal aktörer i länet är särskilt viktiga för innovation och företagsfrämjande. De vanligaste tjänsterna som ingår i dessa aktörers insatser är rådgivningsverksamhet, utbildning och skapande av mötesplatser för idébärare. Många av de aktörer som specialiserar

[36] *Invest Stockholm, ImpactHub, 2020 Impact Report – Networks as drivers for positive change (2020)*
[37] *Länsstyrelsen i Stockholms län, Rapport 2012:24, En GPS för Stockholmsregionens innovationssystem (2012)*
[38] *Länsstyrelsen i Stockholms län, Rapport 2012:9, Innovationsstödjande aktörer i Stockholmsregionen (2012)*

sig på en viss bransch är inriktade på livsvetenskap medan det främst är breddaktörerna som exempelvis har ett av sina målgruppsfokus på att särskilt stödja kvinnor, unga eller utrikes födda. Vidare förefaller Stockholmsregionens aktörsystem främst vara inriktat på tidiga skeden i innovationsprocessen, där det finns ett stort stöd i idé och bolagiseringsprocessen men färre aktörer som arbetar med att stödja små och medelstora företag i tillväxtfasen. Det tycks också finnas en potential för att utveckla stödsystemet mot exempelvis tjänsteutveckling och kulturella och kreativa näringar där aktörer är mindre integrerade i befintliga samverkansstrukturer i Stockholmsregionen.[39] Det finns ett starkt utbyte av kunskap och erfarenhet mellan Stockholm- och Uppsalaregionen och under de senaste åren har insatser gjorts för att koppla samman Uppsala- och Stockholmsregionen.

Det svenska entreprenörskapet föll tillbaka mellan åren 2017 och 2018, vilket innebär att den nedåtriktade trend som påbörjades 2013 ser ut att förstärkas. Sett över hela gruppen höginkomstländer ligger Sverige markant under genomsnittet (10,1 procent jämfört med Sveriges 6,8 procent). Fördelat på män och kvinnor är den negativa utvecklingen i Sverige uteslutande kopplad till en markant nedgång i kvinnors entreprenörskap. Studier pekar på att såväl 2014 som 2018 är den politiska osäkerheten rörande förutsättningarna för entreprenörskap i branscher som är kvinnodominerande (de s.k. välfärds- och RUT-branscherna) sannolikt förklaringen till den dramatiskt negativa utvecklingen.[40]

Det finns god kunskap om hur nyckelaktörerna i det regionala innovations-systemet arbetar och samverkar. I Stockholm-Uppsalaregionen utgörs dessa av bland annat KTH Innovation, UU Innovation, Almi Företagspartner, Drivhuset samt Nyföretagarcentrum. Analysen visar emellertid på en svagare koppling gällande samarbeten med statliga finansiärer så som VINNOVA och Tillväxtverket.[41]

Länets innovationssystem har flera noder med branschfokus t.ex. Flemingsbergs Science och Stiftelsen Stockholm science inom life science, Kista Science city inom ICT/digitalisering/AI, OpenLab och Urban ICT Arena (inom KSC) inom smart stad och Södertälje Science city inom hållbar produktion (inklusive mat) – samverkar bland annat i regionalfondsprojektet Frontrunners.[42] Flera rapporter som studerat graden av samverkan inom FoU mellan företag och akademi i jämförelse med andra OECD-länder visar att det finns en potential att ytterligare stärka samverkan i Stockholmsregionen. Länkarnas styrka skiljer sig mellan kluster och forskningsmiljöer, men generellts så ses detta som ett potentiellt hinder för regionens tillväxt.[43]

Sammanfattning

- Stockholmsregionens roll som viktig motor i Sveriges ekonomi innebär att utvecklingen av länets näringsliv och dess innovationskraft är avgörande för Sveri-

[39] *Länsstyrelsen i Stockholms län, Rapport 2012:24, En GPS för Stockholmsregionens innovationssystem (2012)*
[40] *Entreprenörskapsforum, Entreprenörskap i Sverige – nationell GEM-rapport 2019 (2019)*
[41] *Länsstyrelsen i Stockholms län, Rapport 2011:35, Stockholmsregionens innovationskraft – en översiktlig funktionsanalys (2011)*
[42] *Källa: Maria Lindqvist, Region Stockholm*
[43] *Ibid*

ges förmåga att hävda sig i den globala konkurrensen och att bygga upp livskraftiga företag. Stockholmsregionen svarar för vart fjärde jobb i landet, vilket innebär att regionen också spelar en central roll för sysselsättningen.

- Tillväxten av jobb i länet har under de senaste 20 åren varit starkt koncentrerad till regionens kärna. Förutsättningarna för att skapa nya jobb även i övriga delar av länet är viktiga om en hållbar tillväxt ska komma till stånd på längre sikt och för att avlasta de centrala delarna från resande och transporter. Ett allt mer kunskapsintensivt och specialiserat näringsliv innebär högre förädlingsvärden och produktivitet, vilket i sin tur gör centrala lägen attraktiva och ekonomiskt åtkomliga för denna typ av företag. Byggt på samma logik tvingas företag med lägre förädlingsvärden (och löner) ut i Stockholmsregionens ”ytterkanter” och på sikt ut ur länet.
- Stockholmsregionen är ett av landets mest företagstäta områden och har i hög grad en internationell prägel. De flesta branscherna domineras dock av företag med färre än 50 anställda. Länet har också traditionellt landets högsta frekvens av nyföretagande. Det är därför oroande att nyföretagandet i länet tenderar att minska, inte minst bland kvinnor, vilket ökar på utmaningen att nå målet om nyföretagande i RUFS 2050.
- Även om det är svårt att exakt fånga omfattning och flöden av utländska direktinvesteringar och statistik då den regionala fördelningen av utländska direktinvesteringar saknas så pekar tillgänglig nationell statistik på att flera branscher med betydelse för Stockholmsregionen haft ett negativt investeringsnetto under den innevarande strukturfondsperioden. Bland dessa finns branscher som information och kommunikation samt kreditinstitut och försäkringsbolag.
- Investeringsviljan och företagandet inom miljöteknik uppvisar, trots att frågorna ligger i samhällsdebattens fokus, på en svag utveckling.
- Stockholmsregionen har en stor mängd styrkeområden inom forskning och utveckling. Länet är också en stor aktör inom Horisont 2020. Med detta i beaktande och ett minskat nyföretagande så tycks det som att övergången från idé till företag har potential att förbättras i regionen. Här kan kommunerna i länet, som traditionellt och med något undantag inte sett det som sin uppgift att arbeta med näringslivsutveckling, behöva ta en mer aktiv roll än tidigare.
- Stockholmsregionen har en stark och växande arena för start-ups. Många av dessa nya företag är inte bara i behov av finansiering utan också av specialiserad och högkvalificerad arbetskraft. Höga trösklar till länets bostadsmarknad kan vara ett hinder för att många av dessa företag ska kunna utvecklas positivt.

Arbetsmarknad och kompetensförsörjning

Stockholmsregionen har den högsta sysselsättningsgraden i Europa

År 2018 var 85,7 procent av alla stockholmare mellan 20 och 64 år sysselsatta, vilket är den högsta regionala sysselsättningsgraden i Europa där genomsnittet är 73,1 procent. Det senaste decenniet har antalet sysselsatta i länet ökat stadigt, både i absoluta och relativa tal. Även antalet arbetade timmar har ökat. Mellan åren 2018 och 2019 var ökningen större än tidigare år, och motsvarade omkring hälften av hela rikets totala sysselsättningsökning. Kvinnor är den grupp som bidrar mest till att sysselsättningen ökar. Trots detta kvarstår fortfarande en viss skillnad mellan kvinnors och mäns sysselsättningsgrader, där andelen sysselsatta kvinnor i Stockholmsregionen är 71 procent och andelen för män är 74,6 procent.[44]

Arbetsförmedlingen gör bedömningen att sysselsättningstillväxten kommer att vara fortsatt god under de närmaste åren, men att en avmattning är att vänta till följd av en långsammare tillväxttakt i konjunkturen. Denna nedgång ska därmed förstås i ljuset av att ekonomin nu återgår till ett mer normalt läge efter flera års kraftig uppgång.[45] I ett större perspektiv beräknas sysselsättningen öka med omkring 350 000 personer från 2013 fram till 2030 och ytterligare nästan 250 000 personer fram till 2050.[46]

En övergripande utveckling är att de grupper som är inskrivna som arbetssökande hos Arbetsförmedlingen i större utsträckning har en utsatt ställning på arbetsmarknaden. Det innebär att målgruppen för Arbetsförmedlingens arbete har förändrats. De fyra karaktäristika som Arbetsförmedlingen har identifierat för dessa grupper är:

- Personer med högst förgymnasial utbildning
- Personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga
- Personer födda utanför Europa
- Personer mellan 55 - 64 år

De som tillhör någon av dessa grupper står längre från arbetsmarknaden än andra som är inskrivna hos Arbetsförmedlingen, och kan behöva mer stöd på vägen till arbete eller studier. I takt med att färre skrivs in i etableringsprogrammet och fler avslutar detsamma minskar gruppen som är födda utanför Europa. Samtidigt har många av de som är inskrivna hos Arbetsförmedlingen kortare än gymnasial utbildning, vilket innebär att de har mycket svårt att ta sig in på Stockholmsregionens arbetsmarknad.[47]

Efterfrågan på kvalificerad arbetskraft växer

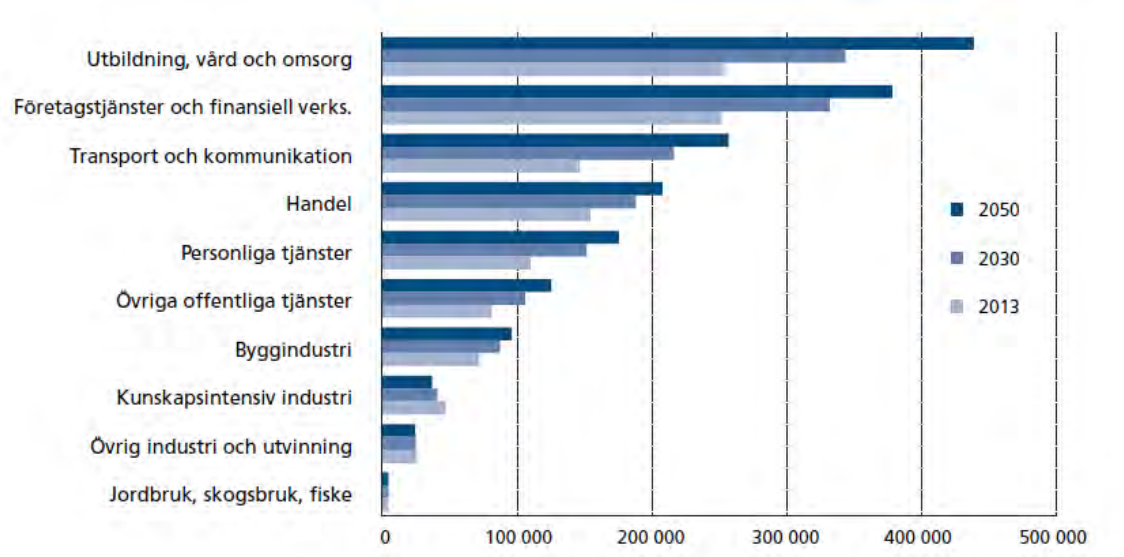
Utvecklingen mot en alltmer tjänstebaserad ekonomi har varit påtaglig i Stockholm under många decennier. Tio högspecialiserade branscher – däribland finans, konsulttjänster till företag och dataprogrammering – sysselsatte nästan en femtedel av länets invånare år 2017. Mellan åren 2008 och 2017 ökade sysselsättningen i hög- och genomsnittligt specialiserade branscher med 21 procent, medan sysselsättningen i lågspecialiserade branscher minskade med 4 procent under samma period.[48] Även kulturella och kreativa näringar, såsom film- och Tv-produktion och förlagsverksamhet, är på stark frammarsch i regionen. En stor del av näringslivets specialisering kan tillskrivas de

[44] *Eurostat, Regional yearbook 2019 (2019)*
[45] *Länsstyrelsen Stockholm, Läget i Länet – arbetsmarknad och ekonomi (2019)*
[46] *Stockholms Läns Landsting, Kompetensförsörjning i Stockholms län 2050 (2018).*
[47] *Arbetsförmedlingen, Prognos för Stockholms län 2019 (2019)*
[48] *Stockholms Läns Landsting, Näringslivsanalys för Stockholmsregionen (2019)*

möjligheter som erbjuds i och med att Stockholm är landets huvudstad och därmed också politiskt och finansiellt centrum i Sverige. Tillväxt inom branscher som byggverksamhet, utbildning, hälso- och sjukvård samt detaljhandel drivs av demografiska faktorer och har därför utvecklats positivt i takt med länets kraftiga befolkningstillväxt.[49]

År 2050 beräknas 1 740 000 personer vara sysselsatta i Stockholms län. Det innebär att efterfrågan på arbetskraft kommer att öka med omkring 600 000 personer (+50 procent) jämfört med idag. En stor del av den ökande efterfrågan drivs av demografiska faktorer. När fler flyttar till Stockholmsregionen behövs också fler som arbetar, framförallt inom konsumtionstjänster, utbildning och omsorg. Sektorerna utbildning, vård och omsorg beräknas totalt sysselsätta nästan 440 000 personer år 2050, vilket motsvarar nära en fjärdedel av samtliga sysselsatta i Stockholms län. Men efterfrågan växer också i de tillväxtbranscher som nämnts ovan, i synnerhet i de mest specialiserade branscherna som IKT och finans. Företagstjänster och finansiell verksamhet samt transport och kommunikation beräknas växa kraftigt fram till år 2030 respektive år 2050. Den största procentuella tillväxten beräknas dock ske inom transport och kommunikation, där sysselsättningen spås öka med 70 procent jämfört med idag till nästan 260 000 sysselsatta år 2050.[50]

Figur 3 Sysselsatt dagbefolkning i Stockholms län fördelat på bransch. Källa: WSP / SCB

Arbetslösheten ökar men är fortsatt låg i en nationell jämförelse

I ett historiskt perspektiv har Stockholms län kunnat uppvisa lägre nivåer av arbetslöshet än riket i genomsnitt. Positionen som huvudstad och det diversifierade näringslivet har

[49] *Ibid.*
[50] *Stockholms Läns Landsting, Kompetensförsörjning i Stockholms län 2050 (2018)*

avspeglat sig i ett högre arbetskraftskraftsdeltagande. Sedan en tid tillbaka sjunker arbetslösheten snabbare i övriga riket än Stockholms län. Det förklaras dels av att Stockholmsregionen legat nära ett jämviktsläge och därigenom inte kunnat förväntas minska arbetslösheten särskilt mycket mer, och dels av den stora inflyttningen till länet.[51]

Efter att antalet arbetslösa minskat sedan år 2015 vände trenden under 2019. Mellan augusti 2018 och augusti 2019 ökade antalet arbetslösa i länet med 20 600 personer. Totalt beräknas knappt 100 000 personer vara arbetslösa i länet. Av dessa är dock ungefär en sjättedel heltidsstuderande. Fler män än kvinnor är arbetslösa, och utrikes födda män svarar för en stor del av ökningen under det senaste året. [52]

Ser man till andelen arbetslösa av den totala arbetskraften uppgick arbetslösheten till omkring 6 procent under år 2019.[53] Det är något högre än året innan, men lägre än i övriga riket där snittet är 7 procent. Med hänvisning till den något svagare sysselsättningsökningen och en väntat fortsatt god befolkningstillväxt finns det goda skäl att tro att arbetslösheten kommer att öka ytterligare. Detsamma gäller för långtidsarbetslösheten. För första kvartalet 2019 var ungefär 26 500 personer arbetslösa i Stockholms län, vilket motsvarade 38 procent av samtliga inskrivna arbetslösa. Det är en minskning sedan föregående år, men trenden förväntas vända. Detta beror på att en växande andel av dem som är inskrivna hos Arbetsförmedlingen står långt ifrån arbetsmarknaden.[54]

Utrikes föddas arbetsmarknadsetablering

Precis som i övriga riket så är det stora skillnader mellan olika gruppers förutsättningar på arbetsmarknaden. Nyanlända invandrare och utrikes födda har historiskt sett varit en grupp som har svårare än andra grupper att etablera sig på arbetsmarknaden. I Stockholms län är ungefär 13 procent av de utrikes födda invånarna inskrivna som arbetslösa. Det är en lägre andel än för övriga riket där samma siffra är knappt 20 procent.[55] Samtidigt är det också en ökning med 3 procentenheter sedan år 2018. Ökningen är kraftigare för utrikes födda män än för utrikes födda kvinnor, samtidigt som kvinnorna fortsatt har en högre andel arbetslösa än männen (13,5 respektive 12,3 procent).[56]

Som jämförelse kan arbetslöshetsnivåerna bland utrikes födda jämföras med nivåerna för inrikes födda i länet, som var 4,2 procent under hösten 2019. Det är en ökning med 0,7 procentenheter sedan år 2018, men siffran ska emellertid fortfarande tolkas som att potentialen för ökad sysselsättning bland inrikes födda är låg. De resurser som inte nyttjas i arbetskraften idag ligger därmed i huvudsak hos nyanlända och utrikes födda. Denna slutsats stärks bland annat av att en stor del av den ökade sysselsättningen i länet idag består av utrikes födda som kommer in på arbetsmarknaden efter avslutad etablering.[57]

Ofta beskrivs gymnasieutbildning som en tröskel för att komma in på den svenska arbetsmarknaden. Det gäller inte minst i Stockholmsregionen där en stor del av arbetstillfällena kräver högspecialiserad arbetskraft. Många av de som kommit nya till Sverige de senaste åren har kort utbildningsbakgrund. I kombination med andra hinder så som bristande språkkunskaper och nätverk blir trösklarna för att komma in på arbetsmark-

[51] *Arbetsförmedlingen, Arbetsmarknadsprognos Stockholm 2019 – 2020 (2019)*
[52] *Ibid.*
[53] *Ekonomifakta, SCB. Andelen gäller personer mellan 15 – 74 år i arbetskraften.*
[54] *Arbetsförmedlingen 2019: Arbetsmarknadsprognos Stockholm 2019 - 2020*
[55] *Ibid.*
[56] *Länsstyrelsen i Stockholm, Läget i länet – arbetsmarknad och ekonomi (2019)*
[57] *Ibid.*

naden mycket höga för denna grupp. Detta kan exemplifieras med statistik från Stockholms stad, där arbetslösheten bland de med enbart förgymnasial utbildning var 10 procent 2018, medan motsvarande andel bland de med gymnasial eller eftergymnasial utbildning var 5 respektive 3 procent. Vägen till en gymnasieutbildning kan vara mycket lång – det är inte alla med kort eller ingen utbildning som har förutsättningar att börja studera.[58]

Bland de utrikes födda som har en utbildning är det svårt att hitta ett arbete som motsvarar kompetenser och erfarenheter från hemlandet. Matchningsgraden, det vill säga hur stor andel som arbetar inom ett yrke som deras utbildning matchar, varierar beroende på födelseland. Högst matchningsgrad finns bland de som är födda i Sverige och Norden. Bland dem som är födda i Sverige har 72 procent ett yrke som matchar deras utbildningsbakgrund, medan motsvarande andel bland personer födda utanför Norden är betydligt lägre.[59]

Trendbrott: ungdomsarbetslösheten ökar

Stockholms län har den lägsta ungdomsarbetslösheten i landet. I oktober 2019 var 6,7 procent av 18 - 24-åringarna i länet inskrivna som arbetssökande, vilket är 2,5 procentenheter lägre än i riket. Länet ligger även under rikssnittet när det gäller unga (16 – 24 år) som varit utan arbete i mer än 90 dagar. Historiskt har de unga kvinnorna haft en klart lägre arbetslöshetsnivå än de unga männen. Det glappet börjar minska men det finns fortfarande en viss skillnad mellan könen. En bidragande orsak är att unga kvinnor i högre utsträckning än unga män väljer att vidareutbilda sig efter gymnasiet. 2 procent av unga kvinnor och 3,2 procent av unga män hade varit arbetslösa mer än 90 dagar år 2018, jämfört med 2,6 procent av unga kvinnor och 4,4 procent av unga män i riket.[60] Efter en stadig nedgång sedan år 2014 har ungdomsarbetslösheten i länet börjat öka något. Samma trend återfinns i hela riket och beror bland annat på ett tillskott av unga nyanlända som av olika skäl har en mer utsatt position på arbetsmarknaden än unga som är födda i Sverige.

Andelen som varken arbetar eller studerar är betydligt högre bland unga utrikes födda än bland inrikes födda unga. År 2017 varken arbetade eller studerade (UVAS) 5,1 procent av samtliga unga i Stockholms län. Inom gruppen utrikes födda unga var motsvarande siffra 13,2 procent. Inom gruppen utrikes födda unga låg siffran för männen ungefär en procent lägre än kvinnornas.[61]

Personer med funktionsnedsättning fortsatt utsatta på arbetsmarknaden

Var tionde invånare i Stockholms län uppger att de har en funktionsnedsättning och omkring 6 procent av befolkningen i åldrarna 16 – 64 år har en funktionsnedsättning som innebär nedsatt arbetsförmåga. Båda andelarna är lägre än för övriga riket.[62] Antalet inskrivna med funktionsnedsättning på Arbetsförmedlingen i Stockholms län har minskat något under de senaste åren. Samtidigt visar aktuella studier att det kan finnas ett stort mörkertal, särskilt bland nyanlända som ännu inte fått en diagnos. En studie i

[58] *Stockholms stad, Statistik om Stockholm – Arbetssökande i stadsdelsområden 2018 (2019)*
[59] *Stockholms Läns Landsting, Näringslivsanalys för Stockholmsregionen (2019)*
[60] *Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF), SCB*
[61] *Ibid.*
[62] *SCB – Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2018 (2019)*

Värmland visade bland annat att fyra av tio nyanlända hade en hörselskada som påverkar deras förutsättningar att studera och arbeta.[63]

En studie som följde en generations etablering på Stockholms arbetsmarknad fann att personer med sjuk- eller handikappersättning stod mycket långt från arbetsmarknaden. Under hela tidsperioden 2000–2016 mottog 271 personer i den studerade gruppen vid något tillfälle handikappersättning. Vid 31 års ålder var medianinkomsten noll i båda dessa grupper, vilket innebär att fler än hälften av personerna i gruppen med handikapp-, samt sjuk- eller aktivitets-ersättning saknade en inkomst från arbete vid 31 års ålder. I någon utsträckning kan det ses som ett förväntat resultat att höga andelar av grupperna endast förvärvsarbetar i begränsad utsträckning eftersom personer med sjuk- eller aktivitetsersättningar har bedömts ha en nedsatt arbetsförmåga. Samtidigt visar det tydligt på grupper som i hög utsträckning står helt utanför arbetsmarknaden i Stockholm.[64]

Stor variation mellan kommuner och stadsdelar

I september 2019 ökade arbetslösheten i 16 av länets kommuner men som tidigare nämnts så har Stockholms län som helhet en lägre arbetslöshet än riket i stort. Inom länet är dock skillnaderna stora. Lägst är arbetslösheten i Ekerö, Vallentuna, Täby och Värmdö, där arbetslösheten ligger relativt stabilt på drygt tre procent. Högst är arbetslösheten i Södertälje och Botkyrka, där drygt 10 procent av invånarna är arbetslösa. Att arbetslösheten generellt är högre i de sydliga kommunerna i länet har varit en bestående trend under de senaste åren.[65] Det finns även stor variation mellan Stockholms stads olika stadsdelsområden. År 2018 var arbetslösheten störst i Rinkeby-Kista och Spånga-Tensta, där 10,9 respektive 9 procent av befolkningen mellan 18 – 64 år var inskrivna arbetslösa. Lägst var arbetslösheten under samma period på Östermalm och Kungsholmen, där bara 2,2 respektive 2,4 procent var inskrivna.[66]

Utbildad arbetskraft är en förutsättning för tillväxt

Stockholmsregionens invånare har en mycket hög utbildningsnivå, både jämfört med andra regioner i Sverige och med andra huvudstadsregioner i Europa. Samtidigt fördelar sig den utbildade arbetskraften ojämnt mellan kommuner och branscher. Högst utbildningsnivå har arbetskraften inom kontorstjänster såsom dataprogrammering och finansiella tjänster, där 58 procent av de sysselsatta hade någon form av högskoleutbildning. Inom producerande verksamheter och förmedlingstjänster hade bara 24 respektive 29 procent högskoleutbildning.

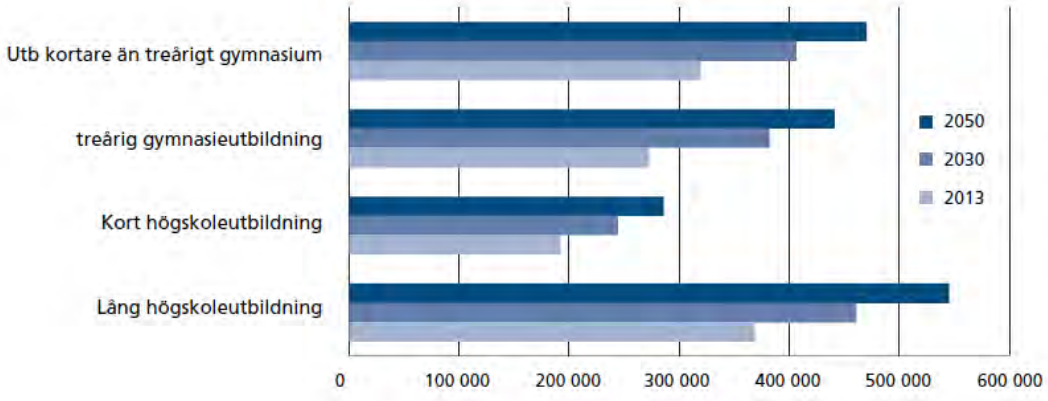
Fördelningen av arbetskraft med avseende på utbildningsnivå påverkas också av delregionala specialiseringar. Flera kunskapsintensiva branscher är koncentrerade till regionkärnan, varför utbildningsnivån också är högst bland de invånare som arbetar i mittkommunerna i länet. I de kommuner som ligger norr och syd om regionkärnan finns det istället en högre koncentration av de branscher som drivs av demografiska utvecklingen – exempelvis omsorg, utbildning och konsumtionstjänster. I dessa kommuner finns därför en övervikt av arbetskraft med utbildning kortare än 3-årigt gymnasium.[67]

---

[63] *Hörselskadades riksförbund, "Fyra av tio nyanlända är hörselskadade – nu kräver HRF hörselscreening" (2016)*
[64] *Länsstyrelsen Stockholm, Född 1985 – en generations inträde på arbetsmarknaden. Rapport 2019:5. (2019)*
[65] *Länsstyrelsen i Stockholm, Läget i länet – arbetsmarknad och ekonomi (2019)*
[66] *Källa: SCB (2020)*
[67] *Stockholms Läns Landsting, Näringslivsanalys för Stockholmsregionen (2019)*

Arbetskraftens utbildning spelar en nyckelroll för att matcha arbetsmarknadens behov och för att skapa förutsättningar för innovation och regional tillväxt. Utbildning är också en grundförutsättning för att kunna möta de utmaningar som välfärdssystemet ställs inför på grund av den demografiska utvecklingen. Samtidigt som fler lever längre och förväntas behöva mer sammanhållen vård under längre tid så ställer också invånarna allt högre och specifika krav på vården och omsorgen. En ökad mångfald i befolkningen bidrar också till nya krav. Redan idag finns ett stort underskott av arbetskraft i Stockholmsregionens vård- och omsorgsverksamheter samt i skola och förskola. För att bibehålla en fortsatt hög kvalitet i dessa verksamheter behövs både kvalificerad och ”rätt” utbildad arbetskraft som båda kan möta invånarnas behov och bidra till innovation, förnyelse och ett effektivt nyttjande av de möjligheter som tekniska och digitala lösningar erbjuder.

Figur 4: Efterfrågan på sysselsatt dagbefolkning i Stockholms län, fördelat på utbildningsgrupp. Källa: WSP / SCB

Välutbildad arbetskraft är en viktig faktor för att Stockholmsregionens näringsliv ska utvecklas och vara fortsatt konkurrenskraftigt i en alltmer globaliserad värld. Den internationella konkurrensen och den tekniska utvecklingen innebär att kompetenser och kunskaper snabbare kontinuerligt behöver uppdateras. För att det samlade humankapitalet ska matcha arbetsgivares behov krävs med andra ord inte bara att många utbildar sig på gymnasial nivå eller vid universitet och högskolor, utan också att det finns goda möjligheter till kompetensutveckling, fortbildning och omskolning – ett livslångt lärande.

Fram till år 2050 [68] beräknas efterfrågan på arbetskraft öka inom samtliga utbildningsgrupper. Mest ökar efterfrågan på personer med minst treårig eftergymnasial utbildning, men det kommer också att vara en stor efterfrågan på arbetskraft med gymnasieutbildning som högsta utbildningsnivå.

Stockholmarna är välutbildade

Av länets invånare i åldern 25 – 64 år så har fler än hälften (cirka 52 procent) en högskoleutbildning. Det är en betydligt högre andel än snittet i riket (43 procent). Vid en euro-

[68] *Samtliga beräkningar fram till år 2050 baseras på de befolknings- och sysselsättningsframskrivningar som tagits fram inom det så kallade ÖMS-samarbetet. Dessa baseras i sin tur på uppgifter från långtidsutredningen och SCB:s befolkningsprognoser.*

peisk jämförelse så ligger Stockholmsregionen i topp när det gäller andelen högskoleutbildade. Bara Zürich, London och Oslo kan uppvisa högre andelar bland de europeiska regionerna. Därtill är tillväxten av högskoleutbildade hög. Andelen med eftergymnasial utbildning har vuxit mycket kraftigt under de senaste decennierna. I mitten av 1980-talet hade bara omkring en fjärdedel av Stockholmsregionens invånare en högskoleutbildning. Sedan dess har andelen vuxit, först till 40 procent vid millennieskiftet och till drygt hälften i slutet av 2010-talet. Ökningen av andelen personer med högskoleutbildning går snabbare i Stockholmsregionen än i övriga riket, vilket till stor del beror på att funktionen som huvudstad i kombination med landets största funktionella arbetsmarknadsregion skapar förutsättning för fler högspecialiserade branscher och företag att etablera sig, och dessa lockar i sin tur högspecialiserad arbetskraft från hela landet.

Eftersom tillskottet av nyutexaminerade växer för varje år så bedöms att det år 2030 kommer finnas ett överskott av högutbildade personer i länet. Även om ingen nettoinflyttning av högutbildade personer skulle ske fram till år 2030 så skulle arbetsmarknadens behov av denna grupp kunna tillgodoses av de som redan finns i länet, inklusive de nyutexaminerade.

Sammanlagt beräknas det finnas 126 000 fler högutbildade individer än arbetsmarknadens behov år 2030. Tillgången till högutbildade beräknas fortsätta att öka därefter, men i en takt som bättre motsvarar det förväntade behovet på arbetsmarknaden. År 2015 beräknas tillgången till högskoleutbildade 561 000 personer uppgå till, vilket i stort sett är i paritet med det beräknade behovet (546 000). Till dessa beräkningar bör tilläggas att omkring 10 – 15 procent av den högutbildade befolkningen sannolikt inte kommer att stå till arbetsmarknadens förfogande på grund av sjukskrivningar, föräldraledighet med mera. Om ett sådant antagande om förvärvsgrad inkluderas i kalkylen beräknas överskottet år 2030 istället till ungefär 50 000 högutbildade. Det bör också tilläggas att överskottet inte gäller samtliga branscher – inom sektorer som vård och omsorg kommer det sannolikt råda en brist på högutbildade.[69]

Ett växande tryck på gymnasieskolan

Hösten 2019 antogs 24 935 elever i Stockholmsregionen till gymnasieskolans nationella program, vilket var en ökning med drygt fem procent jämfört med år 2018. Antalet elever förväntas fortsätta att öka. Fram till år 2027 beräknas antalet ungdomar i gymnasieåldern öka med drygt 25%, från 77 000 till 97 100 elever. Sju av tio elever på ett nationellt program i Stockholmsregionen tar examen inom tre år. Det finns dock stora skillnader mellan olika skolors examensresultat. Detsamma gäller för andelen som inte är behöriga till nationellt program efter årskurs 9, där de senaste tio åren andelen obehöriga i länet varierat mellan ungefär 10 och 13 procent. Dessa tal varierar kraftigt mellan länets kommuner i ett intervall mellan 4 till 19 procent.[70]

År 2018 gick 59 procent av eleverna i en kommunal gymnasieskola och 41 procent i en fristående gymnasieskola. Elevernas val av inriktning förklarar en del av fördelningen mellan dessa två driftformer – av de elever som går yrkesprogram på gymnasiet går majoriteten i en fristående gymnasieskola.[71]

Det går också att observera trender i vilka program och inriktningar som eleverna väljer att söka till. Bland de högskoleförberedande programmen är det ekonomiprogrammet som har ökat mest sedan 2011, med nära 50% (1400 fler elever). Teknikprogrammet har

[69] *Stockholms Läns Landsting, Kompetensförsörjning i Stockholms län 2050 (2018)*
[70] *Storsthlm, Gymnasiebehovet 2018: trender och kunskap om Stockholms läns gymnasieregion (2017)*
[71] *Ibid.*

ökat med 650 elever, vilket motsvarar 32 procents ökning. Störst minskning återfinns bland estetiska och humanistiska inriktningar, som har minskat med 16 respektive 44 procent.[72]

Förutsatt att gymnasieskolans kapacitet och dimensionering anpassas efter de växande årskullarna så går det att anta att tillgången till arbetskraft med treårig gymnasieutbildning kommer att växa kraftigt framöver. År 2050 beräknas det finnas 565 000 personer med treårig gymnasieutbildning i länet. Efterfrågan på arbetskraft med högst gymnasial utbildning kommer att vara något högre än utbudet, men successivt kommer efterfrågan och utbud närma sig varandra för att slutligen nå en förväntad balans runt år 2050.[73]

Övergång till högre studier

Det finns stora skillnader mellan länets kommuner när det gäller andelen ungdomar som väljer att studera vidare efter gymnasiet. Som helhet hade 14,4 procent av länets ungdomar påbörjat högskolestudier vid senast 19 års ålder, 38,1 procent senast vid 21 års ålder och 50,7 procent vid senast 24 års ålder 2016. Vid 19 års ålder hade exempelvis hela 22,6 procent av alla ungdomar i Täby påbörjat högskolestudier, och vid 24 års ålder hade hela 81,3 procent av alla ungdomar i Danderyd gjort detsamma. Detta kan jämföras med Haninge kommun, där bara 9 procent av ungdomarna hade övergått till högre studier vid 19 års ålder, respektive 36,8 procent vid 24 års ålder. En möjlig förklaring till varför andelarna varierar så mycket mellan kommunerna är bland annat närheten till lärosäten. I Stockholms län finns god tillgång till högkvalitativ universitetsutbildning – såväl Karolinska institutet, KTH och Stockholms universitet står sig väl i konkurrensen sett till internationella rankningar. Dock förklarar inte förekomsten av dessa lärosäten varför övergången till högre studier är så pass mycket högre i Danderyd och Täby jämfört med andra kommuner i länet. En annan, i detta fall mer sannolik, förklaring till skillnaderna är invånarnas generella utbildningsnivå. Föräldrars utbildningsnivå har stor betydelse för ungdomars benägenhet att själva välja att studera på högskolenivå.[74]

Det finns även stora skillnader mellan könen när det gäller övergång till högre studier. Vid 24 års ålder hade 43,9 procent av länets unga män gått över till högre studier, medan motsvarande andel för kvinnor var 57,9 procent. Störst skillnader återfinns bland annat i Södertälje och Nynäshamn där andelen kvinnor som gått över till högre studier vid 24 års ålder var 52 respektive 47 procent, medan motsvarande siffror för män var 29,4 respektive 29,9 procent.[75]

Färre söker yrkesprogram på gymnasiet…

Andelen elever som i första hand söker yrkesprogram har minskat kraftigt i och med införandet av den nya läroplanen Gy11. Minskningen har dock avtagit under de senaste åren, och sedan 2013 har andelen som söker yrkesprogram legat omkring 22 procent, medan andelen som i första hand söker högskoleförberedande program varit 78 procent. Jämfört med riket är det färre som söker yrkesprogram i Stockholmsregionen. Inom länet finns det dock stora skillnader mellan kommuner.

Mellan 2011 och 2017 har det totala antalet antagna elever minskat med 11 procent, eller 4893 elever. De inriktningar som har minskat mest i antalet antagna under samma period var hotell och turism (- 52 procent), bygg och anläggning (- 46 procent), hantverk (-

[72] *Ibid.*
[73] *Stockholms Läns Landsting, Kompetensförsörjning i Stockholms län 2050 (2018)*
[74] *Universitetskanslersämbetet, Stora skillnader mellan kommuner i övergång till högskolestudier (2017)*
[75] *Ibid.*

33 procent), VVS och fastighet (- 24 procent) samt restaurang och livsmedel (- 24 procent). De största ökningarna sett till antal antagna har skett inom inriktningarna vård och omsorg (+ 20 procent), naturbruk (+ 27 procent) och industriteknik (+ 137 procent).[76]

... men något fler går yrkesutbildningar på högskolenivå

I motsats till den avtagande trenden hos gymnasiets yrkesutbildningar är det fler som går yrkesutbildning på högskolenivå. Under 2018 hade Stockholms län 533 pågående utbildningsomgångar. Omkring var tredje yrkesutbildning på högskolenivå i landet startade i Stockholm. I snitt hade länet 2,2 behöriga sökande per plats. Det är en lägre siffra än för övriga riket, men beror i första hand på det stora utbudet.[77]

Under 2018 påbörjade 6627 personer YH-utbildningar i länet. Det är fler än föregående år. Motsvarande siffra var 5583 för 2016 och 6188 för 2017. 2018 examinerades 3746 personer, vilket också är fler än föregående år.[78]

Initiativ för att omhänderta nyanländas yrkeserfarenheter

Många av dem som kommer som invandrare till Stockholm har yrkeserfarenhet eller utbildning från sitt hemland. För att tillvarata kompetensen i denna grupp har en rad initiativ startats. Ett av dessa är Sfx, som är ett samlingsnamn för yrkesinriktade språkutbildningar inom Sfi eller Svenska som andraspråk. Syftet är dels att de studerande snabbare ska lära sig svenska och dels att de ska få kompletterande och Sverigespecifika kunskaper och facktermer inom sitt yrkesområde. Samtliga 26 kommuner i länet har anslutit sig till en överenskommelse som innebär att länets samtliga invånare har tillgång till Sfx i sin kommun eller i en annan kommun med interkommunal ersättning. Idag finns tio olika yrkesinriktningar i Sfx, däribland bussförare och pedagogik.[79]

Totalt sett väntas brist på yrkesutbildade

Av antalet högskoleutbildade utgör yrkesutbildade i genomsnitt 9 procent, och av antalet med högst gymnasieutbildning utgör yrkesutbildade ungefär 55 procent. Förutsatt att antalet nyutexaminerade från gymnasiets yrkesprogram följer årskullarnas storlek beräknas antalet personer med yrkesutbildning på gymnasial eller högskolenivå i länet vara 348 000 år 2030 och 371 000 år 2050. Efterfrågan på yrkesutbildade beräknas överstiga den totala tillgången med omkring 44 000 personer 2030, och med 90 000 år 2050. Därtill är förvärvsgraden sannolikt inte 100 procent, vilket innebär att det reella utbudet av yrkesutbildade som står till arbetsmarknadens förfogande bara motsvarar omkring 85 procent av den totala tillgången.[80]

Bristen på arbetskraft med yrkesutbildning kommer inte att vara jämnt fördelad över yrken och branscher. I byggbranschen beräknas bristen bli som störst bland VVS-montörer, betongarbetare och träarbetare. Trots en viss dämpning i efterfrågan inom besöksbranschen så kommer det fortsatt vara brist på vissa yrkesgrupper, exempelvis kockar

[76] *Storsthlm, Gymnasiebehovet 2018: trender och kunskap om Stockholms läns gymnasieregion (2017)*
[77] *Myndigheten för yrkeshögskolan, Statistisk årsrapport (2019)*
[78] *Källa: SCB (2020)*
[79] *Länsstyrelsen Stockholm, Sfx – Svenska för yrkesutbildade. En utvärdering av yrkesinriktade språkutbildningar. Rapport 2017:18 (2017)*
[80] *Stockholms läns landsting, Kompetensförsörjning i Stockholms län 2050 (2018)*

och servitörer. Inom transportbranschen råder brist på buss- och lastbilsförare, i synnerhet eftersom branschen beräknas öka med nästan 20 procent på bara några års sikt. Störst är dock rekryteringsbehoven inom vård- och omsorg.[81]

Diskriminering

När det gäller förekomst av diskriminering på arbetsmarknaden går åsikterna isär. Långtidsutredningen år 2015 menade att den svenska arbetsmarknaden inte präglas av etnisk diskriminering utan att personer med samma färdigheter bemöts lika.[82] Afrofobirapporten (2014) visar dock på en utbredd diskriminering mot afrosvenskar på arbetsmarknaden, från rekrytering och anställning till arbetsmiljö inom såväl hög- som lågkvalificerade yrken.[83] En annan studie visar att personer med ett arabiskklingande namn har 50 procents mindre chans att kallas till en arbetsintervju än personer med svenskklingande namn, allt annat lika.[84] Diskriminering mot personer med funktionsvariation beskrivs också som utbredd, studier visar att runt 35 procent av befolkningen med nedsatt arbetsförmåga på grund av funktionsnedsättning har upplevt diskriminering.[85]

Det är fortfarande skillnader mellan män och kvinnor när det gäller möjligheter och villkor på arbetsmarknaden. Män och kvinnor har olika förutsättningar att etablera sig och utvecklas i arbetslivet och som företagare. De har också olika förutsättningar att kombinera arbete med familjeliv och att behålla en god hälsa genom hela arbetslivet.

Skillnaderna mellan mäns och kvinnors möjligheter till arbete, karriär och företagande uppstår tidigt i livet. Pojkar och flickor lyckas olika väl i skolan och väljer utbildningar som avspeglar könsegregationen på arbetsmarknaden. Trots att flickor i snitt presterar bättre i skolan och i högre utsträckning än pojkar och unga män går vidare till universitetsstudier är avkastningen av utbildning lägre för kvinnor än för män. En förklaring är att utbildnings- och yrkesval styrs av normer om kön. Traditionellt manliga eller mansdominerade yrken är mer välbetalda än de kvinnliga motsvarigheterna, vilket förstärker de ekonomiska effekterna av den horisontella segregationen på arbetsmarknaden. Därtill finns också en vertikal segregation som innebär att kvinnor har svårare att avancera till chefspositioner, har lägre tillgång till kompetensutveckling och fortbildning.

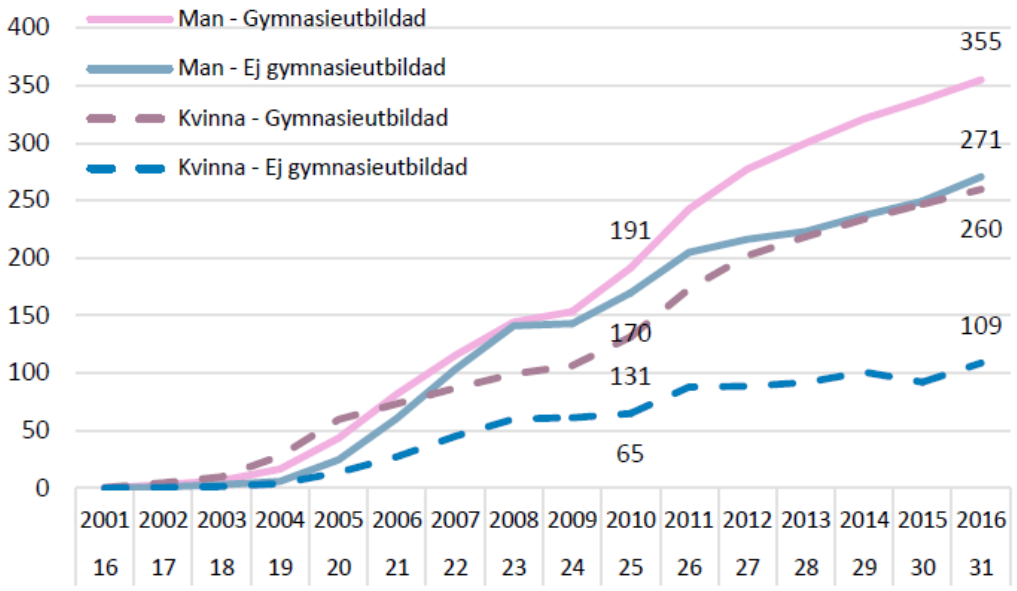
En viktig anledning till att kvinnor har sämre möjligheter till karriär och löneutveckling är att de tar större ansvar för barn och familj. 2016 tog männen i Stockholms län ut 28 procent av föräldraledigheten och stod för 38 procent av VAB-dagarna.[86] Ett större ansvar för hushåll och familj är också nära sammanlänkat med de stressrelaterade sjukskrivningar som idag hindrar fler kvinnor än män från att arbeta.[87]

---

[81] *WSP, Analys av arbetsmarknadsprognoser inom fyra branscher i Stockholms län (2019)*
[82] *SOU 2015:104. Långtidsutredningen 2015 – huvudbetänkande (2019)*
[83] *Afrofobi – en kunskapsöversikt över afrosvenskars situation i dagens Sverige, Tumba: Mångkulturellt centrum 2014:1 (2014)*
[84] *Carlsson, M. & Rooth, D-O, Etnisk diskriminering på svensk arbetsmarknad – resultat från ett fältexperiment. Ekonomisk debatt 2007:3, vol. 35, s. 55–68 (2007)*
[85] *SCB (2020)*
[86] *SCB och Länsstyrelsen Stockholm (2016) På tal om kvinnor och män – Stockholms län 2016, s. 27.*
[87] *Länsstyrelsen i Stockholm 2017. Ett jämställt Stockholm – länsstrategi för jämställdhetsintegrering 2018 – 2020. Rapport 2017:24*

Sett till möjligheter på arbetsmarknaden finns det därtill skillnader mellan könen som inte förklaras av föräldraledighet eller arbetstider. En studie som följde en generations arbetsmarknadsetablering visade att konsekvenserna av att inte ha en gymnasieutbildning är större för kvinnor än för män i länet. Män hade, oavsett om de hade en gymnasieutbildning eller inte, högre inkomster än kvinnor vid 31 års ålder. [88]

Figur 5: Medianinkomst (tkr) över tid per gymnasieutbildning och kön. Länsstyrelsen i Stockholm / Sweco

Sammanfattning

En långsiktigt hållbar kompetensförsörjning är en förutsättning för att arbetsmarknaden ska kunna fungera och för att Stockholmsregionens företag ska kunna växa. De senaste åren har frågan om kompetensförsörjning blivit alltmer akut. Samtidigt som många, särskilt nyanlända och utrikes födda, står utan arbete upplever länets arbetsgivare att det är svårt att rekrytera rätt kompetens. Enligt Tillväxtverket upplever drygt vart femte småföretag en bristande tillgång på lämplig arbetskraft. Detta ses som det största tillväxthindret för både små och medelstora företag i Sverige.[89]

Kompetensförsörjning är också en av de största utmaningarna för att offentlig sektor ska klara sitt uppdrag. I dagsläget finns ett stort behov av både grundutbildade och specialistutbildade sjuksköterskor, undersköterskor, tandhygienister och vårdare, för att bara nämna några yrkeskategorier. Kommunerna i länet vittnar om att det kommer behövas lärare, socialsekreterare, personliga assistenter och personal inom hemtjänst, äldreboende och funktionshindersverksamheter.[90] De stora rekryteringsbehoven beror främst på att målgruppen för det offentligas tjänster, däribland äldre och ungdomar i skolåldern, växer. Samtidigt som fler blir äldre ställer också invånarna högre krav på

[88] *Länsstyrelsen Stockholm, Född 1985 – en generations inträde på arbetsmarknaden. Rapport 2019:5 (2019)*
[89] *Stockholms läns landsting, Näringslivsanalys för Stockholmsregionen (2019)*
[90] *Arbetsförmedlingen, Jobbmöjligheter i Stockholms län 2019 (2019)*

det offentliga. Ytterligare en anledning är att det sker stora generationsskiften inom en rad yrkesgrupper, där en stor del av personalstyrkan går i pension. Andelen av befolkningen i arbetsför ålder krymper därmed i förhållande till den del av befolkningen som antingen är i skolåldern eller pensionerad. I en europeisk jämförelse krymper dock denna andel inte lika snabbt i Stockholmsregionen som i andra jämförbara europeiska regioner. År 2050 beräknas Stockholmsregionen ha en relativt gynnsam åldersfördelning.[91] Fram till dess finns det dock goda skäl förbereda sig på ett nettounderskott på arbetskraft.

Under 2018 och 2019 har stora förändringar skett i den nationella arbetsmarknadspolitiken. Samtidigt har frågor om kompetensförsörjning och arbetsmarknad blivit allt mer aktuella, inte minst för att den framtida ansvarsfördelningen mellan Arbetsförmedlingen och kommunerna ännu är otydlig. Det finns en stor oro bland kommuner i hela landet för vad pågående och kommande förändringar ska innebära.

För att hantera de framtida kompetensförsörjningsutmaningarna har en rad insatser initierats på både nationell, regional och kommunal nivå. Samtliga dessa insatsområden har relevans för Stockholms län. De kan vanligtvis kategoriseras enligt följande:

- Matchning av nyanlända mot arbetsmarknaden. Detta innebär att nyanländas kompetenser valideras eller kompletteras för att motsvara kraven hos svenska arbetsgivare. Sådana insatser kan både omfatta språk, yrkeskunskaper och samhällsorientering.

- Kompetensutveckling för yrkesverksamma. Denna typ av insatser syftar till att stärka ställningen på arbetsmarknaden för dem som redan har ett arbete. De syftar också till att säkerställa arbetsgivares tillgång till relevant kompetens och möjliggöra effektiviseringar av arbetet. Sådana insatser kan omfatta yrkeskunskaper, språk eller ske tematiskt inom exempelvis digitalisering eller bemötande. Inom denna kategori genomförs också insatser för att stärka företags och offentliga arbetsgivares förmåga till strategisk kompetensförsörjning.

- Insatser för att locka fler till bristyrken. Denna typ av insatser syftar till att få fler att välja en karriär inom ett bristyrke. Det kan både röra sig om rena marknadsföringsinsatser och om insatser som syftar till att förändra attityder och könsstereotypa normer i relation till ett yrke eller en yrkesgrupp.

- Insatser för att skapa nya tjänster och möjliggöra yrkesväxling. Den kunskapsintensiva ekonomin ställer tillsammans med den tekniska och digitala utvecklingen höga krav på förnyelse. Det skapar av naturliga skäl många nya slags tjänster, samtidigt som gamla yrken försvinner. Därför genomförs insatser som syftar till att möjliggöra yrkesväxling och omställning. Det finns också en rad insatser som syftar till att skapa nya sorters tjänster, främst inom offentlig sektor, för personer som står långt ifrån arbetsmarknaden.

[91] *Stockholms läns landsting, Näringslivsanalys för Stockholmsregionen (2019)*

- Det förekommer en omfattande diskriminering på arbetsmarknaden. Sett till möjligheter på arbetsmarknaden finns det därtill skillnader mellan könen som inte förklaras av föräldraledighet eller arbetstider. Konsekvenserna av att inte ha en gymnasieutbildning är större för kvinnor än för män i länet. Män hade, oavsett om de hade en gymnasieutbildning eller inte, högre inkomster än kvinnor vid 31 års ålder.

Infrastruktur

Internationell tillgänglighet

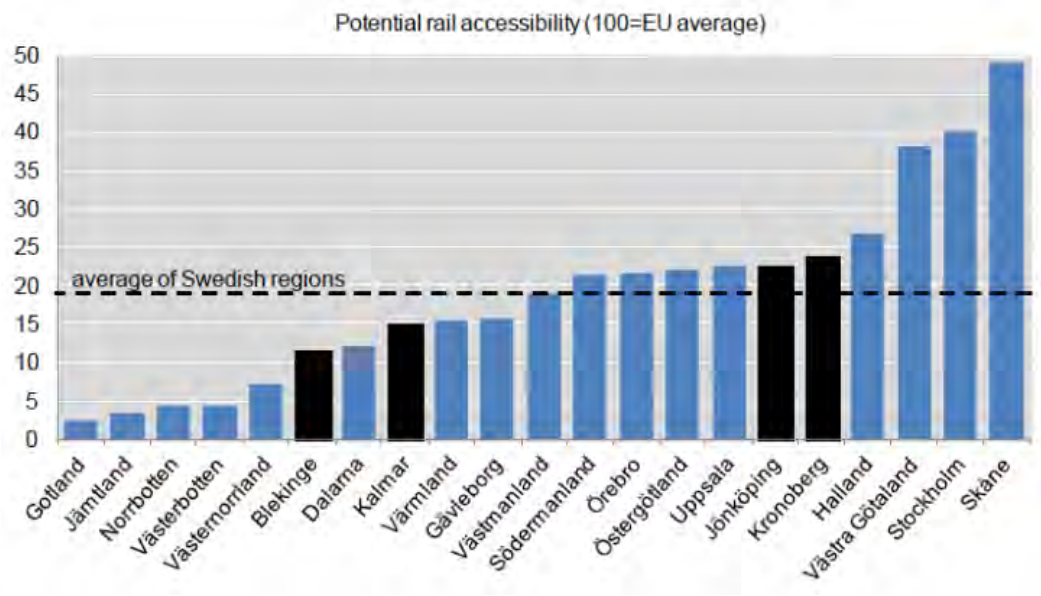
Den specifika näringsstrukturen och kunskapsintensiteten i länet gör regionen mycket omvärldsberoende. Den höga koncentrationen av offentliga beslutsfunktioner, huvudkontor, en innovativ industri, framgångsrik forskning och en allt mer internationell befolkning gör Stockholmsregionen till en port mot världen för en stor del av hela Sveriges utåtriktade kontakter. Internationell öppenhet och goda flygförbindelser till är en förutsättning för regional tillväxt och utveckling. Samtidigt som det är det viktigt att utveckla ett mer hållbart flygande så är en god internationell tillgänglighet avgörande för utvecklingen och regional konkurrenskraft. Stockholmsregionen har en låg internationell tillgänglighet i internationell jämförelse och ett globalt sett perifert läge. Arlanda, som är landets största och viktigaste flygplats, verkar i hård konkurrens med övriga storflygplatser i norden.[92]

Visionen i RUFS 2050 är att Stockholmsregionen ska bli Europas mest attraktiva storstadsregion inom 40 år. I planen poängteras vikten av att god internationell tillgänglighet för att kunna förverkliga visionen. En av utmaningarna är att minska klimatpåverkan från det långväga resandet och samtidigt utveckla en tillgänglighet som möjliggör en ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbar tillväxt.

Stockholmsregionen behöver därför öka sin tillgänglighet via flyg. Ökad internationell tillgänglighet är en nödvändighet för att behålla och utveckla såväl Stockholmsregionens som hela Sveriges konkurrenskraft och attraktivitet. Tågresande, som är ett ofta diskuterat alternativ, skulle göra Stockholmsregionen ännu mer perifer. Som framgår av figur 6 nedan så är tillgängligheten till Stockholmsregionens viktigaste marknad (EU/EES+UK) med tåg den bästa i Sverige efter Skåne men bara hälften än EU:s regioners genomsnitt.[93] Att stärka den hållbara internationella tillgängligheten är en central strategi i RUFS 2050[94]

[92] *Stockholms läns landsting, Connect Sweden, Metoder som mäter internationell tillgänglighet (2019)*
[93] *Källa: OECD, Territorial Review Småland-Blekinge. Regionförbundet södra Småland (2012)*
[94] *Stockholms läns landsting, RUFS 2050 – Europas mest attraktiva storstadsregion, Rapport 2018:10 (2018)*

Figur 6: Potentiell tillgänglighet med tåg till EU:s marknad. Källa: OECD (2012) Tillgängligheten bedöms inte ha ökat nämnvärt under den innevarande programperioden.

Antalet passagerare på inrikesflyget har varit i stort sett konstant under de senaste tio åren men har minskat något under de senaste två åren. Utrikesflyget på Arlanda har däremot ökat kraftigt. Tillväxten är främst koncentrerad till direktflyg och interkontinentala lågprisflyg.[95] Även utbudet av resmål har blivit större. Från Arlanda startades fler än 50 nya direktlinjer under perioden 2016–2018.[96]

De populäraste internationella destinationerna till och från Arlanda är London, Köpenhamn, och Oslo. Andra vanliga flygdestinationer är Helsingfors, Amsterdam och Frankfurt. Resandet på dessa destinationer har i samtliga fall ökat med mer än 50% under den nuvarande programperioden. Till London görs årligen fler än 800 000 resor från Arlanda.[97] Effekterna av den så kallade flygskatten är ännu svåra att bedöma, men Stockholms Handelskammare (2017) har bedömt att skatten hotar minst 7 000 jobb i länet och inte underlättar regionens strävanden att stärka Arlanda som internationell flygplats.

Det finns flera färdsätt att ta sig till och från Arlanda – Arlanda Express, regionaltåg, bussar, pendeltåg samt taxi eller privat bil. Även om antalet färdsätt till och från Arlanda har ökat så är Arlanda fortfarande relativt otillgängligt ur ett regionalt perspektiv. Många kunskapsintensiva områden, kluster, forsknings- och innovationsmiljöer i regionen har fortfarande kollektivrestider på över 60 minuter till Arlanda. Detta innebär att bil/taxi, i vissa fall i kombination med Arlanda Express, behöver användas i relativt hög grad. I jämförelse med andra internationella storstadsregioner finns det fortfarande en utvecklingspotential att utveckla Arlandas tillgänglighet från Stockholm och

---

[95] *Region Stockholm, Direktflyg från Stockholm, Nya destinationer – behov och förutsättningar, Rapport 2019:07 (2019)*

[96] *Ibid.*

[97] *Swedavia, Resvaneundersökningar Arlanda 2013–2017 (2018)*

Östra Mellansverige mot bakgrund av den roll flyget har för företag inom exempelvis Life science, IKT eller finanssektorn.

Inomregional tillgänglighet

För att Stockholms län ska fungera och erbjuda en god livsmiljö och vara en attraktiv region för näringslivet krävs goda inomregionala kommunikationer. Planeringen av transportinfrastrukturen behöver utgå från invånarnas, näringslivets och besökares behov av kommunikationer och transporter. Förbättringar av pendlingsmöjligheterna, att skapa förutsättningar för effektiva godstransporter och goda möjligheter för fritidsresande kräver en strategisk och samordnad planering såväl över territoriet som mellan olika transportslag.[98]

Det finns sedan många år oacceptabla störningar i det regionala trafiksystemet i form av trafikstörningar, trängsel med mera som skapar stora samhällsekonomiska förluster.

Som framgår av avsnittet kring klimat, energi och miljö är en av de största utmaningarna att minska bilberoendet, som trots en väl utbyggd kollektivtrafik i Stockholmsregionen är stort. Stockholms län karaktäriseras av en geografisk uppdelning som försvårar förutsättningarna att nå hela bostads- och arbetsmarknadsregionen inom rimlig restid. Tvärförbindelser och möjligheter till ett effektivare resande över hela länet krävs för att Stockholmsregionen ska kunna växa hållbart på det sätt som eftersträvas i RUFS 2050.[99]

I en tillgänglig storstadsregion har kollektivtrafiken en central ställning och det är av stor vikt att kollektivtrafiken är konkurrenskraftig gentemot bilen. Men när ”staden sover” är det i princip omöjligt att ta sig från bostaden till viktiga arbetsplatser som logistiknoder med mera i länet. Många för Stockholmsregionen livsviktiga funktioner är igång nattetid eller under tidiga morgontimmar och är beroende av att deras medarbetare kan komma till jobbet i tid och inom rimlig tid. Alternativ saknas i de flesta av dessa fall till att ta den egna bilen för att komma till jobbet. Det är ofta lägre betalda jobb som utförs under dessa tider, inte sällan av människor med invandrarbakgrund, vilket innebär att de personer som berörs sannolikt inte har ekonomiska möjligheter att köpa sig en ny Tesla eller byta ut sin bil till en hybrid.[100] Utan förbättrade möjligheter till kollektiv pendling – till exempel genom anropstrafik eller speciella ”arbetsplatslinjer” riskerar dessa viktiga funktioner att sluta fungera och många människor stängas ute från arbetsmarknaden när åtgärder för att minska resandet med bil med stor sannolikhet kommer att krävas för att klara regionens ambitiösa klimatmål.

Det innebär att inte enbart infrastruktur och bostadsplanering behöver hänga samman på det sätt som skett under de senaste åren utan också att relationen bostäder – arbetsplatser behöver ägnas ökad uppmärksamhet. En mer funktionsblandad stad kan bidra till att minska resandet på samma sätt som nya arbetsformer i samband med digitaliseringen gör det möjligt att arbeta nära eller i sitt eget bostadsområde. I den översikt-

---

[98] *Storstockhlm, Positionspapper, Förbättrad bostadsförsörjning och infrastruktur i Storstockholm (2017)*
[99] *Ibid.*
[100] *Stockholms stad, intervju med ledningskontoret (2020)*

liga samhällsplaneringen är det nödvändigt att se till att lokaliseringsmönster och stadens utvecklingsplaner möjliggör samlade reserelationer för att förbättra underlaget och upptagningsområdet för kollektivtrafiken.

Att minimera restidskvoten skillnaden i tid mellan resor med kollektivtrafik och bil, så kallad, är av central betydelse.[101] Målet om en konkurrenskraftig restidskvot nås i sju av tolv reserelationer mellan de regionala kärnorna på den södra sidan och sex av tolv på den norra sidan av Stockholms centrala delar. I genomsnitt är restidskvoten högre mellan regionala stadskärnor på den norra sidan än på den södra sidan. Det saknas längre tidsserier för indikatorerna som visar den historiska utvecklingen men de visar tydligt att kollektivtrafikens konkurrenskraft gentemot bilen fortsatt behöver stärkas för att delmålet i RUFS 2050 om kollektivtrafikens restid mellan regionala kärnor, och till Arlanda flygplats, ska vara konkurrenskraftig med bilens restid.[102]

Ur ett planeringsperspektiv och med hänsyn till de stora investeringar som kommunerna nu förväntas göra i infrastruktur och bostäder är det viktigt att staten och övriga aktörer genomför överenskomna investeringar i infrastrukturen.[103]

Omställningen till ett mer hållbart trafiksystem kommer inte enbart att kräva en kombination av satsningar på cykel- och kollektivtrafik eller åtgärder för en förbättrad mobility management inom ramen för den smarta staden. Det kommer också krävas stora satsningar för att stimulera förändrade beteenden, och ett effektivare nyttjande av befintlig infrastruktur. Kommunerna och Region Stockholm har här en nyckelroll att tillsammans verka för ett framtida hållbart transportsystem som stödjer den önskade utvecklingen om ökad befolkning och ekonomisk tillväxt i länet.[104]

Investeringar i infrastruktur

Den nationella planen för transportsystemet för åren 2018–2029 inrymmer för Stockholmsregionen flera nya järnvägsbyggen och en upprustning och modernisering av befintlig järnväg såväl som satsning på flera vägsträckor och sjöfart. Totalt satsas 100 miljarder kronor mer i regionen än under den förra planperioden. I Stockholmsregionen pågår flera stora projekt och nyligen öppnades Citybanan för trafik. I den nationella planen ingår nya investeringar i järnväg och en upprustning av "Getingmidjan". Andra större satsningar är kapacitetsförstärkningar på motorvägsbron E4/E20 över Södertälje kanal. I planen ingår även åtgärder som stödjer sjöfarten bl.a. åtgärder i farleden Södertälje-Landsort och Tvärförbindelse Södertörn som knyter samman de södra regiondelarna i Stockholm och gynnar nya Norviks hamn.[105]

De kollektivtrafik- och cykelåtgärder som Sverigeförhandlingen slutit avtal om med Region Stockholm, Stockholms stad, Huddinge kommun, Täby kommun, Vallentuna

---

[101] *Förklaring: Restidskvot är skillnaden i tid mellan resor med kollektivtrafik och bil*
[102] *Stockholms läns landsting, Läget i Stockholmsregionen 2018 – uppföljningen av RUFS 2050 (2018)*
[103] *Storstockhlm, Positionspapper, Förbättrad bostadsförsörjning och infrastruktur i Storstockholm (2017)*
[104] *Ibid.*
[105] *Regeringen, Nationell plan för transportsystemet 2018 – 2029 (2018)*

kommun, Österåkers kommun och Solna stad får statlig medfinansiering genom den nationella planen.

Avtalet för Stockholmsöverenskommelsen innehåller en utbyggnad av nya tunnelbane- och spårvagnslinjer till en investeringskostnad om 19,5 miljarder kronor och att 78 000 bostäder byggs ut fram till år 2030. Fram till och med år 2018 hade nästan 2 100 av de i överenskommelsen planerade bostäderna blivit färdigställda. Genom Stockholmsförhandlingen beslutades att kollektivtrafiken ska byggas ut med bland annat nya tunnelbanelinjer. Bara utbyggnaden av tunnelbanan beräknas leda till 78 000 nya bostäder fram till 2030. Utbyggnaden beräknas vara klar till 2026. Tillsammans med utbyggnaden av spårväg syd och Roslagsbanan beräknas utbyggnaderna generera ytterligare 100 000 bostäder.[106]

Förbifart Stockholm, den nya 21 kilometer långa sträckningen av E4 från Kungens Kurva till Häggvik, avser att avlasta Stockholms centrala delar från genomfartstrafik och ansluter till det befintliga vägsystemet vid flera europavägar. I slutet av år 2019, fyra år in i byggandet av Förbifart Stockholm, så meddelade Trafikverket att projektet både försenas och blir dyrare. Nu beräknar man att kostnaden för Förbifart Stockholm ökar med 3,3 miljarder och att den öppnas för trafik år 2030 istället för 2026. Då avsikten är att trängselskatterna ska bekosta större delen av Förbifarten finns en stor risk att merkostnaden kommer att belasta trafikkollektivet och/eller skattebetalarna i Stockholms län om ingen annan lösning kan nås.

Bild 2: Planerad utbyggnad av tunnelbanenätet i Stockholm. Källa: Region Stockholm.

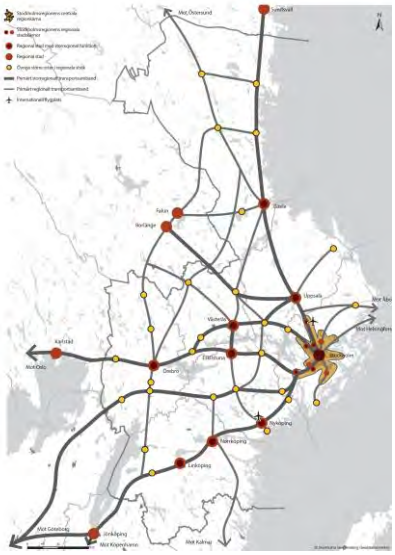

[106] *Trafikverket, Stockholmsöverenskommelsen, Årsrapport 2018 (2019)*

Effektivitet i transportsystemet

Den samhällsutveckling som Stockholmsregionen strävar efter och de behov som finns ställer höga krav på sammanhängande transportsystem med samordning mellan transportslagen. För att undvika trängsel är det centralt att samordna infrastruktur- och kollektivtrafikutbyggnaden med utvecklingen av bebyggelse och näringsliv i och utanför länet (Mälardalen – Östra Mellansverige). Stockholms arbetsmarknad sträcker sig långt utanför länets gränser och för ett effektivt transportsystem krävs att funktionalitet ges högre prioritet än administrativa kommun- eller länsgränser.

Bild 3: Strukturbild för Östra Mellansverige, ur RUFS 2050

Detta synsätt understryks i RUFS 2050, där det storregionala sammanhanget givits en större betydelse än i tidigare regional planering. Flera kommuner i Mälardalen har också under senare år tagit aktiv (och finansiell) del i utbyggnad av infrastrukturen i Stockholmsregionen baserat på denna insikt.[107]

Vattenförsörjning och spillvattennät

Befolkningstillväxten ställer även krav på försörjningen av dricksvatten och avloppssystem. Stockholmsregionen behöver tekniska försörjningssystem som är kapacitetsstarka, resurseffektiva, resilienta och robusta. Systemen och anläggningarna behöver underhållas, knytas ihop och utvecklas för att kunna hantera en växande befolkning och tillkommande verksamheter. Systemen och anläggningarna behöver också stå emot klimatförändringar, störningar, olyckor samt andra förändringar och kriser. Det kräver en utvecklad regional samordning och samverkan mellan såväl offentliga som privata aktörer.[108]

För att Stockholmsregionen ska upplevas som attraktiv krävs en infrastruktur som både säkerställer en fungerande vattenförsörjning och avfallshantering, och som samtidigt utgör ett underlag för kommunernas planering. I regionen finns en lång tradition av att skapa samverkan och bidra till kommunal verksamhetsutveckling inom dessa områden. I Stockholms län står Norrvatten, SVOA och Telge Nät för en övervägande andel av det vatten som produceras, och deras abonnenter inkluderar såväl hushåll som en mångfald av verksamheter. Vattenproducenternas genomsnittliga totala specifika förbrukning är 257 liter vatten per person och dygn.[109]

Planeringen för den framtida vattenförsörjningen behöver ta höjd för ”scenario Hög” i RUFS 2050, vilket innebär en befolkning på drygt 3,7 miljoner invånare i länet. Det är

---

[107] *Stockholms läns landsting, RUFS 2050 – Europas mest attraktiva storstadsregion, Rapport 2018:10 (2018)*

[108] *Stockholms läns landsting, RUFS 2050 – Europas mest attraktiva storstadsregion, Rapport 2018:10 (2018)*

[109] *Länsstyrelsen i Stockholms län, Stockholms läns landsting, Storsthlm, Regional vattenförsörjningsplan för Stockholm (2018)*

svårt att förutspå utvecklingen i länet både vad gäller befolkningsmängden och vattenbehovet så långt fram i tiden, men det är högst sannolikt att betydligt mer vatten än idag kommer att behövas. Ett ökat invånarantal innebär också en ökning av andra samhällsfunktioner som har behov av vatten. Genom den nationella livsmedelsstrategin, som bland annat syftar till att öka landets livsmedelsproduktion kan vattenbehovet i regionen förväntas öka ytterligare.[110]

En växande befolkning behöver inte automatiskt leda till ett ökat vattenbehov, då det totala behovet även styrs av andra faktorer. Vattenförbrukningen per hushåll samt verksamheters vattenförbrukning har historiskt sett gått ner i Stockholms län tack vare bland annat teknikutveckling.[111]

I Stockholms län är behoven av investeringar stora och därmed kan exempelvis höjningar av VA-taxan bli nödvändiga. Stigande havsnivåer kan hota Mälaren som dricksvattentäkt framöver. För att förhindra detta måste åtgärder sättas in. Även avloppssystemen måste byggas ut. Från år 2030 och framåt kommer delar av ledningsnätet behöva renoveras och bytas ut varje år. Till detta kommer teknisk utrustning som behöver förnyas. Gjorda bedömningar pekar på att avgifterna för kommunalt vatten och avlopp kan behöva fördubblas under de kommande 20 åren för att möta planerade investerings- och underhållsbehov.[112] Det är således en ekonomisk fråga för både vattenproducenter och konsumenter, vilket i sin tur kan motivera åtgärder för minskad vattenförbrukning.

Det finns en väletablerad samverkan inom länet kring VA-frågor. Rådet för VA-försörjning i Stockholms län (VAS) arbetar med att strategiskt och långsiktigt planera regionens vattenförsörjning.

Sammanfattning

- För att regionens kunskapsintensiva näringsliv ska ha goda förutsättningar att kunna fungera och konkurrera så är det viktigt att fortsatta satsningar görs i det regionala transportsystemet. Lokalisering av bostäder, arbetsplatser, service och kulturella aktiviteter i anslutning till noder för persontransporter, en tät trafikering under stora delar av dygnet och förbättrade tvärförbindelser är exempel på sådana åtgärder.

- De investeringar som genomförts och de som planeras är historiskt höga men de väntas inte täcka in alla de investeringsbehov Stockholmsregionen står inför, inte minst i skenet av den förväntade befolkningstillväxten och vikten av att agera kraftfullt i klimatfrågan.

- För att hantera bristerna i transportsystemet så krävs det ett systemperspektiv och en samsyn hos alla aktörer i regionen. Ett brett systemtänkande innebär att ett mer holistiskt synsätt behöver tillämpas och sektorssamordningen ökas. Det

[110] *Riksdagen, En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet (2017)*
[111] *Länsstyrelsen i Stockholms län, Stockholms läns landsting, Storsthlm, Regional vattenförsörjningsplan för Stockholm (2018)*
[112] *Svenskt Vatten, Investeringsbehov och framtida kostnader för kommunalt vatten och avlopp (2017)*

kommer i sin tur att kräva välavvägda prioriteringar mellan trafikslag, ekonomiska styrmedel med stöd av den så kallade fyrstegsprincipen.[113]

- Planeringen av infrastrukturåtgärder behöver samplaneras med planeringen av bostäder och arbetsplatser i samklang med strategier för att uppnå en hållbar utveckling i linje med regionala, nationella, europeiska och globala mål. Försvårande för samplaneringen är att planeringen av transportinfrastrukturen respektive bostadsbyggandet traditionellt sker i separata processer och av olika huvudmän med skilda tidshorisonter.[114]

- Stockholmsregionens internationella tillgänglighet via flyg är relativt god men Arlanda befinner sig i en stark konkurrens med de nordiska huvudstäderna och ur ett europeiskt perspektiv framstår tillgängligheten som svagare. Det gäller även tillgängligheten till regionens viktigaste marknader med tåg. Antalet direktdestinationer till andra internationella storstadsregioner spelar en väsentlig roll och där kan unilaterala åtgärder, som den svenska flygskatten, spela en stor roll för flygbolagens val av noder i norden för den internationella trafiken.

- I skuggan av de stora infrastrukturinvesteringarna är det viktigt att fortsätta med så kallade trimningsåtgärder i alla delar av systemet. Denna typ av mindre åtgärder har historiskt visat sig vara kostnadseffektiva och viktiga komplement till de större kapacitetshöjande åtgärder som görs i Stockholmsregionen.

- Samtliga tekniska infrastruktursystem i Stockholmsregionen står inför stora investeringar och förnyelsebehov. Låga investeringar under lång tid i dessa system riskerar att påverka länets förutsättningar för tillväxt och möjligheter att konkurrera med andra storstadsregioner framöver.

[113] *Principen lanserades ursprungligen inom Vägverket år 1997*
[114] *SOU 2019:17, Samordning för bostadsbyggande, Bebyggelse- och transportplanering för hållbar stadsutveckling (2019)*

Bostäder

Bostadsbehovet växer med länet

Stockholm är en attraktiv region som får nya invånare varje dag. Under de tre senaste åren har antalet invånare ökat med 113 000 personer. Sammanlagt bor nu 2,3 miljoner människor i länet och fler än 600 personer tillkommer varje vecka. Men tillgången till lämpliga bostäder är inte jämnt fördelad mellan invånarna. De som bor i hyresrätt har mindre boendeyta per person än de som bor i småhus och skillnaderna mellan ekonomiskt starka och svaga områden ökar. Unga, nyanlända, studenter, äldre och funktionsnedsatta är de grupper som har svårast att etablera sig på bostadsmarknaden.

Över 600 000 personer står idag i kö hos Stockholms bostadsförmedling, varav ungefär 90 000 bedöms vara aktivt bostadssökande. Den genomsnittliga tiden för att få en bostad genom kön ligger idag på drygt tio år. Svag ekonomi är idag den vanligaste anledningen till att personer blir hemlösa, jämfört med tidigare då missbruk var det vanligaste skälet. Bostadsbristen ger inte bara konsekvenser för de individer som inte hittar ett lämpligt boende, utan även för samhället. Tillgången till arbetskraft begränsas, barnafödandet försenas och länets universitet och högskolor blir mindre attraktiva. Enligt RUFS 2050 behöver länet ett bostadstillskott om drygt 20 000 bostäder om året för att täcka det demografiska behovet.[115]

Bostadsbristen hämmar tillväxt och kompetensförsörjning

Svårigheterna att hitta en lämplig bostad ger negativa effekter för näringslivet i länet. Bostadsbristen har den senaste tiden blivit en alltmer påtaglig konkurrensnackdel gentemot konkurrerande storstadsregioner i Europa. Bristen på ändamålsenliga bostäder är en viktig anledning till att företag misslyckas med att rekrytera kvalificerad arbetskraft. Detsamma gäller för arbetsgivare inom offentlig sektor. Anledningen till att regionens näringsliv särskilt lyfts fram är att företag till skillnad från regionala och kommunala verksamheter kan välja att etablera sig i andra, mer attraktiva regioner.

Redan år 2030 beräknas den lokala arbetsmarknadsregionen omkring Stockholm omfatta 52 kommuner. Det innebär att fler kommer att pendla in till sina jobb i Stockholm från orter som ligger längre bort. En stor del av utvidgningen beror på att pendlingsmöjligheterna hela tiden förbättras. Men det finns också många som mer eller mindre tvingas bo utanför länet eftersom det är för svårt att hitta en ändamålsenlig bostad inom länsgränserna. På många sätt är det bra för Stockholmsregionen att arbetskraft pendlar in från grannregionerna, men det finns också negativa konsekvenser. Mer potentiellt produktiv tid blir inlåst i pendlingstrafiken, och risken för både psykisk och psykisk ohälsa ökar med långtidspendling.[116]

Bostadsbyggandet minskar

Totalt sett finns det drygt en miljon bostäder i länet. I bostadsbeståndet ingår bostäder i småhus, flerbostadshus, specialbostäder och övriga hus.

---

[115] *Länsstyrelsen 2019. Stockholm 2019 – Full fart framåt! (2019)*
[116] *SKR, Svenskt Näringsliv*

Tabell 1: Antal lägenheter i Stockholms län efter hustyp och år. Källa: SCB

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Småhus	263 712	265 024	267 097	273 701	276 071	278 059
Flerbostadshus	677 086	685 944	698 141	711 846	722 735	735 894
Övriga hus	15 201	15 371	15 840	16 627	17 245	17 806
Specialbostäder	39 312	39 825	40 856	43 935	46 990	48 497

I början av 1990-talet var hyresrätten den vanligaste upplåtelseformen, men idag är bostadsrätten vanligast. Andelen bostäder i olika upplåtelseformer varierar mellan kommuner och stadsdelar. I Täby och Vallentuna är 90 procent av bostäderna i flerbostadshusbeståndet bostadsrätter. Även Nacka och Danderyd har en stor andel bostadsrätter. Flest hyresrätter finns i Botkyrka, Södertälje och Sigtuna, där andelen ligger mellan 40 – 54 procent. Småhusen är vanligast förekommande i kommuner utanför stadskärnan, som Norrtälje, Ekerö och Vallentuna.

Tabell 2: Antal lägenheter i Stockholms län efter upplåtelseform och år. Källa: SCB.

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Hyresrätt	369 101	369 756	373 657	377 187	380 520	383 602
Bostadsrätt	385 094	394 149	404 959	420 440	433 215	445 319
Äganderätt	240 365	241 681	243 265	248 473	249 284	251 278
Uppgift saknas	751	578	53	9	22	57

Det finns stor variation i hur många bostäder som byggs från år till år. Mellan åren 2015 – 2018 ökade bostadsbyggandet kraftigt och nästan 70 000 bostäder påbörjades i länet. Det var 20 000 fler än under de tre föregående åren. Därefter har dock bostadsbyggandet minskat igen. Under 2019 och 2020 kommer ungefär 10 000 bostäder påbörjas årligen, enligt en uppskattning som Länsstyrelsen i Stockholm har gjort. Ett sannolikt skäl till att vi nu ser en avmattning är att det rekordhöga utbudet av nyproducerade bostäder har skapat en osäker marknadssituation. Därtill har nyproduktionen tydligt vänt sig till kapitalstarka grupper medan stora, ekonomiskt svaga grupper trots en hög produktionstakt inte kunnat köpa de producerade lägenheterna. Gjorda åtstramningar avseende lånevillkor har ytterligare missgynnat kapitalsvaga grupper.[117]

Tabell 3: Färdigställda lägenheter i Stockholms län i nybyggda hus efter hustyp och år. Källa: SCB.

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Flerbostadshus	7731	6794	9907	11 360	12 584	12 880
Småhus	2013	2256	2445	2559	2711	2296

[117] *Länsstyrelsen, Stockholm 2019 – Full fart framåt! (2019)*

Inom länet är det stora skillnader mellan kommunerna i antal påbörjade lägenheter. Av de bostäder som påbörjades under år 2018 kommer 5 000 att finnas i Stockholms stad, 1 300 i Sundbyberg och 1 100 i Järfälla. Övriga 23 kommuner påbörjade tillsammans 5 500 bostäder. Fördelat på upplåtelseformer så minskade de påbörjade hyresrätterna med 7 procent mellan 2017 och 2018. Påbörjandet av bostadsrätter minskade med 50 procent.[118]

Investeringar i byggbranschen minskar

Under perioden 2013 – 2017 ökade investeringarna i bostäder med nära 70 procent. Under samma period var marknadsförväntningarna höga och priserna steg snabbt. Men år 2018 vände trenden abrupt och investeringarna började minska. Bygginvesteringarna i bostäder uppgick år 2017 till nästan 90,5 miljarder kronor, för att sedan sjunka till 79 miljarder kronor år 2018. År 2017 var de totala bygginvesteringarna i Stockholmsregionen omkring 169 miljarder kronor och år 2018 165 miljarder. År 2020 är branschorganisationen Byggföretagens prognos att de samlade bygginvesteringarna kommer ha sjunkit till 148 miljarder. För bygginvesteringar i bostäder är prognosen att investeringarna kommer att fortsätta sjunka kraftigt till 57,6 miljarder 2020.[119] Enligt en rapport från Stockholms stad uppgår investeringsvolymen för de byggprojekt som planeras i Stockholmsregionen fram till år 2040 till 100 miljarder euro (motsvarande 1 050 miljarder kronor), varav cirka hälften utgörs av bostadsprojekt.[120] [121]

Ny infrastruktur möjliggör ökat bostadsbyggande

Genom Stockholmsförhandlingen beslutades att kollektivtrafiken ska byggas ut med bland annat nya tunnelbane- och spårvagnslinjer. Bara utbyggnaden av tunnelbanan beräknas leda till 78 000 nya bostäder fram till 2030. Utbyggnaden beräknas vara klar till 2026. Tillsammans med utbyggnaden av spårväg syd och Roslagsbanan beräknas utbyggnaderna generera ytterligare 100 000 bostäder.[122]

Stigande priser och ändrade beteenden

Bostadsmarknaden har de senaste åren präglats av ett stort underskott på bostäder. Följden av detta är stigande bostadspriser och en allt svårare situation för hushåll som av olika skäl inte kan göra inträde på bostadsmarknaden. Eftersom räntenivåerna under samma period har hållits historiskt låga av Riksbanken så har inte andelen av hushållens inkomster som går till räntekostnader ökat. Istället har priset på villor och bostadsrätter drivits upp med en kraftig privat skulduppbyggnad som följd. Efter flera år av kraftiga prisuppgångar (under perioden 2008 – 2018 nästan fördubblades medelpriset för en bostadsrätt) så startade en tydlig prisnedgång sommaren 2017. Prisnedgången förstärktes under år 2018 och sedan år 2017 har Stockholms stad fallit från plats 2 till plats 12 på UBS internationella rankning över städer med högst sannolikhet

[118] *Länsstyrelsen, Stockholm 2019 – Full fart framåt! (2019)*
[119] *Byggföretagen, Regionala byggprognoser (2019)*
[120] *Invest Stockholm, Planned Investments in the Stockholm region 2019-2040. Rapporten anger samlade investeringar på 111 miljarder euro fram till 2040 varav 10 miljarder i angränsande län till Stockholm. (2019)*
[121] *Länsstyrelsen, Läget i länet – bostadsmarknaden i Stockholm 2019 (2019)*
[122] *Ibid.*

för en bostadsbubbla. Bostadsmarknaden bedöms dock fortfarande av många marknadsanalytiker vara kraftigt övervärderad.[123] Riksbanken anser att för att minska riskerna som är förknippade med hushållens skuldsättning och komma tillrätta med strukturella problem på den svenska bostadsmarknaden behövs det åtgärder inom bostads- och skattepolitiken och en ändamålsenlig utformning av makrotillsynen.[124]

Tabell 4:Medelpris för en bostadsrätt i Stockholms län (tkr). Källa: SCB.

År	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Pris	1 874	2 003	2 170	2 249	2 321	2 475	2 724	3 247	3 527	3 661	3 459

Införandet av bolånetak och amorteringskrav har inneburit ett skifte i hushållens finansiering av sina bostäder. Regeländringarna innebär att en större del av det ägda boendet ska finansieras med eget kapital istället för med lånade medel. Efter införandet har många hushåll som saknar ett större finansiellt sparande stängts ute från bostadsmarknaden. Nya bolånetagare väljer också i större utsträckning än förut att köpa billigare bostäder och låna mindre. Skulderna i förhållande till inkomst och bostadens värde är dock fortsatt stora även för nya bolånetagare.[125]

Allt fler stängs ute när bostadsmarknaden blir mer dysfunktionell

Bostadsförsörjning är inte bara en fråga om att bygga tillräckligt många bostäder. Det handlar också om vilka slags bostäder som finns tillgängliga, och för vilka inkomstgrupper. Sedan 1990-talet har andelen bostadsrätter i förhållande till hyresrätter ökat kraftigt i Stockholms län. Det beror dels på att en stor del av hyresbeståndet ombildats till bostadsrätter och dels på att en stor del av de nya bostäder som byggts varit bostadsrätter. För att kunna efterfråga en bostadsrätt på länets bostadsmarknad krävs en stabil och inte alltför låg inkomst, vilket utestänger många grupper från den delen av bostadsmarknaden.

Samma utestängningsmekanismer verkar på marknaden för nybyggda hyresrätter, där inkomstkrav från hyresvärden och hyresnivåerna ofta är för höga för att äldre, studenter och nyanlända ska kunna få en bostad.[126] Av de bostäder som beräknas ha färdigställts under de senaste två åren är en stor andel så dyra att bo i att de överhuvudtaget inte efterfrågas på bostadsmarknaden. För första gången på många år finns det därför bostäder som står tomma i länet.[127] Befolkningsökningen i länet drivs primärt av helt andra grupper – unga och nyanlända – som efterfrågar billiga hyresrätter. Detta skapar stora obalanser avseende tillgång och efterfrågan och skapar en dysfunktionell marknad. De stora prisökningarna, som har drivits av konstlat låga räntor, löneökningar och

[123] *UBS, UBS Global Real Estate Bubble Index 2019 (2019)*
[124] *Riksbanken, Pressmeddelande i samband med styrräntebesked 2020-02-12 (2020)*
[125] *Länsstyrelsen, Läget i länet – bostadsmarknaden i Stockholm 2019 (2019)*
[126] *Länsstyrelsen, Stockholm 2019 – Full fart framåt! (2019)*
[127] *Länsstyrelsen, Läget i länet – bostadsmarknaden i Stockholm 2019 (2019)*

förväntningar om fortsatta prisökningar snarare än befolkningstillväxt, har tillsammans med det för närvarande osäkra konjunkturläget fått fler att avstå från en bostadsaffär. Det är också mindre lönsamt för byggherrarna att bygga hyresrätter än bostadsrätter. Denna lönsamhet börjar dock svikta i takt med att efterfrågan på nybyggda bostadsrätter avmattas. [128]

En studie som redovisades år 2018 visar att boendesituationen är svår för många typhushåll. Värst är situationen för ensamhushåll som inte har tillräcklig kötid eller inkomst för att få varken hyresrätt eller lån. Studien visar också att situationen är pressad även för hushåll som tidigare ansetts ha haft en stabil position på bostadsmarknaden - sammanboende med två normala inkomster. Den gruppen har numera allt svårare att flytta för arbete eller på grund av nya familjeomständigheter.[129]

Unga och studenter på bostadsmarknaden

Nästan hälften av invånarna i Stockholms län är yngre än 35 år, vilket gör länet till Sveriges yngsta. I Sverige är samtidigt Stockholm den storstadsregion där andelen unga vuxna med egen bostad är lägst. Trots att antalet studentbostäder i länet ökat kraftigt de senaste åren råder det ett underskott på studentbostäder. Alla kommuner utom en uppgav i den senaste bostadsmarknadsenkäten att de hade underskott på bostäder för unga mellan 19 och 25 år. År 2018 hade länet ett negativt flyttnetto gentemot övriga Sverige. En förklaring är sannolikt bostadsbristen bland unga. Av dem som flyttar ut ur länet är de flesta mellan 20 – 34 år.[130]

De finansiella krav som införts för köp av bostad skapar tydliga utestängningseffekter, särskilt för unga som i de flesta fall saknar eller har ett mycket litet eget sparat kapital. De har också osäkra anställningsformer och låga inkomster i större utsträckning än andra grupper. I länet finns drygt 2 400 särskilda ungdomsbostäder. Flera kommuner arbetar på andra sätt med att få in unga på bostadsmarknaden, exempelvis genom så kallade kompiskontrakt[131] för större lägenheter eller genom att öronmärka små nybyggda lägenheter för unga.[132]

Stockholms län har flera välrenommerade universitet och högskolor. Av samtliga högskolestudenter i landet studerar nästan en fjärdedel i länet. Under år 2018 ökade antalet studentbostäder med ungefär 1 000 bostäder men samtidigt minskade antalet registrerade studenter i länet med ungefär 1 500 personer. De 91 000 studenter och 5 500 doktorander som fanns vid länets samlade lärosäten hade då strax under 18 000 studentbostäder att tillgå. Kötiden varierar från omkring 13 månader för ett korridorsrum hos Stiftelsen Stockholms studentbostäder till omkring fem år för en studentbostad via Stockholms stads bostadsförmedling. Även hyresnivåerna skiljer sig åt kraftigt beroende på bostadstyp och hyresvärd. Ett korridorsrum kostar cirka 2 900 kronor i månaden och en nybyggd 1-rumslägenhet hos en privat aktör kostar nästan 8 000 kronor i

---

[128] *Hasselgren m fl, Stockholmsregionens utmaningar – bostadskris och infrastrukturbrist. KTH / Stockholms byggnadsförening (2015)*
[129] *LO, Bengtsson 2018. Har vi råd att bo här? En rapport om möjligheterna till boende (2018)*
[130] *Länsstyrelsen, Läget i länet – bostadsmarknaden i Stockholm 2019 (2019)*
[131] *Kompiskontrakt innebär att unga kan hyra lägenhet ihop och stå tillsammans på kontraktet. Villkoren för sådana kontrakt varierar mellan olika hyresvärdar. Se exempelvis Botkyrkabyggens policy för kompiskontaktet "KombisBo": https://www.botkyrkabyggen.se/artikel/kompisbo-1*
[132] *Ibid.*

månaden.[133] Under år 2019 beräknas omkring 2 600 nya studentbostäder ha påbörjats i tre kommuner i Stockholmsregionen, varav 1 400 i Stockholms stad.[134]

Tabell 5: Antal studentbostäder i Stockholms län 2013 – 2018. Källa: SCB.

År	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Antal	13 720	13 965	14 464	15 994	16 939	17 856

Äldre på bostadsmarknaden

Personer som är 80 år eller äldre är den befolkningsgrupp som ökar allra snabbast i länet. Denna grupp har ett stort behov av anpassade bostäder. Idag bor de flesta i denna grupp i det ordinarie bostadsbeståndet, ofta i bostäder som saknar de anpassningar som skulle behövas. Enligt kvarboendeprincipen ska den enskilde få de resurser, exempelvis hemtjänst, som krävs för att kunna bo kvar i sin bostad så länge som möjligt. Även om de flesta vill bo kvar hemma så länge som möjligt finns det också många som skulle vilja bo i ett mer anpassat boende, men det finns många hinder för att flytta till ett sådant boende. Många äldre kan inte köpa en bostadsrätt eller klara inkomstkraven för en hyresrätt. Rådande reavinstbeskattning gör det dessutom ofta mer attraktivt att bo kvar i en mindre väl anpassad och kanske för stor bostad.

Tillgången till bostäder för äldre är central för att säkerställa länets bostadsförsörjning. I takt med att fler lever längre ökar antalet äldre som behöver bostäder som passar deras behov. Rörligheten på bostadsmarknaden (flyttkedjor) förbättras också av en god tillgången till bostäder för äldre för att frigöra den typ av bostäder som efterfrågas av barnfamiljer och andra större hushåll. Investeringsstödet för byggande av äldrebostäder har bidragit till att det byggs mer av denna bostadstyp i länets kommuner. Samtidigt är dessa bostäder paradoxalt nog så dyra att många äldre inte har råd att köpa dem. Då uteblir de flyttkedjor som byggandet skulle ha bidragit till och större bostäder förblir inlåsta.[135]

Nyanländas etablering på bostadsmarknaden

Under åren 2017 – 2018 tog länets kommuner emot 22 000 nyanlända, varav hälften var barn och ungdomar under 20 år. Sedan år 2016 har det genomförts flera förändringar av de regleringar som styr mottagandet. Tillfälliga uppehållstillstånd är regel istället för permanenta och möjligheterna till familjeåterförening är mindre. Bosättningslagen som infördes i mars 2016 innebär att kommuner gemensamt delar på ansvaret för att ordna bostäder till nyanlända som beviljats uppehållstillstånd.[136]

Boverket har under flera år påtalat att bostadssituationen för nyanlända och asylsökande är svår.[137] I Stockholms län är bristen på bostäder stor och även om förutsättningarna att ordna boende varierar mycket inom gruppen nyanlända så är det en grupp

[133] *Sveriges förenade studentkårer, SFS Bostadsrapport 2019 – Bostadssituationen för landets studenter (2019)*
[134] *Källor: Boverket / SCB*
[135] *Länsstyrelsen, Läget i länet – bostadsmarknaden i Stockholm 2019 (2019)*
[136] *Länsstyrelsen, Stockholm 2019 – Full fart framåt! (2019)*
[137] *Källa: Boverket. Se exempelvis: https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/bostadsmarknad/olika-grupper/nyanlanda/*

som har svårare än andra grupper att skaffa ett långsiktigt boende. Det är en stor utmaning att hitta en långsiktig boendelösning till de nyanlända. De flesta kommuner i Stockholms län erbjuder tidsbegränsade kontrakt till nyanlända. De tidsbegränsade kontakten löper vanligtvis över 2 – 4 år, och när de upphör kan de bidra till att nyanlända blir helt bostadslösa. Även de nyanlända som bosätter sig på egen hand, vilket är en stor andel, riskerar att ha bostadslösningar som inte är hållbara på lång sikt. Det är exempelvis vanligt att nyanlända flyttar till segregerade områden och bor trångt, vilket särskilt drabbar barnen. Den upplevda trångboddheten är dubbelt så hög bland stockholmare som är utomeuropeiskt födda än bland de som är födda i Sverige (29 respektive 14 procent).[138]

Många grupper hänvisas till en dyr andrahandsmarknad

De grupper som inte har möjlighet att få ett förstahandskontrakt eller att köpa en bostadsrätt är hänvisade till andrahandsmarknaden för bostäder. Enligt Länsstyrelsens medborgarundersökning år 2017 så bodde strax över 65 000 personer i andra hand och ytterligare 90 000 personer var inneboende hos någon i länet. Att hyra en lägenhet i andra hand är på många sätt en utsatt position, både med avseende på prisnivåerna och på sociala faktorer. Hyresnivåerna på andrahandsmarknaden har ökat kraftigt under de senaste åren. Jämfört med andra regioner har Stockholm både högst hyresnivåer och störst pågående prisökning. Ökningen är betydligt större än motsvarande ökning i disponibla inkomster. Mellan åren 2009 och 2016 ökade de disponibla inkomsterna i Stockholm med 23 procent samtidigt som andrahandshyrorna för bostadsrätter ökade med över 70 procent, och med 50 procent för hyresrätter. År 2017 var den genomsnittliga andrahandshyran i Storstockholm 264 kr/kvm för en bostadsrätt och 210 kr/kvm för en hyresrätt eller en villa. En 70 kvadratmeter stor bostadsrättslägenhet hyrdes med andra ord ut för i snitt 18 480 kronor i månaden.[139]

De som hyr i andra hand är ofta unga eller ensamboende med inkomster som är lägre än i andra grupper: i genomsnitt ligger inkomsterna hos denna hushållstyp omkring den 30:e percentilen. Det innebär att de lägger en stor del av sina inkomster på boende, vilket lämnar lite kvar till andra levnadsomkostnader och ännu mindre till sparande till en kontantinsats. Ju mindre hushållet är, desto större blir dessutom de relativa boendekostnaderna. År 2017 kostade det i snitt 10 537 kronor att hyra en hyresrätt med 1 rum i andrahand, och 13 243 kronor för en bostadsrätt med 1 rum.[140]

Priset för andrahandsbostäder överstiger kraftigt priset för motsvarande bostäder på förstahandsmarknaden. Detta beror på flera olika saker. Den faktor som sannolikt bidrar mest är att det råder strukturell brist på bostäder – efterfrågan är helt enkelt större än utbudet. För att uppnå balans mellan efterfrågan och utbud behöver antingen utbudet utökas med fler bostäder eller priset på förstahandslägenheter höjas. Eftersom hyrorna för förstahandslägenheter är reglerade ligger de lägre än jämviktshyran (det vill säga punkten där utbud möter efterfrågan). Det driver upp hyrorna för andrahandslägenheter, där det råder friare prissättning. Marknadshyror i förstahandsbeståndet skulle därför med stor sannolikhet sluta gapet mellan förstahands- och andrahandshyrorna. Frågan om marknadshyror är dock fortfarande politiskt mycket känslig i Sverige.

---

[138] *Länsstyrelsen, Stockholm 2019 – Full fart framåt! (2019)*
[139] *Boverket, Uppdrag att följa utvecklingen på bostadsmarknaden. Rapport 2018:29 (2018)*
[140] *Källa: SCB*

Men med detta sagt är efterfrågan inte samma sak som behov. När priset för bostäder ökar sjunker efterfrågan, men behovet kvarstår.[141]

Sammanfattning

- Sammanlagt bor nu 2,3 miljoner människor i länet och fler än 600 personer tillkommer varje vecka. Men tillgången till lämpliga bostäder är inte jämnt fördelad mellan invånarna. De som bor i hyresrätt har mindre boendeyta per person än de som bor i småhus och skillnaderna i boendeyta per person mellan ekonomiskt starka och svaga områden ökar.
- Stora grupper saknar reella möjligheter att etablera sig på bostadsmarknaden. Det innebär en stor risk för regionens framtida arbetskraftsförsörjning och hotar att öka segregationen och utanförskapet. Svårigheterna att hitta en lämplig bostad ger negativa effekter för näringslivet i länet. Bostadsbristen har den senaste tiden blivit en alltmer påtaglig konkurrensnackdel gentemot konkurrerande storstadsregioner i Europa.
- I skenet av den stora bostadsbristen för vissa grupper så är det oroväckande att investeringarna i bostadsbyggandet minskar efter några år av relativt hög byggtakt. Byggandet är också mycket ojämnt fördelat mellan länets kommuner.
- Kopplingen mellan infrastruktur och bostadsbyggande är central för att öka attraktiviteten även i mindre centrala delar av regionen. Det är därför viktigt att planerade utbyggnader av infrastrukturen görs hand i hand med utbyggnaden av nya bostadsområden. Gjorda överenskommelser mellan stat, region och kommuner måste hållas.
- De senaste årens utveckling visar att bostadsförsörjning är inte bara en fråga om att bygga tillräckligt många bostäder. Det handlar också om vilka slags bostäder som finns tillgängliga, och för vilka inkomstgrupper. Idag finns starka utestängningsmekanismer på länets marknad för nybyggda hyresrätter, där inkomstkrav från hyresvärden och hyresnivåerna ofta är för höga för att äldre, studenter och nyanlända ska kunna få en bostad. Då befolkningsökningen i länet primärt drivs av unga och nyanlända som efterfrågar billiga hyresrätter är denna situation allvarlig och kan bidra till en minskad regional attraktionskraft. De senaste två åren hade länet ett negativt flyttnetto gentemot övriga Sverige, vilket signalerar denna ris.k.
- Bristen på studentbostäder är stor och köerna till boende är långa. De 91 000 studenter och 5 500 doktorander som fanns vid länets samlade lärosäten år 2018 hade strax under 18 000 studentbostäder att tillgå.
- Tillgången till bostäder för äldre är central för att säkerställa länets bostadsförsörjning. I takt med att fler lever längre ökar antalet äldre som behöver bostäder som passar deras behov. Rörligheten på bostadsmarknaden (flyttkedjor) förbättras också av en god tillgången till bostäder för äldre för att frigöra den typ av bostäder som efterfrågas av barnfamiljer och andra större hushåll. Regleringar och reavinstbeskattningens utformning motverkar rörligheten på bostadsmarknaden för denna grupp.
- Stockholms befolkning ökar till stor del beroende på inflyttning av nyanlända. I Stockholms län är bristen på bostäder stor och även om förutsättningarna att ordna boende varierar mycket inom gruppen nyanlända så är det en grupp som har svårare än andra grupper att skaffa ett långsiktigt boende. De tidsbegränsade kontakt som ofta erbjuds denna grupp löper vanligtvis över 2 – 4 år, och när de upphör kan de bidra till att nyanlända blir helt bostadslösa.

[141] *Boverket, Uppdrag att följa utvecklingen på bostadsmarknaden. Rapport 2018:29. (2018)*

- Den dysfunktionella bostadsmarknaden leder till att priset för andrahandsbostäder kraftigt överstiger priset för motsvarande bostäder på förstahandsmarknaden. Detta beror på flera olika saker. Den faktor som sannolikt bidrar mest är att det råder strukturell brist på bostäder – efterfrågan är helt enkelt större än utbudet. För att uppnå balans mellan efterfrågan och utbud behöver antingen utbudet utökas med fler bostäder eller priset på förstahandslägenheter höjas.

Klimat, energi och miljö

Nästan en fjärdedel (23%) av Sveriges befolkning bor i Stockholms län.[142] Befolkningen ökar snabbt och svarar för närmare hälften av landets befolkningstillväxt. Stockholmsregionen står för mer än hälften av Sveriges ekonomiska tillväxt och generar nästan en tredjedel av Sveriges BNP. I förhållande till EU:s samtliga regioner har Stockholm den tionde högsta bruttoregionprodukten per capita efter bland andra London, Luxemburg och Bryssel. Stockholmsregionen har en stor rörlighet – människor och verksamheter rör sig in och ut över regionens gränser, och kraven på god tillgänglighet för arbete, rekreation och service är höga. Dessa karakteristika präglar Stockholmsregionens klimatpåverkan, dess energisystem och energianvändning.

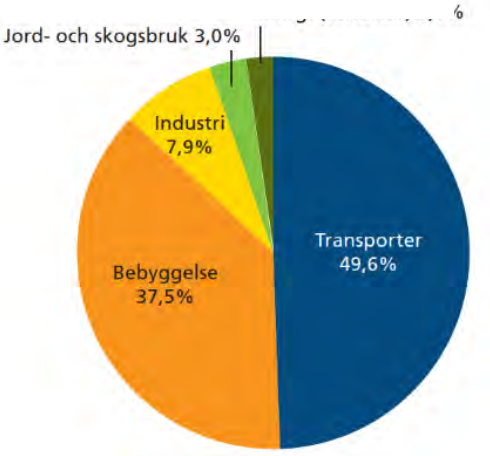
Stockholmsregionen lämnar i likhet med resten av Sverige ett stort totalt ekologiskt fotavtryck. Ändrade konsumtionsmönster är därför centralt. Stockholmsregionen är i flera avseenden redan långt framme men en fullständig övergång till en fossilfri region och cirkulär ekonomi kräver ett stort systemskifte, där ändrade konsumtionsmönster är en central komponent.[143]

Stockholmsregionen stod år 2016 sammantaget för cirka 14 procent av Sveriges totala energianvändning.[144] Utsläppen av växthusgaser per länsinvånare har minskat stadigt sedan 1990-talet. Utvecklingen har dock planat ut efter 2012. Huvudförklaringen är att den växande elimporten har motverkat andra utsläppsminskningar. Elnäten är sammankopplade över landsgränserna för att skapa en större resiliens och eftersom andra länder har högre andel fossila bränslen i sin elproduktion än Sverige blir resultatet att andelen fossil el ökar i systemet när Stockholmsregionen använder mer el.

Klimat

Bebyggelse och transporter svarar för närmare 90% av växthusgasutsläppen i regionen. Industrisektorns utsläpp är små i Stockholms län jämfört med övriga Sverige. Jordbrukssektorns andel är också liten. Förluster i energisystemet bidrar med utsläpp som motsvarar 2 procent. Stockholmsregionens årliga, direkta växthusgasutsläpp (koldioxid, metan, lustgas) är cirka 6 miljoner ton eller runt 2,6 ton per invånare (år 2016). Den största delen av länets växthusgasutsläpp har sin utgångspunkt i olika sektorers energianvändning.

Figur 7: Växthusgasutsläpp fördelat på sektorer i Stockholms län 2016. Källa: SCB / TRF

Den totala energianvändningen i Stockholms län år 2016 var 51 TWh. El dominerar med 45 procent, följt av oljeprodukter med 28 %. Biobränslen och biodrivmedel står tillsammans för 17 %. Avfall utgör 6 %, och koks och naturgas tillsammans cirka 4,5 %. Fossila bränslen står för drygt 30 % av energianvändningen i länet

[142] *SCB, Befolkningsstatistik 31 december 2018 (2019)*
[143] *Länsstyrelsen, Strategisk inriktning för hållbar tillväxt och attraktionskraft i Stockholms län 2025+ (2018)*
[144] *Energimyndigheten, Energitillförsel och energianvändning i Sverige 2016 (2017)*

vilket är en nationellt och internationellt sett låg andel.[145]

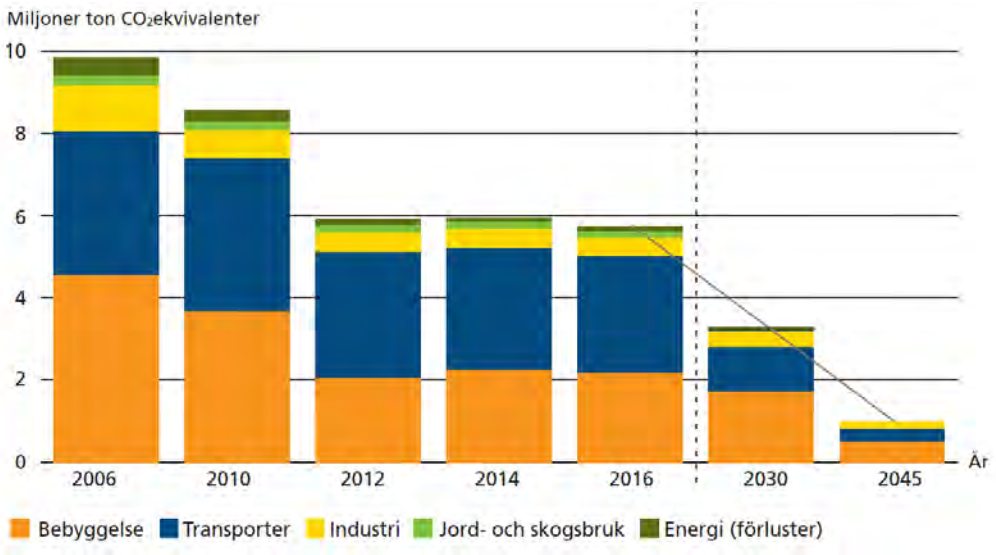
Region Stockholm har i Klimatfärdplan 2050 för Stockholmsregionen fastställt att senast år 2045 ska Stockholmsregionen vara utan klimatpåverkan.[146] Klimatfärdplanen är en del av genomförandet av den regionala utvecklingsplanen RUFS 2050. Klimatfärdplanen anger fem insatsområden:

1. Formalisera och förstärk den regionala samverkan i klimatarbetet
2. Driv på det internationella och nationella klimatarbetet
3. Minska utsläppen inom transporterna och bebyggelsen
4. Värna och stärk regionens konkurrenskraft
5. Satsa på systemeffektiva åtgärder

Växthusgasutsläppen per capita i Stockholms län sjönk med nästan 50 % från år 2006 till 2016. För att nå målet behöver både de direkta och de indirekta utsläppen per invånare i princip halveras ännu en gång fram till år 2030 jämfört med år 2014. Alla sektorer och samhällsområden måste därför bidra om klimatmålen ska nås. Planen beskriver nuläget och lyfter fram ett trettiotal olika förslag till åtgärder inom följande sju olika områden:

- Bebyggelsen
- Transporterna
- Industrin
- Jord- och skogsbruket
- Markanvändningen och bebyggelsestrukturen
- Den regionala produktionen av förnybar och återvunnen energi
- Länets direkta utsläpp och globala klimatpåverkan

Figur 8: Länets totala växthusgasutsläpp 2006–2016, samt mål för 2030 och 2045. Källa: SCB, Regional utsläppsstatistik / TRF

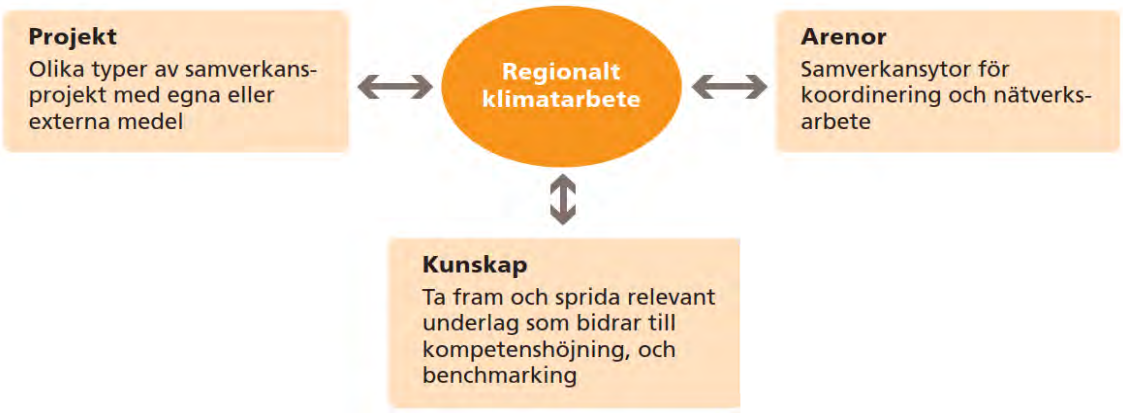
[145] *Region Stockholm, Klimatfärdplan 2050 för Stockholmsregionen (2019)*
[146] *Region Stockholm, Regionstyrelsen §35 2019 (2019)*

Såväl i befintlig och ny bebyggelse som infrastruktur behöver hänsyn tas till ett förändrat klimat. Genom klimatanpassad markanvändning, bebyggelse, trafikinfrastruktur, energiförsörjning och blå-gröna strukturer i Stockholmsregionen kan regionens klimatpåverkan och sårbarhet minska. I planen klargörs att för att nå framgång i det regionala omställningsarbetet är det nödvändigt att fokusera länets insatser utifrån länets särskilda förutsättningar och att bedriva ett resurseffektivt klimatarbete med hänsyn till regionens övriga mål, prioriteringar och processer. Det gäller också att beakta både tätorternas och landsbygdens perspektiv. För att stärka genomförandet behövs regionala mötesplatser för berörda aktörer, där kunskap och erfarenhet delas och där samverkan sker kring konkreta projekt och insatser.

Energieffektivisering

Energiförsörjning och energieffektivisering är avgörande för om Stockholmsregionen ska klara omställningen till ett fossilneutralt samhälle. Efterfrågan på elenergi i länet ökar i takt med ökad digitalisering, en nödvändig omställning av transportsektorn och en fortsatt stor efterfrågan på bostäder. Den totala energianvändningen i byggnadsbeståndet har sjunkit trots fler människor och nya byggnader.[147] Den byggda miljön, bebyggelsesektorn, har redan genomgått en framgångsrik omställning. Energianvändningen har sjunkit, trots ett ökat antal byggnader. I offentliga verksamheter pågår en energieffektivisering (tekniska verk, sjukhus, gatubelysning med mera) och åtgärder för att få bort fossil energi.

Figur 9: Regionalt klimatarbete

Sektorn är dock allt mer elberoende, vilket gör att utsläppen motsvarar den el som de facto används i och importeras till länet.[148] Energianvändningen behöver därför fortsätta effektiviseras, både i offentligt ägda lokaler och i det privatägda fastighetsbeståndet. Energianvändning handlar inte bara om att minska och effektivisera elanvändningen, utan också om att ta hänsyn till när energin används. Under de senaste åren

[147] *Länsstyrelsen, Klimat- och energistrategi för Stockholms län 2020–2045, remissversion (2019)*
[148] *Region Stockholm, Klimatfärdplan 2050 för Stockholmsregionen (2019)*

har osäkerheter framkommit när det gäller situationen för elförsörjningen av Stockholms län beträffande kapacitet, leveranssäkerhet, tillståndsprocesser och utbyggnadsplaner.

Användningen av olja har minskat dramatiskt. Fjärrvärme och el dominerar som energiformer, men det finns även småskaligt nyttjade biobränslen. Det som återstår i länet är att fasa ut kol och olja (spetslast) från främst fjärrvärmeproduktionen

I länet produceras el från främst kraftvärmeanläggningar, som också genererar fjärrvärme. Avfallsbehandlingsanläggningar och reningsverk i länet får successivt en ökad betydelse för produktion av förnybar och återvunnen energi. Elnätet har fått en ny komponent i energilagring, vilket ökar möjligheterna till energieffektivisering. Genom att lagra energi från till exempel sol och vind och styra energianvändningen över dygnet så kan energin användas effektivare. Trenden är dock ett ökat elberoende och Stockholmsregionen är sårbar på grund av det stora beroendet av omvärlden för sin elförsörjning.[149]

Cirka en fjärdedel av länets uppvärmningsbehov täcks av el. Fjärrvärmen, som i huvudsak förbränner biobränslen och avfall står för närmare 65 % av uppvärmningsbehovet i länet.[150] De kommande åren är det anslutningsstopp till stamnätet för regionnäten på grund av bristande kapacitet i stamnätet. Det sker en omfattande förnyelse i stamnätet som tar lång tid att genomföra. Detta begränsar möjligheten att under 2020-talet öka leveransen av el till länet. Kapacitetsbrist i samband med att Stockholms län växer är därför fortsatt en stor ris.k.[151]

Relativt sett förbrukar Sverige mer el än andra industriländer per capita. Viktiga anledningar till detta är den svenska basindustrins sammansättning i kombination med att den svenska elen, som till stor del har sitt ursprung i vatten- och kärnkraft, historiskt sett varit billig. Trots ambitiösa försök på EU-nivå, så är det fortfarande stora brister i den regionala statistiken som gör det svårt att jämföra Stockholmsregionen med andra europeiska regioner. Generellt gäller dock att Sverige har en betydligt lägre andel fossila bränslen i energisystemet jämfört med andra länder.

Det befintliga bostadsbeståndet är i ett stort behov av stort behov av energieffektivisering. Detta gäller särskilt i de så kallade miljonprogramsområden som byggdes på 1960- och 70-talen. De utgör ungefär en fjärdedel av länets samlade bostadsbestånd och har generellt en hög energiförbrukning. Dessa områden har ett stort behov av omfattande renoveringar, vilket innebär möjligheter till energieffektivisering. Energikontoret Storsthlm och andra aktörer ger råd kring olika typer av energieffektiviseringsåtgärder. I flera EU-länder har under innevarande programperiod stora och framgångsrika satsningar på energieffektivisering i bostadsbeståndet gjorts med stöd från EU och Europeiska Investeringsbanken (bidrag, lån, garantier).[152]

---

[149] *Förklaring: Det påverkar också regionens utsläpp av växthusgaser, som varierar starkt utifrån elmixens sammansättning av fossil och förnybar el.*
[150] *Länsstyrelsen, Klimat- och energistrategi för Stockholms län 2020–2045, remissversion (2019)*
[151] *Ibid.*
[152] *EU-kommissionen, Europeiska Investeringsbanken, www.fi-compass.eu (2020)*

Luftkvalitet

Luftföroreningar bidrar till att människor får besvär, insjuknar och dör i förtid av sjukdomar i hjärta, kärl och luftvägar. Partiklar anses vara de luftföroreningar som påverkar människors hälsa mest och långtidsexponering för partiklar i omgivningsluften beräknas bidra till i genomsnitt flera månaders förkortad livslängd i Sverige. Effekten av luftföroreningar på dödligheten i Stockholms län motsvarar cirka 9 månaders förkortad livslängd, vilket är en stor effekt jämfört med andra riskfaktorers inverkan på medellivslängden och partiklar bedöms orsaka mellan 3 000 och 5 000 förtida dödsfall per år i landet.[153]

Enligt Östra Sveriges luftvårdsförbund och Stockholms Luft- och Bulleranalys (SLB-analys) senaste beräkningar av befolkningens exponering för luftföroreningar, bor 6,5 procent (motsvarande 142 000 personer) av Stockholm läns invånare i områden där halten av PM10 översteg 15 µg/m³, vilket är riktvärdet för PM10 i miljömålet ”Frisk luft”. Totalt 2,8 procent (motsvarande 61 000 personer) beräknades bo i områden där halterna av NO2 överstiger 20 µg/m³, vilken är riktvärdet för NO2.[154]

Vägtrafiken är den största källan till luftföroreningar i Stockholms län. Avgaser bedöms besvära över 8 procent av befolkningen i länet. Vid starkt trafikerade gator och utmed större infarter är halterna av partiklar och kvävedioxid höga och de miljökvalitetsnormer som enligt lag ska följas överskrids fortfarande längs många gator och vägar i Stockholms län. Utvecklingen går dock i rätt riktning. Luftkvaliteten i Stockholm har successivt blivit mycket bättre och halterna av de flesta luftföroreningarna har minskat kraftigt. Luftföroreningar som tidigare varit stora problem (svaveldioxid, bly, kolmonoxid, bensen med flera) understiger numera gränsvärdena med bred marginal. Åtgärder som skärpta avgaskrav på fordon över hela EU, minskade industriutsläpp, utbyggnaden av fjärrvärme, infasningen av renare bränslen och miljöbilar, trängselskatt, dubbdäcksförbud och dammbindning har bidragit till förbättringen av luftkvaliteten i Stockholmsregionen. Trots stora förbättringar av luftkvaliteten så behöver den dock förbättras ytterligare för att minimera inverkan på invånares och besökares hälsa.[155]

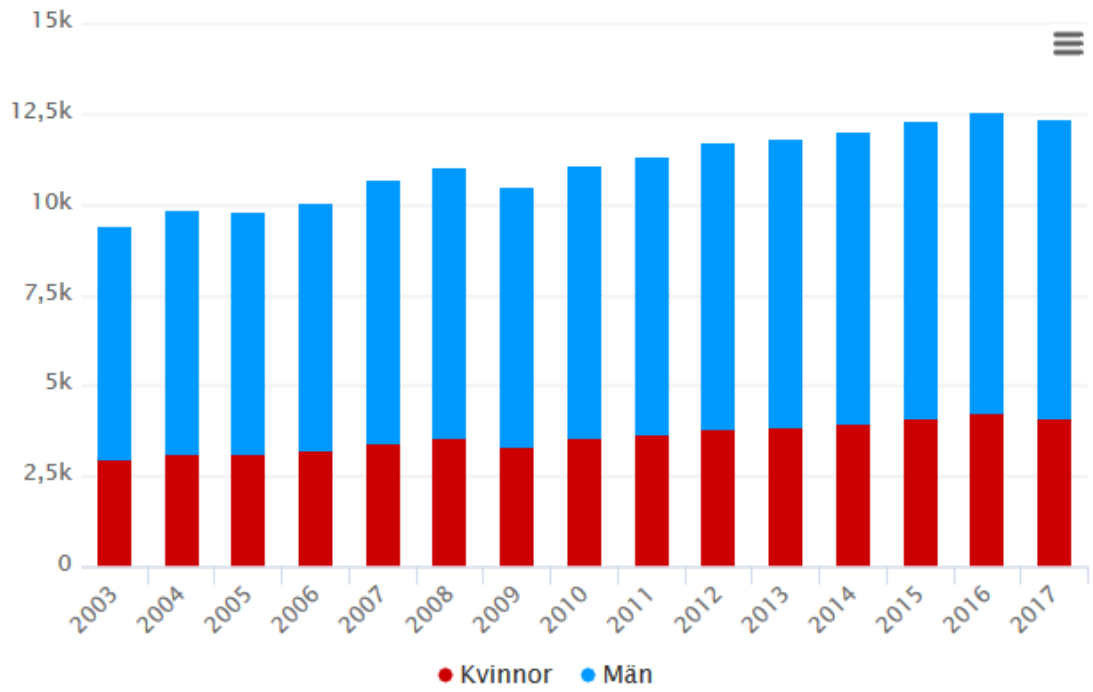
Företagande inom klimat- och miljösektorn

Till miljösektorn räknas företag som mäter, förebygger, begränsar, minimerar eller återställer miljöförstöring. Företag som arbetar med problem relaterade till avfall, buller och ekosystem innefattas också, liksom renare teknologier och tjänster som minskar miljörisker eller minimerar utsläpp och resursanvändning. Miljösektorn har sedan sekelskiftet vuxit i Stockholmsregionen men under den nuvarande programperioden har antalet sysselsatta i sektorn varit i stort sett oförändrat (och till och med minskat något de senaste åren) trots att miljö- och klimatfrågorna kommit ännu mer i fokus för den allmänna debatten. År 2017 arbetade cirka 1 procent av de sysselsatta (12 300) personer i sektorn, en ökning med cirka 30 procent jämfört med år 2003.[156]

---

[153] *Region Stockholm, Centrum för arbets- och miljömedicin, https://camm.sll.se/nystart/luftfororeningar-utomhus/hur-paverkas-vi-av-luftfororeningar/ (2020)*
[154] *Ibid.*
[155] *Stockholms stad, SLB-analys, Luften i Stockholm – årsrapport 2018 (2019)*
[156] *Källor: Stockholms stad, Miljöbarometern; SCB Miljöräkenskaper (2019)*

Figur 10: Antal sysselsatta inom miljösektorn i Stockholms län. Källor: Stockholms stad och SCB.

År 2017 beräknas att miljösektorns nettoomsättning i Sverige uppgick till drygt 210 miljarder kronor (210 364 miljoner kronor) och ett förädlingsvärde motsvarande 161 miljarder kronor.[157] Förädlingsvärdet inom miljösektorn i Stockholmsregionen uppgick år 2017 till nära 17,4 miljarder kronor.

Miljö- och hållbarhetssektorn i Stockholmsregionen är internationellt känd genom bl.a. investeringar och kompetens inom hållbar stadsutveckling, där Hammarby sjöstad och Norra Djurgårdsstaden är två internationellt kända stadsutvecklingsprojekt, samt närvaron av framstående miljöteknikindustri. År 2010 fick Stockholm utmärkelsen som Europas första miljöhuvudstad (Green Capital) av EU-kommissionen.[158] I november 2019 utsågs Stockholm till världens smartaste stad vid Smart City Expo World Congress i Barcelona där stadens ledarskap i GrowSmarter var avgörande för vinsten, ett EU-projekt som Stockholms stad leder och deltar i med tolv smarta lösningar i Årsta och Slakthusområdet – för en hållbart växande stad.

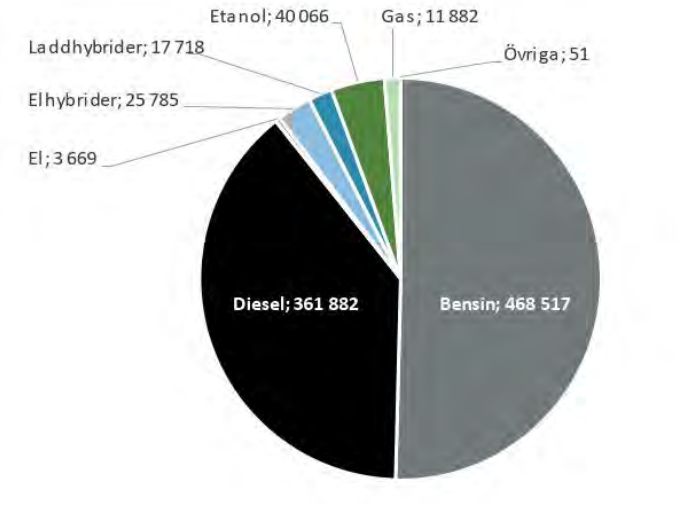
Sammanfattning

Stockholmsregionens största utmaning under den kommande programperioden är att kraftigt minska utsläppen av växthusgaser samtidigt som länets befolkning och ekonomi fortsätter att växa. Det finns tydliga målkonflikter mellan målet om att minska växthusgasutsläppen och andra viktiga samhällsmål. Dessa målkonflikter riskerar att bromsa eller påverka länets klimatomställning negativt, vilket understryker behovet av att hantera klimatfrågan i ett holistiskt perspektiv. Stockholmsregionens förmåga att

[157] *Källa: SCB (2020), SCB arbetar utifrån Eurostats manual ” Environmental goods and services sector accounts - Handbook” (2016) vid insamlandet av statistiken för miljösektorn.*
[158] *EU-kommissionen, Stockholm Green Capital 2010 (2010)*

ställa om transportsystemet på ett sätt som radikalt minskar utsläppen, samt en ökad energieffektivitet i byggnadsbeståndet kommer att spela en avgörande roll för om regionen kan uppnå sitt klimatmål. Båda dessa sektorer har inte förmått att påtagligt minska sina utsläpp under innevarande programperiod.

Figur 11: Personbilsflottan i Stockholms län 2017, fördelat på drivmedel. Källa: Trafikanalys - fordon i län och kommuner 2017

År 2018 nyregistrerades till exempel 112 453 personbilar i Stockholms län. Av dem var 91 391 (81 procent) bensin eller dieseldrivna. År 2017 drevs 89 procent av den totala personbilsflottan i Stockholms län med bensin eller diesel. Om man utgår ifrån att en stor del av laddhybriderna och etanolbilarna i realiteten delvis drivs a fossila bränslen torde 9 av tio personbilar i länet drivas av fossila bränslen (figur 11). Tunga transporter i regionen drivs också till helt övervägande del av fossila bränslen.

- Samarbetet mellan berörda aktörer i Stockholms län behöver stärkas ytterligare för att kunna möta energibehovet, men också för att bättre utnyttja den energi som redan är tillgänglig. Exempel från till exempel Nya Djurgårdsstaden har visat att det finns en mängd energi som inte tillvaratas och som skulle kunna mildra behoven av tillförsel av ny energi.

- Det råder osäkerheter kring den framtida elförsörjningen av Stockholms län inom en rad frågor som kapacitet, leveranssäkerhet, tillståndsprocesser och utbyggnadsplaner. En samlad bild av systemet som helhet och dess utveckling krävs för att inte riskera suboptimerade lösningar.

- Länets stora beroende av elimport behöver minska. För att klara det framtida behovet och kunna uppnå en effektreserv, behöver bland annat elproduktionen inom länets gränser öka. Kraftvärme är en nyckel för att öka elproduktionen, liksom energi från sol och vind, samt nya former för lagring av energi för att bättre kunna ta tillvara energi alstrad av intermittenta, förnybara energikällor. Kommunerna spelar en viktig roll i kedjan för produktion av el och har möjlighet att bidra till en ökad förnyelsebar elproduktion i länet i samarbete med energibolagen.

- Ett elsystem med hög leveranssäkerhet är en förutsättning för ett välfungerande samhälle. Säker tillgång på el är en förutsättning i det allt mer digitaliserade samhället. En kapacitetsbrist i stamnätet riskerar att ge omfattande brister i regionnätens förmåga att leverera el till lokalnäten och orsaka återkommande avbrott. Tidsperioden då elsystemet är ansträngt kan förväntas öka från timmar

till dagar eller veckor. Bristen på effekt är en stor utmaning och riskerar att hindra hela länets utveckling.

- Vid sidan av fjärrvärme används el för att värma upp lokaler och bostäder. För att frigöra el till andra sektorer med ett förväntat ökat elbehov (transportsektorn, digitaliseringen med flera) behöver användningen av el för uppvärmning av fastigheter effektiviseras och reduceras.

- För att kunna bygga nya produktionsanläggningar för fjärrvärme och el och nya nät för distribution behövs det tillgång till mark. Utan en holistisk och sektorsöverskridande planering kommer konkurrensen om mark att skapa målkonflikter med andra samhällsintressen och system, som till exempel bostäder, vägar, järnvägar, livsmedels- och vattenförsörjning samt digitala nät.

- Den stora utmaning som minskade utsläpp innebär och behovet av en ökad egenförsörjning av energi skapar stora möjligheter för innovation och ökat företagande inom klimat- och miljösektorn i länet. Det skapar också möjligheter till att utforska och utveckla nya affärsmodeller. [159]

[159] *Länsstyrelsen i Stockholms län, Klimatstrategi (2019)*

Ekonomisk utsatthet

Olika typer av ekonomisk utsatthet

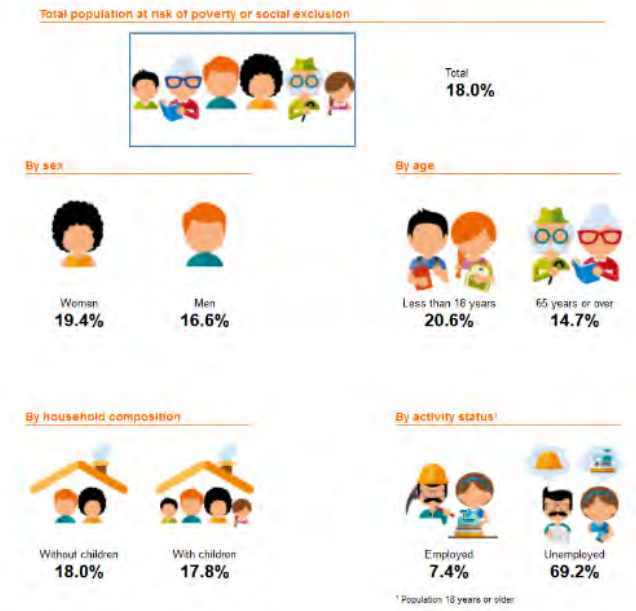
I och med sammanslagningen med Fead (Fonden för ekonomiskt bistånd till dem som har det sämst ställt) har frågor om ekonomisk utsatthet även aktualiserats inom socialfonden. I detta avsnitt beskrivs därför några olika förståelser och dimensioner av ekonomisk utsatthet.

Ekonomisk utsatthet och fattigdom kan definieras på flera olika sätt. Historiskt har fattigdom ofta förståtts som extrema och akuta tillstånd – att människor inte har råd med mat, kläder eller bostad. Ett exempel på ett sådant mått är FN:s mått på absolut fattigdom, som definieras av att inkomsten är lägre än 1,9 US dollar per dag. Nästan ingen i Sverige lever under den gränsen. Ett annat exempel på absoluta fattigdomsmått är EU:s mått på materiell fattigdom. Det inkluderar olika aspekter knutna till vilken levnadsstandard man har råd med – som förmåga att betala oförutsedda avgifter, ha råd med uppvärmning, telefon och TV. I Sverige är det ungefär 1 procent av befolkningen som anses leva i allvarlig materiell fattigdom enligt EU:s definition. I Sverige används låg inkomststandard som absolut mått för att klassa hushåll med låga inkomster. Måttet beskriver hur väl hushållets inkomster räcker för att betala saker som boende, hemförsäkring, barnomsorg och resor. Knappt 7 procent av barnen i Stockholms län levde i familjer med låg inkomststandard år 2017. Mest utsatta är barn med en ensamstående utrikes född förälder. Det finns också stora skillnader mellan kommunerna. Andelen barn i hushåll med låg inkomststandard varierade från 2 procent i Ekerö till 12 procent i Botkyrka. Inom Stockholms stad finns ännu större variationer: från 23 procent i Rinkeby-Kista till 3 procent i Älvsjö och Bromma.[160]

I länder som Sverige, där befolkningen i allmänhet har en hög levnadsstandard, är det vanligt att använda relativa mått för att beskriva fattigdom. Det innebär att fattigdom definieras i relation till omgivningen och resten av samhället. Låg ekonomisk standard är ett mått som visar hur många som lever i ett hushåll med en disponibel inkomst som understiger 60 procent av medianinkomsten i landet.

EU använder samma mått, men då definieras det som att leva med risk för fattigdom (eng. ”at risk of poverty”).[161]

Figur 12: At risk of poverty or social exclusion in Sweden, 2018. Källa: Eurostat.

[160] *Källa: SCB (2020)*
[161] *https://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/data/database*

Inkomsterna har ökat i alla kommuner i Stockholms län sedan år 2014, men det finns stora skillnader mellan olika grupper och geografiska områden.[162] I Stockholms län hade 11,3 procent av befolkningen låg ekonomisk standard 2018. Bland personer födda i Sverige var motsvarande andel 8,4 procent, och bland utrikes födda 20,9 procent. Störst var andelen bland utrikes födda barn 0 – 19 år, där en tredjedel (33,5 procent) levde i ett hushåll med låg ekonomisk standard.[163]

FEAD

En av Europa 2020-strategins målsättningar är att hjälpa 20 miljoner människor att ta sig ur fattigdom och social uteslutning. EU:s medlemsstater har omsatt Europa 2020-målen till nationella mål och strategier och under de senaste åren har allt fler personer – däribland från EU- och EES-länder – kommit till Sverige för att hitta arbete och försörjning. Många av dessa personer har dock svårigheter att få arbete och därmed egen försörjning, vilket innebär att de riskerar att försättas i en akut nöd utan möjlighet till varken övernattning eller medel till uppehälle. Personer som är icke-ekonomiskt aktiva EU/EES-medborgare och som vistas tillfälligt i Sverige har inte rätt till bistånd från socialtjänsten enligt socialtjänstlagen (4 kap §1) annat än i form av akut nödhjälp.

Den europeiska plattformen mot fattigdom och social exkludering pekar ut ett antal åtgärder som syftar till att få medlemsländerna att engagera sig för att bekämpa fattigdom och social exkludering. I Sverige finns exempelvis en rad insatser på såväl lokal som nationell nivå som syftar till att minska exkludering och få fler i arbete. Trots dessa åtgärder på EU-nivå samt nationell och lokal nivå lever fortfarande många under mycket svåra ekonomiska omständligheter. Det är för att bistå dessa personer som Europaparlamentet och Ministerrådet har infört FEAD (Fund for European Aid to the Most Deprived), ett komplement till befintliga strukturer för fattigdomsbekämpning på nationell och europeisk nivå.

FEAD tar sin utgångspunkt i Europa 2020-strategins mål om att hjälpa 20 miljoner människor att ta sig ur fattigdom och social uteslutning. Inom FEAD finns två operativa program och Sverige arbetar inom FEAD:s Operativa Program II för social delaktighet. Syftet med Sveriges insatser är att bistå socialt utsatta personer som inte har rätt till stöd och hjälp enligt socialtjänstlagen. I praktiken handlar det ofta om personer som är icke-ekonomiskt aktiva EU/EES-medborgare och som vistas tillfälligt i Sverige. Insatserna inom FEAD ska komplettera ordinarie nationella insatser, samt insatser inom ramen för Socialfonden – dessa insatser ska alltså inte ersätta bistånd som den enskilde har rätt till enligt socialtjänstlagen. I Stockholmsregionen har bland annat projekten Po drom2050, Pentru Tine och Bättre Hälsa II genomförts. Dessa har i första hand inneburit att socialt utsatta personer givits möjlighet att tvätta sina kläder, få ett mål mat om dagen eller ta del av samhällsinformation.[164]

Utsatta EU-migranter i Stockholmsregionen

Förekomsten av utsatta EU-medborgare i de nordiska huvudstäderna är relativt ny. Till Oslo, Köpenhamn och Stockholm började EU-medborgare komma under åren 2010 - 2011 och till andra mindre städer omkring 2011 - 2014. Det finns inget sätt att säkert säga

[162] *Region Stockholm, Barn och unga och deras familjer i Stockholms län 2017/2018. Demografirapport 2019:5. (2019)*
[163] *Källa: SCB (2020)*
[164] *Källa: Svenska ESF-rådet*

hur många utsatta EU-medborgare som vistas i Stockholmsregionen eftersom dessa personer ofta befinner sig i landet tillfälligt och inte har kontakt med myndigheter eller kommun.[165]

I en studie från 2015 intervjuades ett stort antal hemlösa eller utsatta EU-medborgare i Oslo, Köpenhamn och Stockholm. Studien visade att de utsatta EU-medborgare som vistas i Stockholmsregionen på många sätt är mer utsatta än motsvarande grupp i Oslo och Köpenhamn. En stor del av gruppen som refereras till som utsatta EU-medborgare är romer från Rumänien eller Bulgarien. Inom denna grupp är bara 30 procent läskunniga och 62 procent har aldrig gått i skolan. Jämfört med Oslo och Köpenhamn är en större andel av de utsatta EU-medborgarna i Stockholmsregionen kvinnor och barn. Det beror sannolikt på att tiggeri är hårdare reglerat i Oslo och Köpenhamn än i Sverige, varför ID-kontroller och ingripanden från polis är vanligare. De som reser till Oslo och Köpenhamn tar med andra ord en större risk och det är fler män som tar den risken.[166]

Studien visar också att de vanligaste inkomstkällorna för dem som vistas i Stockholm är att tigga eller samla pant. Jämfört med Oslo och i synnerhet Köpenhamn är graden av kriminalitet väsentligt lägre i Stockholm. Det kan bero på att de flesta i Stockholmsregionen är kvinnor eller barn – bland dem som uppgav att de begått ett brott var nästan alla män. Det kan också bero på att ett tiggeriförbud, liksom det som finns i Köpenhamn, kan bidra till andra former av kriminalitet. Nästan 100 procent av de som tillfrågades i Stockholm uppgav att de hellre skulle vilja förvärvsarbeta än att tigga och samla burkar. I snitt tjänar utsatta EU-medborgare i Stockholm 14,5 euro om dagen, varav en stor del skickas hem till barn och andra släktingar. Det är också en väsentligt lägre inkomst än vad motsvarande grupp i Oslo och Köpenhamn har, även i ljuset av att levnadsomkostnaderna generellt är högre i dessa två städer.[167]

Hemlöshet i länet

År 2016 beräknades antalet hemlösa i Stockholms län till cirka 7 200 personer. Av dessa var ungefär 1 500 akut hemlösa, vilket innebär att personen är hänvisad till akutboenden, härbärgen eller motsvarande. Flest hemlösa, drygt 3 100 personer, hade en hemlöshetssituation som innebar att personen bodde i en kommunal boendelösning så som träningslägenhet, socialt kontrakt eller annan boendeform som är förenad med tillsyn, särskilda villkor eller regler.[168] Nästan hälften av de hemlösa i länet tillhörde Stockholms stad. Därefter fanns flest hemlösa i Södertälje (731 personer), Botkyrka (429 personer) och Järfälla (342 personer).[169]

Ökande segregation

Begreppet segregation kan ha olika betydelser. Ofta avses geografisk eller rumslig åtskillnad mellan människor utifrån olika sociala kategorier så som inkomst, ursprung eller ålder. Begreppet kan också avse åtskillnad inom en del av en struktur, exempelvis horisontell och vertikal segregation mellan män och kvinnor på arbetsmarknaden. När man talar om segregation i städer brukar man dock i regel tala om rumslig segregation – ett

[165] *Socialstyrelsen, Hemlöshet – karaktär och omfattning 2017 (2017)*
[166] *Djuve, Anne Britt, Friberg, Jon Horgen, Tyldum, Guri och Zhang, Huafeng, When poverty meets affluence. Migrants from Romania on the streets of the Scandinavian capitals. Rockwell Foundation / FAFO (2015)*
[167] *Ibid.*
[168] *Socialstyrelsen 2017. Hemlöshet 2017 – omfattning och karaktär.*
[169] *Källor: Socialstyrelsen / SCB*

mönster i boendeort, skolval eller tillgång till samhällsservice som styrs av bakgrundsfaktorer som hudfärg eller utbildningsbakgrund.[170]

I Sverige brukar sociala och ekonomiska skillnader lyftas fram som de främsta förklaringarna till att segregationen ökar. Samtidigt som alla inkomstgrupper har fått bättre ekonomi ökar skillnaderna mellan de med högst och de med lägst inkomster. Forskare brukar också framhålla diskriminering och utvecklingen på bostadsmarknaden som viktiga anledningar till den ökande segregationen.[171]

Segregationen i Stockholmsregionen har blivit allt mer påtaglig under senare år. Jämför man stadsdelarna Hammarby sjöstad och Rinkeby framträder många talande exempel. I Rinkeby bor nästan alla i hyresrätt, medan invånarna i till exempel Hammarby sjöstad äger sina lägenheter. I Rinkeby bor dessutom en högre andel barn och unga. Bland de vuxna är andelen med endast förgymnasial utbildning betydligt högre i Rinkeby, liksom andelen som uppbär försörjningsstöd.[172]

Segregationen får konsekvenser både på individ-, områdes- och samhällsnivå. För dem som bor i missgynnade områden blir konsekvenserna mest påtagliga – kriminaliteten ökar, tillgången till service minskar och förutsättningarna att få sina rättigheter och behov tillgodosedda krymper. Men segregationen har också konsekvenser på en övergripande samhällsnivå. De upplevda avstånden mellan områden växer och den mellanmänskliga tilliten urholkas. Av dessa skäl är det centralt att förstå segregation som ett problem för hela Stockholmsregionen och inte bara som ett problem som rör de mest missgynnade områdena.[173] På sikt kan en ökad segregation och därtill kopplad otrygghet och brottslighet bidra till en försämrad regional attraktions- och konkurrenskraft.[174] [175]

Forskning pekar på att det är en kombination av olika faktorer, så som av växande inkomst- och förmögenhetsklyftor samt ett kraftigt minskat bestånd av hyresrätter som har drivit på segregationen ibland annat Stockholmsområdet.[176]

I Stockholmsregionen är utflyttningen från mer utsatta områden jämförbar med utflyttningen från socioekonomiskt starka områden.[177] Detta ger sken av att rörligheten mellan olika områden är lika stor. En analys av vilka det är som flyttar ut från socioekonomiskt utsatta områden visar dock att det i större utsträckning är personer med högre inkomster och därmed större valmöjligheter.[178] Det är även vanligare att personer med utländsk bakgrund bor kvar i utvecklingsområdena medan personer med svensk bakgrund flyttar ut i högre utsträckning. Vanliga anledningar till att flytta från utsatta områden i Stockholms stad är otrygghet, att inte känna sig hemma, samt att möjligheterna att göra bostadskarriär är små.[179]

Studier visar att de stadsdelar som brukar refereras till som utsatta ofta är missgynnade i stadsbyggnadsprocesser och vad gäller tillgång till samhällsservice. Exempelvis kan det yttra sig i att investeringar i kollektivtrafik, mötesplatser och varierade bostäder är

---

[170] *Källa: Sweco och Delegationen mot segregation (Delmos), Strategisk analys av segregation (2019)*
[171] *Källa: Delmos*
[172] *Delmos, Ett nationellt system för uppföljning av segregation (2018)*
[173] *Källa: Delmos*
[174] *Urban Edenström, ordförande Stockholms Handelskammare, Debattartikel i Dagens Industri den 2 oktober 2019 (2019)*
[175] *Stockholms Handelskammare, Raka svar – så är det att bo i ett utsatt område (2019)*
[176] *Anderson och Kährik, ingår i Musterd m.fl. (red). Socio-economic segregation in European capital cities: east meets west. IZA Discussion paper (2015)*
[177] *Rojas, Carlos., 15 myter om miljonprogrammen. Arkus rapport nr. 1/2016 (2016)*
[178] *Källa: Delmos*
[179] *Rojas, Carlos., 15 myter om miljonprogrammen. Arkus rapport nr. 1/2016 (2016)*

lägre än i andra, mindre utsatta områden. Detta får i sin tur en direkt påverkan på områdets attraktivitet.[180]

Stora skillnader i hälsa mellan kommuner och stadsdelar

Segregationen i Stockholmsregionen avspeglas inte bara i inkomster och livsmöjligheter, utan också i hälsa. Återstående förväntad livslängd vid födseln var under perioden 2013 – 2017 85 år för kvinnor och 81 år för män i Stockholms län, vilket är fjärde högst i landet. Inom länet finns dock stora skillnader. Den längsta förväntade livslängden har kvinnor på Östermalm och Lidingö, som förväntas leva i 86,2 år. Den kortaste medellivslängden har män i Skärholmen, med en förväntad livslängd på 78,5 år.[181]

Ser man till andra hälsoindikatorer framgår också stora skillnader mellan kommuner och stadsdelar i länet. I Danderyd är antalet ohälsodagar per person och år 12,4, medan motsvarande antal är 31,5 i Nynäshamn. Danderyds invånare har högst självskattade allmänna hälsotillstånd (84 procent skattar sitt hälsotillstånd som bra eller mycket bra) medan de som bor i Haninge har en mycket lägre skattning (68 procent). Bland de yrkesverksamma i Rinkeby-Kista och Norrtälje arbetar 56,3 respektive 52,6 procent hårt kroppsligt, medan bara 12,8 respektive 16,7 procent har hårt kroppsligt arbete i Danderyd och på Norrmalm.[182]

Fysisk hälsa har ett starkt samband med utbildningsnivå. I Stockholms innerstad (Södermalm, Kungsholmen, Östermalm och Norrmalm) har färre än var tionde invånare (6 - 9 procent) endast en förgymnasial utbildning. I Rinkeby-Kista har var fjärde invånare (25,6 procent) enbart en förgymnasial utbildning.

När det gäller psykisk hälsa är sambanden inte lika tydliga. Högst andel invånare med lätta eller svåra besvär av ängslan, oro eller ångest finns i Upplands Väsby (47 procent) och Stockholms stad (43 procent). Vaxholms kommun har den lägst andelen med sådana besvär (33 procent).[183]

Sammanfattning

- Inkomsterna har ökat i alla kommuner i Stockholms län sedan år 2014, men det finns stora skillnader mellan olika grupper och geografiska områden. I Stockholms län hade 11,3 procent av befolkningen låg ekonomisk standard 2018. Bland personer födda i Sverige var motsvarande andel 8,4 procent, och bland utrikes födda 20,9 procent.

- Det har blivit vanligare med fattigdom trots sysselsättning, det vill säga att ha en inkomst från förvärvsarbete men ändå leva under fattigdomsgränsen. Tidigare forskning visar att grupper som riskerar att hamna i fattigdom trots sysselsättning är personer med låg socioekonomisk status, utlandsfödda och ensamstående föräldrar.

- Förekomsten av utsatta EU-medborgare i de nordiska huvudstäderna är relativt ny. Studien visar också att de vanligaste inkomstkällorna för dem som vistas i

[180] *Legeby m.fl., Dela(d) stad: stadsbyggande och segregation. TRITA ARK Forskningspubl. 2015:3 (2015)*
[181] *Källor: Folkhälsomyndigheten / SCB*
[182] *Region Stockholm, Folkhälsokollen, samt Folkhälsorapport 2019 Stockholms län (2019)*
[183] *Ibid.*

Stockholm är att tigga eller samla pant. Jämfört med Oslo och i synnerhet Köpenhamn är graden av kriminalitet väsentligt lägre i Stockholmsregionen. Nästan 100 procent av de som tillfrågades i Stockholmsregionen uppgav att de hellre skulle vilja förvärvsarbeta än att tigga och samla burkar.

- Segregationen i Stockholmsregionen har blivit allt mer påtaglig den senaste tiden. Jämför man stadsdelarna Hammarby sjöstad och Rinkeby framträder många talande exempel. I Rinkeby bor nästan alla i hyresrätt, medan invånarna i till exempel Hammarby sjöstad äger sina lägenheter. I Rinkeby bor dessutom en högre andel barn och unga och bland de vuxna där är andelen med endast förgymnasial utbildning hög, liksom andelen som uppbär försörjningsstöd.

- En ökande segregation har konsekvenser inte enbart på individnivå utan också på en övergripande samhällsnivå. De upplevda avstånden mellan områden växer och den mellanmänskliga tilliten urholkas. Av dessa skäl är det centralt att förstå segregation som ett problem för hela Stockholmsregionen och inte bara som ett problem som rör de mest missgynnade områdena.

- En analys av vilka det är som flyttar ut från socioekonomiskt utsatta områden visar att det i större utsträckning är personer med högre inkomster och därmed större valmöjligheter. Detta mönster bygger ytterligare på segregationen.

- Segregationen i länet avspeglas inte bara i inkomster och livsmöjligheter, utan också i hälsa. Återstående förväntad livslängd vid födseln var under perioden 2013 – 2017 85 år för kvinnor och 81 år för män i Stockholms län, vilket är fjärde högst i landet. Inom länet finns dock stora skillnader – det skiljer upp till 8 år i förväntad livslängd mellan olika delar av länet. Även ohälsotalen uppvisar stora inomregionala skillnader.

Del 3 – reflektioner ur ett holistiskt perspektiv

Perioden 2013 – 2019 har karaktäriserats av en hög ekonomisk tillväxt i världsekonomin. Penningpolitiken har i stora delar av världen varit mycket expansiv med stimulansåtgärder från centralbankerna som ur ett historiskt perspektiv har varit extrema. Flera ekonomer varnar nu för att den förda penningpolitiken har skapat osunda obalanser och ett minskat omvandlingstryck i den konkurrensutsatta delen av ekonomin. Den förda penningpolitiken har också haft stora fördelningspolitiska effekter, där de med höga kapitaltillgångar gynnats medan de som saknar sådana tillgångar missgynnats. De vidgade ekonomiska klyftorna har bidragit till sociala obalanser och sociala spänningar såväl globalt som lokalt. I Stockholmsregionen avspeglas dessa effekter framförallt i de kraftiga prishöjningarna på bostäder (billigt att låna), ett ökat utländskt intresse för att köpa upp svenska tillgångar (billig valuta) och större ekonomiska skillnader mellan olika delar av regionen (gynnat ägande av kapital).

Sysselsättningsgraden i regionen är hög, men trots en god konjunktur och en bra arbetsmarknad har antalet arbetslösa i regionen varit relativt konstant under de senaste åren. Det finns enligt Arbetsförmedlingen två primära orsaker till detta – kompetensbrist, samt att antalet invånare i arbetsför ålder ökat i mycket hög takt. Kompetensbristen har inneburit att många av de inskrivna arbetslösa saknar den kompetens som efterfrågats av arbetsgivarna och är därmed inte lika eftertraktade som de hade varit med rätt utbildning och erfarenhet. Den snabba befolkningstillväxten har gjort att antalet arbetslösa inte sjunkit i den takt det skulle gjort med en ”normal” befolkningstillväxt. Många av dem som är arbetslösa har en svag konkurrensförmåga på arbetsmarknaden. Parallellt med att många stockholmare har svårt att komma in på arbetsmarknaden råder också ett underskott på arbetskraft inom flera sektorer som inte helt kan förklaras av brist på relevant kompetens. Att hitta lösningar på paradoxen med en bibehållen eller ökande arbetslöshet och ett samtidigt nettounderskott på arbetskraft kan bli en ödesfråga för länets fortsatta utveckling och tillväxt.

Mycket talar för att takten i strukturomvandlingarna kommer att öka. Digitalisering och automatisering förväntas få genomslag inom många branscher under 2020-talet. Globaliseringen kommer att fortsätta sätta ett stort konkurrenstryck på den öppna svenska ekonomin. En (långsam) utveckling mot mer normala räntenivåer i kombination med en sannolikt stärkt krona kommer också att öka omvandlingstrycket inom näringslivet. Detta gör att det kommer att ställas allt högre kompetenskrav vilket i sin tur kräver kompetensutveckling och omställningsförmåga under hela arbetslivet. Kommunerna har en stor utmaning i att öka övergången till reguljära studier. Det finns även behov av att skapa fler jobb med lägre utbildningskrav och att trösklarna för att komma in på arbetsmarknaden sänks. Behovet av att skapa gynnsamma förutsättningar för innovationer och entreprenörskap kommer fortsatt att vara stort.

Bilaga 2: Kompletterande analys Covid19-pandemi

Bilaga till regional handlingsplan för ESF+, 2021-2027

Sommaren 2020

Region Stockholm

Kompletterande analys corona- epidemi

SOCIOEKONOMISK ANALYS FÖR STOCKHOLMSREGIONEN

MÖJLIGA EFFEKTER AV COVID-19-PANDEMIN INFÖR PROGRAMPERIODEN ESIF 2021 – 2027

FOTO: STOCKHOLM MEDIA BANK

Pandemics are global in nature, but their impact is locial. When the next pandemic strikes, as ut surely will, it is likely to touch the lives of every individual, family and community.

Mike Leavitt,
Secretary of Health and Human Services, USA (2006)

1. BAKGRUND

Med anledning av den pågående pandemin[1] SARS-CoV-2 har Region Stockholm lämnat uppdrag till Sweco Society AB att komplettera den socioekonomiska analysen utifrån de effekter som kan tänkas uppstå i kölvattnet av de åtgärder som satts in för att minska smittspridningen och den därav orsakade samhällskrisen. Denna PM belyser kortfattat dessa förväntade effekter. Sweco Society har genomfört uppdraget baserat på den kunskap som inhämtades under arbetet med den socioekonomiska analysen, kompletterat med material från nationell, europeisk och global diskurs kring möjliga effekter av pandemin i relation till de smittbekämpningsinsatser som gjorts.

Till stora delar skiljer sig strukturellt betingade kriser från den nuvarande krisen. Samhällseffekterna på grund av vidtagna åtgärder kan dock i vissa avseenden vara likartade. En påtaglig skillnad är att i strukturella kriser inträffar ”oväntat det väntade” på grund av flera års uppbyggnad av obalanser i den nationella och/eller globala ekonomin. Pandemier är ett återkommande fenomen och primärt ett hot mot folkhälsan med påföljande påfrestningar på hälso- och sjukvårdssystemet. Insatser för att bekämpa smittspridningen och/eller en stor andel av befolkningen insjuknad kan ge stora sociala, ekonomiska och miljömässiga effekter. En utblick mot långsiktiga samhällseffekter av tidigare pandemier är nödvändig då jämförelser med strukturellt orsakade kriser som till exempel den senaste finanskrisen (2008 – 2015) eller finanskrisen 1990 – 1994 inte är helt relevanta. Risken är dock fortfarande stor att realekonomiska effekter orsakade av pandemibekämpningen övergår i en djupare, global konjunkturkris.

Pandemier har drabbat världen i hundratals år. Vi har erfarenheter från liknande pandemier i modern tid (”Spanska Sjukan”, ”Asiaten”, ”Hong Kong”, ”Svininfluensan”). Det som skiljer den pågående pandemin från tidigare pandemier är dels den snabba globala spridningen, dels hur i ett mycket snabbt förlopp (veckor) hela länder stängts ned och rörligheten mellan länder kraftigt beskurits. Det har medfört att för det moderna samhället livsviktiga samhällsfunktioner även utanför sjukvården satts under stor press (leveranskedjor, utbildningssystem, mobilitet osv.). Hela eller stora delar av marknaden för ett mycket stort antal företag har, oavsett deras reella konkurrenskraft, ryckts bort på några dagar/veckor. Konsekvenserna på medellång och lång sikt kan i detta läge möjligen anas men de är ännu inte enkla att säkert förutse. Ekonomierna i många länder är på väg in i vad som kan bli den djupaste krisen på hundra år. De socioekonomiska effekterna är redan skönjbara. Effekterna på miljö- och klimat är kortsiktigt troligtvis positiva på grund av minskat resursutnyttjande men det är mer oklart hur effekterna på längre sikt ser ut.

Pandemin har tydligt förändrat den politiska och samhällsekonomiska situationen i Europa och världen. EU och dess enskilda medlemsstater fokuserar främst på att dämpa pandemins effekter på folkhälsan, samtidigt som de försöker att parera de pandemibekämpande insatsernas sociala och ekonomiska konsekvenser. De utdragna förhandlingarna kring de slutligen avsatta 1 800 miljarder euro för EU:s långtidsbudget (MFF) och återhämtningsfonden (Next Generation EU) speglar tydligt den osäkerhet och de stora meningsskiljaktigheter som råder kring de troliga effekterna av enskilda länders åtgärder mot pandemin och hur dessa på bästa sätt bör tacklas.

Promemorian har tagits fram sommaren 2020 och under mycket kort tid av seniorkonsult Ulf Johansson vid Sweco Society. Som framgår ovan så belyser den mycket komplexa samband och osäkerheter. Den är tänkt att bidra med inspiration för ytterligare tankar och reflektioner kring Stockholmsregionens utmaningar och insatser under kommande programperiod för de Europeiska struktur- och investeringsfonderna (ESIF).

---

[1] *En pandemi innebär en omfattande spridning av en helt ny typ av influensavirus som sannolikt kommer att påverka stora delar vårt samhälle. Källa: Folkhälsomyndigheten, ”Pandemiberedskap. Hur förbereder vi oss – ett kunskapsunderlag” (2019)*

2. SAMMANFATTNING

Denna PM syftar till att utifrån den pågående coronapandemin bidra med inspiration för ytterligare tankar och reflektioner kring Stockholmsregionens utmaningar under kommande programperiod för ESIF. De frågor som behandlas utgår från samma rubriker som den socioekonomiska analys som gjordes för Stockholmsregionen i början av år 2020. Det innebär att många perspektiv på möjliga effekter av de åtgärder som satts in för att lindra pandemin inte behandlas i denna rapport. Exempel på sådana är konsekvenser på folkhälsan, effekterna av en uppbyggd vårdkö eller ojämlika villkor i enskildas tillträde till vård, förändringar av den psykiska ohälsan eller påverkade verksamhetsförutsättningar och ekonomi inom kultursektorn, idrotten eller den ideella sektorn. Denna PM baseras i stor utsträckning på tillgänglig litteratur och analyser kring effekter av denna och tidigare pandemier.

Det har heller inte ingått i detta mycket begränsade uppdrag att analysera hur den regionala handlingsplanen påverkas vad gäller teman, målgrupper men också strategi i en utlysningsplan. I denna PM finns dock ett stöd för en sådan diskussion inom Region Stockholm och med övriga intressenter i partnerskapet eller för en fortsatt utredning och analys till stöd för programskrivandet.

Ett generellt medskick från denna PM är att det är lätt att låta dagens händelser få oss att överdriva deras långsiktiga effekter. Vi kan redan se hur tidiga antaganden om möjliga effekter korrigeras. När fokus, som i denna PM, ligger på effekter 5 – 10 år framåt i tiden då räcker inte sex månaders empiri för att med säkerhet göra antaganden. De slutsatser som dras i denna PM är författarens egna och representerar nödvändigtvis inte Region Stockholms officiella uppfattning.

Några slutsatser är:

- De styrkor och utmaningar som identifierats i den socioekonomiska analysen för Stockholmsregionen är strukturellt betingade.[2] Den kris som uppstått genom vidtagna åtgärder kan påskynda en strukturomvandling som ändå skulle skett, men pandemin förändrar inte på något avgörande sätt Stockholmsregionens socioekonomiska utmaningar på längre sikt.
- De redan utsatta och svaga grupperna i Stockholmsregionen kommer att drabbas hårdast av pandemins långsiktiga effekter.
- De ekonomiska effekterna i Stockholmsregionen kommer främst att märkas inom de delar av tjänstesektorn som är exponerade mot turism, restaurangnäring och event. En förväntad långsam återhämtning inom transportnäringen (framförallt flyget) kan komma att medföra att många företag inom besöks- och eventnäringen slås ut för alltid.
- Då Stockholmsregionen är starkt beroende av den internationella tillgängligheten är kraschlandningen inom flygindustrin särskilt allvarlig. Drygt 60% av alla utländska gästnätter i Sverige är beroende av en fungerande flygtrafik. Arlanda är en viktig motor för besöksnäringen och många internationella kunskapsföretag i Stockholmsregionen. Rädsla för att smittas kommer sannolikt att påverka flygresandet under en längre tid – särskilt för de resor som inte är nödvändiga på grund av arbete eller akuta personliga skäl. Arlanda är en av Stockholmsregionens största arbetsplatser och nedgången i flygindustrin kan medföra en förlust av tusentals jobb där.

[2] *Region Stockholm; "En socioekonomisk analys för Stockholmsregionen – Underlag till ERUF och ESF+ inför programperioden 2021 – 2027" (2020)*

- Framför allt unga och utrikes födda kommer att få det ännu svårare att komma i arbete. Detta kommer att allvarligt ytterligare försvåra integrationen och sannolikt bidra till ökade socioekonomiska klyftor i Stockholmsregionen.
- Trots ett ökat utbud av arbetskraft så kvarstår matchningsproblematiken, vilket pekar på behov av stora insatser för omskolning och/eller vidareutbildning. De stora friställningarna inom de mest utsatta sektorerna ökar ytterligare behovet av utbildningsinsatser i Stockholmsregionen.
- Den ökade användningen av digitala kommunikationsplattformar kan komma att långsiktigt påverka delar av viktiga näringar för Stockholmsregionen som besöksnäringen (konferensarrangörer, hotell och restauranger). Påverkan på kontorsmarknaden är svårare att förutsäga då distansarbete sannolikt ökar men inte ersätter behovet av kontor och mötesplatser i företagen.
- Stockholmsregionens ambitioner att ställa om trafiksystemet kan mötas av nya utmaningar när rädslan för smittspridning förändrar resebeteenden. Det kommer sannolikt krävas särskilda åtgärder för att återställa och öka kollektivtrafikresandet efter pandemin.
- Den ökade förståelsen för att distansarbete kan bidra till ett minskat pendlingsresande och på så sätt reducera transporternas miljö- och klimatpåverkan.

3. ETT HISTORISKT PERSPEKTIV PÅ SARS-COV-2

Syftet med denna rapport är dock inte att belysa det slutliga utfallet i sjuka eller avlidna på grund av pandemin utan att belysa möjliga effekter av den uppstådda krisen. Däremot är det viktigt att försöka anlägga ett långsiktigt perspektiv på dagens kris. En kort jämförelse med tidigare pandemier kan därför vara värdefull. Under 1900-talet hade världen tre stora pandemier. Av dessa var den Spanska sjukan mest allvarlig och den skördade fler dödsoffer än det Första Världskriget. Under 2000-talet har världen hittills haft två pandemier under de första 20 åren – Svininfluensan och den nu pågående SARS-CoV-2 (COVID-19).

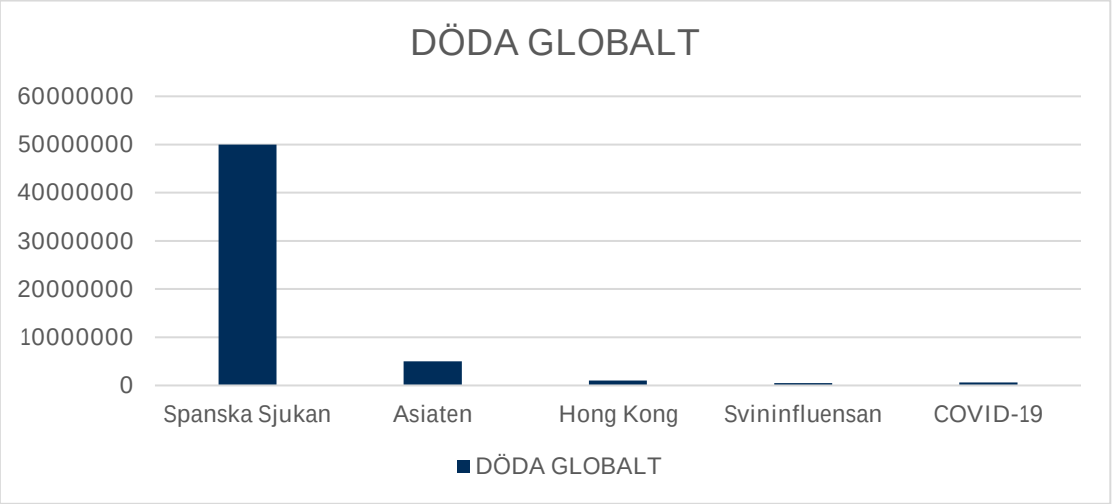

Diagram 1: Bedömt antal döda i världen i pandemier under de senaste 100 åren. För COVID-19 avser siffran läget i slutet av juli år 2020. Källor: Folkhälsomyndigheten (2020), Lancet infectious diseases (2012)

Dödligheten i Sverige var ovanligt hög i april 2020. Men den var inte högre än i december 1993. Och räknat till befolkningsmängd var den inte heller högre än till exempel januari åren 1996. Vad som hände då har de flesta redan glömt. Dödligheten är inte i närheten av Spanska sjukans siffror år 1918. Då dog bara under en månad 17 278 svenskar av en befolkning på 5,8 miljoner. Men även så sent som under 1980- och 90-talen var Sverige hårt drabbat. Något vaccin mot influensa fanns fortfarande inte och influensan kunde därför slå väldigt hårt under vintermånaderna. Mest mot de gamla och sköra, men också i några fall mot yngre, ungefär som under den pågående Coronapandemin.[3]

Även om vi när detta skrivs ännu inte sett det slutliga utfallet av pandemin i Sverige och utan att förminska allvaret i den pågående pandemin så är påståendet att en pandemi som COVID-19 är ”något vi aldrig tidigare har sett” därför något överdrivet. Däremot kan redan nu konstateras att de åtgärder som satts in, såväl för att förhindra smittspridning som för att hantera effekterna av dessa smittspridningsåtgärder, helt saknar motstycke i modern tid.

[3] *Läkartidningen; Debattinlägg av Åke Nilsson, tidigare ansvarig för SCB:s befolkningsstatistik (april 2020)*

4. OM ATT BEDÖMA EN PANDEMIS EFFEKTER

Pandemier och epidemier är ett återkommande fenomen som berör alla aspekter av samhället. Stater, regioner, kommuner, företag, skolor, universitet med flera förbereder sig och har sedan länge planer för hur de ska agera vid en epidemi/pandemi. Även om det är svårt att förutse hur en epidemier/pandemier kommer att slå mot samhället så tycks de alltid slå allra hårdast mot de svagaste och mest utsatta grupperna i samhället.

Att i slutet av sommaren 2020 träffsäkert fånga de långsiktiga socioekonomiska effekterna av Coronapandemin är omöjligt. Det handlar inte enbart om att pandemin just börjat eller att de flesta statistikkällor släpar efter med ett år eller mer. Det handlar också om att medan pandemin har stor inverkan på utvecklingen ”just nu”, så är dess effekter på längre sikt mycket svåra att bedöma. All ”framtidsspaning” tenderar erfarenhetsmässigt att bli framtung i bemärkelsen av att det vi ser eller tror oss se idag färgar hur vi förväntar oss att framtiden blir. Människan är till sin natur benägen att undvika risk och vi tror ofta att genomslaget av dramatiska händelser ska bli större än det blir.[4] Det är också viktigt att påminna sig om att en stark kraft i alla förändringar är att återgå till det gamla (”business as usual”).

Detta antagande stärks av en snabb genomgång av gjorda studier av effekterna av tidigare pandemier. Effekterna på kort sikt har varit stora men små redan på medellång sikt. En studie av effekterna av Svininfluensan pekar på kraftigt ökade vårdkostnader och ett relativt stort produktionsbortfall under pandemin på grund av sjukfrånvaro. Den samhällsekonomiska konsekvensen av sjukfrånvaron bedöms dock inte ha varit större för Svininfluensan än under en vanlig säsongsinfluensa.[5] Människors beteenden förändrades inte heller märkbart efter pandemin.

Bilden: Löpsedlar från år 2009

De närmaste åren kommer dock till skillnad från tidigare pandemier att vara starkt präglade av den kris som skapats på grund av de åtgärder olika länder satt in för att bekämpa COVID-19. Åtgärderna ha satts in under stor osäkerhet och osäkerheten kring deras verkliga effekter är mycket stor. Tre nobelpristagare i ekonomi säger i en intervju för Sveriges Television att omvälvande händelser generellt får liten effekt på människors beteende. Efter ett par år återgår folk till det liv de levt förut. De tre nobelpristagarna menar samtidigt att den protektionism som vuxit fram på flera håll i världen under de senaste åren kan få en ytterligare skjuts av COVID-19 och att det kan leda till en vidgning av ett redan påbörjat ”kallt handelskrig”. Det är också möjligt att mer strategisk produktion i ökad grad ”flyttas hem” för att undvika framtida störningar i viktiga leveranskedjor och försörjningssystem (medicin, viktiga komponenter …).[6]

---

[4] *Hintze A, 1,3, Olson R S, Christoph Adami C, Hertwig, “Risk sensitivity as an evolutionary adaptation”, Scientific Reports, (2015*)

[5] *Myndigheten för Samhällsberedskap (MSB), Institutet för hälso- och sjukvårdsekonomi (IHE); ” Samhällets kostnader för utbrottet av pandemisk influensa A(H1N1) 2008 – 2009 (2014)*

[6] *Sveriges Television; Vetenskapens Värld den 11 maj 2020, intervju med Paul Krugman, Angus Deaton och Bengt Holmström, https://www.svtplay.se/video/27243145/vetenskapens-varld/vetenskapens-varld-sommar-vagen-ur-corona?start=auto (2020)*

I en uppskattning gjord av International Labour Organisation (ILO) orsakar COVID-19 krisen och de åtgärder som vidtagits den största nedgången i global ekonomisk aktivitet och arbetstimmar sedan Andra Världskriget. [7]

I ett arbetsdokument från en nyligen påbörjad studie på uppdrag av EU:s Regionkommitté pekas på att de insatta åtgärderna kommer att få väldigt olika effekter i olika delar av EU.[8] I studien görs en bedömning av så kallade territoriella effekter av pandemin och de olika ländernas åtgärder på NUTS-2 nivå.[9] Där pekas på att de territoriella effekterna är mycket asymmetriska såväl på EU-nivå som inom enskilda medlemsländer. Studien, som påbörjades i juni och ska vara klar senhösten 2020 indikerar att Stockholmsregionen kan tillhöra de hårdast drabbade i Sverige (stor exponering mot omvärlden, hög andel servicenäringar och turism) men också kan vara en av de regioner i EU som gynnas mest av beslutade insatser.

Avsatt tid för framtagandet av denna PM medger inte ytterligare fördjupning, men Sweco föreslår att en sådan skulle kunna genomföras i ett senare skede (i samband med programmeringsarbetet för ESIF) och vara till gagn för att ytterligare bedöma de territoriella, socioekonomiska effekterna på Stockholmsregionen som stöd till framtida prioriteringar och policy.

---

[7] ILO; "ILO Monitor 2nd Edition: COVID-19 and the World of Work" (2020)

[8] Spatial Foresight; Understanding the territorially diverse implications of COVID-19 policy responses" (Working paper, 2020)

9 NUTS (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) är EU:s hierarkiska regionindelning. Den introducerades 1988 av Eurostat. Syfte var att erhålla jämförbara områden vad avser till exempel yta och befolkningsstorlek i EU:s olika medlemsländer. NUTS används bland annat för statistisk redovisning och i EU:s regionalpolitik.

5. MÖJLIGA EFFEKTER I STOCKHOLMSREGIONEN AV GJORDA INSATSER FÖR BEKÄMPNING AV COVID-19

Den kris som orsakats till följd av vidtagna smittbekämpningsåtgärder kommer att få stor inverkan på samhället. Många effekter kommer att klinga av redan efter ett par år men en del kan komma att bidra till förändringar som kvarstår under hela den kommande programperioden. Fokus i Swecos bedömning ligger här på effekterna på tre till tio års sikt. Erfarenheterna från finanskrisen pekar på att krisen sannolikt kommer att påverka hur medel från ESIF kommer att allokeras på EU- och nationell nivå jämfört med om COVID-19 inte hade inträffat. Det ingår inte i Swecos uppdrag att belysa hur resurser lämpligen bör fördelas för att motverka effekterna av pandemin inför kommande ESIF-period i Stockholmsregionen eller att lämna förslag på strategiska beslut eller policy.

5.1 Näringsliv, entreprenörskap och företagande

Slutsatserna i den våren 2020 gjorda analysen pekar på Stockholmsregionens roll som viktig motor i Sveriges ekonomi och att utvecklingen av länets näringsliv och dess innovationskraft är avgörande för Sveriges förmåga att hävda sig i den globala konkurrensen. Vart fjärde jobb i landet finns i Stockholmsregionen. Utvecklingen i Stockholmsregionen spelar därför en central roll för utvecklingen av sysselsättningen i hela Sverige. Analysen understryker även bland annat att Stockholmsregionen är ett av landets mest företagstäta områden och har i hög grad en internationell prägel, samtidigt som tillgänglig nationell statistik pekar på att flera branscher med betydelse för Stockholmsregionen haft ett negativt investeringsnetto under den innevarande strukturfondsperioden.

Sverige står fortfarande inför början av effekterna av de åtgärder som satts in för att begränsa smittspridningen och de flesta ekonomer är osäkra på de slutliga effekterna. De åtgärder som satts in saknar motstycke i modern tid i form av mycket stora ekonomiska stöd och interventioner från regeringar och centralbanker. Mycket talar för att världen kan vara på väg in i en ny era av ekonomin, där effekterna av redan gjorda insatser för att parera finanskrisen 2007 – 2008 adderas till nu insatta åtgärder.[10] Motåtgärderna mot pandemin har resulterat i en global samhällskris som ”över en natt” radikalt har förändrat förutsättningarna för Stockholmsregionens näringsliv och företagande. De facto så ökar nu staters ägande och inflytande över näringslivet och centralbankernas balansräkningar har vuxit kraftigt. Samtidigt bedömer IMF att de utvecklade länderna kommer att låna summor motsvarande upp till 17% av deras samlade BNP för att hålla igång sina ekonomier. IMF uppskattar att trots dessa åtgärder så kommer ekonomin i Euroområdet att krympa med mer än 10% år 2020 medan Sverige kommer att hamna på cirka hälften av det.[11] Med reservation för stora osäkerheter så tror dock IMF att en relativt snabb återhämtning ska starta under det första halvåret år 2021.[12]

Den ekonomiska krisen har inte uppstått ur strukturella obalanser men den påskyndar sannolikt redan påbörjade strukturella förändringar, som till exempel en ökande e-handel. Samtidigt kan de kraftiga ekonomiska stimulanserna enligt vissa ekonomer bidra till att en nödvändig strukturomvandling försenas. En ökad statligt inflytande över näringslivet talar för detta och det kan dessutom medföra att den protektionistiska trend som ökat sedan några år kan komma att ytterligare förstärkas.

Tillväxtverket har på regeringens uppdrag tagit fram tre scenarier kring trolig utveckling av ekonomin med utgångspunkt från hur olika branscher kan antas påverkas. Enligt

[10] *The Economist; A new era of economics, July 25th -31st 2020 edition (2020)*
[11] *IMF; World Economic Update June 2020 (2020)*
[12] *IMF; Global financial stability update June 2020 (2020)*

dessa tre scenarier så kan Stockholmsregionens BRP13 kommat sjunka med mellan 3 och 15%.[14]

För Stockholmsregionen kan bland annat följande effekter skönjas:

- Stockholmsregionens tjänstesektor har drabbats och kommer endast långsamt återhämta sig under de kommande 2 – 3 åren. Bland de hårdast drabbade finns turismsektorn, restaurangnäring och event. Cirka 20% av dem som varslats hittills i Sverige arbetar inom dessa sektorer och nära 80% av företagen inom hotell och restaurangnäringarna uppger att det finns en risk för att de måste avveckla sin verksamhet.[15] En förväntad långsam återhämtning inom transportnäringen (framförallt flyget) kan komma att medföra att många företag inom besöksnäringen slås ut för alltid.
- Den traditionella sällanköpshandeln kan också drabbas hårt om pandemin drar ut på tiden och hushållen då upplever en hög risk att förlora sina inkomster. Samtidigt har e-handeln ökat, en trend som ytterligare kan komma att förstärkas om Amazon etablerar sig i Sverige. [16] Handelns påskyndade omställning kan leda till minskat behov av kommersiella försäljningslokaler samtidigt som behovet av lager och effektiv logistik ökar. Omställningen kan komma att gynna vissa av Stockholmsregionens mindre centralt belägna kärnor.
- Den del av fastighetsbranschen som har fokus på kommersiella fastigheter står sannolikt även inför ett annat skifte där pandemin spelar en stor roll som katalysator. Kunskapsintensiva företag har snabbt ställt om från att vara huvudsakligen kontorsbaserade till att förlita sig till distansarbete. Detta ”påtvingade” skifte har visat dessa företag att det går utmärkt att bedriva en stor del av sin kärnverksamhet med medarbetarna på distans. Resultatet kan bli dels ett minskat behov av kontor och kommersiella lokaler men också behov av nya typer av kontor – kanske rent av en viss återgång från stora kontorslandskap till det ”traditionella” kontoret med mer uppdelade ytor för att minska risken/rädslan för smittspridning. Fastighetsbolaget Vasakronans VD menar, baserat på företagets observationer i början av hösten 2020, att trenden med en stor omfattning av distansarbetet kan bli kortvarigare än många förutspått.[17]
- Transportnäringen har också drabbats hårt (10% av alla varslade i landet), där framförallt flygindustrin med kringnäringar har kraschlandat. Arlanda, är en av Stockholmsregionens största arbetsplatser med fler än 17 000 sysselsatta och där verkar 600 företag. Som en direkt konsekvens av flygplatsverksamheten sysselsätts cirka 50 000 personer inklusive taxiförare, restaurangpersonal och många andra yrkeskategorier. Drygt 60% av alla utländska gästnätter i Sverige är beroende av en fungerande flygtrafik och Arlanda är en viktig motor för besöksnäringen och många kunskapsföretag i Stockholmsregionen.
- En ytterligare ökad protektionism i världen skulle medföra negativa konsekvenser för Stockholmsregionens möjligheter att verka på den globala marknaden och försvåra en ekonomisk återhämtning. Samtidigt kan det innebära att en del företag tar hem mer av sin produktion och tjänster för att minska sin utsatthet. Den osäkra situation som uppstått kring läkemedelsförsörjningen under pandemin kan leda till att länder enskilt och/eller EU kan komma att prioritera närhet och kontroll av produktion av läkemedel och sjukvårdsmaterial, något som skulle kunna gynna Stockholmsregionen.

---

[13] *Bruttoregionalprodukten (BRP) är den regionala motsvarigheten till bruttonationalprodukt (BNP)*
[14] *Tillväxtverket; Coronas konsekvenser för regionerna – tre regionalekonomiska scenarier (april 2020)*
[15] *Upplysningscentralen;* https://www.uc.se/konkursstatistik/ (2020)
[16] *Tillväxtverket; Turism och besöksnäring efter Coronapandemin – en nuläges- och scenarioanalys, juli 2020 (2020)*
[17] *Johanna Skogestig, vd på Vasakronan i Dagens Nyheter 14 september 2020 (2020)*

- En mer diffus men ändå påtaglig effekt är att det pulserande liv som kännetecknar en storstad som Stockholm och som attraherar människor att bosätta sig i eller besöka staden kan komma att påverkas negativt genom att många människor blir mer avvaktande till trängsel och folksamlingar än tidigare.[18]

5.2 Arbetsmarknad och kompetensförsörjning

Den våren 2020 gjorda socioekonomiska analysen pekar på att frågan om kompetensförsörjning har blivit alltmer akut under de senaste åren. Samtidigt som många, särskilt nyanlända och utrikes födda, står utan arbete upplever länets arbetsgivare att det är svårt att rekrytera rätt kompetens. Enligt Tillväxtverket upplever drygt vart femte småföretag en bristande tillgång på lämplig arbetskraft. Detta ses som det största tillväxthindret för både små och medelstora företag i Sverige. Även om efterfrågan på kompetens inom vissa sektorer som varit särskilt utsatta för varsel och konkurser i denna kris påverkats kraftigt och efterfrågan i vissa fall helt avstannat så har de underliggande, strukturella matchningsproblemen inte förändrats.

Redan innan krisen spåddes en viss ökning av arbetslösheten, men dessa siffror har nu ökats på betydligt. Enligt SCB och Arbetsförmedlingen så ökar arbetslösheten i samtliga län.[19] Den och låg i juni 2020 på 9,8% i Riket. I Stockholms län har antalet arbetslösa ökat med nära 75% jämfört med samma tid år 2019 och uppgår till cirka 80 000 personer. Bland ungdomar (15 – 24 år) i Sverige har arbetslösheten ökat kraftigt i och med pandemin och uppgick till 32,3 procent till i juni 2020.[20] I juli hade den dock minskat till 23 %.[21] Tillväxtverkets tre scenarier som refererats ovan pekar på att sysselsättningen i Stockholmsregionen kan komma att sjunka med mellan 3 och 15% beroende på scenario.[22] Utvecklingen i olika branscher varierar dessutom stort.

För Stockholmsregionen kan bland annat följande effekter skönjas:

- De som först blir arbetslösa när efterfrågan på arbetskraft minskar är grupper som är svagt etablerade på arbetsmarknaden, personer med tillfälliga anställningar och personer som är nya på arbetsmarknaden.
- Framför allt unga och utrikes födda kommer att få det ännu svårare att komma i arbete. Detta kommer att allvarligt ytterligare försvåra integrationen och sannolikt bidra till ökade sociala klyftor i Stockholmsregionen.
- Trots ett ökat utbud av arbetskraft så kvarstår matchningsproblematiken, vilket pekar på behov av stora insatser för omskolning och/eller vidareutbildning.
- Erfarenheterna från strukturellt betingade ekonomiska kriser visar att de arbetstillfällen som försvann inom tjänstesektorn relativt snabbt ersatts, medan en stor del av industrijobben aldrig kom tillbaka. Återhämtningen efter pandemin kan komma att uppvisa ett delvis annorlunda mönster när nu framförallt servicenäringarna drabbas hårt. Mer kunskapsintensiva näringar har klarat sig relativt bättre genom möjligheter till distansarbete och ökad flexibilitet. Industriproduktionen har också drabbats av varsel, men sysselsättningen verkar inte drabbas lika hårt på längre sikt som i en strukturellt betingad krissituation.

[18] *OECD, Tourism Policy Responses to the coronavirus (COVID-19), Juni 2020 (2020)*
[19] *Arbetsförmedlingen; Pressmeddelande den 20 juli 2020 (2020)*
[20] *SCB; AKU juli 2020 (2020)*
[21] *SCB; AKU augusti 2020 (2020)*
[22] *Tillväxtverket; Coronas konsekvenser för regionerna – tre regionalekonomiska scenarier (april 2020)*

5.3 Infrastruktur

Den socioekonomiska analysen understryker förutom behovet av investeringar i den regionala transportinfrastrukturen också betydelsen av Stockholmsregionens internationella tillgänglighet. Det är därför allvarligt att flyget är den bransch som drabbats allra hårdast av de insatser som gjorts för att begränsa pandemin. Även kollektivtrafiken har drabbats. Under månadsskiftet maj/juni 2020 genomförde konsultföretaget WSP en enkätundersökning i Sveriges tre storstadsregioner för att ta reda på hur människor förändrat sina vanor kopplat till pendling och resande. Användandet av kollektivtrafik har mer än halverats sedan pandemiutbrottet, både vad gäller privata ärenden och dagspendling. Resultaten från undersökningen pekar på att många kommer fortsätta avstå från kollektivtrafiken när pandemin ebbat ut och restriktionerna hävs.[23]

I april 2020 hade nästan all internationell flygverksamhet i världen upphört. Redan innan pandemin var Arlandas trafikutveckling bekymmersam. På två år har Stockholm mist elva direktlinjer till USA och Asien. Varje indragen flyglinje innebär färre besökare till hotell och restauranger vilket medför uteblivna intäkter och förlorade arbetstillfällen. För näringslivet kan en enda interkontinental direktlinje medföra upp till 600 miljoner kronor i utländska direktinvesteringar.[24] Enligt ACI Europe så hade flygverksamheten i Europa minskat med 93% i juni 2020 jämfört med år 2019. Organisationen, bedömer att flygverksamheten vid Europas flygplatser inte kommer att återgå till en situation som liknar den i januari 2020 förrän tidigast år 2024.[25] Detta är dåliga nyheter för Stockholmsregionen och kan om scenariot slår in medföra svåra negativa effekter.

För Stockholmsregionen kan bland annat följande effekter skönjas:

- Även om flygindustrins nedstängning inte beror på en minskad efterfrågan från konsumenterna, så är det inte säkert att människor vill resa i samma utsträckning som innan pandemin när flygförbindelserna sakta återupprättas. Rädsla för att smittas eller drabbas av nya drakoniska nedstängningar på destinationen kommer sannolikt att påverka flygresandet under en längre tid – särskilt för de resor som inte är nödvändiga på grund av arbete eller akuta personliga skäl.
- Krisen har visat att distansarbete går att utföra rationellt inom många kunskapsintensiva branscher. Möten kan hållas med hjälp av digitala plattformar och minska behovet av att lägga tid på att resa. Denna nya insikt för många kan innebära ett förändrat resmönster och minskad efterfrågan på flyget (och även längre tågresor).
- Den ökade användningen av digitala kommunikationsplattformar kan komma att långsiktigt påverka delar viktiga näringar i Stockholmsregionen, som besöksnäringen (konferensarrangörer, hotell och restauranger).
- Det är inte osannolikt att krisen kommer att bidra till en konsolidering av flygbolagen. Trots stora ekonomiska stöd torde många flygbolag ha svårt att rida ut en kraftig nedgång i resandet under flera år. En sådan konsolidering kan slå hårt mot Stockholmsregionen och Sverige. Anta hypotetiskt att SAS köps upp av Lufthansa. Det skulle sannolikt försvaga Arlandas roll som destination för internationella direktflyg.
- Arlanda med kringverksamheter är en av Stockholmsregionens största arbetsplatser. En kraftig nedgång inom flyget medför negativa konsekvenser på den regionala arbetsmarknaden. Många jobb på och runt flygplatsen är lågkvalificerade och instegsjobb för nyanlända och unga.

[23] *WSP; Så påverkas pendlingsvanor av en pandemi (2020)*
[24] *Uppsala Nya Tidning; Debattartikel av Transportföretagen den 17 maj 2020 (2020)*
[25] *Airports Council International Europe (ACI); Newsletter July 2020 (2020)*

- De närmaste årens utvecklingen inom flyget är sammantaget en faktor med stor potential att negativt påverka Stockholmsregionens framtida socioekonomiska utveckling under den kommande strukturfondsperioden.
- Den ovan refererade studien pekar på att många kollektivtrafikresenärer istället börjat att åka bil, cykla eller gå. Nästan var tionde resenär uppger att de införskaffat bil under pandemin, ytterligare 12 % säger att de använder bilen mer. Skulle dessa beteenden bestå så får det konsekvenser för trängseln på vägar och gator (miljöeffekter, se avsnitt 4.5).[26]

5.4 Bostäder

Den socioekonomiska analysen lyfter fram att stora grupper saknar reella möjligheter att etablera sig på bostadsmarknaden. Det innebär en stor risk för regionens framtida arbetskraftsförsörjning och hotar att öka segregationen och utanförskapet. Svårigheterna att hitta en lämplig bostad ger negativa effekter för näringslivet i länet och bostadsbristen har blivit en alltmer påtaglig konkurrensnackdel gentemot konkurrerande storstadsregioner i Europa. I skenet av den stora bostadsbristen (särskilt för vissa grupper) så var det redan innan pandemin oroväckande att investeringarna i bostadsbyggandet minskar efter några år av relativt hög byggtakt. Analysen visar också att byggandet är mycket ojämnt fördelat mellan länets kommuner.

Den strukturella bostadsbristen i Stockholmsregionen har inte förändrats på grund av pandemin. Däremot riskerar investeringarna i bostadsbyggandet att stanna av ytterligare. I juni 2020 bedömde Boverkets att bostadsbyggandet sannolikt kommer att sjunka med cirka 15% år 2020 jämfört med år 2019 för att falla ytterligare år 2021 bland annat som en effekt av pandemin.[27] I september 2020 har dock Boverket skrivit upp sin prognos något för år 202o då bostadsmarknaden har utvecklats starkare än tidigare förväntat under pandemin.[28]

Pandemin leda till en minskad befolkningsökning i Stockholmsregionen. Redan innan pandemin var det sedan ett par år fler som valde att flytta från än till Stockholmsregionen, som fortsatt att växa enbart på grund av invandring.[29] Invandringen har kraftigt reducerats under pandemin, men torde öka igen så snart pandemin är över. Däremot har pandemin förstärkt flytten ut ur storstäderna, framförallt bland de mer välbesatta. Många av dem som har haft möjlighet har under pandemin valt att ”flytta ut på landet”. Det är dock tveksamt om detta är början på en grön våg av större omfattning än det vi sett under de senaste två åren.

Stora grupper inom vad som kan benämnas kontaktintensiva tjänster [30] har permitterats eller varslats. Detta är näringar som sysselsätter många i Stockholmsregionen. I början av pandemin har de flesta haft en inkomst stöttad av olika stöd och andra interventioner från staten, men skulle pandemin bli utsträckt så finns en risk att många kommer på ekonomiskt obestånd. Det skulle kunna medföra negativa effekter på Stockholmsregionens bostadsmarknad.

För Stockholmsregionen kan bland annat följande effekter skönjas:

- Ett sjunkande bostadsbyggande kan komma att öka på den strukturella bostadsbristen i Stockholmsregionen. Det innebär att de grupper som redan har svårt att

[26] *WSP; Så påverkas pendlingsvanor av en pandemi (2020)*
[27] *Boverket; Boverkets indikatorer 1-juni 2020 (2020)*
[28] *Boverket; Uppdaterad byggprognos september 2020 (2020)*
[29] *Källa: SCB*
[30] *Tillväxtverket; Coronas konsekvenser för regionerna – tre regionalekonomiska scenarier (2020)*

kunna skaffa sig en bostad kommer att kunna få ännu större problem att göra det. Den underliggande bristsituationen i Stockholmsregionen kan möjligen mildras av en minskad inflyttning men på sikt torde invandringen som är den primära faktorn för Stockholmsregionens befolkningsökning återgå till normala (eller ännu högre) nivåer.

- Fortsatt och sannolikt förstärkt bostadsbrist kommer att hämma den ekonomiska återhämtningen från pandemin.
- Många inom servicesektorn är permitterade och om effekterna av pandemin drar ut på tiden så kan många av dem få svårigheter att betala höga lån, avgifter och hyror. Det kan slå på prisbilden inom bostadssektorn och tvinga dem som byggt bostadsrätter att likt vid 1990-talskrisen hyra ut osålda lägenheter – en faktor som skulle kunna underlätta för vissa av de grupper som idag står utanför bostadsmarknaden att hitta en bostad.

5.5 Klimat, energi och miljö

”Den känslomässiga och psykologiska inverkan är den som har en viss chans att överleva när pandemin är över. Den mest påtagliga långsiktiga effekten kommer förmodligen att vara kopplad till vårt beteende och våra prioriteringar.”

Direktör Carlo Buontempo

Den socioekonomiska analysen visade att Stockholmsregionens största utmaning under den kommande programperioden är att kraftigt minska utsläppen av växthusgaser samtidigt som länets befolkning och ekonomi fortsätter att växa. Det finns tydliga målkonflikter mellan målet om att minska växthusgasutsläppen och andra viktiga samhällsmål. Dessa målkonflikter riskerar att bromsa eller påverka länets klimatomställning negativt, vilket understryker behovet av att hantera klimatfrågan i ett holistiskt perspektiv. Stockholmsregionens förmåga att ställa om transportsystemet är avgörande.

Pandemin och de åtgärder som vidtagits för att mildra den är av sådan omfattning att de ger stora effekter i form av minskade utsläpp av klimatgaser. Koldioxidutsläppen år 2020 kommer att minska med 2,6 miljarder ton (motsvarar cirka 8% av den uppskattade totalen för året) enligt nya uppskattningar från Internationella energimyndigheten (IEA) med anledning av pandemin.[31] Det är den största minskningen av globala CO2-utsläpp på mer än 100 år. Den globala efterfrågan på energi kommer att sjunka med 6%, vilket är sju gånger mer (!) än den nedgång som sågs efter den globala finanskrisen 2008, enligt IEA: s prognos. I absoluta termer är nedgången oöverträffad - motsvarande att förlora Indiens hela energibehov under ett år. Den fallande efterfrågan på energi, i kombination med ett priskrig mellan producenterna Saudiarabien och Ryssland, resulterade under våren 2020 för första gången i historien i negativa oljepriser.

Dessa dramatiska skeenden kan komma att skynda på den redan initierade minskade efterfrågan på olja som är förorsakad av billig, riklig förnybar energi, elbilar med mera.[32]

På längre sikt är det dock mer osäkert hur klimatvänliga effekterna av krisen kommer att vara. Den största effekten är sannolikt att medvetenheten ökat om hur gigantisk utmaningen är och hur stora åtgärder som kommer att krävas för att klara de mål som är uppsatta i Parisavtalet. Det är också tydligt att de totala nedstängningar av samhällen som gjorts i många länder inte är en möjlig långsiktig strategi

[31] *Internationella Energimyndigheten (IEA); Global energy review 2020 – The impacts of the COVID-19 crisis on global energy demand and CO_2 emissions (2020)*
[32] *IEA; Sustainable Recovery https://www.iea.org/reports/sustainable-recovery (2020)*

på grund av de socioekonomiska effekter dessa åstadkommer – människor kommer helt enkelt inte att acceptera dessa och det politiska priset är högt.

Trots att stora delar av världen satts på sparlåga så fortsätter koldioxidhalten i atmosfären oförtrutet att öka. Koldioxidnivån i atmosfären har stigit stadigt med i genomsnitt 2,5 ppm per år sedan 2010. Den betydande minskningen av nya utsläpp år 2020 kommer på grund av trögheten i klimatsystemet inte att förbättra läget enligt uppskattningar gjorda vid University of Exeter.[33] Regeringar som nu planerar att spendera biljoner euro eller dollar i olika stimulanspaket står inför stora utmaningar. De måste investera i lösningar som skapar jobb och tillväxt samtidigt som de kraftigt minskar utsläppen om klimatmålen ska uppnås. Annars riskerar pandemins klimateffekt bara bli en positiv parentes i en fortsatta utförsbacke.

Samtidigt menar World Energy Council (WEC) att de åtgärder som satts in för att mildra pandemin kommer att ha fundamentala effekter på den globala energiomställningen. De aktörer inom den globala energisektorn som förväntar sig ”en ny normalsituation” har mer än fördubblats sedan april 2020.[34]

Enligt World Energy Council kan några tydliga skiften skönjas när nu över 80 % av världens energibolag har förändrat sitt fokus för att möta en ny normalsituation efter pandemin. Nästan en fjärdedel av organisationerna påskyndar sina klimatprogram genom att anta strängare klimatmål eller förkorta tidshorisonten för klimatmål. Samtidigt försenar en fjärdedel av företagen sina klimatförändringsprogram för att prioritera att upprätthålla kassaflödet. En tredjedel av de stora företagen med över 500 miljoner omsättning omarbetar sina klimatrelaterade program. Mer än fyra av 10 företag ökar sina investeringar i ekonomisk, miljö och social hållbarhet. Trycket bygger från institutionella investerare bidrar till detta då de nu skärper sina krav på hur energiföretag ska fungera i framtiden.[35]

Det stora europeiska krispaketet Next Generation Europe (NGE) för att möta effekterna av pandemibekämpningen har som ambition att bidra till att påskynda klimatomställningen. Totalt beräknas Sverige få cirka 3,8 miljarder euro (motsvarande drygt 39 miljarder kronor) från NGE.

Pandemin bidrar även till negativa effekter på miljöarbetet. I en studie av hur kollektivtrafikresenärerna påverkas av pandemin så visar det sig att många av dem istället börjat att åka bil, cykla eller gå. Nästan var tionde resenär uppger att de införskaffat bil under pandemin, ytterligare 12 % säger att de använder bilen mer.[36] Hyrbilsbranschens siffror bekräftar denna beteendeförändring. Medan hyrbilsverksamheten vid Arlanda och Bromma flygplatser i stort sett har raderats ut så uppvisar exempelvis Stockholms innerstad en ökad efterfrågan på hyrbilar jämfört med föregående år. Där märks den ökade efterfrågan även på bildelningstjänster.[37] Skulle dessa beteenden bestå så får det konsekvenser för trängseln på vägar och gator på grund av fler bilar i trafiken.

Samtidigt har det visat sig att företag många kunskapsintensiva branscher kan förlita sig mer på distansarbete än man tidigare trott eller vågat implementera. Det talar för ett minskat antal pendlingsresor i Stockholmsregionen i framtiden.

För Stockholmsregionen kan bland annat följande tillkommande effekter skönjas:

---

[33] *Bloomberg; https://www.bloomberg.com/graphics/2020-how-coronavirus-impacts-climate-change/ (2020)*

[34] *World Energy Council; COVID-19 global survey results, 2nd round, June 2020 (2020)*

[35] *World Energy Council; World Energy Council COVID Surveys April-May 2020 & May-June 2020 (2020)*

[36] *WSP; Så påverkas pendlingsvanor av en pandemi (2020)*

[37] *Dagens Nyheter; Högt tryck på hyrbilar: ”Dubbelt så många långtidsuthyrningar”, publicerad 2020-07-07 (2020)*

- Stockholmsregionens ambitioner att ställa om trafiksystemet kan mötas av nya utmaningar när rädslan för smittspridning förändrar resebeteenden. Det kommer sannolikt krävas särskilda åtgärder för att återställa och öka kollektivtrafikresandet efter pandemin.
- Den ökade förståelsen för att distansarbete kan bidra till ett minskat pendlingsresande och på så sätt reducera transporternas miljö- och klimatpåverkan.
- Next Generation Europe har som ambition att påskynda klimatomställningen och kan vara en viktig resurs för Stockholmsregionens omställning (detta förutsätter att Stockholmsregionen i programarbetet för ESIF också koordinerar sina prioriteringar och insatser med NGE).

5.6 Ekonomisk utsatthet

Den socioekonomiska analysen för Stockholmsregionen visade att det har blivit vanligare med fattigdom trots sysselsättning, det vill säga att ha en inkomst från förvärvsarbete men ändå leva under fattigdomsgränsen. Tidigare forskning visar att grupper som riskerar att hamna i fattigdom trots sysselsättning är personer med låg socioekonomisk status, utlandsfödda och ensamstående föräldrar. Segregationen i Stockholmsregionen har blivit allt mer påtaglig den senaste tiden. Segregationen i länet avspeglas inte bara i inkomster och livsmöjligheter, utan också i hälsa.

Det är redan klarlagt att pandemin har slår hårdare mot socialt utsatta områden. Detta är inget nytt, kriser slår normalt hårdare mot utsatta områden och mot grupper som redan är utsatta.

Förutom att fler direkt drabbas av pandemin genom att procentuellt fler smittas, så uppstår även mer långsiktiga socioekonomiska effekter för grupper som redan är socioekonomiskt utsatta.

En stor andel av dem som bor i utsatta områden eller på annat sätt är ekonomiskt utsatta är sysselsatta inom okvalificerade och ofta i lågbetalda yrken inom service- eller transportsektorn. För många är dessa arbeten ett först insteg på arbetsmarknaden. När nu effekterna av vidtagna åtgärder för att mildra pandemin slår hårt mot just dessa sektorer så innebär det att unga får svårare att hitta ett jobb och integrationen försvåras ytterligare. Det är osäkert om offentlig sektor kan kompensera detta bortfall av arbetsplatser eller hur snart dessa branscher kan fungera i samma utsträckning som innan krisen.

Folkhälsan påverkas också negativt bland dem som redan är ekonomiskt utsatta. Forskare vid Centrum för psykiatriforskning, som har inlett en stor studie för att kartlägga hur gruppen som lider av psykisk ohälsa påverkas av pandemin, befarar att de med psykisk ohälsa mår sämre av den pågående pandemin. Under våren minskade besöken till de psykiatriska akutmottagningarna med 20 %. Enligt expertisen avstod sannolikt många människor med behov från att besöka vården p g a den upplevda smittorisken, vilket kan vara en av förklaringarna till att vissa grupper mår sämre.[38] Oron och den psykiska ohälsan hos unga har ökat sedan gymnasieskolorna ställde om till distansundervisning. Hos Region Gävleborg ökade till exempel de skrivna remisserna med 25–30 % några veckor efter att distansundervisningen infördes.[39]

I en ny rapport från Polismyndighetens nationella operativa avdelning (NOA) konstateras att *”den pågående pandemin kan ses som ett stålbad för samhället i stort som för kriminella*

[38] *Sveriges Television; Nyhetsinslag den 23 juli 2020 (2020)*
[39] *Källa: Region Gävleborg (2020)*

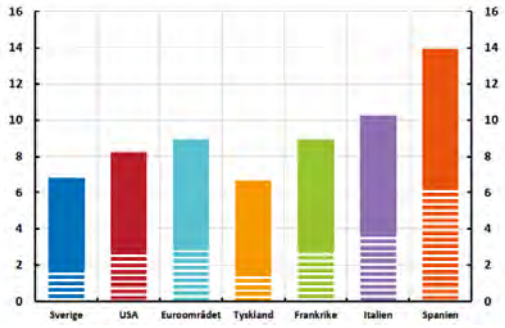
aktörer. Inte minst näringslivet som är under kraftig omställning med bland annat ökad arbetslöshet, statliga stödåtgärder, fler konkurser och företagsrekonstruktioner samt fler skuldsatta personer som följd. Detta är en ekonomisk och social situation som redan är allvarlig men som kan förvärras ytterligare om inte relevanta åtgärder vidtas. En konsekvens kan bli att nya grupper kan komma att utsättas för brott eller begå brott i ett försök att lösa sin situation."[40]

Det är mer oklart i vilken mån kvinnor kan komma att drabbas hårdare av effekterna från denna kris. Pandemibekämpningsåtgärderna har utlöst en lågkonjunktur som i många länder drabbar kvinnor hårdare än män. Det bryter mot mönstret i tidigare ekonomiska kriser där ofta män drabbas hårt. I alla inkomstskikt, bland såväl högavlönade som lågavlönade, är kvinnorna i högre grad yrkesverksamma i de s k kontaktnära delarna av ekonomin. Dessutom har kvinnor generellt sämre anställningsskydd. I Sverige, där nästan en av fem kvinnor i traditionella arbetaryrken tim- eller visstidsanställda eller går på vikariat så drabbas kvinnor inom serviceyrken mest. Följdriktigt sjönk också sysselsättningen snabbare bland kvinnor än män i början av krisen. Samtidigt arbetar en stor andel av kvinnorna i offentlig sektor.[41] Hälso- och sjukvården har inte stängt ned och förskolorna och grundskolan stängde aldrig i Sverige. Det talar för att viruskrisen i Sverige inte behöver slå hårdare mot kvinnor.

I en kommentar från Riksbanken visas att i de krisbranscher som drabbats hårdast i Sverige jobbar fler kvinnor, men det handlar om små grupper i relativa tal och i jämförelse med hela den svenska arbetsmarknaden.[42]

Enligt en studie, som tittar på pandemins effekter på sysselsättningen i olika regioner i Europa finns det skäl att tro att Sverige inte kommer att vara bland de hårdast drabbade länderna.[43]

Kvinnor tros alltså inte vara mer utsatta i denna kris i Sverige, men det utesluter inte att redan innan krisen utsatta kvinnogrupper kommer att drabbas hårdare.

Diagrammet: De hårdast drabbade sektorerna utgör en något mindre del av ekonomin i Sverige. Förädlingsvärdet i särskilt drabbade sektorer, % av BNP

Källa: OECD och Riksbanken. Illustration: Riksbanken

För Stockholmsregionen kan två effekter skönjas som förstärker redan konstaterade och stora strukturella utmaningar.

De redan ekonomiskt utsatta blir än mer utsatta och ännu fler riskerar att bli ekonomiskt utsatta.

Integrationen av nyanlända försvåras ytterligare, bland annat på grund av att instegsjobb som tidigare fanns i de mest utsatta sektorerna för denna grupp kraftigt har minskat som en effekt av krisen.

---

[40] Polismyndigheten, Nationella operativa avdelningen; COVID-19. Pandemins långsiktiga konsekvenser för brottsutveckling och samhällsordning (2020)

[41] Källor; Källa: LO Fakta, SCB

[42] Riksbanken; Ekonomiska kommentarer nr 5/2020, BNP-utvecklingen i Sverige relativt omvärlden i spåren av covid-19 (2020)

[43] Doerr, S. och L. Gambacorta; "Covid-19 and regional employment in Europe", BIS Bulletin, nr 16. (2020)

Källor:

Airports Council International	Newsletter, July 2020 (2020)
Arbetsförmedlingen	Pressmeddelande den 20 juli 2020 (2020)
Bloomberg	A pandemic that cleared skies and halted cities isn't slowing down global warming, https://www.bloomberg.com/graphics/2020-how-coronavirus-impacts-climate-change/ (2020)
Boverket	Boverkets indikatorer 1-juni 2020 (2020)
Böhme, Lüer, Holstein	From Territorial Impact Assessment to Territorial Foresight, in Territorial Impact Assessment: The Handbook, Advances in Spatial Science Book Series, edited by E. Medeiros. (Springer, 2020)
Dagens Nyheter	Högt tryck på hyrbilar: "Dubbelt så många långtidsuthyrningar", artikel publicerad 2020-07-07 (2020)
Doerr, S. och L. Gambacorta	Covid-19 and regional employment in Europe, BIS Bulletin, nr 16. (2020)
Folkhälsomyndigheten	Pandemiberedskap – Hur förbereder vi oss, ett kunskapsunderlag (2019)
Hintze A, Olson R S, Adami C, Hertwig R,	Risk sensitivity as an evolutionary adaptation, Scientific Reports (2015)
International Energy Agency	Global energy review 2020 – The impacts of the COVID-19 crisis on global energy demand and CO2 emissions (2020)
International Energy Agency	Sustainable Recovery, https://www.iea.org/reports/sustainable-recovery (2020)
ILO	ILO Monitor 2nd Edition: COVID-19 and the World of Work (2020)
IMF	Global financial stability update June 2020 (2020)
IMF	World Economic Update June 2020 (2020)
Lakartidningen.se	Coronapandemin kan skörda 5000 till 6000 liv i Sverige (2020-05-04)
Läkartidningen	Debattinlägg av Åke Nilsson, tidigare ansvarig för SCB:s befolkningsstatistik (april 2020)
Läkartidningen	Pandemiers påverkan på samhället - Historisk erfarenhet nödvändig för dagens beredskapsåtgärder (nr 8 2007 volym 104)
MSB och IHE	Samhällets kostnader för utbrottet av pandemisk influensa A(H1N1) 2008 – 2009 (2014)
OECD	The Territorial Impact of COVID-19: Managing the Crisis across Levels of Government (2020)
OECD	Tourism Policy Responses to the coronavirus (COVID-19), June 2020 (2020)
Region Stockholm	En socioekonomisk analys för Stockholmsregionen – Underlag till ERUF och ESF+ inför programperioden 2021 – 2027 (2020)
Riksbanken	Ekonomiska kommentarer nr 5/2020, BNP-utvecklingen i Sverige relativt omvärlden i spåren av covid-19 (2020)
SCB	AKU juli 2020 (2020)
Smittskyddsinstitutet	The Influenza A(H1N1)2009 Pandemic in Sweden, 2009-2010 (2011)
Spatial Foresight	Understanding the territorially diverse implications of COVID-19 policy responses" (Working paper, 2020)
Sveriges Television	Vetenskapens Värld den 11 maj 2020, intervju med Paul Krugman, Angus Deaton och Bengt Holmström (2020)
The Economist	A new era of economics, July 25th -31st 2020 edition (2020)
Tillväxtanalys	Finanskrisen – eller hur det väntade oväntat hände (2009)
Tillväxtverket	Coronas konsekvenser för regionerna – tre regionalekonomiska scenarier (april 2020)

Tillväxtverket	Regionala insatser i coronakrisen – rekommendationer för en hållbar omstart (juni 2020)
Tillväxtverket	Turism och besöksnäring efter coronapandemin – en nuläges och scenarioanalys (juli 2020)
Upplysningscentralen	https://www.uc.se/konkursstatistik/ (2020)
Uppsala Nya Tidning	Debattartikel av Transportföretagen den 17 maj 2020 (2020)
U.S. Department of Health and Human Services	Pandemic Influenza Planning – A guide for individuals and families (2006)
World Energy Council	COVID Global Surveys April-May 2020 & May-June 2020 (2020)
World Energy Council	COVID-19 global survey results, 2nd round, June 2020 (2020)
WSP	Så påverkas pendlingsvanor av en pandemi (2020)

Bilaga 3: Tabeller. Socioekonomiska variabler

Bilaga till regional handlingsplan för ESF+ 2021-2027

Hösten 2020

Region Stockholm

Förvärvsgrad, kvinnor och män (2018)

Kommun	Förvärvsarbetande (%), män	Förvärvsarbetande (%), kvinnor
Upplands Väsby	82,9	78,6
Vallentuna	86,7	85,4
Österåker	85,3	84,3
Värmdö	86,0	85,1
Järfälla	82,6	78,2
Ekerö	86,8	85,4
Huddinge	80,6	78,0
Botkyrka	77,5	71,9
Salem	85,7	82,3
Haninge	83,0	78,6
Tyresö	84,4	83,9
Upplands-Bro	83,9	78,5
Nykvarn	89,1	87,9
Täby	84,4	84,2
Danderyd	81,0	78,1
Sollentuna	82,7	81,0
Stockholm	80,2	79,5
Södertälje	78,9	71,6
Nacka	84,1	83,0
Sundbyberg	82,8	80,9
Solna	80,4	79,3
Lidingö	82,6	80,7
Vaxholm	84,8	85,3
Norrtälje	83,0	79,9
Sigtuna	82,6	76,3
Nynäshamn	82,9	78,6

Källa: SCB

Arbetslöshet, kvinnor och män (2019)

Kommun	Arbetslösa (%), män	Arbetslösa (%), kvinnor
Upplands Väsby	6,7	7,8
Vallentuna	3,2	3,2
Österåker	3,6	3,3
Värmdö	3,7	3,5
Järfälla	7,0	8,3
Ekerö	3,0	3,1
Huddinge	6,1	6,6
Botkyrka	9,2	11,4
Salem	4,4	4,9
Haninge	6,5	7,5
Tyresö	4,9	4,5
Upplands-Bro	6,4	7,1
Nykvarn	3,9	3,5
Täby	3,4	3,2
Danderyd	3,5	3,3
Sollentuna	5,3	5,9
Stockholm	5,9	5,8
Södertälje	9,3	12,5
Nacka	4,3	4,6
Sundbyberg	5,4	5,7
Solna	4,4	4,3
Lidingö	3,7	3,9
Vaxholm	4,3	3,1
Norrtälje	4,6	4,9
Sigtuna	7,0	8,0
Nynäshamn	5,7	6,0

Källa: Arbetsförmedlingen

Ungdomsarbetslöshet, kvinnor och män (2019)

Kommun	Ungdomsarbetslöshet (%), män	Ungdomsarbetslöshet (%), kvinnor
Upplands Väsby	9,6	6,3
Vallentuna	7,4	4,6
Österåker	5,4	3,7
Värmdö	5,7	3,1
Järfälla	9,0	6,7
Ekerö	3,6	3,9
Huddinge	8,2	5,6
Botkyrka	8,8	6,5
Salem	7,3	4,3
Haninge	10,1	7,3
Tyresö	9,2	5,1
Upplands-Bro	9,0	8,2
Nykvarn	8,2	4,8
Täby	6,0	2,3
Danderyd	4,4	2,0
Sollentuna	6,6	4,8
Stockholm	7,2	4,2
Södertälje	8,0	7,0
Nacka	4,9	3,4
Sundbyberg	6,8	3,8
Solna	6,1	3,1
Lidingö	4,5	2,8
Vaxholm	8,1	3,6
Norrtälje	6,9	5,5
Sigtuna	7,5	6,4
Nynäshamn	9,8	7,1

Källa: Arbetsförmedlingen

Arbetslöshet bland utrikes födda, kvinnor och män (2019)

Kommun	Arbetslöshet, utrikes f. män (%)	Arbetslöshet, utrikes f. kvinnor (%)
0114 Upplands Väsby	12	16
0115 Vallentuna	11	9
0117 Österåker	10	10
0120 Värmdö	11	11
0123 Järfälla	12	17
0125 Ekerö	11	11
0126 Huddinge	11	14
0127 Botkyrka	13	19
0128 Salem	9	11
0136 Haninge	11	15
0138 Tyresö	13	12
0139 Upplands-Bro	12	15
0140 Nykvarn	12	11
0160 Täby	9	8
0162 Danderyd	11	11
0163 Sollentuna	12	14
0180 Stockholm	12	14
0181 Södertälje	15	23
0182 Nacka	11	11
0183 Sundbyberg	11	12
0184 Solna	8	8
0186 Lidingö	11	10
0187 Vaxholm	17	9
0188 Norrtälje	15	17
0191 Sigtuna	12	16
0192 Nynäshamn	13	14

Källa: Arbetsförmedlingen

Minst 3-åring gymnasieutbildning, kvinnor och män (2019)

Kommun	Minst 3-årig gymnutb., män (%)	Minst 3-årig gymnutb., kvinnor (%)
Upplands Väsby	62,5	71,4
Vallentuna	59,6	69,3
Österåker	66,5	74,9
Värmdö	63,1	74,5
Järfälla	64,2	75,4
Ekerö	63,9	70,4
Huddinge	64,3	76,7
Botkyrka	62,1	70,0
Salem	50,2	59,1
Haninge	62,1	72,7
Tyresö	54,2	64,2
Upplands-Bro	63,8	73,4
Nykvarn	58,1	66,9
Täby	57,0	71,7
Danderyd	79,2	84,3
Sollentuna	85,8	88,1
Stockholm	72,9	78,3
Södertälje	73,7	79,3
Nacka	51,6	59,6
Sundbyberg	74,5	81,1
Solna	68,8	74,9
Lidingö	77,9	81,0
Vaxholm	79,1	84,4
Norrtälje	73,1	80,2
Sigtuna	52,0	64,4
Nynäshamn	55,1	64,7

Källa: SCB

Behöriga till gymnasiet, kvinnor och män (2019)

Kommun	Behörighet, män (%)	Behörighet, kvinnor (%)
Upplands Väsby	84,2	89,1
Vallentuna	91,2	88,8
Österåker	91,1	92,2
Värmdö	91,5	89
Järfälla	84,2	87,2
Ekerö	89,2	94,7
Huddinge	87,4	91,5
Botkyrka	82,6	84,4
Salem	87,7	94,4
Haninge	85,6	87,6
Tyresö	89,6	86,3
Upplands-Bro	84,2	88,3
Nykvarn	94	95,7
Täby	93,2	93,8
Danderyd	96,8	96,4
Sollentuna	91,9	91,2
Stockholm	88,5	89,8
Södertälje	81,5	84,3
Nacka	93,7	95,4
Sundbyberg	89,4	84,6
Solna	83,4	88
Lidingö	91,3	96,7
Vaxholm	97,2	98,4
Norrtälje	84,5	83,2
Sigtuna	86,7	91,2
Nynäshamn	87,6	85,8

Källa: Skolverket, samt Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, databas Ung Idag

Andel 20–24-åringar med fullföljd gymnasieutbildning (2018)

Kommun	Andel fullföljd, män (%)	Andel fullföljd, kvinnor (%)
Upplands Väsby	85,1	90,4
Vallentuna	91,1	94,5
Österåker	90,8	90,6
Värmdö	87,5	92,5
Järfälla	86	90,5
Ekerö	89,1	93,6
Huddinge	88,6	92,9
Botkyrka	82,8	90,4
Salem	87,4	92,3
Haninge	82,4	88,8
Tyresö	87,8	92,5
Upplands-Bro	84	89,1
Nykvarn	87	93,5
Täby	94,4	96,1
Danderyd	96,6	97,1
Sollentuna	90,7	94,8
Stockholm	89,4	94
Södertälje	80,9	88,1
Nacka	91,7	94,2
Sundbyberg	88	93,1
Solna	93,4	96,3
Lidingö	91,4	96,1
Vaxholm	91,2	94,4
Norrtälje	87,9	89,1
Sigtuna	81,2	86,8
Nynäshamn	83,4	85,3

Källa: SCB, samt Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, databas Ung Idag

Behörighet till universitet och högskola, kvinnor och män (2019)

Kommun	Behörighet, män (%)	Behörighet, kvinnor (%)
Upplands Väsby	72,1	77,5
Vallentuna	65,3	84,1
Österåker	80,1	82,6
Värmdö	73,8	80,5
Järfälla	69,5	82,0
Ekerö	82,8	82,9
Huddinge	72,1	81,4
Botkyrka	63,3	78,5
Salem	73,7	82,7
Haninge	59,6	72,7
Tyresö	67,5	83,4
Upplands-Bro	64,9	75,7
Nykvarn	73,3	85,7
Täby	87,1	92,2
Danderyd	91,4	97,6
Sollentuna	84,6	90,5
Stockholm	79,7	87,1
Södertälje	65,0	78,7
Nacka	83,4	91,1
Sundbyberg	69,4	82,5
Solna	83,2	87,0
Lidingö	90,8	93,3
Vaxholm	86,1	91,4
Norrtälje	64,1	81,5
Sigtuna	72,3	85,7
Nynäshamn	53,8	76,9

Källa: Skolverket, samt Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, databas Ung Idag

Nyföretagande, kvinnor och män (2019)

Kommun	Nyföretagande, män	Nyföretagande, kvinnor
Upplands Väsby	i.u	i.u
Vallentuna	i.u	i.u
Österåker	i.u	i.u
Värmdö	i.u	i.u
Järfälla	i.u	i.u
Ekerö	i.u	i.u
Huddinge	i.u	i.u
Botkyrka	i.u	i.u
Salem	i.u	i.u
Haninge	i.u	i.u
Tyresö	i.u	i.u
Upplands-Bro	i.u	i.u
Nykvarn	i.u	i.u
Täby	i.u	i.u
Danderyd	i.u	i.u
Sollentuna	i.u	i.u
Stockholm	i.u	i.u
Södertälje	i.u	i.u
Nacka	i.u	i.u
Sundbyberg	i.u	i.u
Solna	i.u	i.u
Lidingö	i.u	i.u
Vaxholm	i.u	i.u
Norrtälje	i.u	i.u
Sigtuna	i.u	i.u
Nynäshamn	i.u	i.u

Etableringsfrekvensen (nystartade företag per 1 000 invånare) finns inte uppdelat på kvinnor och män

Ohälsotalet, kvinnor och män (2019)

Kommun	Arbetslösa (%), män	Arbetslösa (%), kvinnor
Upplands-Väsby	17,6	26,5
Vallentuna	14,4	23,3
Österåker	14,8	22,6
Värmdö	12,5	19,1
Järfälla	16,5	25,2
Ekerö	12,7	20,2
Huddinge	15,3	22,3
Botkyrka	19,3	26,8
Salem	12,2	21,2
Haninge	17,5	27,9
Tyresö	15,0	26,9
Upplands-Bro	16,1	27,6
Nykvarn	11,5	18,8
Täby	11,3	17,2
Danderyd	8,7	12,6
Sollentuna	13,1	21,1
Stockholm	14,7	20,1
Södertälje	19,3	24,0
Nacka	10,6	16,7
Sundbyberg	14,3	20,3
Solna	12,4	19,7
Lidingö	11,0	16,1
Vaxholm	11,2	15,5
Norrtälje	23,2	34,9
Sigtuna	17,9	25,6
Nynäshamn	21,9	33,9

Källa: Försäkringskassan

Varken arbetar eller studerar (16–24 år), kvinnor och män (2017)

Kommun	Varken arbetar eller studerar, män (%)	Varken arbetar eller studerar, kvinnor (%)
Upplands Väsby	9,5	6,8
Vallentuna	5,6	4,6
Österåker	7,2	5,6
Värmdö	5,4	5,1
Järfälla	7,2	6,6
Ekerö	4,9	5,2
Huddinge	7,2	6,2
Botkyrka	9	8,2
Salem	6,2	5,1
Haninge	8,5	7,3
Tyresö	7	5,5
Upplands-Bro	7,5	6
Nykvarn	5,4	4,9
Täby	4,7	4
Danderyd	9,2	7,9
Sollentuna	6,3	5,9
Stockholm	7,8	6
Södertälje	7,5	6,9
Nacka	6	6
Sundbyberg	7	7
Solna	6,7	5,5
Lidingö	5,4	6
Vaxholm	7,7	4,3
Norrtälje	7,2	9,2
Sigtuna	7,2	7,4
Nynäshamn	7,9	8,3

Källa: SCB, samt Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, databas Ung Idag

Medianinkomst, 20+ år, kvinnor och män (2018)

Kommun	Medianinkomst, män	Medianinkomst, kvinnor
Upplands Väsby	347 693	263 767
Vallentuna	386 786	300 396
Österåker	371 818	290 461
Värmdö	375 919	304 855
Järfälla	352 656	268 705
Ekerö	403 225	315 024
Huddinge	343 612	275 332
Botkyrka	299 794	231 933
Salem	377 850	292 125
Haninge	341 274	262 227
Tyresö	374 715	301 008
Upplands-Bro	352 999	260 907
Nykvarn	399 423	315 012
Täby	431 714	322 836
Danderyd	468 000	328 494
Sollentuna	385 838	305 025
Stockholm	360 803	300 123
Södertälje	316 259	228 000
Nacka	399 950	320 513
Sundbyberg	360 960	298 313
Solna	378 906	303 781
Lidingö	415 488	312 388
Vaxholm	414 376	308 952
Norrtälje	315 924	238 695
Sigtuna	332 609	253 730
Nynäshamn	335 375	245 017

Källa: SCB

Bilaga 4: Tabeller och figurer. Inomregionala skillnader.

Bilaga till regional handlingsplan för ESF+, 2021-2027

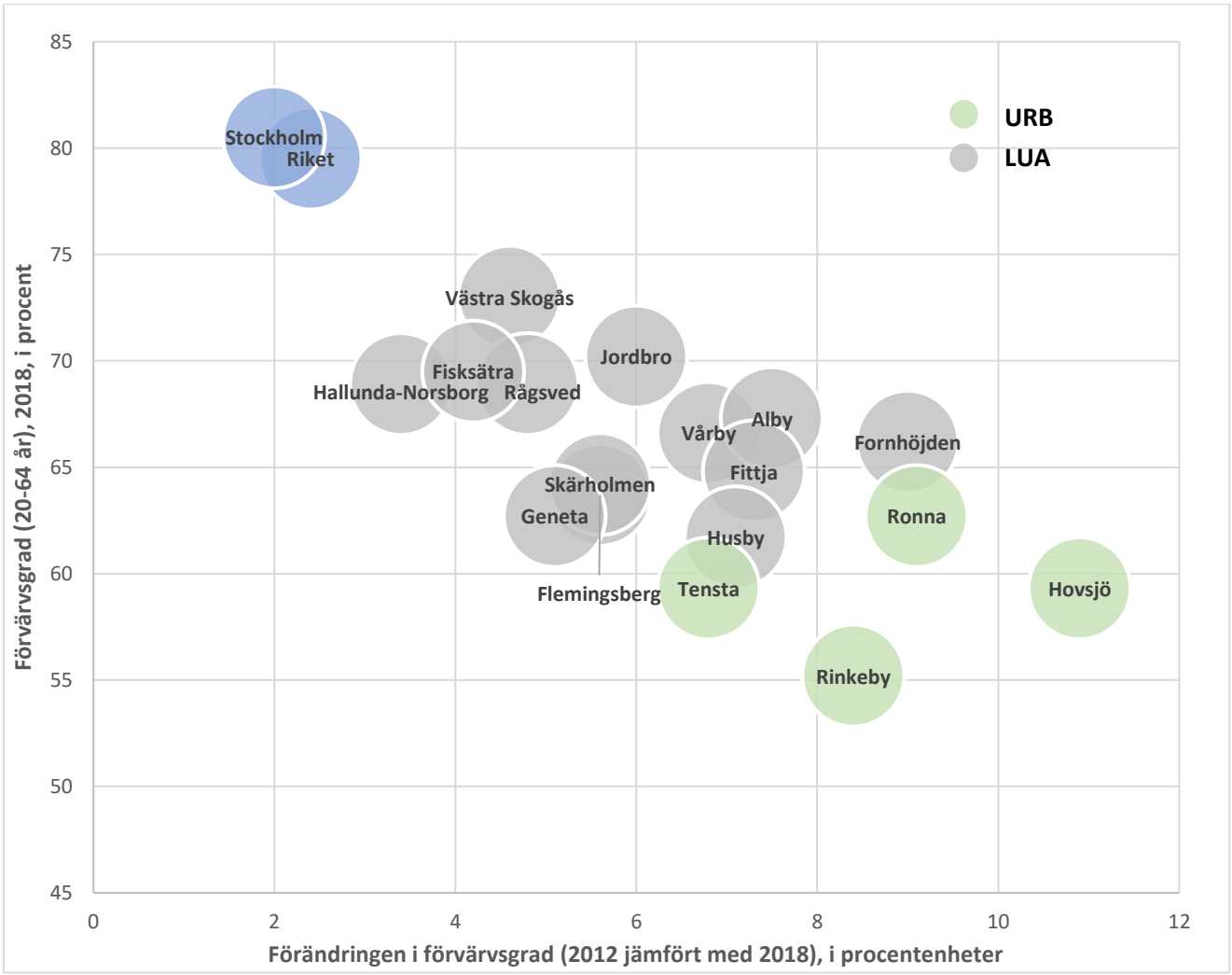
Hösten 2020

Region Stockholm

Förvärvsgrad

Andel förvärvsarbetande (20–64 år) i U&L-områdena 2018 och förändringen mellan 2012 och 2018.

Område	2012	2018	Kvinnor	Män
Flemingsberg	58,1	63,7	59,7	67,3
Vårby	59,8	66,6	61,0	71,5
Västra Skogås	68,4	73,0	69,9	75,9
Alby	59,8	67,3	62,1	72,1
Fittja	57,5	64,8	58,3	70,8
Hallunda-Norsborg	65,5	68,9	64,0	73,2
Jordbro	64,2	70,2	66,0	73,9
Husby	54,6	61,7	57,3	65,6
Rågsved	64,1	68,9	67,3	70,4
Skärholmen	58,6	64,2	59,9	68,3
Fornhöjden	57,2	66,2	59,5	71,8
Geneta	57,6	62,7	55,7	69,0
Fisksätra	65,3	69,5	65,1	73,8
Rinkeby	46,8	55,2	48,2	61,5
Tensta	52,5	59,3	53,3	64,7
Hovsjö	48,4	59,3	50,8	66,8
Ronna	53,6	62,7	55,9	69,1
Riket	77,1	79,5	78,1	80,8
Stockholm	78,5	80,5	79,5	81,5

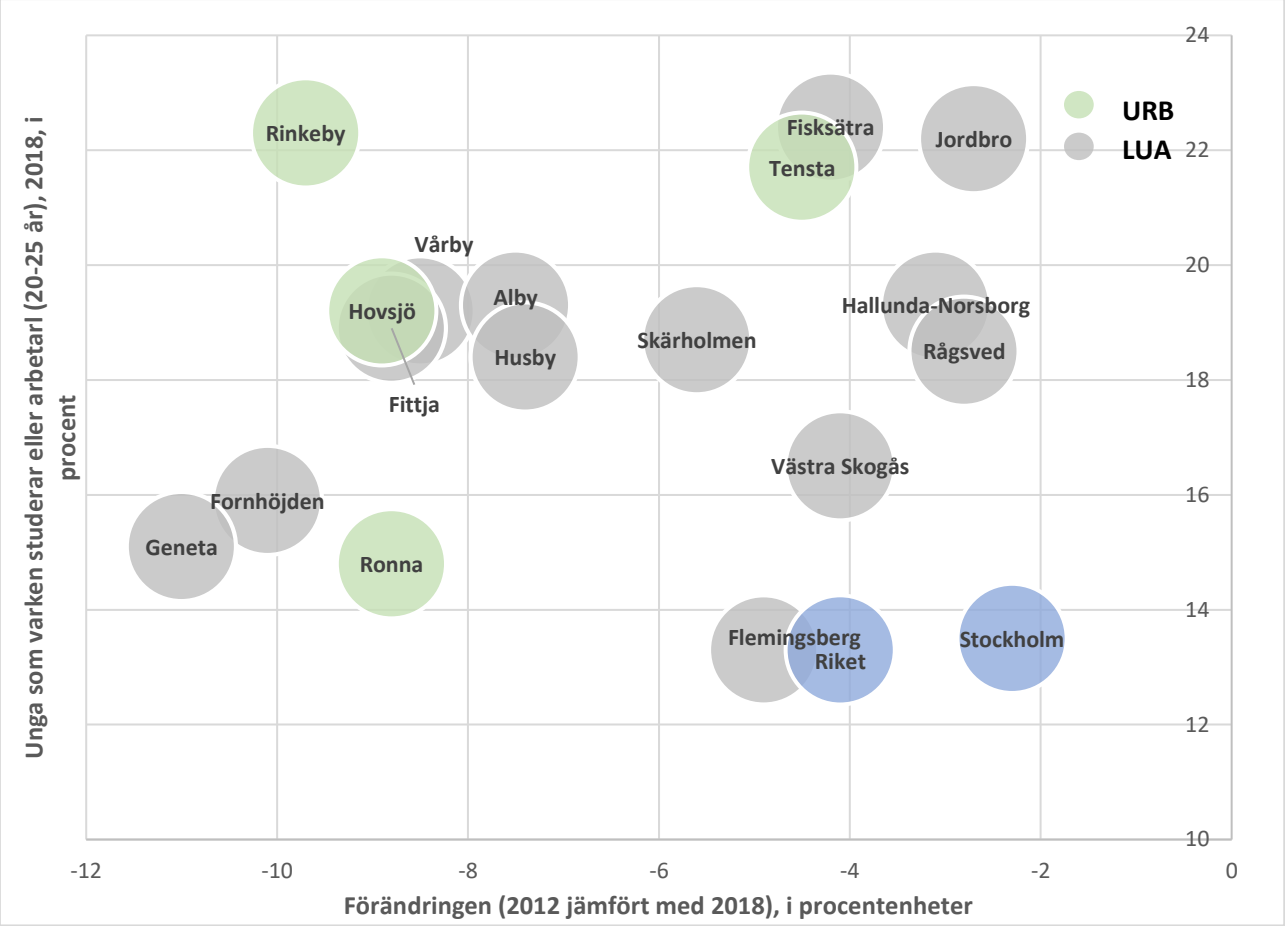

URB
LUA
Stockholm
Riket
Västra Skogås
Hallunda-Norsborg
Fisksätra
Rågsved
Jordbro
Vårby
Alby
Fittja
Fornhöjden
Skärholmen
Geneta
Ronna
Husby
Flemingsberg
Tensta
Hovsjö
Rinkeby
Förvärvsgrad (20-64 år), 2018, i procent
85
80
75
70
65
60
55
50
45
0
2
4
6
8
10
12
Förändringen i förvärvsgrad (2012 jämfört med 2018), i procentenheter

Källa: SCB

Varken arbetar eller studerar

Andel som varken arbetar eller studerar (20–25 år) i U&L-områdena 2018 och förändringen mellan 2012 och 2018.

Område	2012	2018	Kvinnor	Män
Flemingsberg	18,2	13,3	13,7	12,8
Vårby	27,7	19,2	19,9	18,6
Västra Skogås	20,6	16,5	12,6	20,2
Alby	26,8	19,3	19,5	19,0
Fittja	27,7	18,9	19,1	18,7
Hallunda-Norsborg	22,4	19,3	18,4	20,0
Jordbro	24,9	22,2	23,1	21,5
Husby	25,8	18,4	15,3	21,1
Rågsved	21,3	18,5	14,7	22,5
Skärholmen	24,3	18,7	18,7	18,6
Fornhöjden	26,0	15,9	16,7	15,2
Geneta	26,1	15,1	16,4	14,1
Fisksätra	26,6	22,4	24,2	20,5
Rinkeby	32,0	22,3	18,4	26,1
Tensta	26,2	21,7	18,2	24,9
Hovsjö	28,1	19,2	18,7	19,7
Ronna	23,6	14,8	15,1	14,5
Riket	17,4	13,3	12,5	13,9
Stockholm	15,8	13,5	12,2	14,8

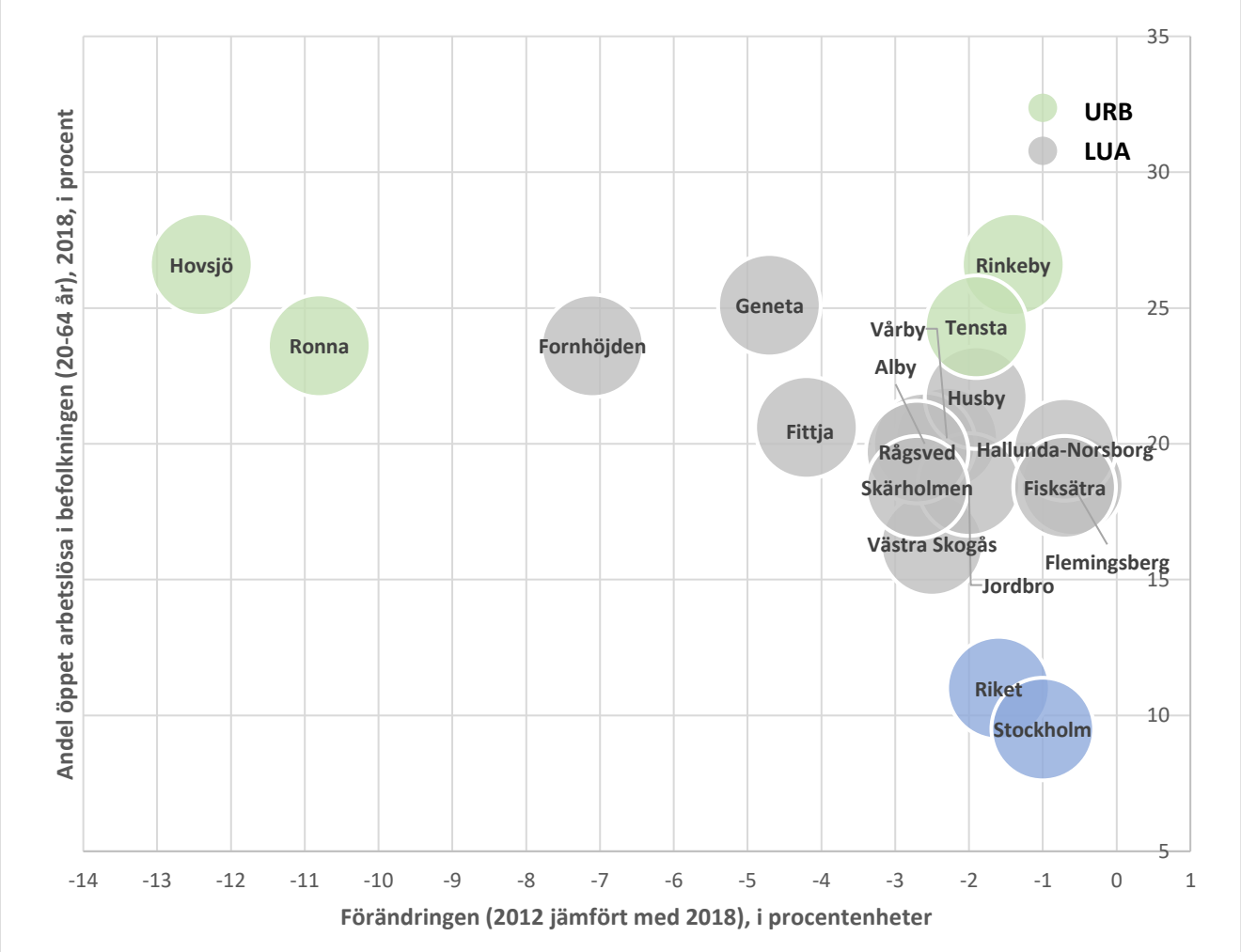
Källa: SCB

Arbetslöshet

Andel öppet arbetslösa (20–64 år) i U&L-områdena 2018 och förändringen mellan 2012 och 2018.

Område	2012	2018	Kvinnor	Män
Flemingsberg	19,1	18,5	19,9	17,2
Vårby	22,5	20,2	21,6	19,0
Västra Skogås	18,8	16,3	16,9	15,8
Alby	22,6	20,0	20,1	20,0
Fittja	24,8	20,6	21,8	19,4
Hallunda-Norsborg	20,5	19,8	21,3	18,5
Jordbro	20,5	18,5	19,2	17,9
Husby	23,6	21,7	22,5	21,0
Rågsved	22,4	19,7	18,9	20,5
Skärholmen	21,1	18,4	19,9	16,9
Fornhöjden	30,7	23,6	25,0	22,5
Geneta	29,8	25,1	26,0	24,3

Fisksätra	19,1	18,4	18,1	18,7
Rinkeby	28,0	26,6	28,2	25,2
Tensta	26,2	24,3	25,8	23,0
Hovsjö	39,0	26,6	27,6	25,7
Ronna	34,4	23,6	25,1	22,2
Riket	12,6	11,0	10,6	11,3
Stockholm	10,5	9,5	9,6	9,4

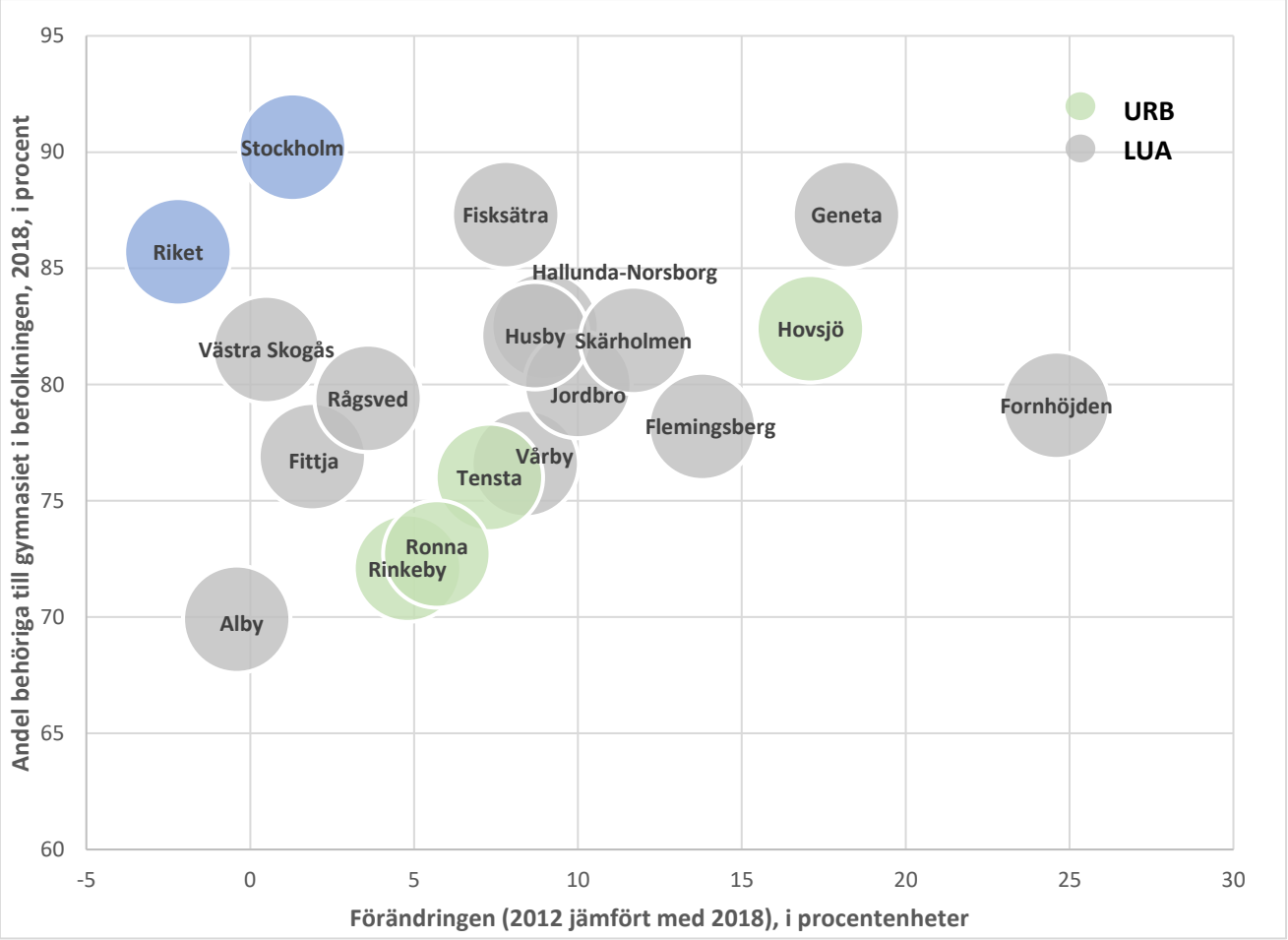
Källa: SCB

För att göra en uppskattning på lokal nivå av andelen arbetslösa beräknas här antalet öppet arbetslösa i förhållande till befolkningen. Statistiken på kommunnivå beräknas utifrån arbetskraften och blir därför inte jämförbar.

Behörighet till gymnasiet

Andel behöriga till gymnasium i U&L-områdena 2018 och förändringen mellan 2012 och 2018.

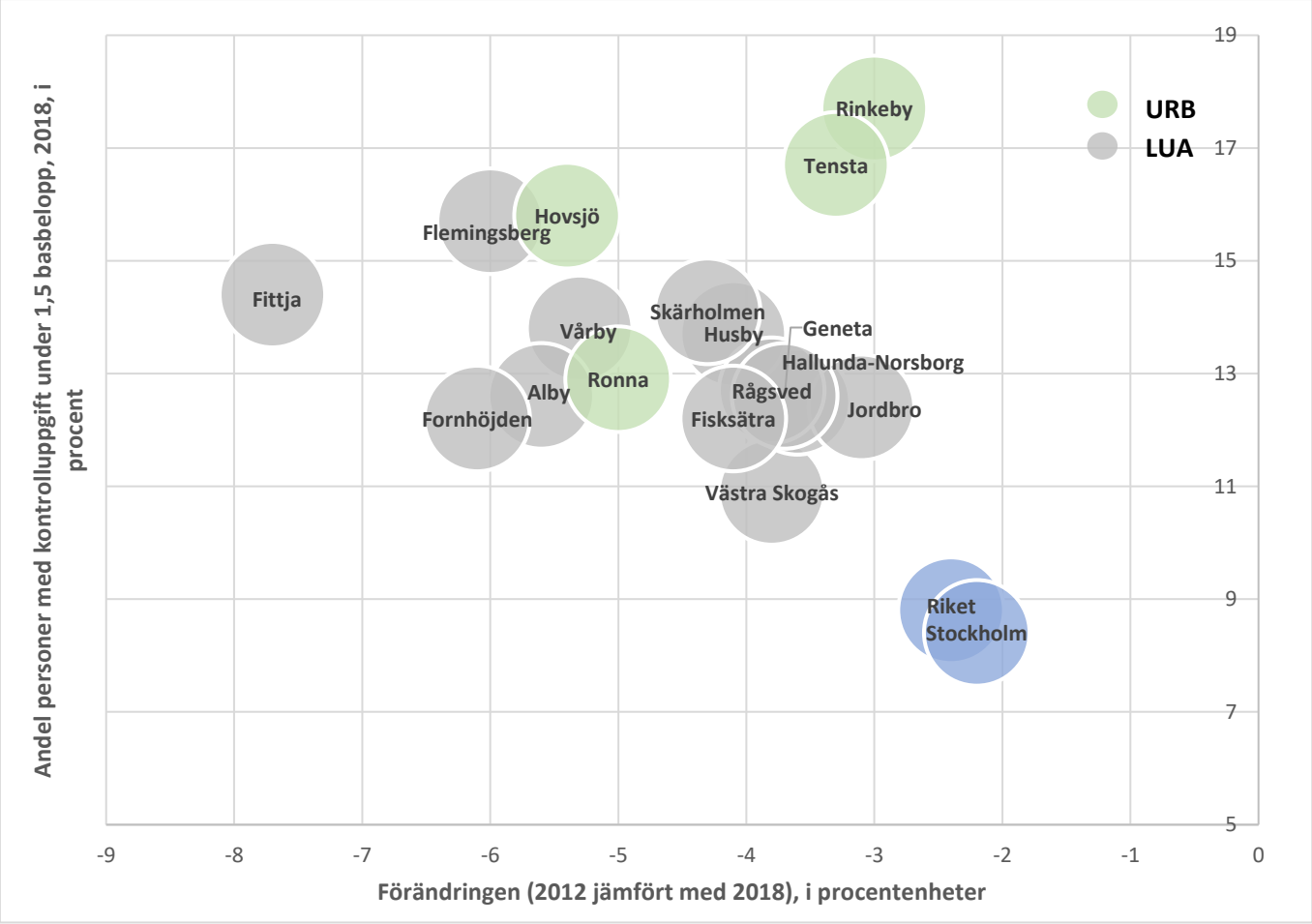
Område	2012	2018	Kvinnor	Män
Flemingsberg	64,4	78,2	82,7	74,1
Vårby	68,2	76,6	80,0	73,8
Västra Skogås	81,0	81,5	84,1	78,4
Alby	70,3	69,9	69,7	70,0
Fittja	75,0	76,9	81,8	73,3
Hallunda-Norsborg	73,5	82,5	82,5	82,4
Jordbro	70,0	80,0	83,8	75,8
Husby	73,4	82,1	82,2	82,1
Rågsved	75,8	79,4	82,8	75,8
Skärholmen	70,2	81,9	81,5	82,4
Fornhöjden	54,5	79,1	..	74,1
Geneta	69,1	87,3	92,9	81,5
Fisksätra	79,5	87,3	89,1	84,8
Rinkeby	67,3	72,1	79,6	64,7
Tensta	68,7	76,0	74,6	77,8
Hovsjö	65,3	82,4	82,5	82,4
Ronna	67,0	72,7	68,6	77,1
Riket	87,9	85,7	87,4	84,1
Stockholm	88,9	90,2	91,1	89,3

Källa: SCB

Kontrolluppgift under 1,5 basbelopp

Andel personer (20–64 år) med kontrolluppgift under 1,5 basbelopp i U&L-områdena 2018 och förändringen mellan 2012 och 2018.

Källa: SCB

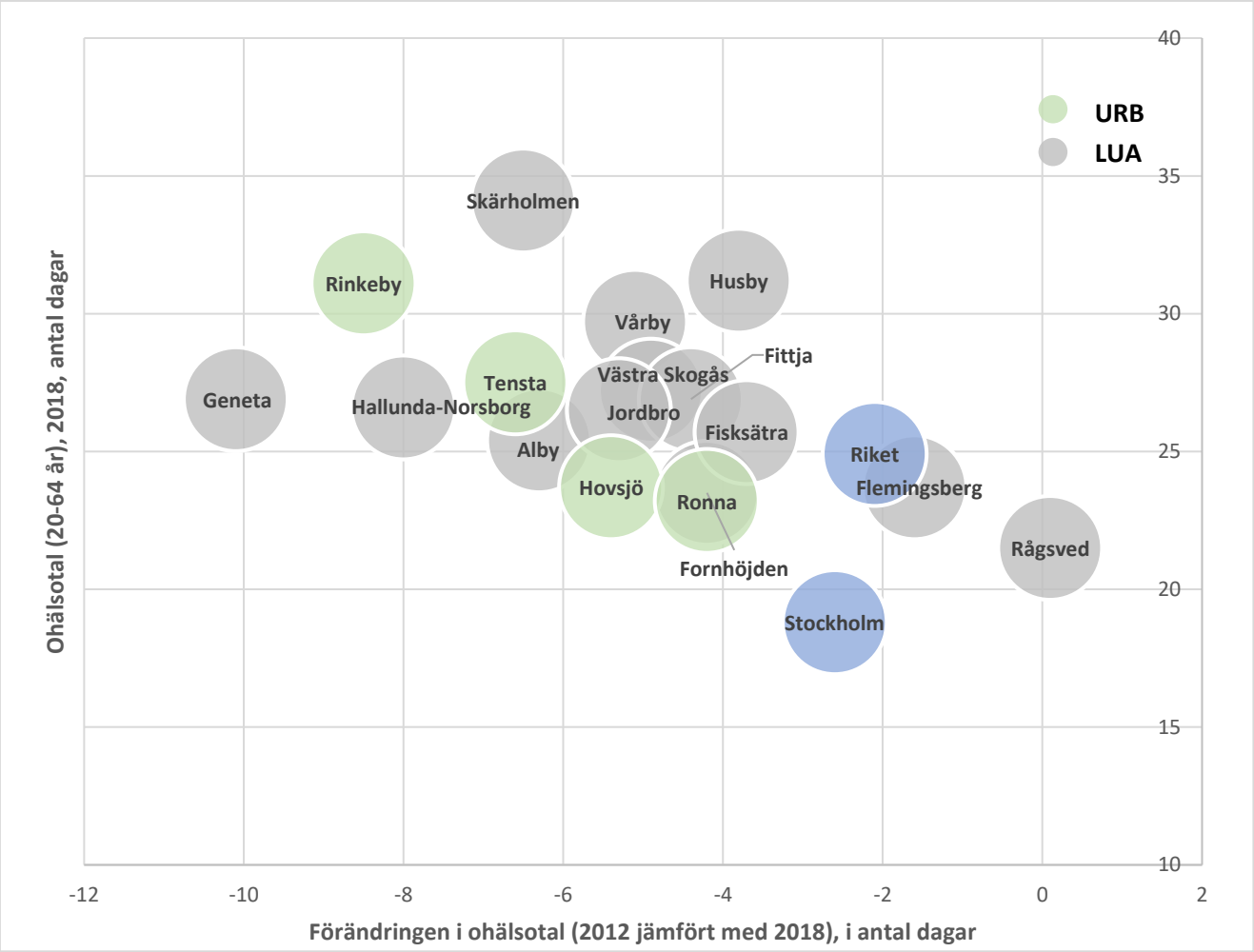
Basbeloppet var 2018 45 500 kr och 2012 44 000 kr.

Ohälsa

Ohälsotalet (20–64 år) räknat i antal dagar i U&L-områdena 2018 och förändringen mellan 2012 och 2018.

Område	2012	2018	Kvinnor	Män
Flemingsberg	25,3	23,7	25,4	22,1
Vårby	34,8	29,7	35,6	24,4
Västra Skogås	32,1	27,2	33,3	21,7
Alby	31,7	25,4	28,8	22,4
Fittja	31,3	26,9	33,1	21,3
Hallunda-Norsborg	34,6	26,6	29,6	23,9
Jordbro	31,8	26,5	33,0	20,7
Husby	35,0	31,2	36,1	26,9
Rågsved	21,4	21,5	23,0	20,0
Skärholmen	40,6	34,1	37,8	30,5

Fornhöjden	27,7	23,5	25,6	21,8
Geneta	37,0	26,9	31,6	22,6
Fisksätra	29,4	25,7	28,8	22,7
Rinkeby	39,6	31,1	33,9	28,7
Tensta	34,1	27,5	29,9	25,2
Hovsjö	29,1	23,7	23,0	24,4
Ronna	27,4	23,2	26,2	20,3
Riket	27,0	24,9	30,2	19,8
Stockholm	21,4	18,8	22,5	15,2

Källa: SCB

Statistiken från SCB gällande ohälsotalet skiljer sig från Försäkringskassan i att ohälsotalet där är ett mått på hur många nettodagar under en tolvmånadersperiod som Försäkringskassan betalar ut ersättning vid nedsatt arbetsförmåga. I statistiken från SCB baseras ohälsotalet på summerade nettodagar med sjukpenning, arbetsskadesjukpenning, sjukersättning, aktivitetsersättning och rehabiliteringsersättning under året. Här har även hela befolkningen använts för att få fram andelen, jämfört med ”antalet försäkrade” som används av Försäkringskassan.

Bilaga 5: Fördjupad regional bild av utmaningar och inriktning i relation till fem tematiska målområden för Europeiska Socialfonden (ESF+)

Bilaga till regional handlingsplan för ESF+, 2021-2027

Hösten 2020

Region Stockholm

Fördjupad regional bild av utmaningar och inriktning i relation till fem tematiska målområden för Europeiska Socialfonden 4

Inledning 4

1.1 Ekonomisk utsatthet 5
Inledning och särskilt mål inom området 5
Utmaningarna i ett regionalt perspektiv 6
Målgruppen Ekonomiskt utsatta 8
Insatsens fokus: Individ, organisation, struktur 8
Potentiella aktörer: Kommuner, frivilligorganisationer m.fl. 9
Slutsatser för genomförandet 9

4.2 Etablering på arbetsmarknaden 10
Inledning och särskilt mål inom området 10
Utmaningarna i ett regionalt perspektiv 11
Målgruppen: Individer för etablering på arbetsmarknaden 15
Insatsens fokus: Individ, organisation, struktur 15
Potentiella aktörer: Kommuner, utbildningsaktörer, m.fl. 16
Slutsatser för genomförande 16

4.3 Återinträde på arbetsmarknaden 17
Inledning och särskilt mål inom området 17
Utmaningarna i ett regionalt perspektiv 18
Målgruppen: Individer för återinträde på arbetsmarknaden 20
Insatsens fokus: Individ, organisation, struktur 21
Potentiella aktörer: Kommuner, regionen, myndigheter, m.fl. 22
Slutsatser för genomförande 22

4.4 Instabil ställning på arbetsmarknaden 23
Inledning och särskilt mål inom området 23
Utmaningarna i ett regionalt perspektiv 24
Målgruppen: Individer med instabil ställning på arbetsmarknaden 26
Insatsens fokus: Individ, organisation, struktur 26
Potentiella aktörer: Myndigheter, företag, arbetsmarknadens parter m.fl. 28
Slutsatser för genomförande 28

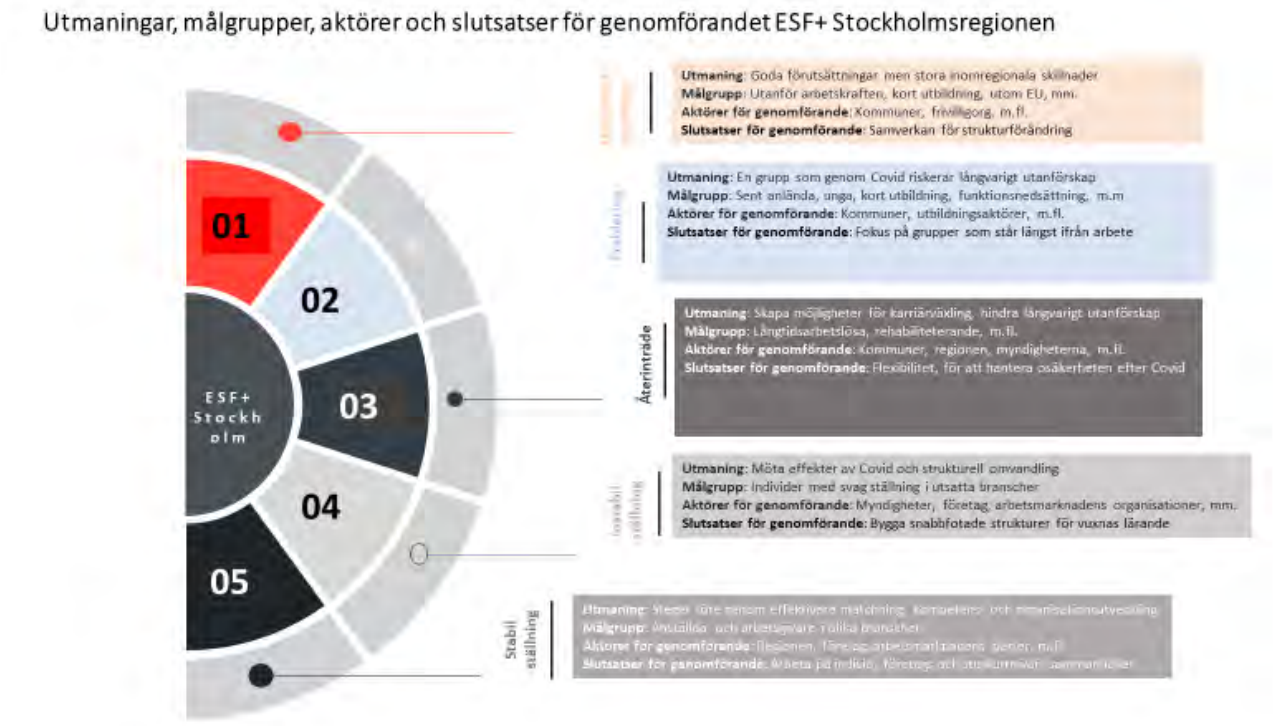
4.5 Stabil ställning på arbetsmarknaden 29
Inledning och särskilt mål inom området 29
Utmaningarna i ett regionalt perspektiv 30
Målgruppen: Individer på arbetsmarknaden 32
Insatsens fokus: Individ, organisation, struktur 32
Potentiella aktörer: Regionen, arbetsmarknadens parter, m.fl. 33
Slutsatser för genomförande 33

Fördjupad regional bild av utmaningar och inriktning i relation till fem tematiska målområden för Europeiska Socialfonden

Inledning

I den här bilagan fördjupas analysen av utmaningar till de fem tematiska målområdena i Europeiska Socialfonden 2021-2027 (ESF+). En regional socioekonomisk analys ställs mot en nationell bild av utmaningarna och de mål som är knutna till respektive tematiskt målområde.

För varje tematiskt målområde beskrivs den för området särskilda utmaningen, huvudsaklig målgrupp, fokus för möjliga insatser, potentiella aktörer och slutsatser för genomförandet. Se sammanfattande bild nedan.

1.1 Ekonomisk utsatthet

Området Ekonomisk utsatthet fokuserar på målgruppen som står längst ifrån arbetsmarknaden och som är i eller löper stor risk att leva i ekonomisk utsatthet.

Inledning och särskilt mål inom området

Här ges en nationell bild av utmaningarna och koppling till relevant mål för Europeiska Socialfonden[1] som i nästföljande avsnitt ställs mot en regional bild av utmaningarna inom temamålområdet. Här ska noteras att detta är en för Socialfonden ny målgrupp, som tidigare har varit inkluderad i FEAD (Fonden för ekonomiskt bistånd till de som har det sämst ställt).

Med ekonomiskt utsatta syftar Svenska ESF-rådet på de som befinner sig inom definitionen relativ fattigdom. I Sverige används begreppet låg ekonomisk standard som också är ett internationellt vedertaget mått på relativ inkomst[2]. Måttet utgår från hur många som lever i hushåll med en disponibel inkomst under 60 procent av medianinkomsten.

Svenska ESF-rådet skriver i sin nationella bakgrundsanalys att arbetet med ekonomisk utsatthet historiskt kan ses som ett indirekt men viktigt område för arbetsmarknadspolitiken. Genom arbete och möjligheter att försörja sig själv minskar fattigdomen, och individen får bättre förutsättningar att självständigt bestämma över sin egen framtid. Möjligheten till egenförsörjning är sannolikt en viktig del i en förändring bort från ekonomisk utsatthet.

Många av de bakomliggande orsakerna till att individer står utanför arbetsmarknaden och befinner sig i relativ fattigdom, såsom bostadssituationen, missbruk, kriminalitet, etc. är i sig inte insatsområden för Socialfonden. Men, som Svenska ESF-rådet skriver, de utgör bakgrundsfaktorer och förutsättningar att arbeta med och ofta en grund för att identifiera särskilt utsatta målgrupper.

Ur ett socialfondsperspektiv är det möjligheten till egenförsörjning som står i fokus. Då blir utbildning och stärkande insatser till individen samt tillgång till arbete de områden där ESF+ kan göra skillnad inom målområdet ekonomisk utsatthet. Här finns också flera organisatoriska och strukturella frågor att arbeta med, då antalet ansvariga myndigheter på olika nivåer är många samtidigt som målgruppen kan förväntas ha låg systemkunskap och förmåga att ”navigera i systemen”.

Målområdet Ekonomisk utsatthet kan kopplas till särskilt mål 10 enligt Kommissionens förslag: Främja social integrering av människor som befinner sig i riskzonen för fattigdom eller social utestängning, inbegripet de som har det sämst ställt och barn.

[1] Svenska ESF-rådet (2019) Bakgrund till framtiden – En omvärldsanalys för ESF+ perioden 2021-2027.
[2] Statistiska Centralbyrån, Inkomststatistiken.

Utmaningarna i ett regionalt perspektiv

Andelen av befolkningen i Stockholms län som lever i långvarig ekonomisk utsatthet, definierad som hushåll vars disponibla inkomst är mindre än 60 procent av medianinkomsten, var 2018 11,3 procent. För riket var motsvarande andel 14,6 procent. Andelen har varit i princip oförändrad jämfört med 2013. För hushåll med barn var motsvarande siffra 16,4 procent och för ensamstående med barn 25,3 procent och för ensamstående kvinnor med barn 28,4 procent. Andelen i ekonomisk utsatthet är lägre i Stockholm än i övriga landet för samtliga dessa hushållstyper.[3]

Samtidigt är den ekonomiska inkomstojämlikheten störst i Stockholms län. Gini-koefficienten i Stockholms län är högst i Sverige och stiger dessutom över tid, från 0,33 år 2004 till 0,37 år 2017[4]. Detta förklaras i hög grad av att det i Stockholm finns en relativt stor andel med mycket höga inkomster. Det är också ökningen av inkomster bland de fem procent i länet med högst inkomst som svarar för den växande inkomstojämlikheten under senare år.[5] Även om inkomstojämlikheten här ovan mäts utifrån hushållsenheter istället för individer så vet vi att inkomstfördelningen mellan män och kvinnor också är stor. Även om kvinnors inkomster har ökat snabbare än mäns under senare tid så är det fortfarande tre gånger så vanligt att en man har en förvärvsinkomst på över 1 mkr som att en kvinna har det[6]

Under perioden 2002 – 2017 har den disponibla medianinkomsten ökat i Stockholms län. Utvecklingen av disponibel inkomst (summan av alla inkomster och transfereringar efter skatt) har gått snabbast för de med låg inkomst. Bland de 20 procenten med lägst inkomst har medianinkomsten, i reala termer, nästan fördubblats mellan år 2002 och 2017. Bland de fem procenten med lägst inkomst har utvecklingen varit mer dramatisk: mellan år 2008 och 2010, dvs. under åren av finanskrisen, minskade medianinkomsten, för att sedan återigen öka.[7] Detta antyder att gruppen med lägst inkomst är särskilt känslig för ekonomiska försämringar och kriser.

Att leva i ekonomisk utsatthet påverkar också andra faktorer, som i sin tur kan bidra till försämrade förutsättningar för att klara sin egenförsörjning. Ungefär 15 procent rapporterade att de hade svårigheter att klara löpande utgifter såsom mat, hyra och räkningar. Ungefär 3 procent uppgav att de hade avstått från vård på grund av dålig ekonomi. I bägge fallen har andelarna minskat över tid, sen 2002. Även andelen vuxna med ekonomiskt bistånd (tidigare socialbidrag) har minskat över tid.[8]

Skillnaderna inom länet är betydande, både mellan och inom kommuner. I länet fick 2018 2,1 procent av befolkningen ekonomiskt bistånd. I stadsdelen Kista-Rinkeby var motsvarande siffra 6,3 procent och i Södertälje kommun 5,2 procent. I Nynäshamns kommun var andelen 0,2 procent och i stadsdelen Östermalm 0,4 procent. Förutom nämnda kommuner och stadsdelar hade även Skärholmen, Spånga-Tensta, Botkyrka

[3] Data från SCB, Inkomststatistiken.

[4] Gini-koefficienten är ett mått på t.ex. inkomstfördelningen i en grupp (t.ex. invånarna i Stockholms län). Måttet kan variera mellan 0 och 1, där 1 betyder att en individ har all inkomst och övriga ingen, medan 0 betyder att alla har lika hög inkomst.

[5] Region Stockholm, Folkhälsoguiden (Data från SCB, Inkomststatistiken)

[6] SCB, Inkomststatistiken.

[7] Region Stockholm, Folkhälsoguiden (Data från SCB, Inkomststatistiken)

[8] Region Stockholm, Folkhälsoguiden (Data från Folkhälsoenkäten. 2019)

kommun och Hässelby-Vällingby andelar hushåll med ekonomiskt bistånd som påtagligt ligger över länsgenomsnittet.[9]

Även för många andra folkhälsorelaterade indikatorer är skillnaderna mellan kommuner/stadsdelar inom länet mycket stora. Det skiljer t.ex. 5 år i förväntad medellivslängd mellan å ena sidan Danderyds kommun och å andra sidan Kista-Rinkeby och Enskede-Årsta-Vantör i Stockholm. Andelen med psykisk ohälsa är mer än 10 procentenheter högre i Kista-Rinkeby än i Nykvarn.[10]

Även om de ekonomiska förutsättningarna generellt är goda i Stockholm så är de inomregionala skillnaderna stora I vissa stadsdelar och kommuner finns relativt sett många som lever i ekonomisk utsatthet och med det förknippade andra socioekonomiskt missgynnande faktorer.

Att leva i ekonomisk utsatthet är som visas i den socioekonomiska analysen och i statistiken som refererats ovan ofta förknippat med att:

- vara långtidsarbetslös eller utanför arbetskraften,
- ha kort utbildning
- vara född utanför Europa
- ha erfarenhet av psykisk eller fysisk ohälsa eller arbetshindrande funktionsnedsättning
- samt att ha en oklar bostadssituation eller bor i en socioekonomiskt utsatt bostadsområde

Kvinnor och särskilt ensamstående kvinnor med barn är särskilt utsatta i detta avseende. Även unga som varken arbetar eller studerar lever ofta i ekonomisk utsatthet.

Att förebygga och motverka ekonomisk utsatthet är en viktig del i Stockholmsregionens handlingsplan för ESF+. Inom detta målområde är det av stor vikt att arbeta med målgruppen samordnat och långsiktigt. En anledning att arbeta med vuxna är för att inte tappa dessa individer till (ytterligare) fattigdom och/eller social exkludering. En ytterligare anledning är att undvika att utsattheten går i arv genom att dessa individers barn hamnar i social utsatthet, kriminalitet, etc.

För stora delar av målgruppen för detta målområde är egenförsörjning sannolikt ett mer långsiktigt mål, medan de primära målen för en avgränsad projekttid ofta rör sig om att få bättre hälsa, daglig rutin/sysselsättning, bryta isolering, ökad självkänsla, etc.

Tidigare erfarenheter av insatser för dessa målgrupper

Erfarenheterna från tidigare projekt visar framför allt på vikten av förankring, inte minst hos deltagande myndigheter. När det gäller samverkansprojekt där olika myndigheter förväntas delta och där målet är att förändra rådande arbetssätt och strukturer är förankringen hos samtliga deltagande myndigheter och aktörer och på rätt nivå ofta

[9] Region Stockholm, Folkhälsokollen. (http://folkhalsokollen.se/jamfor-omraden/kartor)
[10] Region Stockholm, Folkhälsokollen. (http://folkhalsokollen.se/jamfor-omraden/kartor)

helt avgörande.[11] Ofta sker förankringsarbetet för snabbt och på för låg nivå. Projekt av det här slaget behöver ofta utvecklas gemensamt av de deltagande parterna för att resultat och effekter ska ha förutsättningar att bli långsiktigt hållbara.

Målgruppen Ekonomiskt utsatta

I detta målområde är fokus att stärka de långsiktiga möjligheterna till egenförsörjning för den målgrupp som står längst ifrån arbetsmarknaden. Egenförsörjning genom arbete inom ramen för projekttiden är sannolikt inte ett realistiskt mål för majoriteten i denna målgrupp. Istället bör ett mål vara att långsiktigt stärka individerna och därmed deras framtida chanser till arbete eller annan egenförsörjning.

Stora värden för både individ och samhälle är knutna till lyckade insatser för denna målgrupp.

Målgruppen för målområdet handlar således i första hand om:

- Individer som är utanför arbetskraften, särskilt utomeuropeiskt födda kvinnor och personer med funktionsnedsättning, tidigare psykisk ohälsa, tidigare missbruk och kriminalitet
- Individer med kort eller ingen utbildning, samt bristande kunskaper i svenska
- Långvarigt arbetslösa, utförsäkrade, sk. nollklassade[12]
- Unga som varken arbetar eller studerar (UVAS)
- Boende i utsatta bostadsområden, eller individer utan ordnad bostadssituation

Insatsens fokus: Individ, organisation, struktur.

Insatserna inom Socialfonden har alla individen som den yttersta målgruppen. Men insatserna kan riktas antingen direkt mot individerna i målgruppen eller mot organisationer som arbetar för individerna eller med de strukturer som skapar eller söker motverka de olika utmaningarna.

Individ

Erfarenheterna från tidigare insatser riktade mot målgruppen talar för behovet av att arbeta långsiktigt och individorienterat.

Exempel på den inriktning som insatserna kan ha är: Ökad hälsa och välmående, förbättrade svenskkunskaper, trygghet kring att resa i länet, stöd i myndighetskontakter och förutsättningar för kontakter med arbetslivet.

Detta kan genomföras genom insatser som hälsoskola, studie- och yrkesvägledning, samhällsorientering, arbetsmarknadskunskap och praktik.

---

[11] Se t.ex. Svenska ESF-rådet 2017, 100 000 nyanlända – En målgrupp? Analys av individorienterade insatser i Socialfonden, SOU 2018:12, Uppdrag: Samverkan 2018, Många utmaningar återstår.

[12] Att bli nollklassad innebär att en individs tidigare sjukpenninggrundande inkomst (SGI) – som gällde för tiden innan sjukdom – bestäms till 0 kronor. Utförsäkrade individer som inte är inskrivna på Arbetsförmedlingen som aktivt arbetssökande riskerar detta

Organisation och struktur

För denna målgrupp finns stora behov av att förstärka samverkan mellan olika myndigheter och ibland också mellan myndigheterna och olika delar av civilsamhället. Även på nivån organisation och struktur är frågan om individanpassning avgörande. Att skapa individorienterade arbetssätt, informationsutbyten och samverkansmetoder inom och mellan myndigheterna är en avgörande uppgift.

Kommunerna är en nyckelaktör, men det finns behov av att öka samordning mellan sektorsområden, t.ex. mellan individ- och familjeomsorgen, annan omsorgsförvaltning, arbetsmarknadsenheter eller motsvarande samt utbildningsförvaltningen. Ett individorienterat samspel mellan kommunens förvaltningar är avgörande. Det är också viktigt att kommunernas olika delar har en gemensam syn på målen för insatserna, ibland ner till enskilda individer.

Många gånger är målgruppen beroende av insatser från andra än kommunerna. Det handlar t.ex. om regionens hälso- och sjukvård (t.ex. psykiatrin eller familjecentraler), Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen. Samverkan med Polisen, Kriminalvården (frivården), gode män m.fl. kan också krävas.

Även aktörer utanför myndigheterna är viktiga för att skapa gynnsamma strukturer för målgrupperna. Civilsamhällets aktörer kan på många sätt bidra till att stärka individernas möjligheter. Det kan handla om att arbeta långsiktigt för att stärka självkänslan, bygga tilliten till samhället och skapa möjligheter att ”ingå i samhället”. Civilsamhällets aktörer är ofta en brygga mellan individen och myndigheterna, då personer i målgruppen inte sällan har svårt att själva navigera mellan samhällets myndigheter.

Potentiella aktörer: Kommuner, frivilligorganisationer m.fl.

Kommunerna är de mest centrala aktörerna för målgruppen. Det är dock viktigt för kommunala aktörer att ha en bred förankring av projektägande och projektdeltagande, då flera delar av kommunen bör aktiveras i de flesta fall.

Andra aktörer är regionen (hälso- och sjukvården, folkhögskolor), statliga myndigheter som (Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Polisen, Kriminalvården, m.fl.) frivilligorganisationer (bildningsförbunden, idrottsrörelsen, religiösa organisationer, sociala företag, m.fl.)

Slutsatser för genomförandet

Många aktörer har ansvaret för att nödvändiga insatser genomförs. Regionens roll är att bidra till genomförandet av Socialfonden, genom att delta i genomförandet av projekt samt att samordna, engagera och motivera kommuner och andra aktörer i genomförandet. Regionen har också ett övergripande ansvar för frågorna som rör detta målområde utifrån regionens folkhälsopolitiska uppdrag.

För kommande utlysningar ser vi flera möjliga prioriterade inriktningar som tar sikte på ett målgruppsperspektiv, t.ex.:

- Särskilt fokus mot stadsdelar och kommuner med större ekonomisk utsatthet
- Särskilt fokus på kvinnor födda utanför EU och som står utanför arbetsmarknaden
- Särskilt fokus på unga som varken arbetar eller studerar

Andra perspektiv som bör prägla de kommande utlysningarna inom målområdet och genomförandet av insatser är väl förankrade samverkansprojekt med sikte mot implementering, dvs. mot varaktiga strukturella förändringar som kan skapa långsiktig nytta för både målgruppen och samhället i stort. Utlysningarna bör här ge tillräckligt utrymme för de sökanden för att inkomma med både genomarbetade och väl förankrade ansökningar som stärker möjligheterna till långsiktigt hållbara resultat och implementering av nya metoder. Det är i det sammanhanget viktigt att prioriteringsarbetet lyfter fram implementeringsförutsättningarna tydligt.

4.2 Etablering på arbetsmarknaden

I målområdet Etablering på arbetsmarknaden fokuseras på de målgrupper som inte har lyckats komma in på den svenska arbetsmarknaden, vilket ofta är det samma som att man står långt ifrån arbetsmarknaden.

Inledning och särskilt mål inom området

Här ges en nationell bild av utmaningarna och koppling till relevant mål för Europeiska Socialfonden[13] som i nästföljande avsnitt ställs mot en regional bild av utmaningarna inom temamålområdet.

Den nationella omvärldsanalysen visar att det är fortsatt angeläget att arbeta med arbetsmarknadsetablering för nyanlända (sent anlända) och utrikes födda som ännu inte tagit klivet in på arbetsmarknaden. För att klara en framtida ökad försörjningsbörda och möta efterfrågan på kompetens är det viktigt att ESF+ framöver, som ett komplement till andra aktörers arbete, kan bidra till dessa gruppers arbetsmarknadsetablering. Det kan ske genom språkutbildning, praktik, validering, handledning eller andra insatser. Utrikes födda kvinnor har ofta en särskilt svag position på arbetsmarknaden och för denna grupp är det fortsatt angeläget att göra riktade insatser.

Arbetslösheten minskade över tid för gruppen unga, före Covid 19-pandemin. De unga som fanns inskrivna som arbetssökande hos Arbetsförmedlingen före februari 2020, bedömdes då ha en mer utsatt ställning jämfört för tio år sedan. Att ha minst en gymnasieutbildning ses av arbetsmarknaden som ett minimikrav för en etablering, varför det är angeläget att tidigt göra insatser för att förebygga studieavbrott och insatser för de som lämnat skolan. I det förebyggande arbetet för att undvika studieavbrott är det viktigt att inte enbart utgå från ett individperspektiv, utan arbeta med lärare och annan personal inom skolan. Likväl är det angeläget att fortsatt prioritera arbetet för att få individer att göra utbildningsval som leder till arbete, samt bidrar till att bryta könssegre-

[13] Svenska ESF rådets nationella omvärldsanalys ”Bakgrund till framtiden – En omvärldsanalys för ESF+ perioden 2021-2027” (2019)

gerade utbildnings- och yrkesval. Det senare är inte bara viktigt ur ett jämställdhetsperspektiv, utan genom att få en mer heterogen arbetsmarknad ökar mobiliteten och anpassningen till nya arbetsmarknadsvillkor.

Bland individer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga finns en stor potential att göra mer insatser för att stärka en arbetsmarknadsetablering. Det kan exempelvis handla om att förstärka arbetsplatsförlagt lärande i gymnasiesärskolan eller att förbättra samverkan mellan aktörer.

Insatser för etablering på arbetsmarknaden handlar inte enbart om att stärka och rusta den enskilde individen, utan även om att höja kompetensen hos arbetsgivare. Attitydpåverkande insatser är fortfarande viktigt. Det handlar även om att undanröja hinder för deltagande och bidra till att utveckla arbetsplatser som möjliggör för alla att delta i arbetslivet oavsett förutsättningar.

Målområdet Etablering på arbetsmarknaden kan kopplas till särskilt mål 1 enligt Kommissionens förslag: *Förbättra tillgången till sysselsättning för alla arbetssökande, särskilt för unga, långtidsarbetslösa och personer utanför arbetskraften, och främja egenföretagande och den sociala ekonomin.*

Utmaningarna i ett regionalt perspektiv

Stockholmsregionens utmaningar för målgruppen liknar i stort dem vi ser för landet som helhet. Målgruppen kännetecknas av personer som:

- har ingen eller liten erfarenhet från svensk arbetsmarknad
- har högst förgymnasial utbildning
- har någon funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga
- är födda utanför Europa, särskilt sent anlända och individer som har bristfälliga kunskaper i svenska, särskilt kvinnor
- är unga eller mellan 55 och 64 år

Några skillnader för Stockholmsregionen i jämförelse med övriga landet kan ändå noteras. Generellt sett är exempelvis arbetslösheten bland utrikes födda i Stockholm betydligt lägre än i landet i övrigt. Detta gör att vi kan anta att gruppen utrikes födda utan arbete i högre grad än i övriga landet också kännetecknas av någon av de andra faktorerna i listan ovan, som påverkar möjligheterna till arbete.[14]

Även när det gäller gruppen unga så ser vi en lägre arbetslöshet i Stockholmsregionen än i riket i övrigt, åtminstone före Covid19. Detta innebär att vi även i denna grupp kan förvänta oss att unga som står utanför arbetsmarknaden i Stockholm sannolikt står längre ifrån ett arbete än unga i andra delar av landet.

[14] Data är hämtade från Socioekonomisk analys för Stockholm, där inte annat uttrycks.

Stockholm har färre som uppger sig ha en funktionsnedsättning som påverkar deras arbetsförmåga än andra regioner i landet. Det är också färre av dem med funktionsnedsättning som är arbetslösa i Stockholm än i landet i övrigt.

Även om Stockholmsregionen brukar betraktas som en gemensam arbetsmarknad så är det värt att notera att skillnaderna både mellan och inom kommuner i regionen är mycket stora. I Botkyrka och Södertälje var arbetslösheten redan före Covid19-pandemin generellt över 10 procent, medan kommuner som Ekerö, Täby och Värmdö hade en arbetslöshet på cirka 3 procent. Även inom kommuner är variationen stor, mellan exempelvis Rinkeby – Kista och Spånga – Tensta å ena sidan och Östermalm och Kungsholmen, å andra sidan.

Att gruppen som står utanför arbetsmarknaden är mindre i Stockholm än i övriga landet innebär sannolikhet också att gruppen kännetecknas av större utmaningar. Ju lättare det är för utsatta grupper att komma i arbete, desto längre ifrån står ofta de kvarstående arbetslösa.

Att situationen för utsatta grupper länge har varit något bättre i Stockholmsregionen än i övriga landet handlar till stor del av om att Stockholmsregionens arbetsmarknad under lång tid varit stark. Sysselsättningsgraden hör till de högsta i EU. Regionens växande tjänstesektor erbjuder såväl kvalificerade som mindre kvalificerade arbetsmöjligheter. Jämfört med övriga landet så finns samtidigt ett antal branscher och yrken där det sedan länge finns brist på arbetskraft, såväl inom privat som offentlig sektor. Här kan nämnas vård och omsorg och (tidigare) inom hotell och restaurant, men även inom lager och logistik.

I några av dessa yrken och branscher är kraven på utbildning måttliga och detta skulle kunna utgöra en möjlighet för delar av målgruppen. Insatser krävs dock för att stödja kompetensutveckling (inklusive språk) och generell anställningsbarhet (ofta med fokus på fysisk och psykisk hälsa) för att dessa personer ska kunna få och ta dessa jobb. Insatser krävs också för att skapa förutsättningar för målgruppen att träda in i dessa arbeten, t.ex. genom praktikplatser och anpassningar på arbetsplatserna. I andra fall handlar det om att säkerställa att arbetsplatserna är tillgängliga för alla, så att t.ex. personer med funktionsnedsättningar lättare kan ta dessa jobb. De flesta yrken som är bristyrken är idag också tydligt könssegregerade, varför insatser för en mer jämställd rekrytering och icke-stereotypa yrkes- och studieval skulle kunna vara en del av lösningen.

Stockholmsregionen har på många sätt hittills varit en av de värst drabbade regionerna av Covid19-pandemin och effekterna av de restriktioner som den medfört.

Covid19-pandemin har inneburit att många med en svag anknytning till arbetsmarknaden har hamnat i arbetslöshet. Utmaningarna är därmed ännu större för de grupper som pekats ut ovan, när dessa ska konkurrera med personer som exempelvis har svenska som modersmål.

Vissa branscher har påverkats mer av pandemin än andra. Här finns både effekter som direkt påverkar branschen, men också sådana som samspelar med andra pågående

strukturella förändringar. Nedan ges exempel från några sådana branscher, hämtat från regionens särskilda uppdaterade Covid19-analys[15].

Hotell, restaurant och andra branscher kopplade till besöksnäringen drabbades tidigt under våren av en påtaglig efterfrågeminskning. Detta gäller också evenemangs- och kultursektorn. Här arbetade många (ofta unga) människor med en svag anknytning på arbetsmarknaden, t.ex. genom bemanningsföretag eller i tillfälliga anställningar. En del av dem har fått nya jobb, t.ex. inom dagligvaruhandeln eller vård och omsorg, men andra kvarstår i arbetslöshet. Bedömningen är att effekterna för delar av besöksnäringen kommer att bestå under en stor del av programperioden.

Handeln har påverkats i olika utsträckning. Medan dagligvaruhandeln och viss sällanköpshandel har gynnats av att människor är hemma mer har annan sällanköpshandel sett en förhållandevis stor nedgång. Nedgången har ofta också förstärkt en strukturellt betingad nedgång kopplad till övergången till ökad e-handel. Här kan vi förvänta oss en fortsatt minskning av antalet anställda i delar av handeln under en överskådlig tid. Omvandlingen mot ökad e-handel gynnar istället branscher inom lager och logistik. Denna omvandling har många potentiella konsekvenser, t.ex. genom en omlokalisering från centralt till mer perifert belägna arbetsplatser, från kvinnodominerade till mer mansdominerade arbeten.

Vård och omsorgssektorns behov av rekrytering kommer med största sannolikhet att växa under kommande år. Pandemin har dels satt ljuset på kvalitetsbrister och också skapat ett uppdämt vårdbehov. Ekonomiska resurser verkar också tillföras för att hantera dessa utmaningar under kommande år. Samtidigt kan kraven på kompetens, kunskaper i svenska etc. förväntas öka i vård- och omsorgsyrkena som en följd av pandemin och därmed kan detta höja trösklarna för en etablering inom dessa yrken.

Det är också viktigt att ha en beredskap för att långt fler branscher och yrken kan komma att påverkas i spåren av Covid19. Några exempel är serviceyrken kopplade till fastigheter och kontor, som riskerar att minska i omfattning när många företag och verksamheter ställer om till att i en allt större utsträckning arbeta hemifrån. Även kollektivtrafiken kan påverkas långsiktigt av en sådan omställning, en effekt som eventuellt kan förstärkas av en begynnande automatisering som kan påverka chaufförsyrken, åtminstone mot slutet av perioden.

<u>Tidigare erfarenheter av insatser för dessa målgrupper</u>

Målgrupperna inom detta tematiska område har i hög grad också varit målgrupp för tidigare insatser, t.ex. finansierade genom Socialfonden. Nedan beskriver vi några av de viktigaste erfarenheterna från dessa, baserat på utvärderingar av projekt inom det tidigare programområde 2 (från Stockholm och från andra regioner)[16].

[15] Kompletterande socioekonomisk analys, 2020.

[16] Exempel på utvärderingar av projekt riktade mot dessa målgrupper är Utvärderingen av klusterutlysningen inom hållbar stadsutveckling, Stockholm, Kontigo & Tranquist utvärdering 2018, Utvärderingen av Map 2020, Kontigo 2018, Utvärderingen av projektet All In, Östra Mellansverige, WSP 2020, projektet Öppen Arena, Mellersta Norrland, WSP 2019.

En av de viktigaste erfarenheterna är att målgrupperna generellt står långt ifrån arbetsmarknaden, vilket påverkar de mål man kan förvänta sig att nå inom ramen för ett kortare projekt. Det påverkar också vilka resurser som behöver avsättas för att möta varje individs behov av stöd. Ofta präglas dessa individer av att de har en komplex problematik vilket ofta innebär behov av multipla åtgärder.

En slutsats från tidigare utvärderingar är att man genom stora resurser och individuellt anpassade insatser kan nå goda resultat för deltagande individer. Men en betydande utmaning är att hitta resurser för att fortsätta arbeta med liknande insatser efter avslutade projekt. Generellt har kommuner och andra aktörer i relativt begränsad utsträckning varit beredda att finansiera liknande insatser utan stöd från en extern finansiär. Den ”implementering” som projekten leder till består oftast i varianter på insatser som knutits till kommunernas arbetsmarknadsenheter.

Sammanfattar vi erfarenheterna från ovan exemplifierade projekt så är de:

- Målgruppen står långt ifrån arbetsmarknaden vilket förutsätter resurser (personal) för att stödja dem att närma sig arbetsmarknaden

- Målgruppen är heterogen, med avseende på kön, ålder, hälsa, familjesituation, utbildningsnivå, svenskkunskaper och tidigare arbetslivserfarenhet. Mot bakgrund av detta krävs en bredd av insatser, ofta anpassade utifrån enskilda individers behov

- Målgruppen pendlar generellt i såväl allmänt välbefinnande som i utveckling mot egen försörjning. Därmed krävs stor flexibilitet och möjlighet till individanpassning av insatser

- Målgruppen faller lätt mellan stolarna då det ofta saknas en välutvecklad samordning mellan Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, kommuner/Socialtjänsten och vården

- Projektägare som inom projekt lyckas mobilisera ytterligare aktörer, såsom civilsamhället, näringslivet och utbildningsväsendet skapar fler möjligheter och möjliga utvägar för deltagare, exempelvis i form av praktik eller korttidsutbildning

- Det finns i vissa projekt utmaningar att få det lokala/regionala näringslivet att engagera sig i att ta emot deltagare på praktik och än mer vad gäller att anställa deltagare. I vissa fall förklarar arbetsgivare det med att språkförbistringarna varit för stora, att de inte haft tid till handledning eller att de inte upplever sig vara rustade för att ta emot personer ur målgruppen

- Projekt där det inledningsvis finns en ambition om implementering - med en politisk vilja i botten, en idé om hur projektverksamheten kan få en plats i den ordinarie verksamheten (såväl innehållsmässigt som finansiellt) – har större potential till hållbara projektresultat.

Målgruppen: Individer för etablering på arbetsmarknaden

Målgruppen består av personer som står utanför arbetsmarknaden och som i hög grad kan förväntas stå relativt långt från arbetsmarknaden. Vi har i den regionala analysen identifierat följande grupper: Män och kvinnor som

- har ingen eller liten erfarenhet från svensk arbetsmarknad
- har högst förgymnasial utbildning
- har någon funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga
- är födda utanför Europa, särskilt sent anlända och har bristfälliga kunskaper i svenska, särskilt kvinnor
- är unga eller mellan 55 och 64 år

Insatsens fokus: Individ, organisation, struktur.

Insatserna inom Socialfonden har alla individen som den yttersta målgruppen. Men insatserna kan riktas antingen direkt mot individerna i målgruppen eller mot organisationer som arbetar för individerna eller med de strukturer som skapar eller söker motverka de olika utmaningarna.

Insatser som riktar sig till individer i målgruppen direkt

Insatser som vänder sig direkt till individerna bör ha som syfte att deltagande individer ska komma i arbete eller annan egenförsörjning eller att de ska komma närmare arbete eller egenförsörjning med detta som långsiktigt mål. Som nämnts ovan står många i målgruppen idag långt från arbetsmarknaden och ett realistiskt mål är kanske inte att man ska komma i arbete eller egenförsörjning i loppet av en projektperiod på 3 år.

Erfarenheterna visar att insatserna behöver vara väl anpassade till målgruppernas skiftande behov, ibland kanske t.o.m. individuellt utformade. För att stödja individernas möjligheter behöver insatserna också vända sig till arbetsgivare eller andra aktörer för att exempelvis erbjuda praktikplatser eller annan kontakt med det svenska arbetslivet. Även utbildning i olika former är en viktig del för många i målgruppen och bör prövas som en möjlig väg till egenförsörjning.

Insatser som vill gynna målgrupperna genom att utveckla arbetet hos organisationer och företag

En annan typ av insatser kan tänkas riktas mot organisationerna, då kanske i första hand arbetsgivare.

Syftet med den typen av insatser skulle t.ex. kunna vara att stödja aktörernas förmåga att ta emot målgrupperna (t.ex. genom att stödja handledning, arbete med tillgänglighet, mm), insatser för att sänka trösklarna för målgruppen att komma i arbete. Det kan handla om att skapa strukturer för hur man organiserar och stödjer praktik eller hur man kan se över sina organisationer så att arbetsuppgifter omfördelas så att tjänster med enklare arbetsuppgifter skapas.

När det gäller utbildningar kan insatserna rikta sig mot att anpassa befintliga utbildningar så att individer i målgruppen har större chans att lyckas i sina studier-

Insatser som riktar sig indirekt mot individer genom att utveckla strukturer

Ytterligare en typ av insatser som riktar sig mot målgruppen indirekt är insatser som söker påverka strukturer för att stödja individernas möjligheter att närma sig arbetsmarknaden.

Sådana strukturer kan vara kommunernas insatser för målgrupperna; samverkan mellan kommunernas arbetsmarknadsinsatser och socialtjänsten; samverkan mellan hälso- och sjukvården, kommunerna, Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, m.fl; utvecklingen av yrkesutbildning och SFI, mm. Ofta behöver en sådan samverkan byggas med de enskilda individerna i centrum, ett arbete som är svårt och som kräver långsiktiga insatser.

Potentiella aktörer: Kommuner, utbildningsaktörer, m.fl.

Det finns ett stort antal aktörer verksamma med insatser riktade till målgruppen.

För insatser som vänder sig direkt mot individerna är de viktigaste aktörerna kommunerna, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och hälso- och sjukvården. Vi har också sett att föreningslivet, sociala företag och andra aktörer inom den s.k. frivilligsektorn ofta har större möjligheter att stödja individernas utveckling. Flera av myndigheterna som skulle kunna ha en nyckelfunktion för dessa målgrupper har i tidigare programperioder inte sett att det ingår i deras uppdrag att leda och driva den här typen av utvecklingsprojekt, men det bör ändå skapas utrymme för myndigheterna inom området att delta i genomförandet av projekt.

Kommunerna är i sammanhanget nyckelaktörer i att de har ansvar för många delar av individernas förutsättningar, t.ex. utbildning, språkinlärning, finansiering och arbetsmarknadsinsatser.

För insatser som vänder sig mot organisationer och arbetsgivare behöver främst arbetsgivaraktörer av olika slag engageras. Kommunerna är, tillsammans med regionen, även i det avseendet viktiga aktörer. Men här behöver också det privata näringslivet engageras. Många bemanningsföretag är inriktade på att skapa arbetstillfällen för personer med t.ex. kort utbildning eller funktionsnedsättningar.

För insatser som främst adresserar strukturer är den offentliga sektorn oftast avgörande. Förutom kommunerna har regionen här en tydlig roll som samordnande och stödjande aktör, t.ex. gentemot kommunerna.

Slutsatser för genomförande

Många aktörer har ansvar för att genomföra insatser inom detta målområde. Regionen har det samlade regionala ansvaret för kompetensförsörjningsfrågor och bör därför spela en nyckelroll i samordningen av andra aktörer, både på lokal, regional och nationell nivå.

För kommande utlysningar ser vi flera möjliga inriktningar som tar sikte på ett målgruppsperspektiv, t.ex.:

- har ingen eller liten erfarenhet från svensk arbetsmarknad
- har högst förgymnasial utbildning
- har någon funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga
- är födda utanför Europa, särskilt sent anlända och har bristfälliga kunskaper i svenska, särskilt kvinnor
- är unga eller mellan 55 och 64 år

Utlysningar skulle med fördel kunna adressera projekt som kombinerar flera av dessa målgrupper i vad som brukar beskrivas som ett intersektionellt perspektiv.

Andra perspektiv på kommande utlysningar är att insatserna inom målområdet Etablering på arbetsmarknaden bör koncentreras till de grupper som står allra längst från arbetsmarknaden, för att inte dessa ska hamna ytterligare längre ifrån arbetsmarknaden. Covid19-pandemin tydliggör detta behov ytterligare.

En ytterligare särskild utmaning är att få till insatser som har en långsiktigt hållbar och systempåverkande karaktär. Tidigare erfarenheter från Socialfondens insatser har visat på brister i detta avseende. Insatser med hög effekt tenderar att vara kostsamma vilket minskar förutsättningarna för en implementering i ordinarie strukturer, utan extra projektfinansiering. Därför bör insatser som kännetecknas av realistiska och väl förankrade implementeringsstrategier ges hög prioritet i utlysningar och prioritering.

4.3 Återinträde på arbetsmarknaden

I målområdet Återinträde på arbetsmarknaden fokuseras på målgruppen de målgrupper som tidigare i kortare eller längre perioder har varit på den svenska arbetsmarknaden, men som av olika skäl tvingats bort från den.

Inledning och särskilt mål inom området

Här ges en nationell bild av utmaningarna och koppling till relevant mål för Europeiska Socialfonden[17] som i nästföljande avsnitt ställs mot en regional bild av utmaningarna inom temamålområdet.

Den nationella omvärldsanalysen visar på fyra riskfaktorer som kan försvåra ett återinträde på arbetsmarknaden för individer som är i arbetslöshet eller hamnat utanför arbetskraften. Tre av fyra som återfinns som arbetssökande hos exempelvis Arbetsförmedlingen har antingen högst en förgymnasial utbildning, funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga, är utomeuropeiskt födda och/eller befinner sig i åldersgruppen äldre.

[17] Svenska ESF rådets nationella omvärldsanalys ”Bakgrund till framtiden – En omvärldsanalys för ESF+ perioden 2021-2027” (2019)

Ser vi till vad som utmärker individer som 12 månader senare fortfarande inte erhållit ett arbete, så återfinns dessa riskfaktorer hos nio av tio individer. Riskfaktorerna innebär alltså en ökad risk för ett långvarigt utanförskap om insatser inte görs i tid. Insatser i ESF+ bör därför inte begränsas enbart till individer med lång tid utan arbete, utan även ges i ett tidigare skede till individer som löper särskild risk för långtidsarbetslöshet.

För individer som hamnat utanför arbetsmarknaden kan vägen tillbaka till arbete vara lång. Genom insatser finansierade via ESF+ kan man förkorta och förenkla vägen till arbete genom insatser direkt till individer, likväl som mer strukturbyggande insatser som vänder sig till viktiga aktörer för målgruppen.

Eftersom individens behov ofta är komplexa, kan man behöva stöd från mer än en aktör och det är därför särskilt viktigt att utveckla strukturer för att hitta flexibla individuellt behovsanpassade lösningar i samverkan mellan organisationer. Det kan handla om förstärkt samverkan mellan Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, kommunen, vård- och omsorg, civilsamhället eller den sociala ekonomin eller andra aktörer. Även inom detta tematiska målområde är det relevant att genomföra kompetenshöjande och attitydpåverkande insatser för arbetsgivare.

Den mest betydande skillnaden mellan målområde 3 och det tidigare beskrivna målområde 2, består i individernas erfarenhet av arbetsmarknaden, där individer inom målområde 2 generellt har ingen eller mycket liten erfarenhet av svensk arbetsmarknad, medan individer inom målområde 3 istället har den erfarenheten med sig – därav är ett ”återinträde” det som står i fokus. Det är dock viktigt att poängtera att även denna målgrupp har svårigheter, eller riskerar att få svårigheter, till (fortsatt) egen försörjning. Målområdets huvudsyfte är därför att hindra långvarig arbetslöshet, med fokus på de mest utsatta grupperna.

Målområdet Återinträde på arbetsmarknaden kan kopplas till särskilt mål 1 enligt Kommissionens förslag: Förbättra tillgången till sysselsättning för alla arbetssökande, särskilt för unga, långtidsarbetslösa och personer utanför arbetskraften, och främja egenföretagande och den sociala ekonomin.

Utmaningarna i ett regionalt perspektiv

Den öppna arbetslösheten i Stockholms län uppgick i augusti 2020 till 111 000 personer. Detta är en ökning med omkring 40 000 personer jämfört med samma månad förra året, eller en ökning med 54 procent. Den öppna arbetslösheten i Stockholmsregionen uppgår därmed till 6,3 procent, vilket är 2,4 procentenheter högre än för ett år sen. Det innebär också att arbetslösheten i Stockholms län nu är högre än i riket. Ökningstakten i arbetslösheten är också snabbare än i riket.[18]

Av de 111 000 öppet arbetslösa i länet har nästan 54 000 varit utan arbete i mer än 6 månader, vilket är nästan 10 000 fler än för ett år sedan. Det motsvarar ungefär hälften av de arbetslösa. Andelen långtidsarbetslösa (av samtliga arbetslösa) är fortfarande

[18] Arbetsförmedlingens månadsstatistik

lägre i Stockholms län än i riket, men ökningstakten i långtidsarbetslösheten är något snabbare i Stockholm än i riket (18, respektive 16,5 procent).[19]

Utvecklingen av både arbetslösheten och långtidsarbetslösheten indikerar Stockholmsregionens relativa utsatthet för effekterna av Covid19. Covid19 samspelar här också med andra förändringar på arbetsmarknaden i Stockholmsregionen. Förutom den hårt covid19-utsatta hotell- och restaurangbranschen visar varselstatistiken också att branscher som tillverkningsindustrin, byggverksamhet, fastighetsservice, information och kommunikation samt sällanköpshandeln också drabbas. Branschernas utveckling påverkas förutom av Covid19 också av strukturella och konjunkturella förändringar.

Detta målområde är mot denna bakgrund av särskilt stort intresse för Stockholmsregionen. Om inte återinträde på arbetsmarknaden prioriteras riskerar Stockholm en fortsatt ökande långtidsarbetslöshet med betydande konsekvenser för både individ och samhälle. Området har också indirekt en betydelse för det tidigare diskuterade målområde 2, såtillvida att en ökning av antalet arbetslösa och en ökande tid i arbetslöshet för dessa riskerar att de som aldrig varit på arbetsmarknaden kommer att hamna ännu längre ifrån en etablering på arbetsmarknaden.

I likhet med målområde 2 krävs insatser för att stödja kompetensutveckling. I målområde 2 handlade det om rusta individer för ett inträde/en etablering på arbetsmarknaden, medan det i målområde 3 handlar om att skapa förutsättningar för ett återinträde. Det handlar om att stärka individernas generella anställningsbarhet. En erfarenhet av arbetslivet som kanske hittills har varit begränsad både i tid och till ett enskilt arbete måste uppdateras och göras mer generellt gångbar. Det är också av stor vikt att förhindra att målgrupperna tappar kontakten med arbetsmarknaden, vilket förstärks ytterligare av de nya och fördjupade utmaningar som Covid19 för med sig.

I likhet med målområde 2 finns ett antal kännetecken för dem som löper störst risk för långtidsarbetslöshet[20]. Det handlar om individer som

- har begränsad erfarenhet från svensk arbetsmarknad
- har högst förgymnasial utbildning
- har någon funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga
- är födda utanför Europa och har bristfälliga kunskaper i svenska, särskilt utomeuropeiskt födda kvinnor.
- är unga eller mellan 55 och 64 år

För individer inom detta målområde kan finnas olika alternativ för att främja ett återinträde på arbetsmarknaden. Några exempel är behovsanpassad kompetensutveckling, ordinarie yrkesutbildningar och/eller dialog med arbetsgivare. Beroende på om det är aktuellt att återgå till ett tidigare arbete eller istället söka sig till ett nytt yrke/bransch. För delar av målgruppen – framförallt den som är sjukskriven - är även vård- och hälsorelaterade insatser av betydelse.

[19] Ibid

[20] Arbetsförmedlingen 2017, Perspektiv på långtidsarbetslösheten

Tidigare erfarenheter av insatser för dessa målgrupper

Den ovan beskrivna målgruppen är en delvis ny målgrupp för Socialfonden och då i synnerhet för Stockholms län. Individer som riskerar långtidsarbetslöshet, som tidigare befunnit sig på den svenska arbetsmarknaden, har exempelvis återfunnits inom ramen för vissa projekt inom programområde 2. Dessa har dock generellt ingått som en del av en större målgrupp, ofta gemensamt med de som redan befinner sig i långtidsarbetslöshet och/eller har än svagare koppling till svensk arbetsmarknad (se målområde 2).

Bland tidigare projekt finanseriade genom Socialfonden, och som riktats mot delar av denna målgrupp finns exempel på projekt riktade mot målgruppen sjukskrivna i syfte att förhindra att dessa fortsätter som långtidssjukskrivna. Av dessa och andra projekt kan några viktiga slutsatser lyftas[21]:

- Deltagarna i projekten har i praktiken ofta visat sig stå längre ifrån arbetsmarknaden än vad projekten har varit utformade för. Situationen kan ha förändrats i och med covid-19, men det kommer att krävas en stor flexibilitet och lyhördhet inför hur arbetsmarknaden faktiskt utvecklas under perioden 2021 – 2027 för detta målområde.
- I likhet med målområde 2 krävs tid och (personella) resurser för att arbeta med målgruppen. Det krävs även stora inslag av flexibilitet och individanpassning Samverkan mellan hälso- och sjukvård och övriga offentliga aktörer är nödvändig.

Målgruppen: Individer för återinträde på arbetsmarknaden

Målgruppen inom målområde 3 består av individer som trots att de tidigare befunnit sig/varit etablerade på svensk arbetsmarknad idag står utanför arbetsmarknaden. I likhet med målgruppen för målområde 2 kännetecknas målgruppen av varierande utmaningar:

- har högst förgymnasial utbildning
- har någon funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga
- är födda utanför Europa
- är unga eller mellan 55 och 64 år
- (tidigare) sjukskrivna/rehabiliterande

En betydande andel av dessa riskerar att hamna i långtidsarbetslöshet. Detta aktualiseras ytterligare av Covid19-pandemin, som riskerar att både utöka denna målgrupp (med anledning av varsel i vissa branscher) och fördjupa individernas utmaningar

[21] Exempel på utvärderingar av projekt riktade mot dessa målgrupper är Friska Vindar (WSP 2020) och Insteget (WSP, pågående). Vissa erfarenheter kan även dras från utvärderingen av projektet Hälsofrämjande etablering (WSP, pågående), även om målgruppen är en annan

(med anledning av den konkurrens som kan väntas uppstå då antalet arbetssökande i stort ökar – se målområde 4).

Insatsens fokus: Individ, organisation, struktur

Insatserna inom Socialfonden har alla individen som den yttersta målgruppen. Men insatserna kan riktas antingen direkt mot individerna i målgruppen eller mot organisationer som arbetar för individerna eller med de strukturer som skapar eller söker motverka de olika utmaningarna.

Insatser behöver utformas individanpassat för att fånga upp målgruppens heterogenitet, sett både till behov och förutsättningar. Därtill behöver arbetslivet ha förutsättningar att ta emot målgruppen, samtidigt som det behövs en fungerande samordning offentliga aktörer emellan.

Insatser som riktar sig till individer i målgruppen direkt

Olika typer av insatser riktade mot individer i målgruppen kan vara aktuella inom detta målområde. Det handlar t.ex. om

- Allmänna eller specifika kompetenshöjande insatser
- Rehabilitering, arbetsträning och praktik
- Upprätthållande av kontakter med arbetsmarknaden

Insatserna behöver i hög grad vara individanpassade, då målgruppen möter olika utmaningar (se ovan), där vissa exempelvis har ett större behov av kontakt med vården medan andra istället har behov av kompetensutveckling inom ett visst område. Då målgruppen har anknytning till arbetslivet sedan tidigare är det av betydelse att anpassa insatser utifrån det, för att så långt som möjligt underlätta ett återinträde på arbetsmarknaden och undvika långtidsarbetslöshet.

Insatser som vill gynna målgrupperna genom att utveckla arbetet hos organisationer och företag

I likhet med målområde 2 är det här av stor vikt att även arbetsgivare inkluderas då dessa utgör en nyckelaktör som ”mottagare”, oavsett om det gäller praktikplats, kompetensutveckling på en arbetsplats eller något annat. Att behålla kontakterna med arbetslivet är en avgörande fråga för målgruppen.

Arbetet som riktar sig till arbetsgivare kan handla om attitydförändring men också om att ge stöd för att skapa förutsättningar att ta emot målgruppen ute på arbetsplatser. I likhet med målområde 2 eftersträvas att underlätta för målgruppen att återgå till arbete genom att sänka trösklar och anpassa arbetet på olika vis. För sjukskrivna som har en anställning kan HR på den aktuella arbetsplatsen utgöra en viktig funktion. För individer som söker sig mot nya yrken behöver olika former av yrkesintroduktioner utvecklas.

Även här finns ett stort behov av individanpassning. Då detta är en målgrupp där arbetslivserfarenhet finns sedan tidigare blir det av stor vikt att insatserna – i detta fall

mottagandet från arbetsgivarnas sida – sker på rätt nivå och i rätt form, för att bygga vidare på den kompetens och erfarenhet som redan finns hos individen.

Insatser som riktar sig indirekt mot individer genom att utveckla strukturer

På strukturnivå är det av vikt att fördjupa samverkan mellan relevanta aktörer. Delar av denna målgrupp har tidigare erfarenhet av att hamna mellan stolarna, exempelvis mellan Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen och vården. Individer som är på väg att bli, eller redan har blivit nollklassade[22] är ett exempel på detta.

Utöver kommuner (främst via Socialtjänsten) är andra relevanta aktörer för målgruppen utbildningsväsendet (vuxenutbildning och/eller aktörer som tillhandahåller korttidsutbildning), men även civilsamhället som ofta kan erbjuda såväl praktik som annat stöd.

Potentiella aktörer: Kommuner, regionen, myndigheter, m.fl.

Många olika aktörer behöver engageras för att möta utmaningarna.

Arbetsförmedlingens och dess kompletterande aktörer behöver ytterligare förstärkas. Andra utbildningsaktörer, frivilliga organisationer och bemanningsföretag är exempel på aktörer som har viktiga uppgifter knutna främst till kompetensutveckling.

Arbetsmarknadens parter och i synnerhet arbetsgivarna behöver engageras och har flera viktiga uppgifter, för att kunna erbjuda arbetsträning, praktikplatser eller bara en kontakt med arbetsmarknaden för målgrupperna.

En av de största utmaningarna, utifrån erfarenhet från tidigare projekt som bedrivits i andra delar av landet, gäller hur vården och övriga offentliga aktörer (såsom kommunen, Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen) kan samverka. Detta är delvis kopplat till olikheter i respektive aktörs organisering, där exempelvis vårdens spridning över olika vårdcentraler jämfört med andra aktörers mer centrala organisering kan skapa utmaningar i samordning de offentliga aktörerna emellan.

Slutsatser för genomförande

Regionen har det samlade regionala ansvaret för kompetensförsörjningsfrågor och bör därför spela en nyckelroll i samordningen av andra aktörer, både på lokal, regional och nationell nivå.

Inom ramen för detta målområde, återinträde på arbetsmarknaden, är fokus på att utveckla insatserna för de med störst utmaningar i att komma tillbaka till arbete. Ur ett målgruppsperspektiv skulle de första utlysningarna kunna rikta sig mot personer med lång tid utanför ett arbete, såsom:

[22] Att bli nollklassad innebär att en individs tidigare sjukpenninggrundande inkomst (SGI) – som gällde för tiden innan sjukdom – bestäms till 0 kronor. Utförsäkrade individer som inte är inskrivna på Arbetsförmedlingen som aktivt arbetssökande riskerar detta

- (tidigare) sjukskrivna/rehabiliterande
- är unga eller mellan 55 och 64 år
- har någon funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga

I övrigt är det vår bedömning att målgrupperna kommer att kunna variera över tid, beroende av arbetsmarknadens utveckling efter Covid19-pandemin. Utlysningarna behöver därför vara flexibla över tid.

Andra aspekter viktiga för genomförandet är hur vi skapar insatser för dessa målgrupper, som har potential att vara systemförändrande. Som nämndes i analysen är framgångsrika insatser individinriktade och ofta kostsamma, varför de blir svåra att permanenta i ordinarie verksamhet och strukturer. Utlysningarna bör därför ägna särskild kraft åt att utveckla effektiva men finansiellt hållbara insatser där förankringen för införande i ordinarie strukturer är tydlig.

Individinsatser behöver kombineras med att skapa förutsättningar hos arbetsgivare att ta emot dessa individer, samt samordning mellan flertalet aktörer kring kompetensutveckling. Även vård och omsorg samt civilsamhället är betydelsefulla mottagande aktörer i insatser mot den aktuella målgruppen.

4.4 Instabil ställning på arbetsmarknaden

I målområdet Instabil ställning på arbetsmarknaden fokuseras på målgruppen som finns på arbetsmarknaden och är i någon form av anställning, men där positionen på arbetsmarknaden av olika skäl kan ses som instabil och hotad.

Inledning och särskilt mål inom området

Här ges en nationell bild av utmaningarna och koppling till relevant mål för Europeiska Socialfonden[23] som i nästföljande avsnitt ställs mot en regional bild av utmaningarna inom temamålområdet.

I den nationella analysen har en bild av en arbetsmarknad i förändring växt fram. Å ena sidan innebär det att många individer lever med en otrygg och osäker arbetsmarknad med risk för ett framtida långvarigt utanförskap om ingenting görs. Rätt hanterad kan å andra sidan en föränderlig arbetsmarknad öppna upp för en ökad rörlighet och i förlängningen vara en av lösningarna på den rådande matchningsproblematik som omvärldsanalysen också har påvisat.

Tre huvudsakliga områden där ESF+ kan göra skillnad för individer med instabil ställning på arbetsmarknaden identifieras i den nationella socioekonomiska analysen: underlätta yrkes-/karriärväxling för yrkesverksamma, effektivisera omställning samt

[23] Svenska ESF rådets nationella omvärldsanalys ”Bakgrund till framtiden – En omvärldsanalys för ESF+ perioden 2021-2027” (2019)

stödja det livslånga lärandet för de med osäkra arbetsförhållanden. Ur ett socialfondsperspektiv bör preventiva, effektiviserande och systemförstärkande insatser stå i fokus.

Tidigare utredningar har visat att varken utbildningssystemet eller studiefinansieringen är anpassade för en karriärväxling för yrkesverksamma. Det kan delvis förklaras med att de offentliga aktörernas ansvar är otydligt fördelat. Men analysen pekar även på bristen på utbildningar som är anpassade för yrkesverksamma. Ur ett Socialfondsperspektiv handlar behoven både om förstärkande och förebyggande insatser för den enskilde individen samt om insatser som långsiktigt prövar, utvecklar och förstärker befintliga system och strukturer.

Omvärldsanalysen pekar även på ett ökat antal individer som är i behov av kompetensutveckling för omställning. Många yrkesverksamma har kort formell utbildning, men hög faktisk kompetens till följd av lång yrkeserfarenhet. Risken för perioder av lång frånvaro från arbetsmarknaden för dessa individer är påtaglig. Analysen pekar på att för en mindre andel av de uppsagda i samband med en omställningssituation, kan en ny anställning ses som ganska avlägsen med mindre än en lång väg av studier och andra insatser. Analysen påvisar därmed behov vad gäller det förebyggande arbetet i form av strategisk kompetensutveckling och valideringsinsatser som möter omställningsbehov, men också behov av förstärkt samverkan för att undvika onödigt långa vägar till en ny anställning för den enskilde individen.

Slutligen pekar vår omvärldsanalys på att nya rörligare arbetsförhållanden, exempelvis plattformsbaserade jobbtillfällen eller tjänster, har blivit vanligare på svensk arbetsmarknad. Detta medför att tillgång till olika kompetensutvecklingsinsatser har begränsats.

Målområdet Instabil ställning på arbetsmarknad kan kopplas till särskilt mål 6 enligt Kommissionens förslag: Främja livslångt lärande, särskilt flexibla möjligheter till kompetenshöjning och omskolning för alla när det gäller digitala färdigheter, bättre förutse förändringar och nya krav på kompetens utifrån arbetsmarknadens behov, underlätta karriärövergångar och främja yrkesmässig rörlighet

Utmaningarna i ett regionalt perspektiv

Sedan tidigare finns i Stockholmsregionen en tudelad arbetsmarknad. Vid sidan av en stark tjänstenäring, med många stabila jobb som grundar sig på högre utbildning och andra kvalifikationer finns också många jobb i andra tjänstenäringar som har låga krav på utbildning och där villkoren ofta är otrygga. Tudelningen samspelar med den socioekonomiska strukturen i Stockholmsregionen och ger också tydliga geografiska avtryck.

Tillfälliga anställningar är vanligare bland unga, utrikes födda och kortutbildade. Även kvinnor är i någon mån överrepresenterade bland de med tidsbegränsade anställningar. SCB:s levnadsvaneundersökningar visar att oron för arbetslöshet är större i den här gruppen och att den ökar markant i tider av ekonomisk oro och kris[24].

[24] SCB Undersökningarna av levnadsförhållanden

Covid19-pandemin har i flera avseenden tydliggjort riskerna kopplade till tillfälliga anställningar. Många med tillfälliga anställningar, t.ex. inom hotell och restaurant eller delar av besöksnäringen, fick lämna sina arbeten omedelbart i mars/april 2020. Antalet personer med tidsbegränsad anställning minskade också med 106 000 personer mellan augusti 2020 och samma månad 2019. Även antalet arbetade timmar i tidsbegränsade anställningar minskade med cirka 17 procent mellan 2020 och 2019[25]. Merparten av minskningen har skett i form av ökad arbetslöshet. Stockholmsregionen har varit mer utsatt än andra regioner för denna effekt.

Covid19-pandemin har således drabbat personer med tillfälliga anställningar hårt, och särskilt inom branscher som:

- Delar av besöksnäringen, (t.ex. hotell och restaurant, event och kulturverksamheter)
- Näringar och arbetsplatser kopplade till flyget (i synnerhet Arlanda som en av Stockholmsregionens största arbetsplatser) och vissa kringnäringar (taxiförare, restaurangpersonal och liknande)

Till detta ska läggas branscher som är särskilt utsatta för ett strukturomvandlingstryck. Främst kommer det trycket från digitalisering och automatisering. Det kan exempelvis röra följande branscher/yrken:

- Handel
- Delar av kontor och administration
- Delar av lager och logistik
- Delar av bygg- och fastighetsbranschen

Denna utveckling riskerar att främst påverka de grupper som tidigare (i målområde 2 och 3) identifierats ha generella utmaningar på arbetsmarknaden. Men i det här målområdet tillkommer också grupper som kan antas ha lång erfarenhet av svensk arbetsmarknad och liten tidigare erfarenhet av arbetslöshet. Det kan t.ex. handla om personer över 50 år, med kort utbildning och som varit länge i samma yrke. Viktigt att uppmärksamma är också att andelen kvinnor kan förväntas vara stor i vissa av dessa yrken och branscher.

Riskerna är förutom de som vi sett redan från beskrivningen av tidigare målområden också en generellt minskad sysselsättning för de äldre åldersgrupperna om inte dessa snabbt kommer tillbaka i arbete. Förutom konsekvenser i form av samhällsekonomiska effekter och ohälsa kan detta i förlängningen också påverka målgruppernas framtida ekonomi som pensionärer.

Här är särskilt viktigt att matchningen mot yrken och branscher som har större motståndskraft i spåren av pandemin – t.ex. inom vård- och omsorgssektorn – kan klaras, vilket pekar på ett behov av insatser för omskolning och/eller vidareutbildning.

[25] SCB, Arbetskraftsundersökningen.

Individuell kompetensutveckling är ett sätt att motverka de ovan beskrivna utmaningarna. Exempel på utvecklingsinsatser på strukturnivå – som bör utvecklas i takt med insatser på individnivå - är utökad samordning mellan regionala aktörer inom utbildningsväsendet och tillgänglighet till yrkesutbildning.

Tidigare erfarenheter av insatser för dessa målgrupper
Inom Socialfonden är erfarenheterna relativt begränsade från just detta segment av målgruppen.

Erfarenheter finns dock från andra organisationer, som medverkat i kompetensutveckling och karriärväxling i samband med strukturomvandling, nedläggningar och kriser. Några exempel är insatser genom Trygghetsrådet och olika personalutvecklingsföretag. Erfarenheterna visar på att individorienterade insatser och goda kontakter med arbetsgivarna ofta är avgörande. Arbetsmarknadens relativa styrka spelar också in.[26]

Här kan noteras att det även sker insatser på nationell nivå, med anledning av Covid19. Det handlar t.ex. om att anslå medel till fler platser inom folkhögskolor och yrkeshögskolor. Det statliga stödet till vuxenutbildningen förstärks också. Insatserna inom Socialfonden i Stockholm behöver samspela med dessa övriga insatser, för största möjliga nytta.

Målgruppen: Individer med instabil ställning på arbetsmarknaden

Målgruppen inom ramen för detta målområde består av individer som beroende på utvecklingen i omvärlden har eller kan förväntas hamna i en mer sårbar ställning på arbetsmarknaden.

De individer som förväntas vara i fokus återfinns särskilt inom branscher som berörs/berörts av pågående strukturomvandling, där digitalisering och automatisering driver denna omvandling. Det är också individer som arbetar inom branscher som berörs/berörts av Covid19-pandemin och de effekter pandemin fört med sig.

Målgruppen kan förväntas vara i olika åldrar, samtidigt kan vi ana en övervikt för både yngre och äldre, dvs. personer under 29 år och personer över 55 år. Flertalet förväntas ha kort utbildning. Många är också födda utanför Sverige och EU. Kvinnor kan väntas utgöra en betydande andel av denna målgrupp.

Insatsens fokus: Individ, organisation, struktur

Insatserna inom Socialfonden har alla individen som den yttersta målgruppen. Men insatserna kan riktas antingen direkt mot individerna i målgruppen eller mot organisationer som arbetar för individerna eller med de strukturer som skapar eller söker motverka de olika utmaningarna.

Insatser som riktar sig till individer i målgruppen direkt

[26] Tillväxtverket 2018, rapport 0248, Lördomar om enklare vägar till jobb och kompetens.

I enlighet med vad som ovan nämnts framträder i spåren av strukturomvandling och Covid19-pandemin en delvis ny grupp individer som kan komma ifråga för Socialfondens insatser.

För dessa individer behövs olika typer av insatser. I vissa fall kan kompetensutveckling i form av specialisering eller korttidsutbildning inom ramen för den sektor som individen redan befinner sig i vara motiverat. I många fall kan man dock förvänta sig att individerna behöver stöd för att kunna söka sig till nya branscher och yrken.

I linje med individinsatser inom ramen för övriga målområden är det av stor vikt att dessa insatser blir individanpassade och flexibla utifrån respektive individs förmåga, kompetens och tidigare arbetslivserfarenhet. Insatser bör utgå ifrån, och bli en påbyggnad av, den erfarenhet respektive individ redan har med sig, snarare än en mer generell förberedelse för arbetsmarknaden.

Här finns också utrymme för en generell kompetensutveckling kopplat till olika typer av ”färdigheter”, t.ex. knutna till hanteringen av digitala verktyg och system.

Insatser som vill gynna målgrupperna genom att utveckla arbetet hos organisationer och företag

Både när det gäller en kompetensutveckling inom befintliga yrken och som ska främja karriärväxling är det avgörande att arbetsgivarna och arbetsmarknadens parter är nära involverade. Kompetensutvecklingen behöver i så stor utsträckning som möjligt ske i det sammanhang som den nya kompetensen ska användas. Individens kompetensutveckling blir också en del i organisationernas utveckling och omställning utifrån nya krav och förutsättningar.

Insatser som riktar sig indirekt mot individer genom att utveckla strukturer

Utvecklingen kommer ytterligare att utmana systemen för vuxnas lärande och förutsättningar för det livslånga lärandet. Arbetsmarknadsutbildningarna, vuxenutbildningen och parternas insatser behöver bli mer behovsanpassade, mer individuellt flexibla, drivas närmare arbetsmarknaden och mer samordnade. Covid19-pandemin tydliggör ytterligare behovet av en hög grad av flexibilitet i dessa system.

Ett sådant arbete inom Stockholmsregionen har påbörjats som ett resultat av det ESF-finansierade projektet Kompetensarena Stockholm (KAS) och det kompetensråd som är under uppbyggnad som konsekvens av projektet.

Slutligen är det värt att notera att det – med anledning av Covid19-pandemin – pågår ett antal nationella insatser. Dessa insatser är både omfattande och föränderliga i sin karaktär. Mot bakgrund av detta är det svårt att definiera hur Socialfondens insatser kan komplettera det som redan görs. Det är dock av stor vikt att se över hur fonden bäst kan nyttjas med övriga initiativ i åtanke.

Potentiella aktörer: Myndigheter, företag, arbetsmarknadens parter m.fl.

Potentiella aktörer är utbildningsanordnare som Arbetsmarknadsutbildningar, den kommunala vuxenutbildningen, Yrkeshögskolor, den privata utbildningsmarknaden, Folkhögskolor, studieförbund med flera.

Även organisationer som arbetar med att främja individuell och organisatorisk omvandling behöver delta. Det handlar om bemanningsföretag, Trygghetsrådet, arbetsmarknadens parter m.fl.

Här finns också en viktig roll för offentliga aktörer, som exempelvis kommuner och regionen som ansvarar för den övergripande samordningen vad gäller kompetensförsörjningen.

Slutsatser för genomförande

Inom detta område bör ansvaret för genomförandet kunna fördelas på flera olika parter.

När det gäller individ- och organisationsnivån bör fokus vara att identifiera och motivera arbetsmarknadens parter att tillsammans med utbildnings- och kompetensutvecklingsaktörerna initiera och driva kompetensutvecklingsinsatser, både riktade till individer och till företag och arbetsgivare.

På *strukturnivå* behövs en fortsatt utveckling av systemen och strukturerna för vuxnas lärande i Stockholmsregionen. Detta innefattar ett system med återkommande snabba analyser och dialog med arbetsgivare i regionen för att bedöma kompetensförsörjningsbehoven och förändringarna i dessa. Det innefattar också verktyg för att snabbare och mer flexibelt anpassa utbudet av utbildnings- och kompetensförsörjningsinsatserna för vuxna till dessa behov. Samt en bättre uppföljning och kvalitetsutveckling av utbildningsaktörernas utbud. Utvecklingen av ett sådant arbetssätt har påbörjats i projektet Kompetensarena Stockholm (KAS) och introduktionen av Stockholmsregionens Kompetensråd. Insatser som behöver följas upp och vidareutvecklas.

Möjliga utlysningar under perioden är:

- Utbildnings- och kompetensutvecklingsinsatser riktade mot individer anställda i branscher och yrken särskilt drabbade av Covid19-pandemin
- Utbildnings- och kompetensutvecklingsinsatser riktade mot individer anställda i branscher och yrken som kännetecknas av snabb teknisk omvandling
- Samordnade insatser för en utvecklad regional struktur för analys, dialog, anpassning av utbildningsinsatser till den regionala arbetsmarknadens behov och en gemensam kvalitetsutveckling för insatser för livslångt lärande.

4.5 Stabil ställning på arbetsmarknaden

I målområdet Stabil ställning på arbetsmarknaden fokuseras på målgruppen de målgrupper som finns på arbetsmarknaden och som bedöms ha en stabil ställning där, men där strukturomvandling och teknisk utveckling på sikt hotar företag och arbetstillfällen om inte kunskaper och kompetenser utvecklas och där det finns en potential för en bättre matchad arbetsmarknad genom kompetensutveckling och rörlighet.

Inledning och särskilt mål inom området

Här ges en nationell bild av utmaningarna och koppling till relevant mål för Europeiska Socialfonden[27] som i nästföljande avsnitt ställs mot en regional bild av utmaningarna inom temamålområdet.

För att alla ska ha möjlighet att uppnå en stabil ställning på arbetsmarknaden krävs flexibla och effektiva möjligheter till utbildning och kompetensutveckling för yrkesverksamma. Detta kräver i sin tur en väl fungerande återkommande och snabb omvärldsanalys samt en nära dialog mellan arbetsmarknadens parter och aktörerna som tillhandahåller utbildning och kompetensutveckling.

Kompetensutveckling av anställda är en del i en aktiv och framgångsrik arbetsmarknadspolitik, eftersom det kan handla om att för individen bibehålla sin ställning på arbetsmarknaden. Det är arbetstillfällen med låga kompetenskrav som i första hand försvinner vid en recession och kompetenskraven för de nya arbetstillfällen som därefter tillkommer är generellt högre. En ekonomisk kris tenderar att ytterligare snabba på en sådan utveckling, genom att det kan ge arbetsgivarna incitament att säga upp anställda med daterad kompetens för att senare anställa med rätt kompetens.

Vår analys visar att tillgången till kompetensutveckling varierar. Stödet bör därför fokuseras till individer som finns i organisationer och strukturer med begränsade ekonomiska och tidsmässiga resurser att själva organisera kompetensutveckling och till de fall där kompetensutvecklingen inte fungerar idag. Ett exempel är små och medelstora företag, som står för en betydande del av den totala sysselsättningen.

Omvärldsanalysen indikerar även ett behov av insatser för att stödja kompetensförsörjningen, bredda rekryteringsutbudet och bryta mönster av könsstereotypa yrkesval, genom strategiskt arbete med jämställdhet och icke-diskriminering, inte minst i de mottagande branscherna.

Både näringslivet och offentliga sektorn har stora behov av arbetskraft och svårigheter att hitta adekvat kompetens vid rekrytering. Insatser behövs för att skapa stabila strukturer, nationellt och regionalt, och för att få bort organisatoriska stuprör och hinder. Det kan vara frågan om nationella arbetsmarknadsprognoser och branschspecifika analyser, yrkeskvalifikationer samt läroplaner och valideringsmodeller på nationell nivå. Inom valideringen måste kompetensprofiler, kompetenskriterier och lärandemål formuleras på ett enhetligt sätt och med hög kvalitet. En fortsatt satsning för att utveckla

[27] Svenska ESF rådets nationella omvärldsanalys ”Bakgrund till framtiden – En omvärldsanalys för ESF+ perioden 2021-2027” (2019)

och stärka valideringen efterfrågas i en majoritet av de inspel vi har fått. Men både kunskapen om nyttan med kompetensanalyser och kännedomen om validering som verktyg för en effektiv rekrytering och kompetensutveckling behöver öka för att fler företag ska kunna arbeta effektivt med sin kompetensförsörjning. Särskilt små och medelstora företag har begränsade möjligheter att avsätta resurser.

Andra frågor har en regional logik då de är relaterade till en geografisk plats och specifika förutsättningar som råder där, som till exempel regionala arbetsmarknadsprognoser, utbildningsdimensionering inom olika utbildningsformer och vägledning utifrån det regionala arbets- och utbildningsutbudet. Arbetsmarknader i allmänhet är regionala och då krävs flexibilitet och kapacitet att agera utifrån förutsättningarna för platsen. Stödet kan handla om strukturpåverkande åtgärder, kapacitetshöjande insatser och nya samverkansformer.

Målområdet Stabil ställning på arbetsmarknaden kan kopplas till särskilt mål 2 enligt Kommissionens förslag: Modernisera arbetsmarknadens institutioner och tjänster för att bedöma och förutse kompetensbehov och säkerställa snabbt och skräddarsytt bistånd och stöd till matchning, övergångar och rörlighet på arbetsmarknaden.

Utmaningarna i ett regionalt perspektiv

”Att ha en fortsatt öppen region och samtidigt stärka inkluderingen” pekas ut som en av region Stockholms huvudsakliga utmaningar att arbeta med. En väl fungerande och jämlik arbetsmarknad nämns som en avgörande faktor, både för att möjliggöra invånares förverkligande av livschanser och för att säkra regionens kompetensbehov.

Regionens arbetsgivare har sen tidigare upplevt svårigheter att rekrytera den kompetens som de är i behov av, vilket ses som ett tillväxthinder för exempelvis små och medelstora företag men kan även hämma utvecklingen av välfärdstjänster i offentlig sektor. Efterfrågan på kvalificerad arbetskraft växer, mot bakgrund av utvecklingen mot en alltmer tjänstebaserad arbetsmarknad i länet. Cocvid19-pandemin förändrar dock snabbt i vilka branscher behovet av kvalificerad arbetskraft efterfrågas. I vissa branscher kan efterfrågan förväntas fortsätta att växa och i andra kan vi istället se en sjunkande arbetskraftsefterfrågan de närmaste åren.

Genom Covid19-pandemin pågår därtill en delvis påskyndad strukturomvandling, exempelvis vad gäller e-handel, distansarbete och digitalisering/automatisering i största allmänhet, men även avseende grön omställning, ökad mångfald och balans för att möjliggöra ett längre arbetsliv. Detta riskerar att skapa än större klyftor mellan branscher som följer eller driver den utvecklingen och branscher som inte arbetar aktivt med dessa områden. För individerna kräver utvecklingen snabba och adekvata kompetensutvecklingsmöjligheter för att stanna kvar i arbete eller kunna byta till nya trygga anställningar.

För de branscher som inte har anpassat sig i samma grad till den pågående omställningen återstår anställda individer i behov av kompetensutvecklingsinsatser. Utöver en

negativ påverkan på det enskilda företagets/branschens möjligheter till tillväxt påverkas de anställda i form av att bli allt mindre attraktiva på den föränderliga arbetsmarknaden.

Kopplat till detta finns olika fokus i målområdedet:

1) *Individnivå:* Insatser för ett livslångt lärande – för individuell kompetensutveckling och därmed stärkt anställningsbarhet

2) *Organisationsnivå:* Insatser för ett mer hållbart arbetsliv – för att skapa en bättre arbetsplatskultur och därmed behålla befintlig, samt attrahera ny, arbetskraft

3. Strukturnivå: Insatser för en förbättrad matchning – för att skapa en bättre balans i efterfrågan och utbud av arbetskraft på den regionala arbetsmarknaden

Utmaningar och behov för individ- och organisationsnivån har introducerats ovan. Behoven kopplat till strukturnivån beskrivs mer utförligt här nedan.

Stockholmsregionen har på många sätt goda förutsättningar när det gäller att arbeta med en aktiv regional kompetensförsörjning: en stark arbetsmarknad, en mängd olika utbildningsaktörer, etc. Detta skapar stora möjligheter för ökad matchning, ökad sysselsättningsgrad, etc. Samtidigt finns ett behov av mer samverkan och ökad flexibilitet, i takt med att förändringarna på arbetsmarknaden ökar. Ett av de tydligaste exemplen på detta är behovet av återkommande samlad och snabbare kunskap om arbetsmarknadens utveckling. De förändringar som skett genom Covid19-pandemin kan inte nog understryka det behovet.

Flera av de analyser och prognoser som nyligen tagits fram för att följa förändringar i samband med Covid19-pandemin har ett nationellt fokus. Det är dock av stor vikt att även ha tillgång till kontinuerliga prognoser på lokal och regional nivå – som speglar arbetsmarknadens utveckling på såväl kort som medellång och lång sikt. I detta finns också behov av en ökad samordning då det i dagsläget finns en mängd aktörer som tar fram den här typen av prognoser (Arbetsförmedlingen, Regionen, Länsstyrelsen, branscherna själva, etc.).

Därtill finns behov av en samlad och utvecklad dialog mellan branscher och huvudmän för utbildning, fristående aktörer för utbildning och kompetensutveckling, som kan leda till att insatser anpassas till arbetsmarknadens växlande behov. Inte sällan lyfter arbetsgivare/branschrepresentanter att elever från yrkesutbildningar (gymnasial och från Komvux) som de möter i praktik/arbete inte utbildas helt i linje med vad arbetsmarknaden är i behov av. En utvecklad dialog skulle kunna höja utbildningsanordnares förståelse för vad arbetsmarknaden är i behov av. Detta gäller både utbildningarnas och kompetensutvecklingsinsatsernas innehåll och kvalitet. I en utvecklad dialog mellan parterna och gemensamma prioriteringar kan även intresset för bristyrkesutbildningar öka. Strategiska satsningar på informationsspridning och vägledning om arbetsvillkor, karriärmöjligheter kan på sikt öka attraktionen för olika yrkesområden där utbudet av kompetens idag inte bedöms motsvara efterfrågan.

Här finns även behov av en bättre och mer samlad kvalitetsutveckling och uppföljning för utbildningsinsatser. Framförallt är det av vikt att kartlägga huruvida befintliga utbildningar bidrar till anställningsbara individer efter genomförd utbildning. Samt, om de insatser som görs för bättre samordning (se ovan) ökar anställningsbarheten för de branscher/utbildningar som berörts.

Det ovan beskrivet är ett pågående arbete inom ramen för ESF-projektet Kompetensarena Stockholm (KAS), där en modell tagits fram för att utveckla en förbättrad dialog relevanta aktörer emellan, för att i förlängningen bidra till en förbättrad matchning på Stockholmsregionens arbetsmarknad.

Målgruppen: Individer på arbetsmarknaden

Exempel på individer, företag och branscher som ingår i målgruppen för målområdet är:

- Individer i branscher med monotona/rationaliserbara arbetsuppgifter (lager, administration, m.fl.)
- Individer som behöver kompetensutvecklas m.a.a. snabb teknisk utveckling, digitalisering, etc.
- Individer i branscher med brist på mångfald och/ellerkönssegregerade branscher

Strukturnivån handlar i detta målområde om utvecklingen av systemet för livslångt lärande, med särskilt fokus personer i anställning.

Insatsens fokus: Individ, organisation, struktur.

Insatserna inom Socialfonden har alla individen som den yttersta målgruppen. Men insatserna kan riktas antingen direkt mot individerna i målgruppen eller mot organisationer som arbetar för individerna eller med de strukturer som skapar eller söker motverka de olika utmaningarna.

Individ

Insatser riktade till individer kan exempelvis bestå i utbildning och kompetensutveckling, stöd till karriärväxling, t.ex. för att stå bättre rustad för teknikskiften och digitalisering. I initiativ riktade till individer kan även ingå insatser för stärkt handledarskap, språkstöd/annat särskilt stöd och mer övergripande planer för kontinuerlig kompetensutveckling. Även validering av individers kunskaper och kompetenser är ett identifierat behov på individnivån.

Särskilda utbildnings- och kompetensutvecklingsinsatser kring bemötande och inkluderande är också viktigt, t.ex. för att stärka möjligheterna till kompetensförsörjning inom yrken och branscher som är könssegregerade eller där det råder en bristande mångfald i övrigt.

Organisation

För att öka möjligheterna till livslångt lärande och lärande på arbetet behöver också företagens och arbetsplatsernas organisationer ställa om. Detta kräver kompetensutveckling, riktat mot chefer och ledningar.

Kompetensutveckling riktad till ledningspositioner kan handla om organisationsutveckling för ökad kompetensutveckling hos anställda, förbättrad arbetsmiljö och ökad jämställdhet och mångfald, för att nämna några exempel.

Struktur

Utöver utmaningar på individ- och organisationsnivå finns som framgått i analysen ovan även ett behov av förbättrad samordning och mer utvecklade strukturer för bättre matchning och balans på länets arbetsmarknad. Det handlar om aspekter som en utvecklad samordning för uppdaterade analyser/prognoser, en förbättrad dialog mellan arbetsmarknad och utbildningsväsende och bättre kvalitetsuppföljning av utbildning (fokus anställningsbarhet efter genomförd utbildning).

Potentiella aktörer: Regionen, arbetsmarknadens parter, m.fl.

Flera viktiga aktörer krävs för att kunna genomföra insatser i linje med detta målområde. Aktörerna varierar beroende på om fokus för insatserna ligger på individ-, organisations- eller strukturnivån.

Samlat menar vi att de viktigaste aktörerna är:

- Privata och offentliga arbetsgivare, med särskilt fokus på branscher och yrken utsatta för ett förändringstryck eller kompetensförsörjningsutmaningar
- Branschorganisationer, fackliga organisationer och nätverk med anknytning till ovan nämnda arbetsgivare och yrken
- Organisationer med olika uppdrag inom kompetensutveckling
- Andra utbildningsanordnare, med särskilt fokus på vuxnas lärande
- Statliga, regionala och lokala aktörer med ett samlat ansvar för vuxnas lärande och regional kompetensförsörjning

Slutsatser för genomförande

Genomförandet behöver drivas på individ- och organisationsnivån samt på en strukturell nivå.

När det gäller individ- och organisationsnivån bör fokus vara att identifiera och motivera arbetsmarknadens parter att tillsammans med utbildnings- och kompetensutvecklingsaktörerna initiera och driva kompetensutvecklingsinsatser, både riktade till individer och till företag och arbetsgivare.

På *strukturnivå* behövs en fortsatt utveckling av systemen och strukturerna för vuxnas lärande i Stockholmsregionen. Detta innefattar ett system med återkommande snabba

analyser och dialog med arbetsgivare i regionen för att bedöma kompetensförsörjningsbehoven och förändringarna i dessa. Det innefattar också verktyg för att snabbare och mer flexibelt anpassa utbudet av utbildnings- och kompetensförsörjningsinsatserna för vuxna till dessa behov. Strategiska satsningar på informationsspridning och vägledning om arbetsvillkor, karriärmöjligheter för att långsiktigt öka attraktionen för olika yrkesområden där utbudet av kompetens idag inte bedöms motsvara efterfrågan. Samt en bättre uppföljning och kvalitetsutveckling av utbildningsaktörernas utbud. Utvecklingen av ett sådant arbetssätt har påbörjats i projektet Kompetensarena Stockholm (KAS) och introduktionen av Stockholmsregionens Kompetensråd. Insatser som behöver följas upp och vidareutvecklas.

Möjliga utlysningar under perioden är:

- Utbildnings- och kompetensutvecklingsinsatser riktade mot individer anställda i branscher och yrken som kännetecknas av snabb teknisk omvandling
- Kompetensutvecklingsinsatser riktade mot ledningsfunktioner i företag som har behov av rekrytering eller annan utveckling av arbetsorganisationer, i riktning mot exempelvis inkluderande bemötande och ledarskap eller rekrytering
- Samordnade insatser för en utvecklad regional struktur för analys, dialog, anpassning av utbildningsinsatser till den regionala arbetsmarknadens behov och en gemensam kvalitetsutveckling för insatser för livslångt lärande

Region Stockholm

Regionledningskontoret

REMISSREDOVISNING
2020-11-17

RS 2020-0781

Remissredovisning

förslag till Stockholmsregionens regionala handlingsplan för Europeiska Socialfonden 2021–2027

1. Inledning

Den här remissredovisningen har gjorts i samarbete med Tillväxt- och regionplaneförvaltningen.

Förslaget till regional handlingsplan för Europeiska Socialfonden för programperioden 2021 – 2027 i Stockholms län skickades ut på remiss under perioden 26 oktober till och med den 16 november till totalt 78 mottagare. Dessa var bland annat länets kommuner, organisationer, myndigheter och lärosäten.

Totalt inkom 26 svar varav 6 aktörer valde att avstå från att besvara remissen, och 47 har inte avlämnat något svar alls, se tabell. Tre remissinstanser hänvisade till att de lämnade skriftliga synpunkter i oktober.

Aktörer som erbjöds inkomma med remissvar:

	Organisation	**Inkommit** **Avstår** **Ej svarat**
1	Handelshögskolan i Stockholm	Ej svarat
2	Karolinska institutet	Inkommit
3	Kungliga tekniska högskolan	Inkommit
4	Stockholms universitet	Inkommit – inga synpunkter
5	Södertörns högskola	Inkommit
6	ABF	Ej svarat
7	Byggföretagen	Ej svarat
8	Almi Företagspartner	Ej svarat
9	Almi Invest Stockholm	Ej svarat
10	Almi Stockholm Södermalm	Ej svarat
11	EIT Digital	Ej svarat
12	Folkbildningsrådet	Inkommit (inga synpunkter - skickat vidare t Sthlm läns Bildningsförbund
13	Sveriges Folkhögskolor	Ej svarat
14	Stockholms Läns Bildningsförbund	Inkommit
15	Företagarna i Stockholms län	Ej svarat
16	Handelskammaren Stockholm	Ej svarat
17	KLYS	Inkommit
18	KTH Holding	Ej svarat
19	Mälardalsrådet	Ej svarat
20	Nyföretagarcentrum Sv AB	Ej svarat
21	RISE (Research Institute of Sweden)	Ej svarat

22	Rådet för Europeiska Socialfonden i Stockholm	Avstår
23	Stockholm Business Region	Ej svarat
24	Stockholm Innovation & Growth (Sting)	Ej svarat
25	StorSTHLM	Inkommit
26	Svenskt Näringsliv, Stockholmsregionen	Ej svarat
27	Södertälje Science park	Ej svarat
28	LO-distriktet Stockholm	Inkommit
29	SACO	Ej svarat
30	TCO	Ej svarat
31	Arbetsförmedlingen	Inkommit
32	Boverket	Ej svarat
33	Myndigheten för digital förvaltning	Ej svarat
34	Myndigheten för samhällsskydd och beredskap	Ej svarat
35	Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor	Ej svarat
36	Myndigheten för yrkeshögskolan	Inkommit – inga synpunkter
37	Naturvårdsverket	Ej svarat
38	Post- och telestyrelsen	Ej svarat
39	Riksantikvarieämbetet	Inkommit
40	Riksarkivet	Ej svarat
41	Delegationen mot segregation	Ej svarat
42	Försäkringskassan	Inkommit
43	Kemikalieinspektionen	Avstår
44	Skogsstyrelsen	Ej svarat
45	Skolverket	Inkommit – inga synpunkter
46	Statens Energimyndighet	Avstår
47	Statens Jordbruksverk	Inkommit
48	Länsstyrelsen i Stockholm	Inkommit
49	Tillväxtverket	Inkommit
50	Vinnova	Avstår
51	Universitetskanslerämbetet (UKÄ)	Ej svarat
52	Universitets- och högskolerådet (UHR)	Inkommit
53	Botkyrka kommun	Inkommit
54	Danderyds kommun	Ej svarat
55	Ekerö kommun	Inkom m synpunkt i okt
56	Haninge kommun	Avstår
57	Huddinge kommun	Inkom m synpunkt i okt
58	Järfälla kommun	Ej svarat
59	Lidingö kommun	Ej svarat
60	Nacka kommun	Inkommit
61	Norrtälje kommun	Ej svarat
62	Nykvarns kommun	Inkom m synpunkt i okt
63	Nynäshamns kommun	Ej svarat
64	Salems kommun	Ej svarat

65	Sigtuna Kommun	Ej svarat
66	Sollentuna kommun	Inkommit
67	Solna stad	Inkommit
68	Stockholms stad	Inkommit
69	Sundbybergs stad	Inkommit
70	Södertälje kommun	Inkommit – inga synpunkter
71	Tyresö kommun	Ej svarat
72	Täby kommun	Avstår
73	Upplands Väsby kommun	Ej svarat
74	Upplands-Bro kommun	Ej svarat
75	Vallentuna kommun	Inkommit
76	Vaxholms stad	Ej svarat
77	Värmdö kommun	Ej svarat
78	Österåkers kommun	Ej svarat

Alla kommuner i länet och aktörer medverkande i referensgruppen gavs också i september möjlighet att inkomma med skriftliga inspel inför framtagandet av handlingsplanen.

Sammanlagt lämnade tre aktörer skriftliga synpunkter. Dessa var:
Ekerö kommun
Huddinge kommun
Nykvarns kommun

I slutet av remissperioden genomfördes två särskilda möten med organisationer från referensgruppen och med kommunala EU samordnare där remissinstanser muntligt fick framföra sina synpunkter och ställa frågor kopplade till handlingsplanen.

2. Synpunkter och hantering

Svenska ESF-rådet och Strukturfondspartnerskapet har avstått från att lämna remissyttrande, men de har varit involverade i en nära dialog om form och innehåll för den regionala handlingsplanen i ett förfarande som ibland benämns som peer review. Svenska ESF-rådet har i ett sådant förfarande lämnat skriftliga synpunkter. Viktiga synpunkter från dessa aktörer har beaktats.

Utifrån remissinstansernas svar och från övriga aktörers synpunkter görs en sammantagen bedömning att processen för framtagandet av den regionala handlingsplanen, och själva förslaget till handlingsplan, har mottagits väl. Sådant som uttrycks som välkommet handlar om att planen är relativt kort, konkret och ger utrymme för en flexibilitet i genomförandet av fonden. Sammantaget finns en samsyn kring de huvudsakliga gemensamma utgångspunkterna, den grundläggande analysen och

förslagen till principer för Strukturfondsparterskapets prioriteringar och föreslagna utlysningar under den första perioden. I något remissvar ges uttryck för att den relativt korta tiden för framtagandet av handlingsplanen kan ha påverkat dess kvalitet.

Behov av kompletteringar har beaktats och har handlat om att förtydliga att förslagen till Strukturfondsparterskapets principer inte ersätter eller innebär samma granskning som görs av Svenska ESF-rådet. Principerna som föreslås skall komplettera den bedömning av projekten som görs av Svenska ESF-rådet. Svenska ESF-rådet granskar utifrån programmets villkor, exempelvis vad gäller uppfyllande av grundläggande krav och villkor, styrning mot programmålen eller integrering av horisontella principer, varav jämställdhet mellan män och kvinnor är exempel på en sådan princip.

Vidare har förtydliganden gjorts för att i högre grad knyta analysen till potentiella aktörer och målgrupper, samt förbyggande och rehabiliterande insatsers betydelse, inte minst inom ramen för samordningsförbund och reguljära utbildningar som kan stärka individers ställning på arbetsmarknaden. Justeringar har gjorts för att tydliggöra att angivna målgrupper och potentiella aktörer är just potentiella, eller exempel. Skälet är att de tematiska målområdena ska vara flexibla, aktörer och målgrupper kan återfinnas i flera målområden. Det ska inte uppfattas att målområdena är samma som programområden i nuvarande programperiod inom vilka utlysningar ensidigt görs (PO 1, PO 2 osv.). På samma sätt förtydligas att förslagen till utlysningar är breda och innehåller insatser som kan knytas till flera tematiska målområden, målgrupper och aktörer.

Reguljära utbildningars betydelse och insatser för unga och funktionsnedsatta har utvecklats, likaså ytterligare en betoning på näringslivet genom att lyfta fram små och medelstora företags behov. Arbetsgivares, branschers och fackliga organisationers betydelse har stärkts genom ett lyfta fram arbetsmiljöarbetet som kan ge förutsättningar för lärande och utveckling. Utifrån den osäkerhet som finns kopplad till Arbetsförmedlingens reformering och därmed möjlighet att vara förväntad samarbetsparter eller projektägare har detta lyfts fram som en fråga att följa. Reformeringen av Arbetsförmedlingen kan således påverka myndighetens roll i det kommande programmets genomförande.

I remissvaren lyfts ibland också sådant som ligger utanför möjligheten att påverka eller bedöma i den regionala handlingsplanen. Det rör sig om medfinansieringsgrad för projekt, vilka organisationer som bedöms kunna vara projektägare enligt statsstödsregler eller närmare beskrivningar om hur lärdomar från tidigare projekt kan stärka genomförandet. Förvaltande myndighet ställer krav på att nya projekt tar vara på tidigare gjorda

erfarenheter. Det har inte heller varit möjligt, om det ens är lämpligt, att Region Stockholm bedömer tidigare genomförda projekts lärdomar och relevans för kommande projekt inom socialfonden. Däremot hänvisas det i bilaga 5 till andras externa utvärderingar av programområden och projekt som styrker slutsatser och förslag till insatser.

Synpunkter om Svenska ESF-rådets eller Strukturfondsparterskapets arbetssätt, beredning eller organisering, exempelvis kopplat till den så kallade Stockholmsmodellen, har inte utvecklats i handlingsplanen då det bedöms vara respektive myndighets ansvarsområde. Även synpunkter som framförts om behov av längre utlysningstider som kan underlätta mobilisering av aktörer har delvis bedömts ligga utanför handlingsplanens möjlighet att påverka eller bedöma. Dock har det i handlingsplanen tillförts att utlysningarna bör ge tillräckligt utrymme för de sökande att inkomma med både genomarbetade och väl förankrade ansökningar som stärker möjligheterna till långsiktigt hållbara resultat och implementering av nya metoder.